

BEZPEČNOSTNÉ FÓRUM 2024

ZBORNÍK VEDECKÝCH PRÍSPEVKOV

*Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici
Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov
Centrum krízového riadenia Univerzity Mateja Bela
Akadémia ozbrojených síl gen. M.R.Š. v Liptovskom Mikuláši
Západočeská univerzita v Plzni
Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa Publicznego i Indywidualnego -
APEIRON v Krakove
Inštitút národnej a medzinárodnej bezpečnosti v Belehrade
Univerzita Kazimierza Wielkiego v Bydgoszczy
Policajná akadémia Českej republiky v Prahe
Metropolitná univerzita v Prahe
Vysoká škola bezpečnostného manažérstva v Košiciach
Fakulta národnej bezpečnosti Národnej akadémie obrany vo
Varšave
International and Security Studies Institute
a
občianske združenie INTERPOLIS*

BEZPEČNOSTNÉ FÓRUM 2024

Zborník vedeckých prác

Banská Bystrica 2024

**Vedecký výbor /
Scientific Board:**

prof. Mgr. Jaroslav Ušiak, PhD.
doc. PhDr. Rastislav Kazanský, PhD., EMBA
doc. PhDr. Branislav Kováčik, PhD., EMBA
dr. h. c. prof. Ing. Pavel Nečas, PhD. MBA
prof. Ing. Vojtech Jurčák, CSc.
prof. Ing. Ladislav Hofreiter, CSc.
Dr.h.c. prof.h.c. prof. Ing. Marián Mesároš, DrSc.
MBA LL.M.
prof. Ing. Jana Müllerová, PhD.
prof. nadzw. dr hab. Donat Mierzejewski
doc. Ing. Dr. Štefan Danics, Ph.D.
doc. PaedDr. Milan Vošta, Ph.D.
doc. Ing. Josef Abrhám, Ph.D.
prof. Ing. Pavel Otrisal, Ph.D., MBA
doc. Vasyl M. Zaplatynskyi, PhD.
Dr. h. c. prof. ndzw. dr hab Antoni Olak
Siposné prof. Dr. Kecskeméthy Klára ezredes
Assist. Prof. Dr. Joseph Jon Kaminski
dr hab. Henryk Spustek prof. UO
COL Assoc. Prof. Tomasz Kośmider
PhDr. Pavel Hlaváček, Ph.D.
prof. dr. Sead Turčalo
prof. Darko Trifunović, PhD.
prof. nadzw. dr. hab. Juliusz Piwowarski
Assoc. prof. Łukasz Jureńczyk, PhD., DSc
Assoc. prof. Paweł Malendowicz, PhD., DSc
Kamila Sierzputowska, PhD.
prof. Dr. Manuela Tvaronavičienė

**Organizačný výbor /
Organizers:**

doc. Mgr. Lucia Husenicová, PhD. Mgr. Tomáš Beňuška, PhD.
PhDr. Dagmar Nováková, PhD. Mgr. Juraj Vrbovský
Mgr. Dávid Kollár, PhD. Assoc. prof. Łukasz Jureńczyk,
Mgr. Jozef Michal Mintal, PhD. PhD., DSc

Editori / Editors:

doc. Mgr. Jaroslav Ušiak, PhD.
Mgr. Dávid Kollár, PhD.

**Recenzenti /
Reviewers:**

Dr.h.c. prof. Ing. Pavel Nečas, PhD., MBA
doc. PhDr. Jana Lasicová, PhD.

Obálka:

Mgr. Michaela Melková, PhD.

Za obsahovú a jazykovú stránku príspevkov sú zodpovední jednotliví autori.

OBSAH

Vladimír Andrassy - Vojtech Jurčák: POHĽAD NA MOTÍVY VIERY V KONŠPIRAČNÉ TEÓRIE / A LOOK AT MOTIVES OF BELIEF IN CONSPIRACY THEORIES.....	6
Dávid Burzala: TERORIZMUS AKO TRVALÁ BEZPEČNOSTNÁ HROZBA / TERRORISM AS A PERMANENT SECURITY THREAT	15
Eubomír Čech: VYBRANÉ OTÁZKY BUDOVANIA ARMÁDY AFGANSKÉHO ISLAMSKÉHO EMIRÁTU PO NÁVRATU TALIBANU K MOCI / SELECTED ISSUES OF BUILDING THE ARMY OF THE ISLAMIC EMIRATE OF AFGHANISTAN AFTER THE RETURN OF THE TALIBAN TO POWER.....	25
Štefan Danics: TERORISTICKÝ ÚTOK HAMÁSU A VZESTUP ANTISEMITISMU / THE HAMAS TERRORIST ATTACK AND THE RISE OF ANTI-SEMITISM	34
Jiří Dušek - Štěpán Kavan: DEZINFORMACE JAKO HROZBA PRO NÁRODNÍ BEZPEČNOST / DISINFORMATION AS A THREAT TO NATIONAL SECURITY	44
Filip Funovič: HYBRIDNÉ HROZBY – RELEVANCIA VYBRANÝCH DOMÉN, AKTÉROV A NÁSTROJOV V PROSTREDÍ SLOVENSKEJ REPUBLIKY / HYBRID THREATS - RELEVANCE OF SELECTED DOMAINS, ACTORS AND TOOLS IN THE ENVIRONMENT OF THE SLOVAK REPUBLIC.....	55
Martin Horemuž: RUSKÁ FEDERÁCIA A POSTSOVIETSKY PRIESTOR V KONTEXTE VOJNY NA UKRAJINE: GEOPOLITICKÉ DIMENZIE / THE RUSSIAN FEDERATION AND THE POST-SOVIET SPACE IN THE CONTEXT OF THE WAR IN UKRAINE: GEOPOLITICAL DIMENSIONS	67
Marika Húleková: ANALÝZA VÝVOJA VOJENSKÝCH VÝDAVKOV VO SVETE / ANALYSIS OF THE EVOLUTION OF MILITARY EXPENDITURES IN THE WORLD.....	78
Radoslav Ivančík: KONŠPIRAČNÉ TEÓRIE A KRÍZOVÉ SITUÁCIE / CONSPIRACY THEORIES AND CRISIS SITUATIONS.....	86
Radoslav Ivančík: RAST ŠÍRENIA KONŠPIRAČNÝCH TEÓRIÍ V KONTEXTE VÝVOJA MODERNÝCH TECHNOLOGÍÍ / THE GROWTH OF THE SPREAD OF CONSPIRACY THEORIES IN THE CONTEXT OF THE DEVELOPMENT OF MODERN TECHNOLOGIES	94

Radoslav Ivančík: VYŠŠIA ÚROVEŇ EURÓPSKEJ BEZPEČNOSTI A SILNEJŠIA A KVALITNEJŠIA OBRANA? / A HIGHER LEVEL OF EUROPEAN SECURITY AND A STRONGER AND HIGHER-QUALITY DEFENSE?	102
Katarína Kampová: KONTINUITA ČINNOSTI AKO EFEKTÍVNY NÁSTROJ RIADENIA KYBERNETICKÝCH RIZÍK V ZDRAVOTNÍCKYCH ZARIADENIACH / CONTINUITY OF OPERATIONS AS AN EFFECTIVE TOOL FOR MANAGING CYBER RISKS IN HEALTHCARE FACILITIES	111
Dávid Kollár – Juraj Vrbovský: O VÝVOJI A POUŽÍVANÍ POJMU „HYBRIDNÁ VOJNA“ / ON THE DEVELOPMENT AND USE OF THE TERM "HYBRID WARFARE"	119
Euboš Lietava: GEOPOLITICKÉ DÔSLEDKY ČÍNSKEJ INICIATÍVY NOVÁ HODVÁBNA CESTA PRE EURÓPU / GEOPOLITICAL CONSEQUENCES OF THE CHINESE INITIATIVE NEW SILK ROAD FOR EUROPE.....	127
Tomáš Loveček: OCHRANA PRIESTOROV PRÍSTUPNÝCH VEREJNOSTI TECHNICKÝMI BEZPEČNOSTNÝMI PROSTRIEDKAMI / PROTECTION OF PUBLIC SPACES BY TECHNICAL SECURITY MEASURES	135
Iveta Novotná: OS SR AKO JEDEN Z PILIEROV BEZPEČNOSTNÉHO SYSTÉMU ŠTÁTU V PODMIENKACH DEMOKRATICKÉHO RIADENIA A CIVILNEJ KONTROLY / AF SR AS ONE OF THE PILLARS OF THE SECURITY SYSTEM OF THE STATE UNDER THE CONDITIONS OF DEMOCRATIC GOVERNANCE AND CIVIL CONTROL	143
Kamila Schillová: INFODÉMIA A PANDÉMIA COVID-19 V RUSKEJ TLAČI / THE INFODEMIC AND THE COVID 19 PANDEMIC IN THE RUSSIAN PRESS	153
Eduard Slad: KYBERNETICKÁ BEZPEČNOSŤ A JEJÍ TRENDY V SOUČASNOSTI / CYBER SECURITY AND ITS TRENDS TODAY	160
Štěpán Strnad: STOCHASTICKÝ TERORISMUS – NOVÁ KONCEPTUALIZACE NÁSILNE RADIKALIZACE / STOCHASTIC TERRORISM - A NEW CONCEPTUALIZATION OF VIOLENT RADICALIZATION	169
Emma Dvorščáková - Sandra Žofčáková: TRANSFORMÁCIA VOJENSTVA V 21. STOROČÍ: WEAPONIZÁCIA TECHNOLOGIÍ / THE TRANSFORMATION OF WARFARE OF TECHNOLOGY	181

POHĽAD NA MOTÍVY VIERY V KONŠPIRAČNÉ TEÓRIE

A LOOK AT MOTIVES OF BELIEF IN CONSPIRACY THEORIES¹

Vladimír Andrassy², Vojtech Jurčák³

ABSTRACT

In recent years, thanks to modern information and communication technologies and rapid spread of the Internet and social networks, there has been a considerable spread of various conspiracy theories among people. With some exaggeration, it could be said that today no major event can pass by without some conspiracy theory emerging about it. For that reason, conspiracy theories have also become the subject of interest of scientists from several scientific disciplines and the subject of several research. And since the belief in conspiracy theories seems to largely stem from epistemic, existential, and social motives, this theme is the subject of our contribution to the investigation of this interesting issue.

Keywords: Conspiracy, belief, theory, motives, people, society.

Úvod

„Človek verí tomu, čo chce považovať za pravdivé. Pretože nemá dost trpezlivosti k objavovaniu, zavrhuje veci zložité, ďalej veci triezve, ktoré idú do väčšej hĺbky, pretože je poverčivý. Rovnako odmieta svetlo skúseností, pretože je pyšný a nadutý, aby sa nezdalo, že sa v mysli upína na veci nepotrebné a pomínutelné, ďalej odmieta veci paradoxné, pretože podlieha bežnej mienke.“, povedal **Francis Bacon** (1561 - 1626) – anglický filozof, vedec, historik a politik, ktorý je považovaný za zakladateľa empirizmu.

Falošné správy tvoriace základ konšpiračných teórií získavajú na popularite. Ich pointa nie je primárne o predmete správy, ale o skutočnosti odmietajúcej predchádzajúce tvrdenia (Filipko, 2019). K ich popularizácii prispieva aj rýchlosť šírenia prostredníctvom internetu či sociálnych sietí (Ivančík, 2022a), absencia diskusie alebo vytváranie paralelnej reality (Španko, 2022). Medzi ľuďmi šíri množstvo konšpiračných teórií týkajúcich sa významných alebo aj menej významných udalostí, ktoré sa ale dostali do centra

¹ This scientific paper was prepared within the framework of APVV project ID APVV-20- 0334 "This is not true, but it could be: Conspiracy theories and hoaxes in the modern development of Slovakia in the European context".

² Vladimír Andrassy, doc. Ing., PhD., Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika, Demänová 393, 031 01 Liptovský Mikuláš, e-mail: vladimir.andrassy@aos.sk

³ Vojtech Jurčák, prof. Ing., CSc., Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika, Demänová 393, 031 01 Liptovský Mikuláš, e-mail: vojtech.jurcak@aos.sk

pozornosti bežnej populácie. Napríklad o tom, že globálnu finančnú a hospodársku krízu úmyselne vyvolali banky, aby zvýšili svoje zisky, že o vojnách v Iraku a v Afganistane rozhodli majitelia zbrojárskych koncernov, aby tiež zvýšili svoje zisky, ktoré im klesali v čase mieru, alebo že zmiznuté malajzijské lietadlo – let MH 370 – uniesli mimozemšťania, aby mohli ľudí skúmať a robiť na nich pokusy (9/11 Truth.org., 2010; Jovančević, Milićević, 2020; Moundi, 2018; Garza, 2023).

Uvedené rozšírenie konšpiračných teórií a najmä ich popularita medzi ľuďmi neostali bez odozvy ani na akademickej pôde. Výskumníci z viacerých krajín (Byford, 2011; Allen, 2014; Bilewicz a kol., 2015; Douglas a kol., 2017; Uscinski, 2019; Cassam, 2021), Slovensko nevynímajúc (Panczová, 2017; Ivančík, 2022b; Ivančík, 2023a; Ivančík, 2023b), sa preto v posledných rokoch začali konšpiračnými teóriami vážne vedecky zaoberať a skúmať ich v rámci viacerých vedných odborov (napr. sociológie, psychológie, politológie, informatiky, mediálnych či bezpečnostných štúdií). Vo svojich výskumoch sa zaoberajú najmä skúmaním konkrétnych konšpiračných teórií, konceptualizáciou konšpiračných teórií, vymedzením kľúčových pojmov, faktormi ovplyvňujúcimi ich tvorbu a šírenie a taktiež rôznymi ďalšími aspektami bezprostredne sa dotýkajúcimi konšpiračných teórií.

S cieľom prispieť k prebiehajúcemu výskumu sa v tomto konferenčnom príspevku zaoberáme motívmi, ktoré v ľuďoch podporujú vieru v konšpiračné teórie.

1 Motívy viery v konšpiračné teórie

V posledných rokoch, ako je naznačené v úvode, vzrástol v súvislosti so zvýšeným bádateľským úsilím záujem o viaceré aspekty dotýkajúce sa problematiky konšpiračných teórií. Medzi tie oblasti výskumu, ktoré vzbudili najväčší záujem, patrí výskum motívov, ktoré podporujú v ľuďoch vieru v konšpiračné teórie a zároveň všeobecne zvyšujú popularitu konšpiračných teórií. Z dosiaľ realizovaných vedeckých výskumov vyplýva, že ľudia môžu byť priťahovaní hlavne tými konšpiračnými teóriami (v porovnaní s nekonšpiračnými vysvetleniami), ktoré sľubujú uspokojenie dôležitých sociálno-psychologických motívov.

K nim radíme predovšetkým tie, ktoré možno charakterizovať ako:

- (a) epistemické (napr. túžba po porozumení, presnosti a subjektívnej istote),
- (b) existenciálne (napr. túžba po kontrole a bezpečí),
- (c) sociálne (napr. túžba zachovať si pozitívny obraz o sebe alebo sociálnej skupine).

Táto jednoduchá taxonómia slúži ako užitočná heuristika na klasifikáciu motívov spojených s konšpiračnou vierou (Jost a kol., 2018).

2 Epistemické motívy viery v konšpiračné teórie

Hľadanie kauzálnych vysvetlení udalostí je základnou súčasťou budovania stabilného, presného a vnútorne konzistentného chápania sveta (Heider, 2013). Špecifické epistemické motívy, ktorým môžu slúžiť kauzálne vysvetlenia, zahŕňajú:

- (a) uhasenie ľudskej zvedavosti, keď sú informácie nedostupné,
- (b) zníženie neistoty a zmätku, keď sú dostupné informácie protichodné,
- (c) nájdenie zmyslu, keď sa udalosti zdajú náhodné,
- (d) obranu vlastného presvedčenia pred nepotvrdenými informáciami (Douglas a kol., 2017).

V súvislosti s týmito motívmi obsahujú konšpiračné teórie atribúty, ktoré ich odlišujú od iných typov kauzálneho vysvetlenia. Aj keď sú v rôznej miere:

- (a) špekulatívne v tom, že predkladajú činy, ktoré sú skryté pred verejnou kontrolou,
 - (b) zložité v tom, že predpokladajú koordináciu viacerých aktérov,
 - (c) odolné voči falšovaniu v tom, že predpokladajú, že konšpirátori používajú rôzne spôsoby utajovania a dezinformácie na zakrytie svojich činov,
- naznačuje to, že ľudia, ktorí sa snažia odhaliť konšpiračné teórie, môžu byť sami súčasťou sprisahania (Lewandowsky a kol., 2015).

Súvisiacou vlastnosťou konšpiračných teórií je, že môžu chrániť jednotlivé konšpiračné presvedčenia tým, že vrhajú prevažne nepotvrdzujúce dôkazy (napr. v podobe faktov a vedeckých zistení) ako produkt sprisahania (Lewandowsky a kol., 2013).

Vo všeobecnosti sú empiricky opodstatnené, šetrné a falzifikovateľné vysvetlenia silnejšie podľa normatívnych štandardov kauzálneho vysvetlenia (Grimes, 2016). Zdá sa však, že konšpiračné teórie poskytujú široké, vnútorne konzistentné vysvetlenia, ktoré ľuďom umožňujú zachovať si presvedčenie tvárou v tvár strachu, neistote a rozporom. V súlade s tým výskumy naznačujú, že viera v konšpiračné teórie je silnejšia, keď je motivácia nájsť vzory v prostredí experimentálne zvýšená (Whitson, Galinsky, 2008). Je tiež silnejšia medzi ľuďmi, ktorí zvyčajne hľadajú zmysel a vzorce v prostredí, vrátane ľudí veriacich v paranormálne javy (Dieguez a kol., 2015). Tiež sa zdá, že je silnejšia, keď ide o udalosti obzvlášť veľkého rozsahu alebo významné a dôležité, ktoré spôsobujú, že ľudia sú nespokojní so svetskými vysvetleniami. Potreba kognitívneho uzavretia sa je navyše spojená s vierou v konšpiračné teórie pre udalosti, ktorým chýbajú jasné oficiálne vysvetlenia (Marchlewska a kol., 2017). Výskumy tiež naznačujú, že presvedčenie o sprisahaní je silnejšie vtedy, keď ľudia pociťujú úzkosť v dôsledku pocitu strachu a neistoty (Prooijen, Jostmann, 2013).

Výskumy zároveň potvrdzujú, že konšpiračné teórie môžu uspokojiť niektoré epistemické motívy na úkor iných, napríklad tým, že chránia ľudí pred neistotou. Zdá sa, že epistemické nevýhody konšpiračných teórií nie sú zjavné

Ľuďom, ktorí nemajú schopnosť alebo motiváciu myslieť kriticky a racionálne. Konšpiračné presvedčenie pritom koreluje s nižšími úrovňami analytického myslenia (Swami a kol., 2014) a nižšími úrovňami vzdelania (Douglas a kol., 2016). Súvisí to aj s tendenciou preceňovať pravdepodobnosť súbežných udalostí (Brotherton, French, 2014) a tendenciou vnímať zámernosť tam, kde neexistuje (Douglas a kol., 2016).

3 Existenciálne motívy viery v konšpiračné teórie

Rovnako ako epistemické motívy, kauzálne vysvetlenia slúžia potrebe ľudí cítiť sa bezpečne a isto vo svojom prostredí a mať kontrolu nad týmto prostredím ako autonómni jednotlivci alebo tiež ako členovia kolektívov (Tetlock, 2002). Niekoľko dávnejších teórií naznačovalo, že ľudia sa obracajú na konšpiračné teórie vtedy, keď sú tieto potreby ohrozené. Napríklad tým ľuďom, ktorým chýba inštrumentálna kontrola, môžu konšpiračné teórie poskytnúť určitý kompenzačný pocit kontroly tým, že im ponúkajú príležitosť odmietnuť oficiálne naratívy. Konšpiračné teórie tak môžu pomôcť ľuďom v tom, že sa budú cítiť bezpečnejšie (Goertzel, 1994).

Výskum podporuje toto vysvetlenie motivácie k viere v konšpiračné teórie. Štúdie ukázali, že ľudia sa k nim uchýlia pravdepodobne vtedy, keď sú znepokojení a cítia sa bezmocní (Grzesiak-Feldman, 2013). Iný výskum naznačuje, že presvedčenie o sprisahaní úzko súvisí s nedostatočnou sociálno-politickou kontrolou alebo nedostatkom psychologickkej odolnosti (Bruder a kol., 2013). Experimenty ukázali, že v porovnaní so základnými podmienkami sa viera v konšpiračné teórie zosilňuje, keď sa ľudia cítia neschopní kontrolovať výsledky, a znižuje sa, keď je potvrdený ich pocit kontroly (Prooijen, Acker, 2015).

Doteraz uskutočnené výskumy však nepotvrdzujú, že viera v konšpiračné teórie túto motiváciu účinne uspokojuje. Naopak, zdá sa, že experimentálne vystavenie konšpiračným teóriám okamžite potláča ľudský zmysel pre autonómiu a kontrolu (Douglas, Leite, 2017). Tie isté štúdie tiež ukázali, že to robí ľudí menej náchylnými podnikáť kroky, ktoré by z dlhodobého hľadiska mohli posilniť ich autonómiu a kontrolu. Konkrétne sú menej naklonení angažovať sa vo svojich organizáciách a zapájať sa do hlavných politických procesov, ako je hlasovanie a stranícka politika. Navyše, vystavenie sa konšpiračným teóriám môže nenápadne podkopať autonómiu ľudí iným spôsobom.

Niektorí autori ukázali, že ľudia boli účinne presvedčení prokonšpiračným materiálom, ale neboli si vedomí toho, že boli tým ovplyvnení, a falošne si mysleli, že ich presvedčenia pred expozíciou boli totožné s ich novými presvedčeniami (Douglas a kol., 2019).

4 Sociálne motívy viery v konšpiračné teórie

Kauzálne vysvetlenia, vrátane konšpiračných vysvetlení, sú tiež založené na rôznych sociálnych motiváciách, vrátane túžby patriť a udržiavať si pozitívny obraz o sebe a v skupine. Vedci navrhli, že konšpiračné teórie zhodnocujú seba a členov skupiny tým, že umožňujú pripisovať vinu za negatívne výsledky iným. Môžu teda pomôcť zachovať obraz seba a členov skupiny ako kompetentných a morálnych, ale ako sabotovaných mocnými a bezohľadnými druhými ľuďmi (napr. prekrúcanie faktov vo svoj prospech). Ak je to tak, môžeme očakávať, že konšpiračné teórie budú obzvlášť prítiažlivé pre tých jednotlivcov, ktorých pozitívny obraz o sebe alebo v skupine je ohrozený (Cichocka, a kol., 2016).

Výskum vo všeobecnosti podporuje toto očakávanie. Experimentálne výsledky naznačujú, že ľudia veria poverám a konšpiračným teóriám zjavne ako súčasť snahy dať svojim skúsenostiam zmysel. Členovia skupín, ktorí majú objektívne nízke postavenie kvôli svojej etnickej príslušnosti alebo príjmu, s väčšou pravdepodobnosťou podporujú konšpiračné teórie. Taktiež ľudia, ktorí stoja na porazenej strane v rámci politických procesov (napr. po voľbách), s oveľa väčšou pravdepodobnosťou veria konšpiračným teóriám (Uscinski, Parent, 2014).

Tieto výskumné zistenia naznačujú, že konšpiračné teórie môžu byť prijaté defenzívne, aby zbavili jednotlivcov alebo členov skupiny pocitu viny za ich znevýhodnenú pozíciu. V súlade s touto obrannou motiváciou je konšpiračná viera spojená s narcizmom – nafúknutým pohľadom na seba samého, ktorý si vyžaduje externú validáciu a je spojený s paranoidnými predstavami (Cichocka a kol., 2016). Konšpiračnú vieru predpovedá aj kolektívny narcizmus – viera vo veľkosť v rámci skupiny spojená s presvedčením, že ostatní ľudia to dostatočne neocenia. Sociálne skupiny, ktoré majú pocit, že sa stali obeťami nepravosti, zlého zaobchádzania a pod., s väčšou pravdepodobnosťou podporujú konšpiračné teórie o mocných skupinách v spoločnosti (Bilewicz a kol., 2015).

Záver

Príspevok zakončíme citátom Francisa Bacona: „Ak človek začne istotami, skončí v pochybnostiach; ak sa však uspokojí s tým, že začne pochybnosťami, skončí v istotách.“ Doterajšie výskumy úspešne formulovali niektoré z motívov, ktoré môžu spolu s nedostatkami v dostupných informáciách, kognitívnych schopnostiach a motivácii kriticky myslieť, prispieť k zvýšenej viere v konšpiračné teórie. Viaceré výskumné práce v tejto súvislosti naznačujú, že napriek prítiažlivosti konšpiračných presvedčení pre ľudí, ktorí majú zvýšené epistemické, existenciálne a sociálne motívy, môžu v konečnom dôsledku tieto motívy ešte viac zmariť ich úsilie správne chápať okolité prostredie a prebiehajúce udalosti. V tomto zmysle možno konšpiračné teórie považovať za prejav motivovaného sociálneho poznania. Existuje dôvod očakávať, že ďalší výskum potvrdí tento predbežný obraz, pretože, ako sme naznačili v texte,

konšpiračné teórie majú niektoré atribúty, ktoré sa nehodia na naplnenie týchto motívov, napríklad sú vo všeobecnosti vysoko špekulatívne a protichodné, a pripisujú vysoko antisociálne a cynické motívy určitým skupinám alebo jednotlivcom, ktoré/ktorí konajú tajne vo svoj vlastný prospech, resp. v neprospech širokej verejnosti.

Literatúra

- 9/11 Truth Movement. [online]. 2010. Connecting the dots: unanswered questions. In *9/11 Truth.org.*, 2010. [cit. 20.11.2023]. Dostupné na internete: <<http://www.911truth.org/flyers/connectingdots.pdf>>.
- ALLEN, G. 2014. *None Dare Call It Conspiracy*. Charleston: Concord Press, 2014. 136 s. ISBN 978-1-5055-3274-6.
- BILEWICZ, M., CICHOCKA, A., SORAL, W. 2015. *The psychology of conspiracy*. New York: Routledge, 2015. 222 s. ISBN 978-1-138-81523-0.
- BROTHERTON, R., FRENCH, C. C. [online]. 2014. Belief in conspiracy theories and susceptibility to the conjunction fallacy. In *Applied Cognitive Psychology*, č. 28, 2014, č. 2. ISSN 1099-0720, s. 238-248 [cit. 23.11.2023]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1080/13546783.2015.1051586>>.
- BRUDER, M., HAFFKE, P., NEAVE, N., NOURIPANAH, N., IMHOFF, R. [online]. 2013. Measuring individual differences in generic beliefs in conspiracy theories across cultures: Conspiracy Mentality Questionnaire. In *Frontiers in Psychology*, roč. 4, article 225. ISSN 1664-1078. [cit. 23.11.2023]. Dostupné na internete: <<https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2013.00225/full>>.
- BYFORD, J. 2011. *Conspiracy Theories: A Critical Introduction*. 179 s. London: Palgrave MacMillan, 2011. ISBN 978-0-230-34921-6.
- CASSAM, Q. 2021. *Konšpirační teorie*. Praha: Filosofia, 2021. 127 s. ISBN 978-80-7007-653-8.
- CICHOCKA, A., MARCHLEWSKA, M., & GOLEC de ZAVALA, A. [online]. 2016. Does self-love or self-hate predict conspiracy beliefs? Narcissism, self-esteem, and the endorsement of conspiracy theories. In *Social Psychological & Personality Science*, roč. 7, 2016, č. 2. ISSN 1948-5514, s. 157-166. [cit. 25.11.2023]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1177/1948550615616170>>.
- DIEGUEZ, S., WAGNER-EGGER, P., GAUVRIT, N. [online]. 2015. Nothing happens by accident, or does it? A low prior for randomness does not explain belief in conspiracy theories. In *Psychological Science*, roč. 26, 2015, č. 11. ISSN 1467-9280, s. 1762-1770. [cit. 20.11.2023]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1177/0956797615598740>>.
- DOUGLAS, K. M., LEITE, A. C. [online]. 2017. Suspicion in the workplace: Organizational conspiracy theories and work-related outcomes. In *British Journal*

of Psychology, roč. 108, 2017, č. 3. ISSN 2044-8309, s. 486-506. [cit. 24.11.2023]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1111/bjop.12212>>.

DOUGLAS, K. M., SUTTON, R. M., CALLAN, M. J., DAWTRY, R. J., HARVEY, A. J. [online]. 2016. Someone is pulling the strings: Hypersensitive agency detection and belief in conspiracy theories. In *Thinking & Reasoning*, roč. 22, 2016, č. 1. ISSN 1464-0708, s. 57-77. [cit. 23.11.2023]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1080/13546783.2015.1051586>>.

DOUGLAS, K. M., SUTTON, R. M., CICHOCKA, A. [online]. 2017. The Psychology of Conspiracy Theories. In *Current Directions in Psychological Science*, 2017. [cit. 21.11.2023]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1177/0963721417718261>>.

DOUGLAS, K. M., USCINSKI, J. E., SUTTON, R. M., CICHOCKA, A., NEFES, T., ANG, C. S., DERAVIDI, F. [online]. 2019. Understanding conspiracy theories. In *Political Psychology*, roč. 40, 2019, č. 1. ISSN 1467-9221, s. 3-35. [cit. 24.11.2023]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1111/pops.12568>>.

FILKO, R. [online]. 2019. <<https://hnonline.sk/tema/1889431-konspiraciam-veria-aj-inteligentni-a-vzdelani-ludia-niektore-sa-ukazali-ako-pravdive-tvrdi-odbornik>>

GARZA, A. [online]. 2023. There's a Bit of Truth To Some Climate Conspiracy Theories. But That Doesn't Make Them Right. In *Time*, 2023. [cit. 20.11.2023]. Dostupné na internete: <<https://time.com/6259474/climate-conspiracy-theories-fear/>>.

GOERTZEL, T. [online]. 1994. Belief in Conspiracy Theories. In *Political Psychology*, roč. 15, 1994, č. 4. ISSN 1467-9221, s. 731-742. [cit. 23.11.2023]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.2307/3791630>>.

GRIMES, D. R. [online]. 2016. On the viability of conspiratorial beliefs. In *PLOS ONE*, roč. 11, 2016, č. 3, art. e0151003. ISSN 1932-6203. [cit. 22.11.2023]. Dostupné na internete: <[doi:10.1371/journal.pone.0147905](https://doi.org/10.1371/journal.pone.0147905)>.

GRZESIAK-FELDMAN, M. 2013. The effect of high-anxiety situations on conspiracy thinking. In *Current Psychology*, roč. 32, 2013. ISSN 1936-4733, s. 100-118.

HEIDER, F. 2013. *The psychology of interpersonal relations*. New York: Taylor & Francis, 2013. 336 s. ISBN 978-1-13492-218-5.

IVANČÍK, R. [online]. 2022a. Sociálne siete ako priestor pre šírenie konšpiračných teórií a dezinformácií. In *Národná a medzinárodná bezpečnosť 2022 – zborník vedeckých príspevkov z 13. medzinárodnej vedeckej konferencie*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika, 2022. ISBN 978-80-8040-631-8, s. 154-161. [cit. 20.11.2023]. Dostupné na internete: <http://archiv.aos.sk/struktura/katedry/kbo/NMB2022/Zbornik_2022.pdf>.

IVANČÍK, R. 2022b. O konšpiračných teóriách. In *Bezpečnostné fórum 2022 – zborník vedeckých príspevkov z 15. medzinárodnej vedeckej konferencie*. Banská Bystrica : Interpolis, 2022. ISBN 978-80-973394-6-3, s. 62-70.

- IVANČÍK, R. [online]. 2023a. Konšpiračné teórie ako predmet vedeckého skúmania. In *Vojenské reflexie*, 2023, roč. 18, č. 2. ISSN 1336-9202. s. 27-42. [cit. 31.12.2023]. Dostupné na: <<https://doi.org/10.52651/vr.a.2023.2.27-42>>.
- IVANČÍK, R. 2023b. Rast konšpiračných teórií v spoločnosti pod vplyvom pandémie koronavírusu. In *Právo a bezpečnosť*, roč. 17, 2023, č. 3. ISSN 2336-5323, s. 20-34.
- JOST, J. T., LEDGERWOOD, A., HARDIN, C. D. 2018. Shared reality, system justification, and the relational basis of ideological beliefs. In *Social & Personality Psychology Compass*, roč. 2, 2018, č. 1. ISSN 1751-9004, s. 171-186.
- JOVANČEVIĆ, A., MILIČEVIĆ, N. [online]. 2020. Optimism-pessimism, conspiracy theories and general trust as factors contributing to Covid-19 related behavior – A cross-cultural study. In *Personality and Individual Differences*, 2020. [cit. 20.11.2023]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1016/j.paid.2020.110216>>.
- LEWANDOWSKY, S., COOK, J., OBERAUER, K., BROPHY, S., LLOYD, E. A., MARRIOTT, M. 2015. Recurrent fury: Conspiratorial discourse in the blogosphere triggered by research on the role of conspiracist ideation in climate denial. In *Journal of Social and Political Psychology*, roč. 3, 2015, č. 1. ISSN 2195-3325, s. 142-178.
- LEWANDOWSKY, S., OBERAUER, K., GIGNAC, G. E. 2013. NASA faked the moon landing – Therefore, (climate) science is a hoax: An anatomy of the motivated rejection of science. In *Psychological Science*, roč. 24, 2013, č. 5. ISSN 2159-2829, s. 622–633.
- MARCHLEWSKA, M., CICHOCKA, A., KOSSOWSKA, M. [online]. 2018. Addicted to answers: Need for cognitive closure and the endorsement of conspiracy beliefs. In *European Journal of Social Psychology*, roč. 48, 2018, č. 2. ISSN 1099-0992, s. 109-117. [cit. 22.11.2023]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1002/ejsp.2308>>.
- MOUNDI, S. [online]. 2018. Conspiracy Theories: Psychology Behind Flight MH370. In *California State University Stanislaus*, 2018. [cit. 20.11.2023]. Dostupné na internete: <https://www.csustan.edu/sites/default/files/groups/University%20Honors%20Program/Journals/psychology_behind_mh370_s_moundi.pdf>.
- PANCZOVÁ, Z. 2017. *Konšpiračné teórie: témy, historické kontexty a argumentačné stratégie*. Bratislava: Slovenská akadémia vied, 2019. 160 s. ISBN 978-80-224-1546-0.
- PROOIJEN, J.-W., ACKER, M. [online]. 2015. The influence of control on belief in conspiracy theories: Conceptual and applied extensions. In *Applied Cognitive Psychology*, roč. 29, 2015, č. 5. ISSN 1099-0720, s. 753-761. [cit. 23.11.2023]. Dostupné na internete: <<https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2013.00225/full>>.
- PROOIJEN, J.-W., JOSTMANN, N. B. [online]. 2013. Belief in conspiracy theories: The influence of uncertainty and perceived morality. In *European*

Journal of Social Psychology, roč. 43, 2013, č. 1. ISSN 1099-0992, s. 109-115. [cit. 22.11.2023]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1002/ejsp.1922>>.

SWAMI, V., VORACEK, M., STIEGER, S., TRAN, U. S., FURNHAM, A. [online]. 2014. Analytic thinking reduces belief in conspiracy theories. In *Cognition*, roč. 133, 2014, č. 3. ISSN 2325-3657, s. 572-585. [cit. 23.11.2023]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1016/j.cognition.2014.08.006>>.

ŠPANKO, J. [online]. 2022. <<https://dennikn.sk/blog/2813498/preco-ma-orban-pravdu-ak-varuje-pred-desivym-liberalnym-utokom-na-slobodu-medii/>>

TETLOCK, P. E. 2002. [online]. Social-functional frameworks for judgment and choice: The intuitive politician, theologian, and prosecutor. In *Psychological Review*, roč. 109, 2002, č. 3. ISSN 1939-1471, s. 451-472. [cit. 23.11.2023]. Dostupné na internete: <<https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/12088240/>>.

USCINSKI, J. E. 2019. What is a conspiracy theory? In J. Uscinski (Eds.): *Conspiracy Theories and the People Who Believe Them*. New York : Oxford University Press, 2016. 511 s. ISBN 978-0-19084-407-3.

USCINSKI, J. E., PARENT, J. M. 2014. *American conspiracy theories*. New York: Oxford University Press, 2014. 221 s. ISBN 978-0-19935-181-7.

WHITSON, J. A., GALINSKY, A. D. [online]. 2008. Lacking control increases illusory pattern perception. In *Science*, roč. 322, 2008, č. 5898. ISSN 1095-9203, s. 115-117. [cit. 22.11.2023]. Dostupné na internete: <<https://www.science.org/doi/10.1126/science.1159845>>.

TERORIZMUS AKO TRVALÁ BEZPEČNOSTNÁ HROZBA

TERRORISM AS A PERMANENT SECURITY THREAT

Dávid Burzala¹

ABSTRACT

Nowadays, in the third decade of the 21st century, terrorism represents one of the most serious non-military security threats against which no country, society or social system is immune. Despite the extensive measures taken to eliminate terrorist attacks, they take place in all regions of the world and represent an almost permanent danger not only in many advanced developed countries, but also in underdeveloped developing countries. Unfortunately, these are activities that can affect anyone, anywhere, at any time today. At the same time, they cause enormous material and financial damage and leave numerous human victims and hard-to-heal not only physical but also psychological wounds. For this reason, the aim of the paper is to point out terrorism as a permanent security threat that we can never and in no way underestimate.

Keywords: *Terrorism, terrorists, insecurity, threat, attacks, measures.*

Úvod

Súčasný dynamický vývoj ľudskej civilizácie so sebou prináša okrem množstva pozitívnych javov i celý rad negatív, ktoré sa v podmienkach prehlbujúcej sa globalizácie a zhoršovania bezpečnostnej situácie vo viacerých regiónoch sveta prejavujú v podobe najrôznejších bezpečnostných hrozieb (Ivančík, Nečas, 2019). Medzi najvážnejšie vojenské hrozby súčasnosti patria, bez ohľadu na príčinu ich vzniku, najmä regionálne medzištátne konflikty a vnútroštátne občianske vojny (Kazanský, 2013). Medzi najvýznamnejšie nevojenské hrozby možno zaradiť predovšetkým terorizmus (Ivančík, Ušiak, 2014a), nelegálnu masovú migráciu, proliferáciu zbraní, kybernetické útoky (Nečas, Kollár, 2021) a ďalšie. Z nich sa práve terorizmus javí ako zásadný globálny bezpečnostný problém ohrozujúci celú ľudskú civilizáciu (Ivančík, Ušiak, 2015). Globálnosť tejto hrozby potvrdzuje fakt, že podstatná časť sveta bola zasiahnutá alebo stále je ohrozená terorizmom najmä politického alebo náboženského charakteru, útokmi a akciami regionálnych a/alebo nadnárodných teroristických a extrémistických organizácií a skupín (Ivančík, Ušiak, 2016).

Bezpochyby najznámejšími teroristickými útokmi sú tie z 11. septembra 2001 zo Spojených štátov amerických (USA), kedy devätnásť členov teroristickej siete Al-Káida prostredníctvom štyroch unesených komerčných dopravných lietadiel zaútočilo na budovy Svetového obchodného centra v New Yorku

¹ Dávid Burzala, Mgr., externý doktorand, Akadémia Policajného zboru, Sklabinská 1, 835 17 Bratislava, email: david.burzala@akademiapz.sk

a Pentagonu vo Washingtone. Tieto krvavé útoky sa stali historickým míľnikom a určitým symbolom terorizmu. Druhýkrát v histórii boli napadnuté USA, a to spôsobom, ktorý bol do istej miery ochromujúcim, ale zároveň aj mobilizačným (Mosný, 2012). Krajina, ktorá si uvedomujúc svoje veľmocenské postavenie vo svete bola takmer stopercentne istá, že sa nenájde protivník, ktorý by si ju trúfol napadnúť, zaznamenala hrozivý, nečakaný a tragický útok. Takmer tri tisícky obetí, zrútenie Dvojčiek a napadnutie sídla amerického ministerstva obrany, a to všetko v priebehu niekoľkých minút, dokázalo šokovať nielen túto veľmoc, ale aj celý svet (Lužák, 2021).

Viacerí politickí predstavitelia i bezpečnostní experti sa po týchto útokoch vyjadrili, že svet po nich už nikdy nebude taký ako predtým (Ivančík, Nečas, 2019). Všetci si začali uvedomovať, že skončila doba určitej istoty a bezpečia, a preto treba začať prijímať opatrenia na boj s týmto novým fenoménom. Ďalšie roky boli poznamenané množstvom teroristických útokov (Bali, Istanbul, Kábul, Bagdad, Nairobi, Boston, Moskva, Volgograd, Petrohrad, Londýn, Manchester, Paríž, Nice, Madrid, Berlín atď.) ktoré potvrdili, že žiadny kontinent, ani žiadna krajina nemôže mať istotu, že sú v bezpečí, že sa ich problém terorizmu netýka (Ivančík, Ušiak, 2014b). Rovnako je to aj v prípade Slovenskej republiky, ktorá sa doposiaľ našťastie nestretla s väčším teroristickým útokom, ale plne si (rovnako ako ostatné krajiny) uvedomuje toto nebezpečenstvo a prijíma opatrenia na ich elimináciu.

Bohužiaľ, ukazuje sa, že teroristi sú v hľadaní spôsobov napadnutia veľmi progresívni a stále udivujú svet novými miestami, kam smerujú svoje útoky. Tie majú jeden spoločný cieľ – spôsobiť čo najväčšie materiálne škody, zasiahnuť čo najviac obetí, pokiaľ možno nevinných civilistov tak, aby si svet uvedomoval ich silu, a predovšetkým, aby o ich útoku informovalo čo najviac médií (Ivančík, Ušiak, 2014c). Žiaľ, takáto informovanosť so sebou prináša určitú popularizáciu teroristických činov a ich ideológie a zároveň nesie so sebou zrod mnohých ďalších sympatizantov na celom svete. Vzniká lavínový efekt, s ktorým sa bezpečnostné zložky snažia bojovať aktívne aj preventívne, a to najmä v oblasti odhaľovania radikalizujúcich sa osôb a príprav teroristických útokov (Mosný, 2012). Vďaka moderným technológiám a využitiu nových metód komunikácie teroristami je tento boj sťažovaný a nedá sa povedať, že s aktivizáciou všetkých síl sa môžeme cítiť úplne bezpečne. Vlastne v mnohých prípadoch iba reagujeme na uskutočnené útoky a snažíme sa predchádzať ďalším.

1 Vymedzenie a definovanie terorizmu

Pojem terorizmus sa síce dnes objavuje v odbornej literatúre pomerne často, v rôznych médiách, správach, reportážach či komentároch dokonca takmer denno-denne, avšak jeho presné vymedzenie a definovanie je veľmi obtiažne (Ivančík, Ušiak, 2014a). Problémom je najmä nájdenie a jasné určenie jeho hraníc. Terorizmus je teda „premenlivý pojem, ktorého obsah nemožno všeobecne

aplikovať“ (Řehák, Foltin, Stojar, 2008, s. 9). O tom, či je určité konanie vymedzené ako teroristický akt, alebo nie, totiž často záleží na pohľade aktéra, ktorý danú udalosť interpretuje (Ganor, 2002). Jednou z príčin nejednoznačnosti vymedzenia pojmu terorizmus je tiež skutočnosť, že dosiaľ nebola prijatá žiadna všeobecne akceptovateľná definícia terorizmu. S istým nadhľadom preto možno uviesť, že počet definícií terorizmu zodpovedá počtu prác pojednávajúcich o terorizme (Meisels, 2009). Táto situácia sa odráža aj v praktickej rovine, a preto bezpečnostných stratégiách štátov definovanie terorizmu chýba (Ivančík, Ušiak, 2014a). Častokrát sa uvádzajú len jeho typy (napríklad kyberterorizmus, environmentálny terorizmus, politický terorizmus, náboženský terorizmus a pod.), kde je možné definovať aspoň objekt, voči ktorému je terorizmus namierený (Pillar, 2013).

Všeobecne však možno povedať, že *„terorizmus predstavuje rozsiahly, viacdimenzionálny, premenlivý a neustále sa vyvíjajúci spoločenský jav, ktorý zložitými psychologickými, sociálnymi a násilnými mechanizmami pôsobí na jednotlivcov, skupiny i celú spoločnosť. Ide pritom o jav, ktorý pre ľudstvo nie je úplne nový, ale o fenomén, ktorý sprevádzal ľudskú spoločnosť už v minulosti a sprevádza ju i v súčasnosti. Postupne sa však menili jeho ciele, metódy, formy a prostriedky. Dnes je nové najmä množstvo, rozmanitosť a rôznorodosť jeho prejavov a podôb, ktoré ho robia mimoriadne premenlivým a protirečivým javom“* (Ivančík, Nečas, 2019, s. 4).

1.1 Vymedzenie terorizmu

Terorizmus, podobne ako mnoho iných pojmov, má svoj pôvod v latinčine, pričom je odvodený od slov „*terror*“ a „*terrere*“, čo v latinčine znamená *strach alebo hrôza*, resp. *vydesiť alebo postrašiť*. V európskych jazykoch sa prvýkrát objavil vo francúzskom jazyku už v priebehu 14. storočia. Akademický slovník francúzskeho jazyka z roku 1694 vysvetľoval pojem „*terreur*“ ako „*veľký strach, násilné pobúrenie ľudskej duše spôsobené predvedením obrazov bolesti*“. Neskôr, v 16. storočí, sa toto slovo začalo používať aj v anglickom jazyku a postupne sa v priebehu nasledujúcich rokov a storočí rozšírilo do ostatných jazykov po celom svete. Používalo sa síce v rôznych súvislostiach, ale vždy s udalosťami, ktoré sa spájali s násilným zavražďovaním (Škvrnda, 2002, s. 7).

Jasný politický význam dostal pojem teror za Veľkej francúzskej revolúcie (1789). Vtedajší francúzsky Národný konvent prijal 30. augusta 1793 zákonné opatrenie o terore, ktoré nariaďovalo masovú exekúciu zradcov revolúcie. Aj preto sa v Ottovom náučnom slovníku (2001, s. 827) terorizmus vysvetľoval ako „*hrôzovláda, obzvlášť počas revolúcie v dobe od 2.6.1793 do 28.7.1794 zvaná Régime de le Terreur*“.

Pod vplyvom týchto krvavých udalostí sa termín teror rýchlo rozšíril po celej Európe, z Európy do Ruska, odtiaľ do Indie a postupne aj do ďalších krajín. V priebehu svojho šírenia zmenil význam a na konci 19. storočia sa slovo terorista

z pôvodného označenia niekoho, kto menom štátu prevádza nespravodlivé masové exekúcie, zmenilo na označenie jednotlivca, ktorý je, naopak, spájaný s násilím proti štátu. Za túto zmenu významu boli najviac zodpovední fanatickí ruskí a francúzski anarchisti z 80. a 90. rokov 19. storočia (Ivančík, Ušiak, 2014b).

1.2 Definovanie terorizmu

V súčasnosti existuje viacero rôznych definícií terorizmu, ale neexistuje žiadna jednotná a ucelená definícia, ktorá by bola všeobecne akceptovaná. Napriek snahe OSN, ktorá sa vystupňovala najmä po teroristických útokoch z 11. septembra 2001, svetové spoločenstvo dosiaľ neprijalo medzinárodne uznávanú definíciu terorizmu, a to predovšetkým z ideologických a politických dôvodov (Ivančík, Ušiak, 2014c).

Súčasne používané definície terorizmu majú väčšinou jeden spoločný prvok – politicky motivované násilné správanie sa určitých skupín alebo jednotlivcov. Problémom dohody na jednotnej definícii je však postoj niektorých štátov, pretože ten, kto je pre jedného teroristu, je pre druhého bojovník za slobodu a opačne. Aby sa obišla táto výslovne politická či ideologická prekážka, štáty začali prijímať zákony alebo uzatvárať medzi sebou zmluvy, ktoré jednoznačne kriminalizujú určité konanie, napríklad únosy osôb a lietadiel, odpaľovanie bômb v dopravných prostriedkoch a pod. Taktiež *Medzinárodný dohovor o potláčaní financovania terorizmu* jasne stanovuje, že je zločinom zhromažďovať alebo poskytovať financie s cieľom zabitia alebo zranenia civilného obyvateľstva alebo jeho zastrašenia, či s úmyslom vynútiť si násilím niečo na vláde danej krajiny (Ivančík, Nečas, 2019).

Ako sa uvádza v encyklopédii Svetový terorizmus: od staroveku až po útok na USA (2001), za pomerne vydarený pokus o definovanie terorizmu býva označovaná iniciatíva odborníkov a akademikov z rôznych univerzít v rokoch 1984 až 1988, výsledkom ktorej bolo dosiahnutie konsenzu až 81 % zúčastnených vedcov na nasledujúcej definícii: „*Terorizmus je metóda vzbudzovania strachu prostredníctvom opakovaných násilných aktov, vykonávaných tajnými alebo polotajnými jednotlivcami, skupinami či štátnymi orgánmi z idiosynkratických, kriminálnych alebo politických dôvodov, pričom na rozdiel od atentátov nie sú priame obete násilia pravým terčom teroru. Okamžité ľudské obete násilných aktov sú obvykle buď vyberané náhodne (príležitostné terče) z cieľovej verejnosti, alebo zámerne (reprezentatívny alebo symbolický terč) a slúžia k odovzdaniu správy. Komunikačné procesy medzi teroristami (organizáciami), (ohrozenou) obeťou a hlavným terčom, založené na násilí a šírení strachu, sú využívané k manipulácii hlavného terča (verejnosti) tým, že sa z nich stávajú terče teroru, požiadavkou alebo upútaním pozornosti v závislosti na tom, či ide o zastrašovanie, násilné donucovanie alebo šírenie propagandy.*“ V tomto prípade ide o definíciu, ktorá je síce pomerne dlhá, avšak zahŕňa všetky v súčasnosti všeobecne akceptované prvky terorizmu.

K vymedzeniu pojmu terorizmus je tiež možné pristúpiť pomocou negatívnej definície, to znamená identifikovaním tých druhov násilia, ktoré terorizmom nie sú, a to na základe porovnania troch identifikovateľných spôsobov vedenia ozbrojeného boja: konvenčnej vojny, gerilovej (partizánskej) vojny a terorizmu (Řehák, Foltin, Stojar, 2008).

Terorizmus možno tiež charakterizovať ako asymetrický spôsob boja, avšak jeho hlavným znakom, ktorým sa líši od gerily, je, že násilné akty nie sú primárne zamerané proti príslušníkom ozbrojených síl protivníka, ale proti (cieleno alebo náhodne vybraným) civilistom, pričom účelom týchto útokov je vyvolanie pocitu strachu, ohrozenia a obáv v spoločnosti. Teroristická organizácia (skupina) tak môže dosiahnuť svoje ciele aj prostredníctvom kvalitatívne i kvantitatívne obmedzených ľudských, materiálnych a finančných zdrojov (Ivančík, Ušiak, 2014c).

2 Stručný pohľad na historický vývoj terorizmu

História presadzovania záujmov pomocou použitia násilia alebo vyhrážok jeho použitia siaha až k počiatkom ľudskej civilizácie a je v zásade rovnako dlhá ako história samotného ľudstva. S vývojom ľudskej spoločnosti sa však menia ciele, formy i metódy zvolené na vykonanie tohto násilia. Veľmi často boli teroristické činy viazané na vojnové boje, revolúcie alebo vzbury. Na začiatku minulého storočia bol terorizmus problémom len niekoľkých štátov a oblastí a jeho podstata spočívala predovšetkým v presadzovaní určitých oblastných a štátnych záujmov (Ivančík, Ušiak, 2016). V súčasnosti sa však stretávame s organizovaným medzinárodným terorizmom a našli by sme asi len veľmi málo geografických oblastí, ktorých sa teroristické činy ešte nedotkli. Terorizmus súčasnosti je motivovaný predovšetkým politickými a náboženskými cieľmi a mnohokrát až fanatická snaha o presadenie svojich záujmov so sebou prináša aj silnejúcu bezohľadnosť a razantnosť.

Prvé zmienky o terorizme zaznamenávame vo svete už v 1. storočí n. l., kedy judskí Zelóti bojovali koordinovanými útokmi za oslobodenie Židov. Veľmi časté boli aj ich otvorené útoky na trhoviskách a miestach, kde sa zhromažďovali ľudia, kde zákerne a verejne podrezávali Rimanov i Židov, ktorých považovali za zradcov. Už na tomto prípade vidieť zjavný problém úplne presne označiť tieto činy ako teroristické, nakoľko sa ponúka aj hodnotenie ako guerillový boj, organizovaný zločin či politicky motivované násilie. Tento problém presného vymedzenia a zhodnotenia násilných činov môžeme sledovať aj v neskoršej histórii (Filipec, 2017).

Medzi 7. a 19. storočím bola veľmi aktívna indická hinduistická sekta thugovci, ktorí škrtili svoje obeť a pokladali ich na oltár bohyňu Kálí, postupom času svoju činnosť rozšírili a neskôr sa obmedzili len na majetkovú trestnú činnosť. Skupina bola zlikvidovaná až v 20. rokoch 19. storočia (Filipec, 2017).

Medzi najvýznamnejšie teroristické skupiny, ktoré svoje činy zaštitovali náboženstvom, patrili asasíni, operujúci v oblasti Perzského zálivu v období 11. až 13. storočia. Moslimskí asasíni, ktorých názov vznikol z predpokladaného, avšak históriou vyvráteného mýtu, že útočníci užívali drogy, vraždili za bieleho dňa otvorene pred mešitami politikov alebo duchovných, ktorí odmietali prejsť na ich verziu islamu. Tu sú zrejmé zhodné prvky s novodobým terorizmom, lebo už asasíni uznávali, že vrah, ktorý zomrie pri konaní svojej úlohy, vstúpi okamžite do neba. Tento prvok motivácie sa objavuje aj v súčasnosti, napríklad u samovražedných útočníkov (Souleimanov, 2011).

Etapou histórie, ktorá priniesla zvýšené množstvo násilných teroristických činov, je obdobie 18. a 19. storočia, predovšetkým v nadväznosti na obdobie Veľkej francúzskej revolúcie a anarchistický cársky terorizmus v Rusku. Aj v tomto období, konkrétne v rokoch 1793 až 1794, bolo vo Francúzsku pravdepodobne prvýkrát použité slovo terorizmus, kedy charakterizovalo vládne praktiky zastrešovania obyvateľstva po zvrhnutí kráľa. Táto etapa vyvrcholila vraždou rakúskeho arcivojvodu Františka Ferdinanda d'Este v roku 1914, ktorá bola zámenkou na vyvolanie 1. svetovej vojny (Filipec, 2017).

V 30. rokoch 20. storočia bol v reakcii na zavraždenie juhoslovanského kráľa Alexandra I. Karadžordževića a francúzskeho ministra Jeana Louisa Barthoua v Marseille (TASR, 2019), ktoré podstatne zhoršilo medzinárodné vzťahy v Európe, vypracovaný Dohovor o prevencii a potláčaní medzinárodného terorizmu. V nej bol definovaný terorizmus ako „*kriminálne činy, namierené proti štátu, ktorých cieľom je vyvolanie teroru u určitých osôb, skupín osôb či verejnosti*“ (Encyklopédia Svetový terorizmus, 2011, s. 212) Tento násilný čin bol významným krokom k Mníchovskej konferencii a v nasledujúcom období sa môžeme stretnúť s prejavmi vojnového, fašistického terorizmu.

V období studenej vojny môžeme nájsť činy terorizmu postkoloniálneho, súvisiaceho s bojom o nezávislosť kolónií, a terorizmu ľavicového, inšpirovaného komunistickou ideológiou. Teroristické činy sa sústredili na národný boj, dochádzalo k vraždám sudcov, politikov, policajtov, predstaviteľov veľkých firiem. Začali sa ale objavovať aj snahy o medzinárodný boj, začalo obdobie únosov a vražd diplomatov. Významným teroristickým činom bolo zajatie 11 izraelských atlétov na Olympijských hrách v Mníchove v roku 1972. Členovia palestínskej teroristickej skupiny Čierny september požadovali prepustenie zatknutých Palestínčanov v Izraeli a zaistenie bezpečného odletu do arabských krajín. Pri snahe o odlet podnikla nemecká polícia zásah proti teroristom, ktorý však skončil neúspechom, došlo k zabitiu 5 teroristov, 3 boli zajatí, ale bohužiaľ prišlo o život všetkých 11 izraelských športovcov (Kožuch, 2022). Táto udalosť šokovala celý svet.

Nový fenomén sa objavil v 80. rokoch 20. storočia, keď z arabských krajín prišla nová forma terorizmu – samovražedné útoky. Túžba po sebaobetovaní, vedená pocitom krivdy, sa stala obrovskou zbraňou v rukách teroristov. Takmer bezvýhradne bola sprevádzaná hlavne náboženskou motiváciou. V súvislosti

s technologickým pokrokom a zvýšením pohybu vo vzdušnom priestore, sa začali zvyšovať aj počty útokov v lietadlách, jedným z najtragickejších bol v roku 1988 výbuch lietadla nad škótskym mestom Lockerbie, ktorý priniesol 270 mŕtvych. Útok bol líbyjskou odpoveďou za bombardovanie jej územia (HN, 2017).

Ďalším zlomom v období studenej vojny bol teroristický útok japonskej sekty Óm šinrikjó bojovým plynom sarinom v tokijskom metre v marci 1995, pri útoku zomrelo 13 ľudí, ale tisíce ďalších trpia následkami otravy dodnes. Tento útok priniesol ďalšiu zbraň v rukách teroristov – chemickú otravnú látku (TASR, 2015). Koniec minulého storočia bol obdobím, keď si svet začal uvedomovať nebezpečenstvo a všadeprítomnú hrozbu terorizmu, avšak zásadný zvrät vo vývoji, charakteristike a chápaní terorizmu spoločnosť ešte len čakal. Ten nastal až po spomínaných udalostiach z 11. septembra 2001. V nasledujúcich rokoch potom možno sledovať nárast množstva teroristických činov, ktoré sú charakteristické veľkým množstvom obetí, výskytom organizovaných globálnych teroristických sietí a obrovskými dopadmi ich činov.

Z hľadiska použitých prostriedkov a metód je možné historický vývoj terorizmu deliť na štyri éry:

1. Obdobie primitívneho terorizmu – obdobie poznačené prvými prípadmi terorizmu, teda už spomínanými útokmi Zelótov. Môžeme do neho zahrnúť aj prvé politické vraždy (napríklad Julia Césara, Caligulu a ďalších) v obdobiach pred naším letopočtom. Toto obdobie je charakteristické použitím základných metód ako sú únosy, vraždy, drancovanie a podpaľačské útoky, pri ktorých sú využívané jednoduché zbrane, jed alebo oheň.

2. Obdobie pokročilého terorizmu – nasledujúce obdobie nie je presne vymedzené, ale keďže je spojené s použitím strelných zbraní, ohraničuje sa 13. storočím, kedy sa pušný prach dostal do Európy. V tomto období sa na teroristické činy využívali už aj strelné zbrane a jednoduché výbušniny.

3. Obdobie moderného terorizmu – začiatok tohto obdobia zodpovedá zhruba druhej polovici 20. storočia, prichádza s koncom 2. svetovej vojny a nasledujúcim obdobím studenej vojny. V tomto období bolo charakteristické pre teroristické činy použitie bômb a strelných zbraní, ale objavili sa aj nové metódy ako únosy lietadiel. V súvislosti s terorizmom bolo možné registrovať už aj medzinárodnú previazanosť pod vplyvom nových komunikačných technológií, rozvoja leteckej dopravy, ako aj vplyvom médií.

4. Obdobie post-moderného terorizmu – ako významné medzníky tohto obdobia môžeme chápať dva míľniky. Prvým je sarinový útok v tokijskom metre v roku 1995, ktorý bol prvým teroristickým útokom s použitím nervovo paralytickej látky. Častejšie sú však za začiatok obdobia post-moderného terorizmu chápané teroristické útoky z 11. septembra 2001. Tieto útoky vykazujú príznak terorizmu hneď v niekoľkých bodoch; teroristi urobili koordinované útoky s presným vymedzením jednotlivých úloh aktérov, cieľom ich akcie bol vysoký počet mŕtvych a rozsiahle materiálne a finančné škody, na útok boli

použité civilné prostriedky a rozsah akcie bol umocnený rolou médií, ktorá útok vysielala v priamom prenose. Nezanedbateľným znakom je tiež globálny dopad celej akcie, ktorá postihla občanov z piatich kontinentov a 44 národností. Charakteristickým znakom obdobia post-moderného terorizmu je využívanie informačných a komunikačných technológií, vznik globálnych teroristických sietí a nimi kontrolovaných území, kyberterorizmus a použitie zbraní hromadného ničenia. Závažným fenoménom tohto obdobia sú tiež samovražedné útoky (Řehák a kol., 2008; Souleimanov, 2006, 2011; Filipec, 2017; Ivančík, Nečas, 2019; Encyklopedie: Světový terorismus, 2001).

Záver

Terorizmus v súčasnosti predstavuje jednu z najväznejších trvalých nevojenských bezpečnostných hrozieb pre celú ľudskú spoločnosť. Hoci vlády jednotlivých krajín sveta i medzinárodné organizácie prijímajú veľké množstvo najrôznejších opatrení zameraných na jeho elimináciu a snažíme sa ho odhaľovať ešte v jeho zárodku, stále má pred nami náskok. Terorizmus nerešpektuje žiadne hranice, nerešpektuje zákony, ani nemá jednoznačné signály. Dnes môže zasiahnuť kohokoľvek, kdekoľvek a kedykoľvek. Preto je pre nás také ťažké mu predchádzať a zabraňovať teroristickým skupinám, organizáciám i jednotlivcom vo vykonávaní teroristických útokov. V mnohých prípadoch sú kompetentné protiteroristické zložky úspešné a dokážu zmariť pripravované teroristické akcie a zachrániť tak množstvo ľudských životov a zabrániť obrovským finančným a materiálnym škodám. Nedokážu však zabrániť či zmariť všetky akcie. Preto sa snažíme terorizmus a teroristov analyzovať, pochopiť a pripravovať sa na jeho možné ďalšie prejavy. Je jedným z negatívnych fenoménov súčasnosti a aj preto boj proti nemu je jednou zo základných priorít našej spoločnosti v oblasti zaisťovania bezpečnosti. Nedokážeme ho síce úplne eliminovať, ale snažíme sa aspoň urobiť čo najviac v oblasti prevencie a na základe skúmania doteraz uskutočnených teroristických útokov sa pripravovať na budúcnosť.

Literatúra

GANOR, B. [online]. 2002. Defining Terrorism: Is One Man's Terrorist Another Man's Freedom Fighter? In *Police Practice and Research*, roč. 3, 2002, č. 4. ISSN 1561-4263, s. 287-304. [cit. 03.12. 2023]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1080/1561426022000032060>>.

HN. [online]. 2017. Najtragickejší teroristický útok v Európe: Lietadlo sa po výbuchu zrútilo na mesto. In *HNonline.sk*, 2017. [cit. 04.12.2023]. Dostupné na internete: <<https://hnonline.sk/history/nove-dejiny/najtragickejsi-teroristicky-utok-v-europe-lietadlo-sa-po-vybuchu-zrutilo-na-mesto>>.

- IVANČÍK, R., NEČAS, P. 2019. *Terorizmus: Globálna bezpečnostná hrozba*. Ostrava: Key Publishing, 2019. 163 s. ISBN 978-978-80-7418-319-5.
- IVANČÍK, R., UŠIAK, J. 2014a. Terorizmus – aktuálna bezpečnostná hrozba. In *Bezpečnostné fórum 2014 – zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Banská Bystrica : Belianum, 2014. ISBN 978-80-557-0678-8, s. 750-758.
- IVANČÍK, R., UŠIAK, J. 2014b. Teoreticko-metodologické východiská skúmania typológie terorizmu. In *Vojenské reflexie*, roč. 9, 2014, č. 2. ISSN 1336-9202, s. 7-26.
- IVANČÍK, R., UŠIAK, J. 2014c. Teoretické a terminologické východiská skúmania problematiky vymedzenia a definovania terorizmu. In *Politické vedy*, roč. 17, 2014, č. 3. ISSN 1335-2741, s. 91-111.
- IVANČÍK, R., UŠIAK, J. 2015. Príčiny a podstata terorizmu. In *Bezpečnostné fórum 2015 – zborník vedeckých prác z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Banská Bystrica : Belianum, 2015. ISBN 978-80-557-0850-8, s. 758-764.
- IVANČÍK, R., UŠIAK, J. 2016. Geografické aspekty terorizmu. In *Bezpečnostné fórum 2016 – zborník vedeckých prác z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Banská Bystrica : Belianum, 2016. ISBN 978-80-557-1094-5, s. 543-549.
- KAZANSKÝ, R. 2013. Súčasné problémy výskumu medzinárodných konfliktov a kríz a ich riešenia. Banská Bystrica : Belianum, 2013. 215 s. ISBN 978-80-557-0573-6.
- Kolektív autorov. 2001. *Encyklopedie: Světový terorismus*. Praha : Svojtka & Co., 2001. 536 s. ISBN 80-7237-340-4.
- Kolektív autorov. 2001. *Ottov naučný slovník*. Praha : Paseka, 2001. 1050 s. ISBN 80-7203-367-0.
- KOŽUCH, J. [online]. 2022. Od mníchovského masakru uplynulo polstoročie: teroristi zavraždili 11 olympionikov. In *Šport24.sk*, 2022. [cit. 04.12.2023]. Dostupné na internete: <<https://sport24.pluska.sk/ostatne/ostatne/mnichovskeho-masakra-uplynulo-polstorocie-teroristi-zavraždili-11-olympionikov>>.
- LUŽÁK, V. [online]. 2021. Ako teroristi zaútočili na USA. 11. september 2001 minútu po minúte. In *Sme*, 2022. [cit. 02.12.2023]. Dostupné na internete: <<https://svet.sme.sk/c/22737719/11-september-2001-ako-utocili-teroristi.html>>.
- MEISELS, T. 2009. Defining Terrorism – a typology. In *Critical Review of International Social and Political Philosophy*, roč. 12, 2009, č. 3. ISSN 1369-8230, s. 331-351.
- MOSNÝ, M. 2012. Terorizmus a národná bezpečnosť. In *Národná a medzinárodná bezpečnosť 2012 – zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika, 2012. ISBN 978-80-8040-450-5, s. 356-363.
- NEČAS, P. – KOLLÁR, D. 2021. Cyber Security and Information Protection on the Transnational Level. In *Security Forum 2021 – zborník vedeckých prác z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Banská Bystrica : Interpolis, 2021, roč. 14, s. 258-267. ISBN 978-80-973394-5-6.

- OSN. [online]. 1999. International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism. In *Organizácia Spojených národov*, 1999. [cit. 03.12.2023]. Dostupné na internete: <<https://www.unodc.org/documents/treaties/Special/1999%20International%20Convention%20for%20the%20Suppression%20of%20the%20Financing%20of%20Terrorism.pdf>>.
- PILLAR, P. R. 2013. Counterterrorism. In Williams, P. D. *Security Studies an Introduction*. New York: Routledge, 2013. ISBN 978-0-415-78281-4, s. 457-470.
- ŘEHÁK, D. – FOLTIN, P. – STOJAR, R. 2008. *Vybrané aspekty soudobého terorismu*. Praha : Ministerstvo obrany České republiky, 2008. 146 s. ISBN 978-80-7278-443-1.
- SOULEIMANOV, E. 2011. *Terorismus. Pokus o porozumění*. Praha : SLON, 2006. 354 s. ISBN 978-80-7419-038-4.
- SOULEIMANOV, E. a kol. 2006. *Terorismus: válka proti státu*. Praha : Eurolex Bohemia, 2006. 394 s. ISBN 80-86861-76-7.
- ŠKVRNDA, F. 2002. *Terorizmus – najvýznamnejšia nevojenská bezpečnostná hrozba súčasnosti*. Bratislava : Ministerstvo obrany Slovenskej republiky, 2002. 130 s. ISBN 80-968855-2-9.
- TASR. [online]. 2015. Dnes je 20. výročie od útoku sarinom na tokijské metro. In *Teraz.sk*, 2017. [cit. 04.12.2023]. Dostupné na internete: <<https://www.teraz.sk/zahranicie/vyrocie-uplynie-20-rokov-od-utoku-sa/125696-clanok.html>>.
- TASR. [online]. 2019. Uplynulo 85 rokov od atentátu na juhoslovanského kráľa Alexandra I. In *Teraz.sk*, 2019. [cit. 03.12.2023]. Dostupné na internete: <<https://www.teraz.sk/najnovsie/uplynulo-85-rokov-od-atentatu-na-juhosl/422993-clanok.html>>.

VYBRANÉ OTÁZKY BUDOVANIA ARMÁDY AFGANSKÉHO ISLAMSKÉHO EMIRÁTU PO NÁVRATU TALIBANU K MOCI

SELECTED ISSUES OF BUILDING THE ARMY OF THE ISLAMIC EMIRATE OF AFGHANISTAN AFTER THE RETURN OF THE TALIBAN TO POWER

Ľubomír Čech¹

ABSTRACT

After taking over government power in 2021, the Taliban must solve several important issues related to the functioning of the state. Important security and development issues also include the need to transform the army of the Islamic Emirate of Afghanistan. In the article, we mainly focus on the changes in this power sector with an emphasis on the possibilities and limits that will determine the future of the Afghan army. In this context, the problem of quality personnel security comes to the fore. We point out the fact that the initial statements of the new Afghan leadership about the "slimming" of army structures are not being implemented in practice, and currently the Afghan army surpasses the armies of the post-Soviet countries of Central Asia in many indicators.

Key words: *Taliban, military personnel, religious indoctrination*

Úvod

Po návrate k moci v auguste 2021 Taliban prevzal vedenie štátu, ktorý premenoval na Afganský islamský emirát.² V súvislosti s Afganským islamským emirátom dnes hovoríme o celej škále najrôznejších bezpečnostných a rozvojových problémov, ktoré sa dotýkajú samotného Afganistanu, tak aj susedných štátov. Patrí tu aj problém transformácie regulárnej armády.

Článok sa venuje otázkam, ktoré ovplyvňujú procesy zmien tohto silového rezortu a v ktorom noví vládcovia krajiny od roku 2021 dosiahli pomerne dôležité zmeny. Odchodom Spojených štátov z Afganistanu získal Taliban

¹ Ľubomír Čech, doc. PhDr. CSc., vedúci Katedry medzinárodných politických vzťahov, Fakulta medzinárodných vzťahov Ekonomickej univerzity v Bratislave, Dolnozemska 1, 852 35, Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: lubomir.cech@euba.sk

² Afganský islamský štát - názov štátu v rokoch 1992 - 1996 a v novembri 2001 – júni 2002; Prechodný afganský islamský štát bol názov štátu Afganistan od júna 2002 do januára 2004; Afganská islamská republika bol dlhý tvar názvu štátu v rokoch 2004 až 2021; v auguste 2021 krajinu znova dobylo hnutie Taliban, ktoré na území Afganistanu vyhlásilo Afganský islamský emirát.

najmodernejšie zbrane NATO v hodnote miliárd dolárov. A hoci novovzniknuté ozbrojené sily emirátu už prevyšujú akúkoľvek z armád postsovietskych krajín Strednej Ázii, jeho súčasné vedenie naďalej kvantitatívne aj kvalitatívne zvyšuje svoj vojenský potenciál.

1 Nová situácia a zložité hľadanie personálneho obsadenia armády

Jednotky Talibanu so svojimi solídnymi bojovými skúsenosťami boli vždy pôsobivou vojenskou silou v celej Strednej Ázii. Neboli však armádou v jej klasickom vnímaní. Boli tvorené skôr partizánskymi skupinami, ktoré sa v prípade potreby organizovali do väčších operačných zoskupení. Vyhlásenie Afganského islamského emirátu zo sebou prinieslo nové výzvy pre bývalých militantných povstalcov.

Vojenské úspechy Talibanu v lete 2021 do určitej miery súviseli aj so „strategickou autonómiou“ jednotlivých skupín v rámci hnutia, čo im umožnilo konať nezávisle od seba a samostatne sa rozhodovať v rýchlo sa meniacej situácii. Efektívna decentralizácia, ktorá nebránila koordinácii akcií jednotlivých skupín Talibanu, komplikovala starej vláde v Kábule a silám medzinárodnej koalície „konečný“ zásah proti Taliban. V nových podmienkach sa však táto „strategická autonómia“ môže zmeniť z výhody na vážnu nevýhodu.

V otázkach bezpečnosti staronoví vládcovia získali monopol na násilie v krajine, kde riešenie úspešnosti budovania islamského emirátu je podmienené hľadaním celonárodnej občianskej identity a zaistením reprezentatívnosti novej vlády. Nie je také jednoduché premeniť vojenské víťazstvo na mocenskú politickú kontrolu za situácie reálnej vnútornej hrozby - napríklad vznik protitalibanského odporu na severe krajiny v Pandžšíre a Andarabe a nevyriešený spor Taliban verzus ISIS – Chorasán a al-Káida (Giustozzi, 2018).

Vyššie uvedené skutočnosti prinútili Taliban pristupovať k formovaniu novej armády v Afganistane s pomerne veľkou zodpovednosťou a treba upozorniť na fakt, že ich kroky môžu zmeniť pomer síl v regióne. Taliban deklaroval plán na vytvorenie bojaschopnej pravidelnej armády na ochranu islamského emirátu pred vnútornými a vonkajšími hrozbami mesiac po dobytí Kábulu. Urobil tak prostredníctvom vyhlásenia náčelníka generálneho štábu **Qari Fasihuddina** (Omeri, 2021).

V súlade s logikou všeobecnej amnestie, ktorú Taliban sľúbil všetkým, ktorí kolaborovali so starým režimom, **Fasihuddin** ubezpečil, že vojaci a dôstojníci Afganskej národnej armády budú zahrnutí do budúcich ozbrojených síl. Následne úradujúci minister zahraničných vecí Afganského islamského emirátu **Amir Khan Muttaqi** spresnil, že Taliban nepočíta s celým personálom bývalých bezpečnostných síl s tým, že Afganistan nepotrebuje taký prebujnený bezpečnostný aparát. V ďalšom svojom vyhlásení opísal budúcu armádu ako „silnú, disciplinovanú a vycvičenú“, pričom zdôraznil, že jednotky emirátu budú

študovať vojenské záležitosti aj islamské normy podľa talibanskej interpretácie (EA to establish ‘strong, orderly and educated’ army, 2021).

O potrebe náboženskej indoktrinácie bojovníkov budúcej armády hovoril aj úradujúci minister hraníc a kmeňových záležitostí mulla **Nurullah Nuri** (Sorvjonkov, 2022). Oficiálne vyhlásenia neuvádzajú, kto presne bude zodpovedný za duchovné vzdelávanie vojakov, ale je nepravdepodobné, že by sa výrazne líšilo od náboženského vzdelávania, ktoré paštunskí utečenci z pohraničných oblastí dostávali v pakistanských medresách v 80. rokoch.³ Potvrďuje to nedávne otvorenie dvoch pobočiek medres Dar ul-Uloom Haqqaniya v Kábule a v Kandaháre, s jasnou väzbou na sieť Hakkaní.⁴

Veľká pozornosť sa venuje vytváraniu obrazu budúcich bezpečnostných zložiek. V snahe premeniť armádu na inštitúciu, ktorá sa teší dôvere obyvateľstva, Taliban v reakcii na početné správy o svojvôli, korupcii, poškodzovaní majetku, zabíjaní civilistov a obchodovaní s drogami zo strany militantov oznámil vytvorenie tzv. monitorovacej skupiny určenej na identifikáciu všetkých bezpečnostných zložiek zneužívajúcich svoje postavenie (Islamic Emirate Seeks to Reform, Monitor Military Forces, 2021). Podľa jej šéfa **Latifullaha Hakimiho** v dôsledku práce skupiny bolo z radov novo sa tvoriacej armády Talibanu vylúčených asi 4,5 tisíca jej členov.

Vedúci predstavitelia budúceho bezpečnostného aparátu Afganského islamského emirátu boli vymenovaní 7. septembra 2021 spolu so zostávajúcimi členmi „prechodnej“ vlády Talibanu. Boli to mulla **Muhammad Jakúb**, ktorý prevzal funkciu úradujúceho ministra obrany a **Sirajuddin Hakkaní**, ktorý prevzal funkciu úradujúceho šéfa ministerstva vnútra. Obaja šéfovia silových rezortov sú synmi slávnych vojnových pohlavárov: **Jakúb** je synom zakladateľa Talibanu mullu **Omara** a **Hakkaní** je synom zakladateľa siete Hakkaní **Džalaluddina Hakkaního**. **Jakúb** aj **Hakkaní** už pred vymenovaním mali rozsiahle skúsenosti s vedením militantných skupín. Mulla **Jakúb** bol zodpovedný za vojenské operácie Talibanu proti afganskej národnej armáde a silám NATO. **Hakkaní** zdedil po svojom otcovi širokú sieť militantov pozdĺž takmer celej afgansko-pakistanskej hranice a v priľahlých regiónoch týchto dvoch krajín. Okrem toho sa jednotky Hakkaní boli považované za najpripravenejšie na

³ Hnutie Taliban vzniklo pôvodne z podnetu osadenstva islamských náboženských škôl za účelom zastavenia bratovražednej vojny warlordov, ktorá panovala medzi jednotlivými etnikami a klanovými vodcami naprieč Afganistanom (pozn. autora).

⁴ Sieť Hakkaní je regionálna teroristická skupina vyznávajúca radikálny islam. Pôsobí v Afganistane a Pakistane. V 80. rokoch sa preslávila vďaka účasti v ozbrojenom boji proti sovietskej okupácii. Po jej skončení sa zúčastnila občianskej vojny a po dobytí Kábulu v roku 1996 prisahala vernosť Talibanu. Po roku 2001 sa militanti siete Hakkaní aktívne podieľali na príprave a vykonávaní teroristických útokov proti silám NATO a Afganskej národnej armáde. Má úzke prepojenie s al-Káidou, pomáhala ukrývať Usámu bin Ládina a ďalších militantov z tejto skupiny v Afganistane a Pakistane. Má tiež úzke väzby na pakistanskou spravodajskou službou ISI (Inter-Services Intelligence).

boj spomedzi Talibanu. Boli zodpovedné za množstvo významných teroristických útokov, vrátane pokusu o atentát na bývalého prezidenta krajiny **Hamída Karzaja**, ako aj za rozšírenie samovražedných útokov – sieť Hakkaní prijala túto predtým neobvyklú taktiku pre región od al-Káidy (Pjat' čelovek, kotoryje rukovod'jat Talibanom, i što o nich izvestno, 2021).

Napriek tomu, že za vytvorenie novej armády Talibanu je nominálne zodpovedný minister obrany a nie šéf ministerstva vnútra, vplyv siete Hakkaní na vznikajúce ozbrojené sily Talibanu je stále veľký. Svedčí o tom menovanie prominentného člena skupiny **Mali Khana** na post zástupcu náčelníka generálneho štábu, ako aj správy o vytváraní samovražedných praporov v rámci budúcej armády Talibanu.

2 Lojálni a preverení ľudia do riadiacich funkcií armády

Počas prvej vlády Talibanu (1996 – 2001) bolo zložité orientovať sa v štruktúre ich ozbrojených síl. Vrchným veliteľom bol vodca hnutia mulla **Omar**, ktorý jediný robil strategické, personálne a finančné rozhodnutia a velitelia často kombinovali vojenské posty s civilnými. Podľa pakistanského novinára **Achmeda Rašída** (Rašíd, 2003) šéf centrálnej banky Talibanu, mulla **Ehsanullah Ehsan**, súčasne velil elitnej sile 1 000 Kandahárcov, minister zdravotníctva **Mohammad Abbas** slúžil ako zástupca veliteľa expedičných síl a mulla **Abdur Razak** velil operáciám v celej krajine a súčasne zastával post guvernéra Herátu. Samotné ozbrojené sily Talibanu v 90. rokoch tvorili 25 – 30 tisíc ľudí, z ktorých väčšina nedostávala za svoju službu mzdu. Z tohto dôvodu sa v radoch Talibanu neustále striedali. Tí, ktorí slúžili niekoľko mesiacov, odišli domov a na ich miesto prišli noví regrúti. V skutočnosti to nebola obyčajná armáda, ale *laškar*, čo je pomenovanie pre tradičnú paštúnsku kmeňovú milíciu. Na príkaz staršieho alebo náčelníka kmeňa sa zoskupuje, aby bránila územie kmeňa alebo aby sa zúčastnila riešenia medzikmeňových sporov. Jej účastníci nedostávajú peniaze za službu v *laškare*, ale môžu si nárokovať časť koristi od zajatých nepriateľov.

V súčasnosti sú predstavy o budúcej armáde Talibanu výrazne odlišnejšie od tej, ktorá existovala v 90. rokoch. Islamisti majú v úmysle zaviesť systém služby vojakov na kontrakt a paradoxne zachovať množstvo poznatkov, ktoré zaviedli americkí inštruktori. Niektoré úvahy, že Taliban plánuje upustiť od rozdelenia armády na 8 zborov na základe územného usporiadania sa ukázali ako nepravdivé. V novembri 2021 vydalo ministerstvo obrany Talibanu dekrét o ich premenovaní, no neboli zaznamenané žiadne zásadné zmeny v organizácii jednotiek (IEA government renames Afghan army corps, 2021).

Velenie budúcich ozbrojených síl majú zabezpečovať iba lojálni velitelia. V apríli 2022 ministerstvo obrany IEA oznámilo svoj zámer udeliť generálske hodnosti len tým, ktorí sú v hnutí Taliban viac ako 13 rokov a ktorých kandidatúru schváli vyššie vedenie hnutia. Okrem toho ďalšou požiadavkou na kandidáta bude

znalosť dvoch úradných jazykov Afganistanu – paščína a dari (Taliby nazvali uslovija dlja polučeniya zvanija generala armiji).

V máji 2022 militanti oznámili nábor 130 tisíc ľudí (Islamic Emirate: Over 130,000 Soldiers Recruited, 2022), hoci už vo februári oznámili svoj zámer vytvoriť ozbrojené sily menšej veľkosti v počte 110 tisíc vojakov (Defense ministry urges Afghan military students abroad to return home, 2022).

V súčasnosti afganské vedenie deklaruje veľkosť budúcej armády v počte 150 tisíc ľudí, pričom väčšina expertov predpokladá, že sa tento počet môže meniť smerom nahor (Islamic Emirate: Over 130,000 Soldiers Recruited, 2022). Posledných 20 rokov bola armáda pre mladých afganských mužov jedným z mála spôsobov, ako si zarobiť na živobytie, a nástup Talibanu k moci zmenil bývalú republikánsku armádu na armádu nezamestnaných. Taliban nemá v úmysle zamestnať všetkých bojovníkov bývalej Afganskej národnej armády, predovšetkým z dôvodu obmedzených finančných možností militantov.

Armáda Afganskej islamskej republiky v počte 350 tisíc vojakov bola financovaná priamo z rozpočtu USA, pričom v období od januára do marca 2023 výdavky Talibanu na bezpečnostný aparát predstavovali 42 % celkového štátneho rozpočtu Afganistanu. A táto položka výdavkov v absolútnych hodnotách bude podľa amerického inštitútu pre stratégiu a politiku NewLines narastať spolu s vytváraním armádnej byrokracie (Giustozzi – Al Aqeedi, 2021).

Za týchto podmienok hnutie oznámilo, že pri náboře budú uprednostňovaní kandidáti, ktorí už bojovali v radoch militantov. Bývalí vojaci republikánskej armády sú tak odkázaní sami na seba a veľakrát bezúspešne žiadajú Taliban, aby ich prijal do radov nových ozbrojených síl (Former Afghan Security Forces in Afghanistan Report Challenges. 2022). Niektorí v zúfalstve spáchajú samovraždu (Shafaq, 2022).

Situácia Talibanu s kvalifikovanými vojenskými špecialistami však zjavne nie je najlepšia. Ministerstvo obrany Afganskej islamskej republiky vydalo vo februári 2022 vyhlásenie, v ktorom vyzvalo tých, ktorých vláda prezidenta Ghaního vyslala, aby študovali vojenské záležitosti v zahraničí, aby sa vrátili do svojej vlasti (Defense ministry urges Afghan military students abroad to return home. 2022). Nie je jasné, koľko ľudí túto výzvu nasledovalo, no súdiac podľa prejavov jednotlivých skupín afganských absolventov zahraničných vojenských akadémií, ktorí sa dokonca ocitli v zahraničí bez obživy, sa s návratom domov napriek vyhlásenej amnestii neponáhľajú (Former ANDSF Officers in India Hold Demonstration. 2022). Bez povšimnutia z ich strany iste nezostalo, že po 15. auguste 2021 viac ako sto bývalých dôstojníkov ministerstva obrany, spravodajských a špeciálnych služieb bývalého afganského režimu bolo Talibanom popravených alebo sú nezvestní. To iste nevyvoláva dôveru vojenských expertov predchádzajúcej vlády. (No Forgiveness for People Like You - Executions and Enforced Disappearances in Afghanistan under the Taliban. 2021).

Taliban sa snaží problém nedostatku špecialistov riešiť aj obnovením práce výcvikových stredísk bývalej Afganskej národnej armády (Ministry of Defense Military's School Resumed, 2022). Je nepravdepodobné, že sa im podarí obnoviť svoju prácu v rovnakom rozsahu – zo 120-tisíc Afgancov, ktorí utiekli z krajiny, bola veľká väčšina spolupracovníkov amerických vojakov, z ktorých mnohí boli bývalí inštruktori.

3 Možnosti a limity využitia nových trofejí a starých zbraní

Armáda Talibanu potrebuje kvalifikovaný personál v prvom rade preto, aby mohla využiť všetky trofeje. Podľa CNN, s odvolaním sa na správu amerického ministerstva obrany, zostalo po páde Afganskej islamskej republiky v krajine vyše 300 tisíc amerických ručných zbraní a viac ako jeden a pol milióna kusov munície do ručných zbraní. Afganci majú k dispozícii 40 tisíc kusov vojenskej techniky – napr. v krajine zostalo 12 tisíc terénnych vozidiel Humvee americkej armády, viac ako 9,5 tisíc kusov munície striel vzduch-zem a asi 80 poškodených lietadiel a vrtuľníkov (hovoríme o lietadlách americkej výroby), ako aj asi 42 tisíc špeciálnych zariadení vrátane prístrojov na nočné videnie a systémov na pozorovanie a komunikáciu (Kaufman, 2022). Odhaduje sa, že celková hodnota vojenskej techniky ponechanej v Afganistane je vyše 7 miliárd dolárov. Taliban kvalifikovaných špecialistov na prácu s týmito trofejnými kusmi techniky nemá a preto vyhliadky jej využitia sú odborníkmi spochybňované.

Podľa odborníkov z Inštitútu pre stratégiu a politiku NewLines vo Washingtone bola ďalším faktorom komplikujúcim používanie amerických obrnených vozidiel palivová kríza, ktorá v krajine vypukla po nástupe Talibanu k moci (Giustozzi - Al Aqeedi, 2021). Takisto z dlhodobého hľadiska je nepravdepodobné, že by americké zbrane poskytovali Talibanu výhody na bojisku pre nedostatok náhradných dielov a munície v regióne.

Viacere provizórne zbrojárske dielne na oboch stranách Durandovej línie sú síce schopné vyrábať náhradné diely pre širokú škálu typov ručných zbraní a afganskí automechanici sú schopní udržiavať v dobrom stave po určitú dobu menej zložité vojenské vybavenie, je však veľmi pravdepodobné, že trofeje skončia na čiernom trhu v regióne, namiesto toho, aby sa rozšírili v novej armáde Talibanu. Osobitne akútna je otázka personálu pre letectvo, ktorého význam pre modernú armádu sa opäť ukázal po operácii pakistanských vzdušných síl v Pandžšíre v septembri 2021 – vtedy boli sily protitalibanského odporu porazené až po nasadení letectva a bezpilotných lietadiel. Úradujúci minister obrany mulla **Jakúb** vo svojich prejavoch opakovane zdôraznil, že budúca armáda Talibanu bude musieť brániť svoju krajinu nielen na zemi, ale aj vo vzduchu (MoD to form a new, independent national army, 2021)

V súčasnosti má Taliban niekoľko prevádzkyschopných vrtuľníkov Mi-17, ktoré predviedol na vojenských prehliadkach vo veľkých mestách Afganistanu v novembri 2021. Okrem Mi-17 sa do rúk militantov dostali aj americké vrtuľníky

Black Hawk, ich presný počet ani stav však nie sú známe. Americké helikoptéry sú náročnejšie na pilotovanie a údržbu a základom vzdušných síl Talibanu budú s najväčšou pravdepodobnosťou Mi-17, ktorých opravu už Rosoboronexport ponúkol.

Okrem letectva môže mať Taliban k dispozícii aj asi štyridsať sovietskych tankov T-55 a T-62, niekoľko stoviek BTR 60, BTR 70 a BTR 80, do päťdesiat kusov raketometov Grad, obmedzený počet sovietskych a ruských delostreleckých systémov ako aj viac ako tisíc sovietskych mínometov. V súčasnosti nie je možné určiť presný počet týchto druhov zbraní, ich stav a dostupnosť streľiva pre nich. V každom prípade, armáda islamského emirátu Afganistan už prevyšuje ozbrojené sily každej zo stredoázijských krajín (viď tab. 1). V spojení s náboženským posilňovaním 130 000 člennej armády to nemôže nechať v pokoji sekulárne republiky severne od Amudarji. Nie bezdôvodne sa obávajú, že ak sa islamský radikalizmus vyvezie z afganského územia, prepukne nespokojnosť s tamojšími diktátorskými režimami, ktoré už tri desaťročia ovládajú región. Tak ako to bolo napríklad v Andžiane v roku 2005, keď protest obyvateľstva proti súčasnej vláde mal politický, sociálno-ekonomický a náboženský charakter. Náboženské motívy výrazne poznamenali aj občiansku vojnu v Tadžikistane v rokoch 1992 až 1997.

Tab. 1: Porovnanie armádneho potenciálu Talibanu a krajín Strednej Ázie susediacich s Afganistanom

	Taliban	Uzbekistan	Tadžikistan	Turkménsko
Personál	130 000	55 000	9 500	30 000
Tanky	~ 40	420	47	680
Vrtuľníky	~ 100	96	20	26
Samohybné delostrelectvo	~ 50	137	0	73
Obrnená technika	~12 000	1 215	100	2 050

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa globalfirepower.com, BBC, IISS

Záver

Hlavná otázka však zostáva stále otvorená – bude nové afganské vedenie schopné vytvoriť disciplinovanú a bojaschopnú pravidelnú armádu z oddielov partizánskych bojovníkov, vycvičených na používanie trofejnej vojenskej techniky. Ak Taliban v tomto smere uspeje, bude možné hovoriť o vzniku absolútne nepredvídateľnej, no skutočnej sily v Strednej Ázii, s ktorou budú musieť počítať všetci susedia. Štúdia, ktorú vypracovala **Andrea Schmitz** z

Nemeckého inštitútu pre medzinárodné a bezpečnostné záležitosti, naznačuje, že mnohí uzbeckí a tadžickí užívatelia sociálnych médií nielen privítali uchopenie moci Talibanom v Afganistane, ale dokonca ich považujú za vzory pre svoju krajinu (Schmitz, 2023). Objavili sa komentáre podporujúce kódex obliekania pre ženy zavedený Talibanom, telesné tresty za porušenie noriem šaría, zákaz drog, západnej hudby a tanca. Používatelia sociálnych sietí z Tadžikistanu, hoci často zdieľali názor na oficiálnu propagandu o Talibane ako o „nepriateľoch Tadžikov“, zároveň však súhlasne hodnotili ich právne praktiky a kritizovali **Emomali Rahmona** za „islamofóbiu“. Ako ukázal teroristický útok v Moskve dňa 22. 3. 2024, Islamský štát nachádza svojich podporovateľov aj medzi moslimskými extrémistami v postsovietskych republikách bývalého ZSSR. Podľa prezidenta **Rahmona** sa od roku 2015 ku skupine Islamský štát pripojilo na 2300 Tadžikov. Počas posledných troch rokov spáchalo 24 tadžických občanov teroristické činy v desiatich krajinách. Zvýšil sa počet mladých ľudí, ktorí sa pridali k teroristickým organizáciám, vrátane Islamského štátu. (Ruskí vyšetrovatelia v Tadžikistane vypočuli rodiny podozrivých z útoku pri Moskve. 2024).

Literatúra

- Defense ministry urges Afghan military students abroad to return home.* 2022, Dostupné na internete: <https://www.ariananews.af/defense-ministry-urges-afghan-military-students-abroad-to-return-home/>
- EA to establish 'strong, orderly and educated' army.* 2021. Dostupné na internete: <https://www.ariananews.af/iea-to-establish-strong-orderly-and-educated-army/>
- Former ANDSF Officers in India Hold Demonstration.* 2022. Dostupné na internete: <https://tolonews.com/afghanistan-176286>
- Former Afghan Security Forces in Afghanistan Report Challenges.* 2022. Dostupné na internete: <https://tolonews.com/afghanistan-176915>
- GIUSTOZZI, A. 2021. *The Lessons Not Learned: Afghanistan After the Fall of Panjshir.* Dostupné na internete: <https://rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/lessons-not-learned-afghanistan-after-fall-panjshir>
- GIUSTOZZI, A. – Al AQEEDI, R. 2021. *Security and Governance in the Taliban's Emirate.* Dostupné na internete: <https://newlinesinstitute.org/political-systems/governance/security-and-governance-in-the-talibans-emirate/>
- IEA government renames Afghan army corps.* 2021). Dostupné na internete: <https://www.ariananews.af/iea-government-renames-afghan-army-corps/>
- IEA to include Istishhad battalion in new army.* 2022. Dostupné na internete: <https://www.ariananews.af/iea-to-include-istishhad-battalion-in-new-army/>

Islamic Emirate: Over 130,000 Soldiers Recruited. 2022. Dostupné na internete: <https://tolonews.com/afghanistan-178022>

KAUFMAN, E. 2022. *First on CNN: US left behind \$7 billion of military equipment in Afghanistan after 2021 withdrawal, Pentagon report says*. Dostupné na internete: <https://edition.cnn.com/2022/04/27/politics/afghan-weapons-left-behind/index.html>

Ministry of Defense Military's School Resumed. 2022. Dostupné na internete: <https://www.bakhtarnews.af/en/ministry-of-defense-militarys-school-resumed/>

MoD to form a new, independent national army. 2021. Dostupné na internete: <https://www.ariananews.af/mod-to-form-a-new-independent-national-army/>

"No Forgiveness for People Like You"- Executions and Enforced Disappearances in Afghanistan under the Taliban. 2021. Dostupné na internete: <https://www.hrw.org/report/2021/11/30/no-forgiveness-people-you/executions-and-enforced-disappearances-afghanistan>

OMERI, A. 2021. *Taliban Says it Will Build Regular Army, Include Former Members*. Dostupné na internete: <https://tolonews.com/afghanistan-174664>

Pjat' čelovek, kotoryje rukovodjat „Talibanom“, i što o nich izvestno. 2021. Dostupné na internete: <https://www.bbc.com/russian/news-58256380>

RAŠÍD, A. 2003. *Islam, neft i novaja Bolšaja igra v Central'noj Aziji*. Izdatel'stvo Biblion, 2003. 368 s. ISBN 5-902005-03-5.

Ruskí vyšetřovatelia v Tadžikistane vypočuli rodiny podozrivých z útoku pri Moskve. 2024. Dostupné na internete: <https://svet.sme.sk/c/23304680/ruski-vysetrovatelia-v-tadzikistane-vypoculi-rodiny-podozrivych-z-utoku-pri-moskve.html>

SHAFAQ, S. 2022. *Unemployed Ex-Soldier Commits Suicide, Leaves 7 Children*. Dostupné na internete: <https://tolonews.com/afghanistan-176339>

SCHMITZ, A. 2023. *Religionspolitik in Usbekistan. Zwischen Liberalisierung, Staatsideologie und Islamisierung*. In *Stiftung Wissenschaft und Politik Deutsches Institut für Internationale Politik und Sicherheit*. SWP, Studie 7 Juni 2023, Berlin. ISSN (Online) 2747-5115.

SORVJONKOV, V. 2022. *Za rečkoj Amudarjej. Što mešajet talibam postroit' silnejšuju v Central'noj Aziji armiju stať real'noj ugrozoi dlja postsovietskich režimov*. Dostupné na internete:

<https://mediazona.ca/article/2022/06/13/acrosstheriver>

Taliby nazvali uslovija dlja polučeniya zvanija generala armiji. 2022. Dostupné na internete: <https://regnum.ru/news/3578278>

TERORISTICKÝ ÚTOK HAMÁSU A VZESTUP ANTISEMITISMU

THE HAMAS TERRORIST ATTACK AND THE RISE OF ANTI-SEMITISM

Štefan Danics¹

ABSTRACT

The Hamas attack on the State of Israel on October 7, 2023, highlighted the terrorism of non-state actors as a permanent security threat. The Hamas terrorist attack and the subsequent Israeli war in the Gaza Strip led to a huge increase in anti-Semitic incidents around the world. Sadly, these anti-Semitic incidents are also manifesting themselves on university campuses, including in the Czech Republic. The author, based on an analysis by the Global Anti-Defamation League, illustrates this increase with statistical data. In this regard, the author points out that there is a need to improve the education not only of students but also of the whole of civil society, not only in the area of anti-Semitism but in the whole anti-discrimination policy, which is lagging behind throughout Europe. Moreover, Hamas is purposefully exploiting civilian casualties and the humanitarian crisis in the Gaza Strip in an information war that is severely polarising European democracies.

Key words: *The Hamas terrorist attack, the rise of anti-Semitic incidents in the world, forms of anti-Semitism, anti-Semitism in universities, the legal sanction of the slogan "From the river to the sea, Palestine will be free"*

Úvod

Teroristický útok provedený Hamásem² 7. října 2023 byl dlouhodobě plánován a připravován jako reakce na geopolitické posuny v daném regionu. Hamás hodlal upozornit svět na neřešenou palestinskou otázku, ale také přesvědčit všechny Palestince, že dělá pro palestinskou věc víc než „umírněná“ vláda na Západním břehu Jordánu, protože bojuje proti izraelské okupaci a

¹ Štefan Danics, doc. Ing. Dr. Ph.D., Associate Professor, Head of Department of Security Studies, Faculty of Security Management, Police Academy in Prague, Lhotecká 559/7, 143 01 Prague 4, Czech Republic, e-mail: danics.stefan@polac.cz.

² Hnutí Hamás spojuje palestinský nacionalismus se sunnitským islamismem s tím, že se snaží ustanovit jediný islámský stát v celé Palestině. Hamás má civilní (politické) křídlo, které provozuje vlastní školy a systém sociálního zabezpečení pro Palestince, ale má i militantní křídlo (Brigády Kassám), které provádějí teroristické útoky na izraelské vojenské a civilní cíle. Hamás se zaměřil na dvě rozdílná poslání: charitu vůči Palestincům a teror vůči Izraeli. A právě teroristické útoky vůči Státu Izrael dostaly Hamás na seznam teroristických organizací, zejména v USA, Kanadě a Evropské unii (Srov. např. Čejka, 2007, s. 169 - 173; Introvigne, 2003, s. 81 - 86).

obnovuje čest Palestinců. Geopolitické posuny v regionu Blízkého východu odsunuly do pozadí i sektářské náboženské rozdíly mezi šíitským Íránem, který se stal sponzorem sunnitského Hamásu a cvičil mu bojovníky. Hamás provedl masivní útok po zemi, po vodě a ze vzduchu, přičemž vypálil na izraelské území příval raket. Bylo zabito cca 1400 Izraelců (vojáků a civilistů), včetně žen a dětí. A zajato bylo cca 240 rukojmí (Židů i cizích státních příslušníků). Hamás útok obhajoval tím, že hodlá znovu získat mandátní území Palestiny, ale šlo i o pomstu za minulé izraelské útoky a neustálou izraelskou okupaci Západního břehu Jordánu, včetně zatýkání vůdců Hamásu a bombardování pásma Gazy.³

Válka Izraele v pásmu Gazy s cílem eliminovat Hamás jako nositele terorismu není zatím u konce. Izraelský premiér Netanjahu zdůraznil tři předpoklady k dosažení míru: zničení vojenských schopností Hamásu, demilitarizace a stabilizace pásma Gazy a deradikalizace palestinské komunity. K deradikalizaci palestinské komunity bude podle Netanjahua potřeba, aby školy učily děti vážit si života spíše než mučednické smrti a imámové by měli přestat kázat o vraždění Židů. Palestinskou společnost je podle něj třeba transformovat, aby její obyvatelé podporovali boj proti terorismu a ne jeho financování a účast na něm.⁴

Válka Izraele s cílem likvidovat vojenské schopnosti Hamásu má za následek spoustu civilních obětí a prohlubuje humanitární krizi v pásmu Gazy. Důsledkem je nejenom narůstající podpora Palestinců v regionu, ale i obrovský nárůst antisemitismu po celém světě. Hamás účelově využívá civilní oběti a humanitární krizi v pásmu Gazy v informační válce, která silně polarizuje i evropské demokracie. Jedná se o střety mezi účastníky různých občanských akcí a demonstrací, kde se střetávají příznivci Palestinců a Izraele, přičemž se zde objevují i genocidní slogany vůči Izraelcům.

³ Předpokládá se, že Yehya Sinwar připravoval útok ze 7. října 2023, který vyvolal eskalaci izraelsko-palestinského konfliktu. Kromě jiných zbraní Hamás vybavil své bojovníky také termobarickými granáty, které mohou rychle způsobit masivní požáry v domácnosti. Bojovníci Hamásu měli jednat v duchu pokynu: zabijte co nejvíce lidí, a vezměte co nejvíce rukojmí. Sinwar se podílel na zřízení vojenského křídla Hamásu, tj. Briqád Kássam, které provedlo řadu sebevražedných teroristických útoků v Izraeli. Blíže viz *The Israel-Palestine conflict is a complex and longstanding geopolitical issue that dates back over a century. The shrinking of Palestinian ...* India Today 11. 10. 2023. [online], [cit. 2023-12-26]. Dostupné na internetu <https://www.indiatoday.in/story>.

⁴ Dostupné na internetu <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/prave-se-deje-zniceni-demilitarizace-a-deradikalizace-predpoklady-miru-podle-netanjahua-242600> [online], [cit. 2024-01-02].

Teoretická a metodologická východiska

Snahy akademiků při definování terorismu obsahují kulturní výpověď i sebevýpověď (identitu), což dokládá často opakovaná fráze: pro jednoho teroristu, pro druhého bojovník za svobodu. Pokud má být dosaženo minimální shody, definice terorismu musí vyloučit vágní používání a významový obsah by měl získat jistou rigiditu.

Laquer vymezuje terorismus: *jako nezákonný násilný aktivismus s politickým, náboženským či ideologickým záměrem, který je zacílený na civilní cíle, tj. osoby nebo objekty. A skepticky namítá, že „minimální souhlas na terorismu je užití násilí nebo hrozba násilí.“* (Laquer, 1999, s. 5). **Kushner** upozorňuje, že většina definic terorismu závisí na třech faktorech: *na metodě, tj. násilí; na cíli, tj. civilista nebo vláda a na úmyslu, tj. vštípit strach a vynutit si politickou nebo sociální změnu* (Kushner, 2003, s. 359).

Antisemitismus je akademiky vnímán ve dvou rovinách: jako součást obecného rasismu, nebo jako specifický rasismus, kdy cílem nenávisti je vždy Žid, přičemž s velkým písmenem „Žid“ označuje národnost a s malým písmenem „žid“ označuje náboženskou komunitu.

Podle tradice jsou semité potomci Semovými, který byl synem Noemovým a patří k nim většina národů Blízkého východu. Pojem antisemitismus (z *ang. anti-semitism*) označuje předsudky nebo nenávist vůči Židům. Nejstarší formou je antisemitismus náboženský, šlo o nepřátelský postoj křesťanů k židům, kvůli spoluvíně na usmrcení Ježíše a uznat ho jako božího syna. Ve středověku se formoval ekonomický antisemitismus vůči Židům jako profesionálním lichvářům, zastavárníkům a obchodníkům. V 19. století se zrodil rasový (biologický) antisemitismus v dílech Richarda Wagnera a H. S. Chamberlaina, kteří odsuzovali Židy jako podřadnou rasu, což vyústilo v nacistický holocaust (Heywood, 2008, s. 149 – 150). Zpochybňování a odmítání holocaustu je ve většině evropských zemí trestné, přičemž se jedná o projevy revizionistického antisemitismu v knihách tzv. popíračů holocaustu.

Laquer upozorňuje, že po vzniku Státu Izrael (1948) se objevuje „politický či nový antisemitismus“, který vnímá Židy jako silnější, protože mají svůj stát, přičemž akademické publikace s tímto tématem se objevují až v 70. letech 20. století. Objevuje se i antisionismus⁵ jako nepřátelství vůči Židům, kteří ztělesňují Stát Izrael. Oprávněná kritika politiky Státu Izrael však není sama o sobě antisemitismem. Politický či nový antisemitismus je obecnější povahy, neboť z „lichvy“ se stal „Wall Street“ a *Protokoly sionských mudrců* (Tazbir, 1996) se

⁵ Laqueur však považuje antisionismus za termín zastaralý, protože sionistické hnutí, které se snažilo shromáždit exulanty a konstituovat židovský stát, už neexistuje. Stát Izrael vznikl a nedá se očekávat další významný počet přistěhovalců. V každém případě je židovská historie od roku 1948, historií Státu Izrael, ne však sionismu. Naopak antisemitské hnutí je nadále silné, protože dnes působí, jak v křesťanském, tak v muslimském světě, ale i na internetu, tj. globálně (Laqueur, 2007, s. 191 – 192).

vnímají jako spiknutí Židů k ovládnutí světa. Bejrútské vydání Protokolů se objevilo na různých seznamech bestsellerů a Talmudský Žid inspiroval nejméně 22 knih na stejné téma v arabštině. Dříve ubohý a opovrhovaný Žid se proměnil v démonickou a všemocnou postavu, která představuje nebezpečí pro celý svět. Víra ve spiknutí má v arabském světě posvátnou tradici, takže antisemitismus se lehce z křesťanského posunul i do arabského světa s tím, že křesťanští a islámští antisemité čile spolupracují. Islamizace antisemitismu je spojena s vzestupem islámského fundamentalismu, zejména s palestinským hnutím Hamás. **Laguer** dále upozorňuje, že nový antisemitismus je spojen i s muslimskými přistěhovalci do Evropy, zejména mezi mladými nezaměstnanými radikálními muslimy, kteří jsou frustrování a neváhají napadnout Židy, tvořící minority v evropských zemích. Židé jsou většinou také přistěhovalci, ale v Evropě jsou úspěšní, což jim muslimové závidí a mají pocit, že oni jsou diskriminováni, protože evropské země jim nedovolují přenést jejich tradiční zvyky, pokud jsou v rozporu se zákony. Protižidovská propaganda al-Džazíry, al-Manaru a dalších obdobných televizních stanic má obrovský význam při šíření antisemitismu nejenom na Blízkém východě, ale i v Evropě. Velké muslimské imigrační komunity jsou tedy důležitým faktorem sílícího antisemitismu v Evropě 21. století (Laquer, 2007, s. 176 - 190).

Terorismus nestátní aktérů jako permanentní bezpečnostní hrozba⁶

Na Blízkém východě nepředstavuje teroristickou hrozbu pouze Hamás, ale i militantní skupina Palestinský islámský džihád, která usiluje o osvobození Palestiny a zničení Státu Izrael (Čejka, 2007, s. 173 – 176).

Nestátní vojenskou sílu v regionu představují i jemenští Húsíjští rebelové sponzorováni a vyzbrojováni z Íránu. Húsiové podporují Palestince a útočí v Rudém moři na obchodní lodě, což lze považovat za „námořní terorismus“. Húsíjské útoky, vážně narušily trasy v Rudém moři, kudy proudí až 12 % celosvětového obchodu a 30% kontejnerové dopravy. USA se postavily do čela námořní koalice, která chrání tranzitní trasy v Rudém moři, ale důležité arabské země jako Egypt a Saudská Arábie se do spolupráce moc nehrnou, protože podle nich je potřebné podpořit věc Palestiny.⁷

Írán má schopnost naverbovat multietnické milice v celkovém počtu asi 160 tisíc zkušených bojovníků, přičemž disponuje i islámskými revolučními

⁶ Nová Bezpečnostní strategie ČR přijatá v roce 2023 v rámci kapitoly bezpečnostní hrozby uvádí, že bezpečnost Česka může být ohrožena i nestátními aktéry, zejména akty terorismu a násilného extremismu. A upozorňuje, že terorismus je významnou asymetrickou hrozbou ze strany nestátních i státních aktérů. ČR sice nepatří mezi hlavní cíle mezinárodních teroristických skupin, ale je vzhledem ke svému začlenění do západních ekonomických a obranných struktur možným cílem teroristického útoku (Kolektiv autorů, 2023, s. 15 a 18).

⁷ Dostupné z WWW na stránce: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/zahranicni-britske-sily-odrazi-utoky-huthiu-varuje-ministr-obrany-shapps-242790> [online], [cit. 2024-01-01].

gardami (IRGC), které vznikly jako ideologická milice. V současnosti jsou IRGC označovány za teroristickou organizaci Bahrajnem, Saúdskou Arábií, Spojenými státy a Švédskem.⁸

Nárůst antisemitismu ve světě jako reakce na izraelsko-palestinský konflikt

Nárůst antisemitismu jako reakce na eskalaci izraelsko-palestinského konfliktu není nic nového, prohlásila Heidi Beirich, spoluzakladatelka Globálního projektu proti nenávisti a extremismu, krátce po 7. říjnu 2023.

Od masakru izraelských civilistů Hamásem 7. října 2023 zaznamenala Liga proti hanobení (*ang. Anti-Defamation League-ADL*⁹) obrovský nárůst antisemitských incidentů po celých Spojených státech. Údaje se týkají případů obtěžování, vandalismu, verbálního a fyzického napadení s tím, že vzrostly o 388% oproti stejnému období loňského roku. ADL zaznamenala mezi 7. a 23. říjnem 2023 celkem 312 antisemitských incidentů, z nichž 190 přímo souviselo s válkou Izraele v pásmu Gazy. Pro srovnání, během stejného období v roce 2022 registrovala ADL pouze 64 antisemitských incidentů a čtyři souvisely s Izraelem. ADL také sledovala protiizraelská shromáždění od 7. října 2023, z nichž nejméně 109 mělo explicitní nebo silnou implicitní podporu Hamásu, včetně násilí proti Židům v Izraeli. ADL rovněž zaznamenala téměř 1 000% nárůst denního průměru násilných zpráv vůči Židům a Státu Izrael na kanálech pravicových extremistů, ale i na komunikační platformě Telegram. V průměru za posledních 61 dní zažili Židé v Americe téměř 34 antisemitských incidentů denně. Nárůst antisemitských incidentů se silně projevil i v Evropě. Ve Francii bylo ve sledovaném období nahlášeno 588 antisemitských incidentů, což vedlo k 366 zatčením. Ve Spojeném království od 1. do 18. října 2023 bylo hlášeno 218 antisemitských trestných činů, což je 13krát více než ve stejném období loňského roku. V Německu organizace pro monitorování antisemitismu oznámila 240% nárůst antisemitských incidentů od 7. října 2023 ve srovnání se stejným obdobím loňského roku. Tyto statistiky nerozlišují mezi fyzickými útoky, výhrůžkami nebo nenávistnými projevy namířenými proti lidem a incidenty zaměřenými na židovské instituce nebo domy, jako jsou žhářské útoky na synagogy nebo pomalování židovských domů Davidovou hvězdou. Ve světle těchto alarmujících antisemitských trendů ADL vyzývá vlády, politické vůdce a osoby na vlivných pozicích po celém světě, aby:

- odsuzovaly antisemitismus, jak z principu, tak v reakci na aktuální antisemitské incidenty;

⁸ By Bernard Simon (11 October 2023) *Behind the Hamas attack on Israel, Hard Geopolitics lurk*. [online], [cit. 2023-12-26]. Dostupné na internetu <https://www.egmontinstitute.be/b...>

⁹ Poznámka autora: ADL je přední světovou organizací proti nenávisti, která byla založena v roce 1913 a jejím nadčasovým posláním je „zastavit hanobení židovského národa a zajistit spravedlnost a spravedlivé zacházení se všemi“. Dnes ADL pokračuje v boji proti všem formám antisemitismu a je vnímána jako globální lídr v boji proti antisemitismu a potírání extremismu.

- zajišťovaly bezpečnost židovských komunit a jejich institucí;
- nekompromisně stíhaly a postihovaly pachatele antisemitských incidentů v plném rozsahu platného zákona.¹⁰

Ve Spojených státech se univerzitní kampusy snažily obnovit pocit bezpečí pro židovské i arabské studenty po týdnech demonstrací v soubojích, které vedly ke střetům a zatýkání. Ovšem to, co je chráněno jako politická řeč a co přechází do výhrůžného jazyka, zastrašování nebo nenávistný projev, se však vyřešit nepodařilo.

Dcera britského ministra obrany Granta Shappse Tabytha ukončila kvůli antisemitským výrokům své vysokoškolské studium na univerzitě v Leedsu. A uvedla, že se na škole necítí bezpečně, například ji zastrašilo, když lidé na protest proti konfliktu v Gaze pochodovali kampusem a křičeli „From the river to the sea, Palestine will be free.“, (česky „Od řeky až k moři, Palestina bude svobodná.“), tj. slogan, který naznačuje, že mezi řekou Jordán a Středozemním mořem má ležet pouze svobodná Palestina. A během seminářů o Izraeli a Palestině jeden z jejích vrstevníků hovořil o izraelské genocidní agendě, přičemž univerzitu viní z toho, že nepřijala k situaci jasné stanovisko. Škola v reakci na to uvedla, že má zákonnou povinnost podporovat svobodu projevu a že nepodporuje žádné názory nebo akce, které způsobují, že se ostatní cítí na akademické půdě nebezpečně nebo nežádaně. Počet případů antisemitismu na britských univerzitách po 7. říjnu 2023 však narůstá a židovští studenti si proto zakrývají jarmulky baseballovými čepicemi nebo schovávají náhrdelníky s Davidovou hvězdou.¹¹

Bohužel už i na českých univerzitách byly zaznamenány první antisemitské incidenty verbálních útoků na židovské studenty, jak z řad vyučujících, tak ze strany spolužáků. Vzdělávání o antisemitismu na školách a univerzitách potřebuje finance a odborníky. Hodiny o antisemitismu je možné sloučit s jinými typy netolerance nebo šikany, ale studenti potřebují, zejména porozumět tomu, co je podstatou antisemitismu a jaké jsou jeho formy a projevy, včetně možnosti právního postihu.

Nárůst antisemitismu v Německu je největší po holokaustu

Německo zažívá obrovský nárůst násilných antisemitských incidentů: napadání rabínů, znesvěcování židovských hřbitovů, obtěžování a vyhrožování místním židovským komunitám. S projevy nenávisti se setkává židovská menšina i v restauracích a ve veřejné dopravě. V Düsseldorfu při protestním pochodu se

¹⁰ New York, NY, October 25, 2023 ...[on-line]. Since the Hamas massacre of Israeli civilians on Oct. 7, ADL (the Anti-Defamation League) has recorded a ...[cit. 17. 1. 2024]. Dostupné na internetu: <https://www.adl.org/press-release>.

¹¹ Jako Židovka nejsem v bezpečí. Dokonce i dcera britského ministra obrany raději sekla s univerzitou. [on-line], [cit. 19. 1. 2024]. Dostupné na internetu <https://www.novinky.cz/clanek/zahranicni-dcera-britského-ministra-obrany-skončila-na-univerzit-kvůli-antisemitskym-vyrokom-40456405>.

vyzývalo k zavedení chalífátu a skandovaly se hesla ke zničení Izraele. V Essenu vyšli do ulic protestovat muži a ženy odděleně podle pohlaví a zvedali prst „tauhíd“, tj. vztyčený ukazováček jako islámský symbol, tj. není boha kromě Alláha, ale byl to i symbol bojovníků Islámského státu, což může být i potenciál pro teroristické útoky. Antisemitismus v Berlíně, zejména v tzv. no-go zónách je silně spojen s obyvateli migrantského původu, kteří vnímají založení Izraele jako „zlo“ a současnou izraelskou válku v pásmu Gazy srovnávají s nacistickými praktikami. Není jen odpovědností státu, aby se židovská komunita v Německu už nikdy necítila v ohrožení, ale je to podle ministerstva vnitra i povinností každého občana, přičemž antisemitismus je největší hrozbou pro německou demokracii.

Největší německá spolková země Bavorsko bude napříště považovat anglický slogan „From the river to the sea...“ (Od řeky až k moři...), často zaznívající na propalestinských demonstracích, za trestně stíhatelný symbol terorismu. Nová právní klasifikace se opírá o výnos spolkového ministerstva vnitra, které zakázalo aktivity palestinského hnutí Hamás, které považuje za teroristickou organizaci, přičemž rozpustilo i propalestinskou síť Samidún¹².

Heslo „From the river...“ může být trestné i v České republice

Používání sloganu „From the river to the sea, Palestine will be free“ může být za určitých okolností považováno za trestný čin, uvedlo MV ČR. Policisté se budou na demonstracích více zaměřovat na jeho používání na transparentech nebo na jeho provolání. Užití tohoto sloganu v kontextu teroristického útoku Hamásu proti Izraeli ze 7. října 2023 je podle resortu vnitra jednoznačné s tím, že volá po zničení Státu Izrael. I z hlediska historie byl slogan většinou užíván ve spojení s deklarovaným požadavkem na zničení Státu Izrael a odstranění jeho obyvatelstva jakoukoli, tj. i násilnou formou. Podle MV ČR by propagace hesla mohla naplňovat i znaky skutkové podstaty trestných činů podpory a propagace terorismu, podněcování nenávisli proti skupině osob či popírání, zpochybňování, schvalování a ospravedlňování genocidia.¹³

¹² Propalestinská mezinárodní síť Samidún šířila protiizraelskou a protižidovskou propagandu pod rouškou organizace zasazující se o solidaritu s palestinskými vězni v různých zemích. V obou případech to znamená, že německý stát organizacím zabaví majetky a zakáže jejich vystupování na internetu, ale i další činnost. Každý, kdo bude nadále pracovat pro tyto organizace (Hamás a Samidún), tak se dopustí trestného činu. [on-line], [cit. 19. 1. 2024]. Dostupné na internetu https://www.idnes.cz/zpravy/zahranicni/nemecko-hamas-samidun-zakaz-palestina-ministryne-vnitra-faeserova.A231102_111031_zahranicni_bro.

¹³ Heslo „From the river...“ může být trestné, vzkazuje ministerstvo. Demonstranti v Praze hned reagovali. [on-line], [cit. 19. 1. 2024]. Dostupné na internetu <https://storyfa.com/event./20231115/WoxBBRKWQhse/heslo-from-the-river-muze-byt-trestne-vzkazuje-ministerstvo>.

Závěr

Teroristický útok Hamásu ze 7. října 2023, mj. připomněl, že palestinská otázka byla dlouho odkládána stranou. Navíc rozsah izraelské válečné odvěty a počet civilních obětí v pásnu Gazy vyvolaly obrovské protesty po celém světě a odhalily rozkol mezi veřejným míněním a vládami zemí, včetně demokratických. Izraelští a palestiniští zástupci v OSN si vyměňují obvinění z „genocidy“ kvůli izraelské válce v pásnu Gazy, přičemž obě strany požadují mezinárodní odpověď, které se jim zatím nedostává.

Válka v pásnu Gazy zároveň potvrdila, že izraelsko-palestinský konflikt je nejvíce rozdělujícím zahraničně-politickým a bezpečnostním problémem světa. Německo kvůli své minulosti bezvýhradně podporuje Izrael, včetně ČR, protože Československo po vzniku Izraele poskytlo Tel Avivu významnou vojenskou pomoc. Irsko je naopak nejvíce propalestinský stát v Evropě a prosazuje příměří mezi Hamásem a Izraelem. Tato polarizace evropských států má několik bezpečnostních důsledků:

1. zajištění bezpečnosti židovských komunit v evropských zemích;
2. vzestup islamofobie, protože propalestinští demonstranti jsou spojováni s podporou Hamásu;
3. možnost oživení islamistických teroristických útoků v Evropě;
4. využití evropské nejednoty Ruskem, aby zvýšilo svoji ofenzivu na Ukrajině a nadále posilovalo nejednotu mezi zeměmi EU a NATO v rámci hybridní války (Danics, Smolík, 2023), zejména informační válkou a dezinformacemi.

ADL jako globální lídr v boji proti antisemitismu vydala zprávu, v níž uvádí, že od 7. října do 7. prosince 2023 zaznamenala nejvyšší počet antisemitských incidentů za jakékoli dvouměsíční období od doby, kdy je tato Liga začala od roku 1979 sledovat. Je zřejmé, že nevyřešený izraelsko-palestinský konflikt není zapomenutým problémem a nadále si zachovává schopnost silně mobilizovat komunity, včetně silné protižidovské nenávisti po celém světě. Podle Evropské komise 12 z 27 členských států EU přijalo národní strategie boje proti antisemitismu.

Ukazuje se, že demokratické vlády potřebují silné a komplexní antidiskriminační politiky, které se zaměří nejen na ochranu a postih, ale zejména na prevenci a vzdělávání s cílem eliminovat všechny formy rasismu, včetně antisemitismu. Mnoho specialistů, kteří pracují v oblasti boje proti nenávisti, zdůrazňují, že vládní evropské politiky musí udělat více, aby poskytly ochranu komunitám, jejichž životy jsou ohroženy nebo ničeny nenávistí, ať politickou, náboženskou, rasovou nebo předsudečnou.

Literatura

By Bernard Simon (11 October 2023) *Behind the Hamas attack on Israel, Hard Geopolitics lurk*. [online], [cit. 2023-12-26]. Dostupné na internetu <https://www.egmontinstitute.be/b...>

ČEJKA, M. (2007). *Izrael a Palestina. Minulost, současnost a směřování blízkovýchodního konfliktu*. 2. aktualizované vydání. Brno: Barrister & Principal. 321 s. ISBN 978-80-87029-16-9.

DANICS, Š. – SMOLÍK, J. *Czech Security Policy in the Context of the Hybrid Warfare in Ukraine*. In: 30 Years of the Visegrad Group. The war in Ukraine and the policy of the V4 countries. Lublin: Wydawnictwo UMCS, 2023. s. 127. ISBN 978-83-227-9713-6.

HEYWOOD, A. (2008). 4. *Politologie*. 3. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk. 537 s. ISBN 978-80-7380-115-1.

INTROVIGNE, M. (2003). *Hamás. Islámský terorismus ve Svaté zemi*. 1. vydání. Praha: Vyšehrad. 108 s. ISBN 80-7021-659-X.

Jako Židovka nejsem v bezpečí. Dokonce i dcera britského ministra obrany raději sekla s univerzitou. [on-line], [cit. 19. 1. 2024]. Dostupné na internetu <https://www.novinky.cz/clanek/zahranicni-dcera-britského-ministra-obrany-skončila-na-univerzit-kvůli-antisemitským-vyroky-40456405>.

KOLEKTIV AUTORŮ (2023). *Bezpečnostní strategie ČR 2023*. 1. vydání. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí. 35 s. ISBN 978-80-7441-098-0.

KUSHNER, Harvey W. (2003). *Encyclopedia of terrorism*. Sage Publications, Inc., USA.

LAQUER, W. (2007). *Měníci se tvář antisemitismu. Od starověku do dnešních dnů*. 1. vydání. Praha: Lidové noviny. 216 s. ISBN 978-80-7106-927-0.

LAQUER, W. (1999). *The New Terrorism, Fanaticism and the Arms of Mass Destruction*. Oxford University Press, New York.

New York, NY, October 25, 2023 ...[on-line]. Since the *Hamas massacre* of Israeli civilians on Oct. 7, ADL (the *Anti-Defamation League*) has recorded a ...[cit. 17. 1. 2024]. Dostupné na internetu: <https://www.adl.org/press-release>.

Propalestinská mezinárodní síť Samidún šířila protiizraelskou a protižidovskou propagandu pod rouškou organizace zasazující se o solidaritu s palestinskými vězni v různých zemích. V obou případech to znamená, že německý stát organizacím zabaví majetky a zakáže jejich vystupování na internetu, ale i další činnost. Každý, kdo bude nadále pracovat pro tyto organizace (Hamás a Samidún), tak se dopustí trestného činu. [on-line], [cit. 19. 1. 2024]. Dostupné na internetu: https://www.idnes.cz/zpravy/zahranicni/nemecko-hamas-samidun-zakaz-palestina-ministryne-vnitro-faeserova.A231102_111031_zahranicni_bro.

TAZBIR, J. (1996). *Protokoly sionských mudrců pravda nebo podvrh?* Olomouc: Votobia. 95 s. ISBN 80-7198-034-X.

The *Israel-Palestine conflict* is a complex and longstanding *geopolitical* issue that dates back over a century. The shrinking of Palestinian ... India Today 11.10.

2023. [online], [cit. 2023-12-26].
<https://www.indiatoday.in/story>.

Dostupné na internetu:

DEZINFORMACE JAKO HROZBA PRO NÁRODNÍ BEZPEČNOST

DISINFORMATION AS A THREAT TO NATIONAL SECURITY

Jiří Dušek¹, Štěpán Kavan²

ABSTRACT

The paper presents a comparative analysis of research on the issue of disinformation among students of two educational institutions in České Budějovice and Bratislava, namely the College of European and Regional Studies (CZ) and the Academy of the Police Force in Bratislava (SK). The research focuses on the comparison of attitudes, abilities, and awareness of disinformation among students from both institutions within their respective educational environments. The data were collected through questionnaire surveys and analysis of specific situations related to disinformation are relevant to security study programmes. Based on the partial results obtained through the questionnaire survey, three key findings emerged. The first finding indicates that almost all respondents confirm having experienced encounters with disinformation. The second finding points to the relatively low ability of the respondents to competently identify disinformation, with only 7.42 % of VŠERS students and 7.91 % of APZ students demonstrating this skill. The third crucial finding suggests that the training of security experts in both institutions needs to be changed and improved, as only 23.44 % of VŠERS students and 25.32 % of APZ students declare being sufficiently informed about the disinformation issue. These findings emphasize the need to upgrade the educational programs and highlight the challenge of increasing students' awareness and skills related to combating disinformation.

Key words: Czech Republic, disinformation, hybrid war, Slovakia, student.

Úvod

V posledních letech se dezinformace staly závažnou hrozbou pro národní bezpečnost. Tento trend je důsledkem rychlého rozvoje digitálních technologií a sociálních médií, které umožňují šíření nepravdivých informací mezi širokou veřejností. Zahraniční státy a nevládní aktéři zneužívají digitální prostor k ovlivňování politických procesů a destabilizaci jiných zemí prostřednictvím

¹ doc. Ing. Jiří Dušek, Ph.D., docent, Vysoká škola evropských a regionálních studií, Žižkova tř. 1632/5b, 370 01, České Budějovice, Česká republika, e-mail: dusek@vsers.cz.

² PhDr. Štěpán Kavan, Ph.D., odborný asistent, Vysoká škola evropských a regionálních studií, Žižkova tř. 1632/5b, 370 01, České Budějovice, Česká republika, e-mail: stepan.kavan@email.cz.

dezinformací. Politické polarizace ve společnosti dále posilují přijímání dezinformací, které odpovídají osobním přesvědčením a ideologii. Komplexní informační prostředí ztěžuje rozlišení mezi pravdivými a nepravdivými informacemi, což vytváří vhodné podmínky pro šíření dezinformací. V reakci na tuto hrozbu státní aktéři a bezpečnostní orgány přijímají opatření k prevenci a obraně proti dezinformacím a zaměřují se na zlepšení mediální gramotnosti, ochranu kybernetické bezpečnosti a podporu nezávislé žurnalistiky. Masivní šíření dezinformací, misinformací a dalšího manipulativního obsahu prostřednictvím sociálních sítí představuje dlouhodobý celospolečenský problém (Ivančík, 2023), jeho aktuálnost a palčivost byla v roce 2020 zásadně zvýrazněna pandemií způsobenou celosvětovou krizí. Vynucená izolace odkázala miliony lidí do domácí sféry, čímž ještě více posílila roli, kterou hrají sociální sítě a média v získávání informací. Zároveň také společně se vznikem krizové situace došlo k nárůstu škodlivého obsahu, který se prostřednictvím sítí šířil, jako i celkovému zahlcení informačního prostoru zprávami o pandemii a jejích dopadech. WHO v této souvislosti hovoří o tzv. infodemii – cirkulaci nadměrného množství mnohdy ne zcela důvěryhodných informací, v jejímž důsledku je obtížné identifikovat spolehlivé zdroje a zorientovat se ve složitém a neznámém tématu (Ministerstvo vnitra ČR, 2020). Pandemie COVID-19 totiž odstartovala u lidí všech věkových skupin a s různým typem vzdělání vysokou poptávku po informacích o tomto onemocnění. Nejčastější dotazy byly o původu samotného viru, jeho přenosu, prevenci, závažnosti onemocnění a léčbě. Právě toto je situace, kdy jsou lidé extrémně zranitelní dezinformacemi, které mohou mít nemalý dopad na jejich zdraví (Saling et al, 2021). Téma dezinformací je téma poměrně komplikované a ani odborníci se neshodnou na jednoznačné definici, popř. se používané pojmosloví kontinuálně vyvíjí. Dezinformace mohou být klasifikovány podle různých kritérií, včetně záměru, média, formy a obsahu. Blíže viz například Wardle, Derakhshan, 2017, Tandoc, Lim, Ling, 2018, Allcott, Gentzkow, 2017, Starbird, Palen, 2017, Bakir, Mcstay, 2018, atd.

1 Dezinformace jako hybridní hrozba

V různorodých konfliktních situacích moderního světa, které často kombinují tradiční vojenské operace s nekonvenčními taktikami, se hybridní válka stává čím dál výraznějším fenoménem. Jedním z hlavních nástrojů v tomto hybridním arzenálu je šíření dezinformací. Dle Bahenského, 2023, dochází k častému označování (zvláště v českém prostředí) nežádoucích informačních intervencí za hybridní hrozbu. Pojmy hybridní vedení války, hybridní válka, hybridní hrozby a hybridní působení pocházejí původně z

prostředí amerického obranného establishmentu, kdy byly původně formulovány v reakci na vnímané proměny vedení války a zkušenosti z probíhajících válek na Blízkém východě (např. Fridman, 2018, Bahenský, 2018, Kurfürst, Paďourek, 2022). Postupem času se koncept významně transformoval, zvláště po raketovém růstu jeho popularity po okupaci a anexi Krymu v roce 2014, byť informační dimenze hybridních hrozeb byla obsažen už v původních amerických formulacích konceptu. V současnosti je pojem převážně definován jako otevřené nebo skryté využívání kombinace nástrojů pod hranicí konvenční války za účelem poškození protivníka nebo dosažení jiných cílů (viz např. Giannopoulos, Smith, Theocharidou, 2021). Informační působení je pak jedním z možných nástrojů soupeře využívajícího hybridního působení. Zvláště v kontextu ČR jsou hybridní hrozby ztotožňovány s dezinformacemi, vzhledem k tomu, že dezinformace představují nejviditelnější aspekt hybridních hrozeb (Bahenský, 2023).

Dezinformace jsou považovány za hybridní hrozbu z důvodu své komplexnosti, různorodosti taktik, různých cílů a motivací. Tato kombinace faktorů přispívá k tomu, že dezinformace jsou mimořádně efektivní při ovlivňování společnosti a někdy i destabilizaci institucí. *„Dezinformace využívají širokou škálu taktik, od vytváření falešných zpráv a manipulace s médii po použití moderních technologií, jako jsou deepfake videa nebo vytváření botů na sociálních sítích. Tato variabilita taktik ztěžuje odhalování a boj proti nim“* (Allcott, Gentzkow, 2017). *„Dezinformace mohou být použity s různými cíli, včetně politické manipulace, destabilizace demokratických procesů, ovlivňování veřejného mínění, nebo dokonce podkopávání důvěry v instituce. Tyto různorodé motivace umožňují aktérům využívat dezinformace k dosažení specifických cílů podle jejich potřeb“* (Wardle, Derakhshan, 2017). *„Hybridní hrozby v podobě dezinformací často kombinují online a offline prvky. Například dezinformační kampaně na sociálních médiích mohou být propojeny s konkrétními offline akcemi, jako jsou protesty, demonstrace nebo politické události. Tato kombinace ztěžuje sledování a rozpoznávání celkového dopadu dezinformací“* (Starbird, Palen, 2017). *„Díky internetu a sociálním médiím mají dezinformace schopnost rychle se šířit na globální úrovni. To umožňuje šířitelům dezinformací dosáhnout širokého publika během krátké doby, což může mít vážné důsledky pro společnost“* (Tandoc, Lim, Ling, 2018).

Povaha mezinárodní bezpečnosti a konfliktů zůstává stejná. Státy jsou jako obvykle zapleteny do různých vojenských a ekonomických her s nulovým součtem, ozbrojené konflikty se stále zdají nevyhnutelné, bezpečnostní dilemata a balancování probíhají neustále atd. Modus operandi však již není stejný. Konflikty se bojují novými, inovativními a radikálně odlišnými způsoby. S příchodem moderní hybridní války jim jde stále méně o smrtící sílu. Hybridní

hrozby představují komplexní strategii, která kombinuje vojenské a nevojenské prostředky za účelem dosažení strategických cílů. Jednou z klíčových složek této strategie je využívání dezinformací, které jsou cíleně šířeny s úmyslem ovlivnit veřejné mínění, oslabit důvěru v instituce a destabilizovat společnost. Jak zdůrazňuje Bilal, 2021, „hybridní hrozby představují vážné bezpečnostní výzvy, které vyžadují komplexní a koordinovanou odpověď“. Ivančík, 2022, „považuje hybridní a informační operace za největší asymetrické hrozby“.

Dezinformace v rámci hybridních hrozeb jsou účinným nástrojem, zejména díky využívání moderních technologií a sociálních sítí. Analytické zprávy z Digital Forensic Research Lab (DFRLAB, 2023) ukazují, že dezinformační kampaně jsou často propojeny s kybernetickými útoky a manipulací online diskusí. Příkladem může být rozsáhlá dezinformační kampaň během amerických prezidentských voleb v roce 2016, kde bylo prostřednictvím sociálních médií šířeno množství klamných informací. EU se aktivně angažuje v boji proti dezinformacím prostřednictvím projektu *EU vs Disinfo* (viz EEAS, N.D.). Tento projekt sleduje a odhaluje dezinformace, zejména ty spojené s geopolitickými událostmi. Zároveň zdůrazňuje důležitost osvěty a mediální gramotnosti veřejnosti. V kontextu hybridních hrozeb je nezbytné zdůraznit, že opatření na ochranu společnosti musí být komplexní a globální. Projekty, jako *EU vs Disinfo*, sice přispívají k monitorování a odhalování dezinformací, ale prevence vyžaduje aktivní spolupráci na mezinárodní úrovni. Boj proti dezinformacím vyžaduje neustálý výzkum, inovativní přístupy a spolupráci napříč sektory. Pro udržení integrity informačního prostoru a demokratických hodnot je nezbytné pracovat na posílení rezilience společnosti vůči dezinformacím a jejich negativním dopadům. To zahrnuje nejenom snahu vlád a mezinárodních organizací, ale také aktivní účast občanské společnosti a jednotlivců.

3 Cíl a metodika výzkumu

Hlavním cílem příspěvku je analýza názorů studentů studijního programu Bezpečnostně právní činnost Vysoké školy evropských a regionálních studií (VŠERS) a studentů Akademie Policajného zboru v Bratislave (APZ) na problematiku dezinformací jako součásti hybridních hrozeb šířených především prostřednictvím sociálních sítí. Zaměření na budoucí/současné příslušníky bezpečnostních složek ČR a SR není náhodné, výsledky výzkumu budou využity nejen k diseminaci mezi odbornou veřejností, ale i k úpravě studijních plánů s cílem naučit studenty dezinformace rozpoznat, monitorovat, analyzovat a komunikovat. Dotazníkové šetření bylo realizováno anonymní elektronickou formou od 30. 10. do 28. 11. 2023 v ČR, zúčastnilo se ho 55 studentů

prezenčního studia, 201 studentů kombinovaného studia a 50 účastníků celoživotního vzdělávání (oblast pedagogiky), kteří však v tomto příspěvku nejsou bráni v potaz vzhledem k „nebezpečnostnímu“ studijnímu zaměření. Celkově je tak za VŠERS vyhodnocováno 256 dotazovaných, využitou platformou byl Google Forms. Na Akademii Policajného zboru v Bratislave bylo šetření realizováno od 3. 9. do 6. 12. 2023 přes platformu MS Forms, zúčastnilo se ho 102 studentů prezenčního studia, 172 studentů kombinovaného studia a 42 studentů celoživotního vzdělávání.

Šetření bylo realizováno v rámci vědecko-výzkumné úlohy „*Dezinformácie ako súčasť hybridných hrozieb pre demokratickú spoločnosť a ich vnímanie študentmi vysokých škôl*“, reg. číslo APZ-OVVM-14/2023, která je realizována Vysokou školou evropských a regionálních studií a Akadémií Policajného zboru v Bratislavě. Metodika předkládaného příspěvku je založena na využití nejnovějších teoretických poznatků na základě studia odborné literatury, odborných výzkumů a studií, časopisů a materiálů, na hledání a hodnocení vzájemných vztahů a souvislostí, které přispívají k objasnění řešené problematiky a odvození a formulování adekvátních závěrů vyplývajících z této analýzy.

4 Výsledky a diskuse

Realizovaný dotazník se skládal z celkem 28 otázek, kdy 5 otázek bylo demograficky orientovaných, 11 otázek zjišťuje uživatelské chování respondentů (způsob zjišťování informací, využívání sociálních sítí, preference respondentů apod.). Jádrem dotazníku je 12 otázek zacílených na dezinformace, zejména se jedná o konkretizaci setkání s nimi, hodnocení jejich nebezpečnosti a schopnost identifikace dezinformací, šetření hodnotí i míru rozsahu dané problematiky ve výuce. V rámci tohoto příspěvku se autoři selektivně zaměřili pouze na otázky konkretizující setkání s dezinformacemi a otázky hodnotící nebezpečnost dezinformací.

Zjištěné výsledky potvrdily předpoklad, že se míra setkání s dezinformacemi v dnešní digitální době zvyšuje, a to zejména v online prostředí. Setkání s dezinformacemi potvrzuje 99,61 % dotazovaných respondentů VŠERS a 98,42 % respondentů APZ. K tak vysoké míře setkání s dezinformacemi přispívá zejména několik faktorů:

- Online média a sociální sítě: Mnoho lidí získává informace z online zdrojů, což může být problematické, pokud nejsou informace ověřené a spolehlivé.

- Filtrovací bubliny: Algoritmy sociálních sítí a vyhledávačů mohou vytvářet filtry, které lidem ukazují obsah, který odpovídá jejich stávajícím názorům, což může vést k izolaci od diverzity informací.
- Cílené kampaně: Některé skupiny nebo státy mohou využívat dezinformace k dosažení svých politických nebo strategických cílů, což může zvyšovat celkový objem dezinformací.
- Nízká mediální gramotnost: Mnoho lidí nemusí být dostatečně gramotných v oblasti mediálního vzdělávání, což znamená, že nejsou schopni efektivně rozlišit mezi spolehlivými a falešnými informacemi.

Nejčastějšími místy setkání jsou logicky internet (80,86 % VŠERS a 85,44 % APZ) a sociální sítě (84,38 % VŠERS a 86,39 % APZ), významným prostorem k setkání s dezinformacemi je i televize (41,8 % VŠERS a 44,62 % APZ) a osobní kontakt (rodinní příslušníci, přátelé, známí a další osoby – 51,95 % VŠERS a 58,23 % APZ). Marginálními odpověďmi byly rádio (6,25 % VŠERS, 10,13 % APZ), tisk (15,23 % VŠERS a 28,48 % APZ) a knihy (1,95 % VŠERS a 4,11 % APZ). Největší rozdíl ČR/SR lze spatřovat zejména v oblasti tisku (Δ 13,25 %).

Míra vysokého přesvědčení respondentů o setkání s dezinformacemi je v částečném rozporu právě s úrovní mediální gramotnosti respondentů, kdy pouze 7,42 % respondentů VŠERS a 7,91 % respondentů APZ deklaruje, že je schopno kvalifikovaně rozpoznat dezinformace. 37,11 % respondentů VŠERS oproti 47,47 % respondentů APZ uvádí, že spíše ano. 54,68 % respondentů VŠERS a 40,82 % respondentů APZ není o své schopnosti rozpoznat dezinformace přesvědčeno (odpověď částečně ne či spíše ne). 0,78 % respondentů VŠERS a 3,8 % respondentů APZ není subjektivně schopno dezinformace rozpoznat. Rozpoznání dezinformací vyžaduje kritické myšlení, schopnost analyzovat informace a důkladnou mediální gramotnost. Mezi klíčové dovednosti a strategie, které mohou pomoci rozpoznat dezinformace patří: ověřování zdrojů, kontrola faktů, rozpoznání emocí, kritické myšlení, analýza původu a obsahu obrázků a videí, zhodnocení titulků a nadpisů, diverzifikace zpravodajství/informačních zdrojů, vzdělávání o dezinformacích apod. Rozpoznání dezinformací je kontinuálním procesem, který vyžaduje aktivní úsilí a vývoj kritického myšlení. Být obezřetný a schopný kriticky posuzovat informace je klíčové pro orientaci v dnešním komplexním informačním prostředí.

Pokud jde o názor respondentů, zda je dezinformace součástí hybridních hrozeb a hybridní války, tak lze jednoznačně konstatovat, že ano. Tento názor sdílí 77,35 % respondentů VŠERS (46,88 % rozhodně/určitě ano, 30,47 % spíše ano) a 84,07 % respondentů APZ (51,59 % rozhodně/určitě ano, 32,48 % spíše ano). Názor, že dezinformace jsou částečně ano a částečně ne součástí

hybridních hrozeb a hybridní války, sdílí v ČR poměrně vysoký počet 20,7 % respondentů oproti 14,65 % respondentů v SR. Nesouhlas vyjádřil minimální počet respondentů (1,56 % spíše ne a 0,39 % rozhodně ne v ČR a 0,96 % spíše ne a 0,32 % rozhodně ne v SR). Názor respondentů koresponduje se závěry řady studií, že dezinformace hrají klíčovou roli v rámci hybridních hrozeb a hybridních válek.

Dezinformace mohou být klíčovým prvkem v hybridních hrozbách a válkách z několika důvodů:

- Ovlivňování veřejného mínění: Cílem dezinformačních kampaní může být ovlivňování veřejného mínění, jak doma, tak i v cílových zemích. Účelem může být vytvoření deziluze, podkopání důvěry v instituce nebo destabilizace společnosti.
- Diskreditace protivníka: Dezinformace může být použita k diskreditaci politických představitelů, vojenských osobností nebo celých zemí. Falešné informace mohou být šířeny s cílem oslabit image nebo legitimitu protivníka.
- Rozpínání konfliktu: Informační války mohou být navrženy tak, aby zvyšovaly napětí a konflikty mezi různými skupinami nebo státy. Dezinformace mohou přispívat k eskalaci konfliktů a vytvářet nepřátelství.
- Vytváření chaosu: Cílem některých dezinformačních kampaní může být vytvoření chaosu a nejistoty. To může mít za následek politickou nestabilitu a oslabení ústředních institucí.
- Kybernetické operace: Dezinformace může být propojena s kybernetickými útoky a hybridními operacemi, kde jsou používány různé nástroje a prostředky k dosažení strategických cílů.

V důsledku toho je rozpoznání a boj proti dezinformacím stále důležitější součástí obrany státu proti hybridním hrozbám. V rámci dotazníkového šetření proto byla stěžejní otázkou i zpětná vazba od studentů týkající se reflexe problematiky dezinformací a hybridních hrozeb v obsahu jejich vysokoškolského studia. Zde se bohužel prokazuje, že dle názoru studentů je jejich příprava v rámci studia nedostatečná. Pouze 23,44 % respondentů VŠERS a 25,32 % respondentů APZ deklaruje, že je o této problematice dostatečně informováno. 76,57 % respondentů VŠERS a 74,68 % respondentů APZ uvádí, že se s touto problematikou buď vůbec nesešla, nebo jen na minimální, tzn. nedostatečné úrovni. Ambicí obou vysokých škol by tak mělo být při nejbližší reakreditaci promítnout tuto problematiku v míře co nejširší do studijních plánů vybraných studijních programů.

Závěr

Z dílčích výsledků dotazníkové šetření mezi studenty VŠERS a APZ vyplývají 3 základní zjištění:

- Setkání s dezinformacemi potvrzuje 99,61 %, respektive 98,42 % dotazovaných respondentů, tzn. téměř všichni respondenti.
- Jen 7,42 % respondentů VŠERS a 7,91 % respondentů APZ je však schopno kvalifikovaně rozpoznat dezinformace.
- Příprava odborníků v oblasti bezpečnosti se musí v oblasti dezinformací změnit a zlepšit, protože pouze 23,44 % respondentů VŠERS a 25,32 % respondentů APZ deklaruje, že je o této problematice dostatečně informováno.

Výsledky mezinárodního šetření mezi studenty obou vysokých škol, které vykazují u klíčových otázek pouze zanedbatelné rozdíly v řádu procent, jsou zajímavé a mohou být interpretovány několika způsoby:

- Podobnost vzdělávacího prostředí: Výsledky ukazují na možnou podobnost vzdělávacího prostředí mezi oběma školami. To může znamenat, že studenti obou institucí mají podobný přístup k učení, stejně jako podobné povědomí o daném tématu.
- Univerzálnost problému: Nízké rozdíly mohou také ukazovat na to, že problém, který byl předmětem šetření, je univerzální nebo alespoň široce sdílený mezi studenty nezávisle na jejich geografickém umístění nebo konkrétní instituci.
- Efektivita vzdělávacích programů: Výsledky mohou být také interpretovány jako známka (ne)efektivity vzdělávacích programů obou škol, které dokáží připravit studenty s podobným povědomím nebo postoji k dané problematice.
- Mezinárodní srovnávání: Výsledky mohou poskytnout cenný vhled pro mezinárodní srovnávání vzdělávacích systémů a studentů. Pokud jsou rozdíly zanedbatelné, mohou tato zjištění poskytnout podporu pro přístup k internacionalizaci výzkumných a vzdělávacích aktivit.
- Limitace a reflexe: Při interpretaci výsledků je také důležité zvážit případné omezení šetření a zohlednit, zda je výsledek skutečně reprezentativní pro celkovou situaci.

Celkově lze konstatovat, že minimální rozdíly v řádu procent u klíčových otázek jsou pozoruhodným výsledkem a mohou poskytnout platformu pro další diskuzi a porovnání mezi oběma institucemi. Boj proti dezinformacím na vysokých školách zaměřených na vzdělávání v oblasti bezpečnosti je mimořádně důležitý, zejména v kontextu narůstajících kybernetických hrozeb a

hybridních konfliktů, je proto nutné přijmout specifické strategie a opatření, která mohou být implementována v rámci jednotlivých studijních programů či celých škol zaměřených na oblast vnitřní a vnější bezpečnosti.

Implementace strategií a opatření zaměřených na vzdělávání v oblasti bezpečnosti a boje proti dezinformacím má klíčový význam v přípravě studentů na komplexní výzvy, které nám přináší současný digitální svět. S nárůstem digitálních technologií a přítomností internetu ve všedním životě se zvyšuje i riziko kybernetických hrozeb a šíření dezinformací. Odborníci v oblasti bezpečnosti musí dnes nejen mít hluboké znalosti o technických aspektech kybernetických hrozeb, ale také být schopni aktivně analyzovat a rozlišovat informace v prostředí, které je náchylné k dezinformacím. To zahrnuje schopnost identifikovat manipulativní obsah, rozpoznat dezinformační kampaně a efektivně komunikovat s veřejností o otázkách bezpečnosti. Vzdělávací strategie by měly studenty vybavit nejen s technickými dovednostmi, ale také s kritickým myšlením a schopností citlivě hodnotit a kontrolovat informace, které „konzumují“. To může zahrnovat i povědomí o různých formách manipulace a technikách šíření dezinformací, což studentům umožní lépe porozumět a reagovat na aktuální bezpečnostní výzvy. Důležitým aspektem vzdělávání v oblasti bezpečnosti je také podpora etického chování online a odpovědného používání digitálních médií. Studenti by měli být schopni rozpoznat etická dilemata spojená s kybernetickou bezpečností a dezinformacemi a být vybaveni nástroji pro správné rozhodování v těchto situacích. Celkově lze říci, že vzdělání v oblasti bezpečnosti a boje proti dezinformacím by mělo být komplexní a multidisciplinární, aby studenti získali nejen technické, ale i společenské a etické kompetence potřebné k úspěšnému působení v digitálním prostředí.

Literatura

ALLCOTT, H., GENTZKOW, M. 2017. Social Media and Fake News in the 2016 Election. *Journal of Economic Perspectives*, Vol. 31, No. 2. ISSN 0895-3309. pp. 211–236.

BAHENSKÝ, V. 2018. Paradox hybridní války: O příčinách a následcích pragmatismu v debatě. *Obrana a strategie*, Vol. 2018, No. 2. ISSN 1802-7199. pp. 89–100.

BAHENSKÝ, V. 2023. *Radikalizace a „fake news“ – stav expertního poznání* [online]. [cit. 2024-01-07]. Dostupný z <<https://www.iir.cz/radikalizace-a-fake-news-stav-expertniho-poznani>>

- BAKIR, V., MCSTAY, A. 2018. Fake News and the Economy of Emotions: Problems, Causes, Solutions. *Digital Journalism*, Vol. 6, No. 2. ISSN 2167-0811. pp. 154–175.
- BILAL, A. 2021. *Hybrid Warfare – New Threats, Complexity, and ‘Trust’ as the Antidote* [online]. [cit. 2024-01-07]. Dostupný z <<https://www.nato.int/docu/review/articles/2021/11/30/hybrid-warfare-new-threats-complexity-and-trust-as-the-antidote/index.html>>
- DFRLAB. 2023. *Digital Forensic Research Lab* [online]. [cit. 2024-01-07]. Dostupný z <<https://dfrlab.org/>>
- EEAS. *EU vs Disinfo* (n.d.). [online]. [cit. 2024-01-07]. Dostupný z <<https://euvsdisinfo.eu/>>
- FRIDMAN, O. 2018. *Russian „Hybrid Warfare“: Resurgence and Politicization*. Oxford: Oxford University Press.
- GIANNOPOULOS, G., SMITH, H., THEOCHARIDOU, M. 2021. *The Landscape of Hybrid Threats: A Conceptual Model (Public Version)* (2021). [online]. [cit. 2024-01-07]. Dostupný z <<https://www.hybridcoe.fi/publications/the-landscape-of-hybrid-threats-a-conceptual-model/>>
- IVANČÍK, R. 2022. *Bezpečnosť. Teoreticko-metodologické východiská*. Plzeň: Aleš Čeněk.
- IVANČÍK, R. 2023. On Disinformation and Propaganda in the Context of the Spread of Hybrid Threats. *Vojenské reflexie*, Vol. 18, No. 3. ISSN 1336-9202. pp. s. 38-58.
- KURFÜRST, J., PAĎOUREK, J. (eds.). 2022. *Za zrcadlem hybridní válka jako staronový fenomén mezinárodních vztahů*. Praha: Academia.
- MINISTERSTVO VNITRA ČR. 2020. *Dezinformace na sociálních sítích a EU – poučení z krize?* [online]. [cit. 2024-01-07]. Dostupný z <<https://www.mvcr.cz/chh/clanek/dezinformace-na-socialnich-sitich-a-eu-pouceni-z-krize.aspx>>
- SALING, L. L., MALLAL, D., SCHOLER, F., SKELTON, R., SPINA, D. 2021. No One is Immune to Misinformation: An Investigation of Misinformation Sharing by Subscribers to a Fact-checking Newsletter. *Plos One*, Vol. 16, No. 8. ISSN 1932-6203.
- STARBIRD, K., PALEN, L. 2017. (How) Will the Revolution be Retweeted?: Information Diffusion and the 2011 Egyptian Uprising. In *Proceedings of the ACM 2012 Conference on Computer Supported Cooperative Work (CSCW 2012)*. New York: Association for Computing Machinery. pp. 7–16.
- TANDOC, E. C., Jr., LIM, Z. W., LING, R. 2018. Defining “Fake News”: A Typology of Scholarly Definitions. *Digital Journalism*, Vol. 6, No. 2. ISSN 2167-0811. pp. 137–153.

WARDLE, C., DERAKHSHAN, H. 2017. Information Disorder: Toward an Interdisciplinary Framework for Research and Policy Making. Strasbourg: Council of Europe.

HYBRIDNÉ HROZBY – RELEVANCIA VYBRANÝCH DOMÉN, AKTÉROV A NÁSTROJOV V PROSTREDÍ SLOVENSKEJ REPUBLIKY

HYBRID THREATS - RELEVANCE OF SELECTED DOMAINS, ACTORS AND TOOLS IN THE ENVIRONMENT OF THE SLOVAK REPUBLIC

Filip Funovič¹

ABSTRACT

This article deals with the relevance of hybrid threats in the Slovak environment from the perspective of the Centre for Combating Hybrid Threats. In the last decade, the issue of hybrid threats, a set of activities that today threaten the foundations of the democratic rule of law and represent one of the most serious risks to its security, has been actively discussed by the Slovak community of experts. The paper focuses on specific domains, actors and instruments that are dominant in the Slovak environment. Their identification is mainly based on the findings of the Slovak security forces and relevant state administration bodies. The conceptual basis is provided by the EU Landscape of Hybrid Threats model, which unifies the understanding of this complex topic. Thanks to this, it is possible to grasp the above-mentioned issue in a unified manner, not only within the national framework, but also in international cooperation across EU Member States.

Key Words: *hybrid threats, Centre for Combating Hybrid Threats, conceptual model, domains, actors, tools*

Úvod

Hybridné hrozby sa v poslednej dekáde stali jednou z popredných tém v oblasti bezpečnosti a významným faktorom ovplyvňujúcim európske bezpečnostné prostredie. Nátlakové a podvrtné činnosti boli prirodzeným sprievodným javom konfliktov a geopolitického pôsobenia mocností aj v minulosti, no vývoj dostupných nástrojov, koncepcií a metód, spolu s celkovou dynamikou bezpečnostného prostredia umožnili aktérom hybridných hrozieb zameriavať sa na rozsiahlu škálu zraniteľností štátu. Špecifikum hybridných hrozieb spočíva najmä vo vysokej úrovni koordinácie a cielení ich pôsobenia pod prahom obvyklej reakcie. Ani Slovenská republika ako členský štát EÚ a NATO nie je imúnna voči hybridnému pôsobeniu. Široké spektrum nástrojov hybridných hrozieb, od koordinovaných dezinformačných kampaní a komplexných

¹ Filip Funovič, Mgr., generálny štátny radca, Centrum boja proti hybridným hrozbám, Ministerstvo vnútra SR, Nám. 1. mája 18, 811 06 Bratislava I., Slovenská republika, e-mail: filip.funovic2@minv.sk

kybernetických útokov až po hrozbu rozširovania konvenčných zbraní predstavujú zásadné výzvy pre bezpečnostný systém štátu.

Kvôli zjavnej potrebe efektívneho a systematického prístupu v budovaní odolnosti spoločnosti a boja proti hybridným hrozbám začala Slovenská republika s postupným kreovaním a rozširovaním kapacít štátnej správy v tejto oblasti. Na národnej úrovni bolo prijatých viacero dokumentov týkajúcich sa hybridných hrozieb a strategickej komunikácie, zásadným spôsobom bol navýšený počet miest pre odborníkov venujúcich sa tejto problematike a začali sa budovať koncepčné a inštitucionálne základy slovenského systému boja proti hybridným hrozbám. Poukázaním na tento aspekt súčasného bezpečnostného diskurzu chceme podporiť hlbšie pochopenie problematiky hybridných hrozieb na Slovensku a otvoriť diskusiu o ďalších možných proaktívnych opatreniach v boji proti nim.

Teoretickým východiskom príspevku je dokument *The landscape of Hybrid Threats: A Conceptual Model* od *Spoločného výskumného centra Európskej komisie a Európskeho centra výnimočnosti pre boj proti hybridným hrozbám*, ktorý poskytuje komplexné uchopenie tejto oblasti v prostredí členských štátov EÚ. Druhým východiskom je činnosť *Centra boja proti hybridným hrozbám Ministerstva vnútra SR*, ktoré je metodickým, koordinačným a odborným pracoviskom rezortu vnútra pre hybridné hrozby. Teóriu z koncepčného modelu aplikujeme na reálie prostredia SR a na základe zistení relevantných štátnych orgánov vyhodnocujeme relevanciu vybraných aktérov, domén a nástrojov.

Koncepčné a inštitucionálne základy

Míľnikom v boji proti hybridným hrozbám na Slovensku bol rok 2018, kedy prišlo k prijatiu *Koncepcie pre boj SR proti hybridným hrozbám*, čo predstavovalo prvý zásadný posun k systematickejšiemu prístupu štátu v tejto oblasti. Koncepcia konštatuje zmeny v medzinárodnom bezpečnostnom prostredí, poukazuje na rastúce hybridné útoky proti EÚ či NATO a definuje základy národného inštitucionálneho mechanizmu pre oblasť hybridných hrozieb. Základom inštitucionálneho rámca sa stali 2 orgány: *Situačné centrum* pod *Kanceláriou Bezpečnostnej rady SR*, ktoré sa stalo národným kontaktným miestom pre hybridné hrozby a *Národné bezpečnostné analytické centrum* v rámci SIS, ktoré sa stalo národným kooperačným miestom pre hybridné hrozby. Okrem toho dostali štátne orgány úlohu prvotne vyhodnocovať incidenty v rámci vlastnej pôsobnosti, a to na základe špecifikovaných indikátorov hybridných hrozieb. Tým boli zároveň nastavené základné informačné toky pre túto problematiku na národnej úrovni. (Koncepcia pre boj SR proti hybridným hrozbám, 2018)

Význam hybridných hrozieb bol reflektovaný aj v strategických dokumentoch štátu. *Bezpečnostná stratégia SR* z roku 2021 explicitne spomína hybridné hrozby ako jednu z hrozieb a výziev, ktorým SR čelí v národnom kontexte a zvyšovanie odolnosti štátu voči nim uvádza ako súčasť slovenskej

bezpečnostnej politiky. Špecificky je vymedzená potreba vytvorenia „koordinovaného národného mechanizmu pre zvyšovanie odolnosti voči dezinformáciám a informačným operáciám“ (Bezpečnostná stratégia SR, 2021, s. 11). V *Obrannej stratégii SR* je zas niekoľkokrát spomenutý pojem hybridné pôsobenie, ktoré ovplyvňuje bezpečnosť SR pod prahom zvyčajnej reakcie, a preto dokument zdôrazňuje potrebu budovania vojenských a civilných spôsobilostí na včasnú identifikáciu, zdieľanie informácií a analýzu rizík aj v tejto oblasti (Obranná stratégia SR, 2021). Pojem hybridné pôsobenie je v rovnakom kontexte uvedený ako jedno z východísk vo *Vojenskej stratégii SR*, v ktorej sa ďalej explicitne uvádza, že jedna z požiadaviek na pripravenosť ozbrojených síl v oblasti velenia a riadenia je aj „vybudovanie kapacít na reakciu OS SR na hybridné hrozby“ (Vojenská stratégia SR, 2021, s. 15).

Napriek prijatiu základného inštitucionálneho rámca a ukotvenia problematiky v strategických dokumentoch sa ako zásadný problém ukázal nedostatok personálnych kapacít na vybraných ústredných orgánoch štátnej správy, ktoré by dokázali efektívne realizovať potrebné aktivity boja proti hybridným hrozbám. Z tohto dôvodu vznikol a bol realizovaný národný projekt *Zvýšenie odolnosti Slovenska voči hybridným hrozbám pomocou posilnenia kapacít verejnej správy*, ktorý reflektoval na potreby štátnej správy v tejto oblasti. Pred začiatkom projektu nedisponovali ústredné orgány štátnej správy takmer žiadnymi analytickými kapacitami v oblasti hybridných hrozieb a informačných operácií. Do projektu bolo zapojených 5 subjektov s kompetenciami v rámci bezpečnostného systému. Boli to Ministerstvo vnútra, Ministerstvo obrany, Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí, Úrad vlády a Akadémia policajného zboru v Bratislave. Na nových či posilnených pracoviskách sa podarilo vytvoriť takmer 40 nových miest pre analytikov a odborníkov z oblasti hybridných hrozieb a strategickej komunikácie. (Národný projekt *Zvýšenie odolnosti...*, 2023)

Projekt síce finančne zastrešil posilnenie personálnych kapacít, no úlohy vytvorenia špecializovaných útvarov a nových koncepcných materiálov boli stanovené v *Akčnom pláne koordinácie boja proti hybridným hrozbám pre obdobie 2022-2024*. Tento dokument vychádza z celospoločenského prístupu k bezpečnosti ako efektívnemu prostriedku na boj proti hybridným hrozbám. V akčnom pláne boli navrhnuté opatrenia a úlohy v šiestich oblastiach – všeobecné úlohy, systémové opatrenia, strategická komunikácia, budovanie odolnosti, ochrana volebných procesov a cudzí vplyv. Okrem zvýšenia kapacít bol zásadným krokom aj novelizácia zákona č. 110/2004 Z. z. o fungovaní *Bezpečnostnej rady SR v čase mieru*, na základe ktorej bol v rámci rady zriadený stály výbor pre hybridné hrozby. (Akčný plán koordinácie..., 2022)

Od roku 2018 sa tak začal budovať ucelený systém boja proti hybridným hrozbám v SR. Strategickú úroveň medzirezortnej spolupráce v rámci systému predstavuje spomínaný výbor Bezpečnostnej rady SR pre hybridné hrozby, ktorý podľa vyššie uvedeného, novelizovaného zákona „koordinuje plánovanie

opatrení zameraných na zachovanie bezpečnosti a budovanie odolnosti SR voči pôsobeniu hybridných hrozieb“ (Zákon č. 110/2004 Z. z.). Na praktickej úrovni štátnej správy v oblasti riešenia hybridných hrozieb sú relevantné najmä rezorty vnútra, obrany, zahraničných vecí, nakoľko tieto disponujú analytickými útvarmi pre hybridné hrozby a kapacitami v oblasti strategickej komunikácie. V druhom rade vstupujú na tejto úrovni do systému aj iné ministerstvá, ostatné ústredné orgány štátnej správy, spravodajské služby a organizácie s pôsobnosťou v relevantných oblastiach.

Pre účely tohto príspevku je taktiež potrebné spomenúť dva dokumenty, ktoré sú kľúčové pre oblasť hybridných hrozieb v slovenskom prostredí. Prvým je *The landscape of Hybrid Threats: A Conceptual Model*², vypracovaný Spoločným výskumným centrom Európskej komisie a Európskym centrom výnimočnosti pre boj proti hybridným hrozbám v Helsinkách. Model pomáha zjednotiť porozumenie v tejto komplexnej oblasti vďaka štyrom hlavným pilierom zameraným na aktérov, domény, nástroje a fázy hybridného pôsobenia. Táto štruktúra umožňuje uchopiť hybridné hrozby komplexne a identifikovať spôsob, akým aktér využíva sériu nástrojov v čase na ovplyvnenie cieľovej krajiny za účelom dosiahnutia svojich strategických cieľov. Model slúži aj ako koncepčný základ pre identifikáciu hybridných hrozieb, ich včasné odhalenie a identifikáciu nedostatkov v pripravenosti a reakcii. (Giannopoulos – Smith – Theocharidou, 2021) Poznatky je pritom možné upraviť a aplikovať na potreby členských štátov EÚ a NATO. Z tohto dôvodu je materiál kľúčový práve pre slovenské prostredie, nakoľko z neho vychádzajú aj viaceré útvary venujúce sa tejto problematike v SR.

Druhým dokumentom je *Hĺbková analýza zraniteľností vybraných orgánov štátnej správy voči hybridným hrozbám od Centra boja proti hybridným hrozbám MV SR*. Tento materiál je výsledkom širokej spolupráce ministerstva vnútra s viacerými ústrednými orgánmi štátnej správy a bezpečnostnými zložkami, pričom predstavuje doposiaľ najkomplexnejšie zmapovanie zraniteľností voči hybridným hrozbám v slovenskom prostredí. Celkovo obsahuje 26 tematických kapitol, v ktorých sú analyzované zraniteľnosti voči špecifickým nástrojom hybridných hrozieb na základe vyššie uvedeného koncepčného modelu a navrhnuté opatrenia na ich odstránenie. V septembri 2023 bola pre účely odbornej diskusie a verejného čítania publikovaná upravená verzia materiálu. (Hĺbková analýza zraniteľností..., 2023). Analýza teda prepája teoretické poznatky koncepčného modelu a zasadzuje vybrané nástroje hybridných hrozieb do kontextu SR na základe ich identifikovaných zraniteľností štátnej správy.

Aktéri

Aktéri hybridných hrozieb útočia na systémové zraniteľnosti kombináciou širokej škály nástrojov v rôznych doménach za účelom ovplyvňovania

² Prostredie hybridných hrozieb: Koncepčný model (2021)

rozhodovacích procesov pre dosiahnutie vlastných cieľov (Giannopoulos – Smith – Theocharidou, 2021). V ideálnom prípade dosahuje aktér hybridného pôsobenia svoje strategické ciele bez detekcie, odporu a akejkolvek zásadnej reakcie od protivníka. Strategickými cieľmi môžu byť: oslabenie dôvery verejnosti v domáce inštitúcie, prehlbovanie nezdravej polarizácie či spochybňovanie základných hodnôt demokratických spoločností. Aktéri môžu mať štátny a neštátny charakter. Štátnymi aktérmi bývajú najčastejšie autokratické či totalitné štáty, ktoré sa snažia plniť svoje strategické ciele prostredníctvom zasahovania a ovplyvňovania iných štátov. To neznamená, že demokracie nemôžu byť alebo v minulosti neboli aktérmi hybridných hrozieb, no realizácia takéhoto konania na úrovni, akú je možné pozorovať zo strany autokracií je pre demokratické štáty náročnejšia. (Ferm, 2017; Giannopoulos – Smith – Theocharidou, 2021). Napriek tomu, že sú štátni aktéri viac viditeľnými, svoju rolu často zohrávajú aj neštátne subjekty, ktoré sa často stávajú prostriedkom hybridného pôsobenia štátov. Ako príklady neštátnych aktérov sú uvádzané hnutie Hizballáh, Islamský štát či súkromná vojenská spoločnosť Wagner. (Giannopoulos – Smith – Theocharidou, 2021)

Ako poukazujú národné dokumenty a verejné výstupy spravodajských služieb, najrelevantnejším aktérom hybridných hrozieb v slovenskom prostredí je Ruská federácia. *Bezpečnostná stratégia SR* spomína ruské „zasahovanie do demokratických procesov iných štátov a snahy o oslabovanie základov európskej bezpečnostnej architektúry, vrátane jednoty NATO a EÚ“ (Bezpečnostná stratégia SR, 2021, s. 17). Posledná *Správa o činnosti SIS* z roku 2021 spomína ruské pôsobenie v širšom kontexte a mimo iné hovorí o „zintenzívnení hybridného pôsobenia zo strany RF, a to v informačnej, spravodajskej, spoločenskej a kultúrnej sfére“ (Správa o činnosti SIS za rok 2021, 2022) a spomína snahy o vytváranie obrazu o spriaznenosti slovenského a ruského národa. Podobné zistenia konštatuje aj vojenské spravodajstvo, ktoré vo svojej poslednej správe o činnosti uvádza „dlhodobo zaznamenaný trend nárastu hybridných aktivít Ruskej federácie na území SR“ (Správa o činnosti VS za rok 2021, 2022, s. 13).

Okrem všeobecných zmienok v oficiálnych dokumentoch boli v nedávnej minulosti verejne zdokumentované a mediálne prezentované aj konkrétne prípady, ktoré vykazovali prvky ruského hybridného pôsobenia v SR. Prvým bol mediálne známy prípad, kedy príslušník ruskej spravodajskej služby pôsobiaci na ruskom veľvyslanectve v SR poskytol na stretnutí v roku 2021 občanovi SR finančné prostriedky výmenou za vyzvedačstvo v prospech Ruskej federácie. Tento prípad bol zdokumentovaný na uniknutej nahrávke bezpečnostných zložiek³. Nástrojom pôsobenia sa v tomto prípade stali spravodajské služby, pokúšajúce sa získať prístup k citlivým informáciám a vplyvným osobám z politického, akademického, obranného či mediálneho prostredia. Druhým nástrojom bolo veľvyslanectvo cudzieho štátu, ktoré má v kontexte hybridného

³ *Tajná nahrávka: Ako Rusi verbovali špióna z Hlavných správ.* Denník N. <<https://www.youtube.com/watch?v=t28cff0yVHg>>

pôsobenia kapacity na poskytovanie diplomatického krytia pracovníkom spravodajských služieb, nadväzovanie kontaktov a ovplyvňovania zamestnancov štátnej správy. Slovenský občan z uvedenej nahrávky bol v roku 2023 uznaný vinným zo zločinu vyzvedačstva a zločinu brania úplatku⁴.

Druhým prípadom je ruská informačná operácia „Cintorín Ladomirová“, ktorú spoločne s reakciou zainteresovaných zložiek štátu podrobne zdokumentoval policajný zbor. V polovici septembra 2022 sa na sociálnych sieťach začala šíriť informácia o poškodení vojenského cintorína v obci Ladomirová na východe Slovenska. Aj v tomto prípade zohralo rolu veľvyslanectvo Ruskej federácie na Slovensku, ktoré ako prvé publikovalo túto dezinformáciu. *Odbor komunikácie a prevencie Prezídia PZ* v spolupráci s ďalšími orgánmi vyhodnotil túto dezinformáciu ako vysoko rizikóvu, a to najmä pre zapojenie predstaviteľa cudzej moci a využitie oficiálneho komunikačného kanálu veľvyslanectva. Túto informačnú operáciu bolo potrebné vnímať najmä v širšom medzinárodnom kontexte, nakoľko práve v deň zverejnenia statusu ruským veľvyslanectvom boli v ukrajinskom meste Izium objavené masové hroby obetí zavraždených ruskými vojakmi. Dokument *Informačná operácia Ruskej federácie v SR „Cintorín Ladomirová“* podrobne mapuje priebeh informačnej operácie a reakcie štátu. Po prvotnom zverejnení dezinformácie veľvyslanectvom bola táto prebraná a zdieľaná vplyvnými a proaktívnymi subjektami slovenskej dezinformačnej scény. Následne sa dezinformácia začala masovo šíriť medzi bežnými používateľmi. V rovnakom čase bol pozmenený naratív komunikovaný aj v ruských médiách pre ruské publikum. (Informačná operácia Ruskej federácie..., 2023)

Okrem aktivít Ruskej federácie identifikujú slovenské spravodajské služby a dokumenty prijaté na úrovni NATO a EÚ ako ďalšieho relevantného aktéra hybridného pôsobenia v našom prostredí Čínsku ľudovú republiku. V tomto kontexte sa v národných dokumentoch hovorí najmä o rizikách priemyselnej špionáže a rizikách prenikania propagandy do popredných vzdelávacích inštitúcií. V predchádzajúcich rokoch boli taktiež zaznamenané snahy o nadväzovanie kontaktov Číny s civilnými predstaviteľmi rezortu obrany a s príslušníkmi slovenských ozbrojených síl v zahraničí. (Správa o činnosti SIS za rok 2021, 2022; Správa o činnosti VS za rok 2021, 2022) Faktom však je, že čínske aktivity nie sú verejne zdokumentované na takej úrovni, ako v prípade ruského pôsobenia. Spomínaná hĺbková analýza zraniteľností však spomína Čínu v dvoch kapitolách, a to v kontexte financovania kultúrnych skupín alebo think-tankov, kedy štáty využívajú kultúru ako spôsob šírenia svojej moci. (Hĺbková analýza zraniteľností..., 2023) V súvislosti s Čínou ide najmä o riziko špionáže, šírenia propagandy a ovplyvňovania v akademickom prostredí prostredníctvom

⁴ Rozhodnutie Špecializovaného trestného súdu. <<https://www.justice.gov.sk/sudy-a-rozhodnutia/sudy/rozhodnutia/faa3ad7c-7512-4741-a2cd-244915b506cb:986d92a5-d56d-46dc-879e-e5f0ed9933aa>>

Konfuciových inštitútov. Na základe takýchto podozrení ukončili s nimi v minulosti viaceré inštitúcie v členských štátoch EÚ spoluprácu (Vantinnen, 2022).

V druhom prípade sa riziko čínskeho pôsobenia spomína pri využívaní diaspór k ovplyvňovaniu. Mimovládna ľudskoprávna organizácia Safeguard Defenders publikovala v septembri 2022 správu odhaľujúcu sieť takzvaných čínskych policajných staníc pôsobiacich v 53 štátoch sveta, vrátane Slovenska. Tieto takzvané policajné stanice sa v niektorých krajinách mali podľa správy podieľať na prenasledovaní, zastrášaní a nátlaku na členov čínskej diaspóry v zahraničí. (230,000 Chinese "persuaded to...", 2022)

Nástroje a domény

Multidimenzionálny charakter hybridných hrozieb vytvára širokú škálu oblastí, v ktorých je možné využívať hybridné nástroje. Tieto oblasti sa kategorizujú do tzv. domén, pričom koncepčný model vymedzuje 13 základných domén hybridných hrozieb: politika, diplomacia, verejná správa, informačná oblasť, spravodajstvo, ekonomika, vesmír, spoločenská oblasť, kultúra, právo, infraštruktúra, kybernetický priestor a obrana. (Giannopoulos – Smith – Theocharidou, 2021) Nejde však o rigidný zoznam – komplexná povaha hybridných hrozieb umožňuje jeho flexibilné využitie a prispôsobenie pre podmienky každého štátu. Význam a relevancia konkrétnej domény v kontexte hybridných hrozieb sa tak spravidla mení vzhľadom k reáliám daného štátu. Zároveň nie sú domény izolovanými, individuálnymi „bunkami“ a zmeny v jednej doméne môžu mať rozsiahly dopad na ostatné. To platí aj v prípade hybridného pôsobenia, kedy aktivita cielená na konkrétnu doménu môže vyvolať druhoradé reakcie v inej doméne. Príkladom je doména politiky, ktorá zahŕňa rozhodovacie procesy schopné ovplyvniť takmer každú oblasť spoločnosti. Tu je však opäť potrebné zdôrazniť, že pôsobenie zamerané na doménu či domény je možné kvalifikovať ako hybridné iba v prípade, že sa jedná o súbežné a koordinované použitie viacerých nástrojov, pri ktorom sú využívané identifikované zraniteľnosti s cieľom oslabenia rozhodovacieho procesu protivníka pri zachovaní určitého stupňa hodnoverného popierania.

Aktéri majú v rámci svojho pôsobenia priestor na využívanie rôznych nástrojov, ktoré môžu aplikovať v ktorejkoľvek z vyššie uvedených domén. Konkrétny nástroj pritom môže byť používaný naprieč viacerými doménami. To znamená, že zastupiteľský úrad aktéra hybridného pôsobenia v cudzom štáte môže byť využitý ako nástroj v doméne diplomacie, politiky, spravodajskej či informačnej doméne. V koncepčnom modeli je uvedený otvorený zoznam s viac ako 40 nástrojmi hybridných hrozieb (Giannopoulos – Smith – Theocharidou, 2021). Rovnako ako v prípade domén je možné využitie a relevanciu konkrétnych nástrojov prispôbiť podmienkam daného štátu. Relevanciu konkrétnych nástrojov v prostredí Slovenskej republiky vnímame prostredníctvom úrovne ich

rizikovosti v kontexte závažnosti identifikovaných zraniteľností štátu. V minulosti boli na národnej úrovni identifikované štyri mimoriadne rizikové nástroje hybridných hrozieb. Sú nimi dezinformačné kampane a propaganda, zasahovanie do volieb, rozširovanie zbraní a narúšanie kybernetickej bezpečnosti (Híbková analýza zraniteľností..., 2023). Posudzovanie relevancie nástrojov v kontexte zraniteľností automaticky neznamená, že sú dané nástroje aj aktívne a systematicky na území Slovenskej republiky využívané. Povaha identifikovaných zraniteľností a nedostatkov však poukazuje na fakt, že štyri vyššie uvedené nástroje predstavujú mimoriadne závažné riziko pre bezpečnosť Slovenskej republiky.

Pod dezinformáciou rozumieme *„overiteľne nepravdivú, zavádzajúcu alebo manipulatívne podanú informáciu, ktorá je zámerne vytvorená, prezentovaná a šírená s jednoznačným úmyslom klamať alebo zavádzať, spôsobiť nejakú ujmu alebo zabezpečiť nejaký zisk“* (Krátky terminologický slovník..., 2023, s. 26). Dezinformačné kampane a propaganda sú vo všeobecnosti jedným z najčastejšie využívaných nástrojov hybridných hrozieb. Aktéri v tomto prípade manipulujú realitu s cieľom ovplyvniť verejnú mienku, polarizovať spoločnosť, narušiť dôveru obyvateľstva v domáce inštitúcie a pôsobiť na rozhodovanie ľudí. Ako bolo uvedené, mimoriadne riziko v tomto kontexte predstavuje najmä nedostatočná legislatívna úprava. V prvom rade ide skutočnosť, že dezinformácie nie sú formálne ukotvené v slovenskej legislatíve. Pokiaľ teda povaha produkovania a šírenia dezinformácií nenapĺňa podstatu konania, ktoré by bolo iným spôsobom protiprávne, ja táto aktivita beztrestná. V druhom rade ide v otázke legislatívy o nedostatočne upravenú problematiku blokovania internetových stránok so škodlivým obsahom na národnej úrovni. Podľa aktuálne platnej verzie zákona 69/2018 Z. z. o kybernetickej bezpečnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov mal Národný bezpečnostný úrad možnosť blokovať weby na základe identifikovanej škodlivej aktivity, vrátane hybridných hrozieb a závažných dezinformácií, a to vďaka novelizácii tohto zákona z februára 2022 v súvislosti s rizikami vyplývajúcimi z ruskej vojenskej invázie na Ukrajinu. Rozhodnúť o blokovaní škodlivého obsahu alebo škodlivej aktivity však bolo možné len s platnosťou do 30. júna, resp. neskôr do 30. septembra 2022. (Zákon č. 69/2018 Z. z.). Nakoľko k ďalšej predpokladanej novelizácii zákona v neskoršom období nedošlo, orgány štátu stratili uplynutím uvedeného termínu aj tento nástroj zasiahnutia proti šíriteľom škodlivého obsahu, ktorý je možné produkovať a zdieľať bez akýchkoľvek právnych dôsledkov.

Ďalšie mimoriadne závažné riziko taktiež súvisí s nedostatkami v rámci kybernetickej bezpečnosti. Nástrojom je v tomto prípade narúšanie kybernetickej bezpečnosti prostredníctvom kybernetických útokov a špionáže, čo môže mať negatívne dopady na dostupnosť služieb štátu a ochranu utajovaných skutočností a osobných údajov. Ako uvádza *Koncepcia pre boj SR proti hybridným hrozbám: „Komplexné kybernetické útoky organizované zo zahraničia s cieľom ovládnuť kľúčové systémy a znefunkčniť digitálne služby môžu byť využité ako súčasť*

hybridnej hrozby“ (Konceptcia pre boj SR proti hybridným hrozbám, 2018, s. 5) Špecifickou formou narúšania kybernetickej bezpečnosti je aj kybernetická špionáž, ktorou sa aktér snaží získať prístup k citlivým alebo utajovaným údajom. Rizikovým faktorom je v tomto prípade najmä nedôslednosť pri povinnosti nahlasovať kybernetické incidenty Národnému centru kybernetickej bezpečnosti, ktorá vyplýva zo spomínaného zákona o kybernetickej bezpečnosti. Analýza zraniteľností ďalej uvádza nedostatočné bezpečnostné opatrenia a poddimenzované odborné kapacity v oblasti kybernetickej bezpečnosti na Slovensku (Híbková analýza zraniteľností vybraných..., 2023).

Tretím nástrojom, ktorý predstavuje mimoriadne závažné riziko pre Slovenskú republiku je zasahovanie do volieb. Tento nástroj poskytuje aktérom príležitosť diskreditovať subjekty s významným postavením v rámci volebného procesu (politickí kandidáti, politické strany, osoby a inštitúcie zabezpečujúce priebeh volieb) alebo zneužitím ich identity šíriť falošné informácie a ovplyvňovať tak verejnú mienku pred a počas volieb. Môže sa to diať napríklad prostredníctvom zverejňovania osobných, citlivých alebo v krajných prípadoch až utajovaných skutočností. Okrem diskreditácie môže dochádzať aj k aktivitám zameraným na zvyšovanie podpory spriaznených kandidátov hybridného aktéra. Najzásadnejším nedostatkom v oblasti legislatívy je v tejto súvislosti najmä problematika volebných kampaní v online informačnom priestore. Znenia zákonov týkajúcich sa výkonu volebného práva, volebnej kampane či politických strán a hnutí nedostatočne reflektujú na súčasné reálie a možnosti predvolebnej kampane v online priestore. Absolútnou šedou zónou je v tomto kontexte aj neexistujúca legislatívna úprava kampane pred konaním referenda. V rámci problematiky hybridných hrozieb tiež môžeme spomenúť nedostatky právnej úpravy financovania politických strán a hnutí, ktorá síce zakazuje financovanie od fyzických osôb bez trvalého pobytu na území SR a právnických osôb so sídlom v zahraničí, no nedostatočne pokrýva prostriedky poskytnuté zo zahraničia prostredníctvom tretích subjektov. Šedé zóny v slovenskej legislatíve tak poskytujú aktérom hybridného pôsobenia priestor na ovplyvňovanie volieb a znižovanie dôvery občanov v demokratický volebný proces.

Rozširovanie konvenčných zbraní a súvisiacich technológií je tradičnou výzvou pre bezpečnostné orgány štátu, ktorá môže mať rozsiahle implikácie pre národné, regionálne a v širšom kontexte aj globálne bezpečnostné prostredie. S ohľadom na hybridné hrozby hovoríme najmä o prípadoch rozširovania zbraní a streliva medzi subjekty, prostredníctvom ktorých môže hybridný aktér zvyšovať svoj vplyv, podporovať nepokoje či vnútorne narúšať obranyschopnosť štátu, v ktorom takéto subjekty pôsobia. Ide najmä o rôzne militantné zoskupenia, polovojenské či teroristické skupiny. Jednou z hlavných zraniteľností pri

rozširovaní zbraní je opäť neexistujúca zákonná úprava pri tzv. 80% zbraniach⁵ a riziko súvisiace s výrobou a distribúciou zbraní vyrobených prostredníctvom 3D tlačiarňí. V prvom prípade dochádza k obchádzaniu zákonom stanovených obmedzení a podmienok vlastníctva, držania, nosenia a používania zbraní, najmä podľa zákona č. 190/2003 Z. z. o strelných zbraniach a strelive a o zmene a doplnení niektorých zákonov. V druhom prípade vyplývajú riziká najmä z relatívne ľahkej dostupnosti technológie 3D tlačiarňí a skutočnosti, že takto vyrobené zbrane nepodliehajú oficiálnej evidencii a sú ťažko detekovateľné.

Na základe dát získaných *Centrom boja proti hybridným hrozbám* je teda možné konštatovať, že z pohľadu faktoru rizikovosti sú uvedené nástroje hybridných hrozieb najviac relevantnými v, resp. predstavujú zásadné ohrozenie slovenskej bezpečnosti z pohľadu identifikovaných zraniteľností. Prirodzene je možné v slovenskom prostredí identifikovať aj iné nástroje, ktoré predstavujú vysoké riziko. Ide napríklad o zneužívanie slabých miest, nejednoznačností a medzier v legislatíve, čo je zjavné už z vyššie uvedených legislatívnych nedostatkov pri spomenutých nástrojoch hybridných hrozieb. Zo zverejnených správ o činnosti je možné ako relevantné nástroje hybridných hrozieb označiť aj spravodajské operácie a veľvyslanectvá.

Záver

Skúmanie hybridných hrozieb v kontexte slovenského prostredia zdôrazňuje potreby aktívneho prístupu štátu k tejto problematike. Slovenská republika je ako štát integrovaný do európskych a euroatlantických štruktúr, ležiaci na ich východnej hranici obzvlášť citlivý na škodlivé taktiky aktérov, ktorí útočia na systémové zraniteľnosti a snažia sa ovplyvňovať rozhodovacie procesy. Dominantným aktérom hybridného pôsobenia v prostredí SR je Ruská federácia, ktorá rozpútala vojenský konflikt v bezprostrednom susedstve Slovenska a dlhodobo vykonáva aktivity na rozvracanie integrity EÚ a NATO. V menšej miere sa v národných dokumentoch uvádza tiež Čínska ľudová republika a jej aktivity najmä v ekonomickej a kultúrnej oblasti.

Taktiky ako aj nástroje využívané aktérmi hybridných hrozieb sa neustále menia a dokážu sa relatívne jednoducho prispôbovať zmenám v prostredí. Prax ukazuje, že hybridní aktéri sú spravidla podstatne flexibilnejší pri realizácii škodlivého pôsobenia, a preto je dôležité pravidelne analyzovať a aktualizovať stratégie a výstupy v tejto oblasti. V príspevku sme identifikovali okrem aktérov aj viacero relevantných nástrojov hybridných hrozieb, ktoré títo aktéri buď využívajú alebo v kontexte súvisiacich zraniteľností a nedostatkov predstavujú mimoriadne vážne riziko pre bezpečnosť SR. Príspevok tiež poukazuje na potrebu

⁵ Ide o nedokončené zbrane či komponenty, ktoré podľa aktuálne platnej právnej úpravy nie je možné posudzovať ako strelné zbrane. K jej uvedeniu do stavu plnej funkčnosti spravidla stačí len jednoduchá technická úprava.

systemových reforiem vo vybraných oblastiach, najmä týkajúcich sa slovenského legislatívneho rámca, ktorý sa vo viacerých prípadoch ukazuje ako nedostatočný. Hybridní aktéri tak získavajú priestor na pôsobenie prostredníctvom „šedých“ oblastí práva, kde nejednoznačne či nedostatočne regulujú vybrané oblasti, čo poskytuje priestor na zneužívanie alebo manipuláciu.

Je preto nevyhnutné, aby Slovensko aj naďalej pokračovalo v posilňovaní svojej odolnosti proti hybridným hrozbám prostredníctvom systematického odstraňovania zraniteľností, budovania spoľahlivých mechanizmov vnútroštátnej a medzinárodnej výmeny informácií a v neposlednom rade realizovaním efektívnej strategickej komunikácie štátu. V efektívnom boji proti hybridným hrozbám je v akomkoľvek štáte kľúčová spolupráca všetkých relevantných subjektov, vrátane verejného sektora, súkromného sektora a akademickej obce.

Literatúra

230,000 Chinese "persuaded to return" from abroad, China to establish Extraterritoriality [online]. 2022. Safeguard Defenders. [cit.10.03.2024]. Dostupné na internete: <<https://safeguarddefenders.com/en/blog/230000-policing-expands>>

Akčný plán koordinácie boja proti hybridným hrozbám 2022 – 2024 [online]. 2022. Ministerstvo obrany SR. [cit.08.03.2024]. Dostupné na internete: <<https://www.hybridnehrozby.sk/wp-content/uploads/2023/08/APHH-2022.pdf>>

Bezpečnostná stratégia SR [online]. 2021. Ministerstvo obrany SR. [cit.08.03.2024]. Dostupné na internete: <https://www.mosr.sk/data/files/4263_210128-bezpecnostna-strategia-sr-2021.pdf>

FERM, T. 2017. *Hybrid CoE Strategic Analysis 3: Laws in the era of hybrid threats* [online]. 2017. Európske centrum výnimočnosti pre boj proti hybridným hrozbám. [cit.11.03.2024]. Dostupné na internete: <https://www.hybridcoe.fi/wp-content/uploads/2020/07/HybridCoE_SA_2017_Dec_Ferm.pdf>

GIANNOPOULOS, G., SMITH, H., THEOCHARIDOU, M. *The landscape of Hybrid Threats: A Conceptual Model* [online]. 2021. Spoločné výskumné centrum EK a Európske centrum výnimočnosti pre boj proti hybridným hrozbám. [cit.11.03.2024]. Dostupné na internete: <https://www.hybridnehrozby.sk/wp-content/uploads/2023/08/conceptual_model-reference-public-version.pdf>

Hĺbková analýza zraniteľností vybraných orgánov štátnej správy voči hybridným hrozbám (verejná verzia) [online]. 2023. Centrum boja proti hybridným hrozbám. [cit.11.03.2024]. Dostupné na internete:

<https://www.hybridnehrozby.sk/wp-content/uploads/2023/08/CBHH_analyza_final_web.pdf>

Informačná operácia Ruskej federácie v SR „Cintorín Ladomírová“ [online]. 2023. Odbor komunikácie a prevencie Prezídia PZ. [cit.11.03.2024]. Dostupné na internete:

<https://www.hybridnehrozby.sk/wp-content/uploads/2023/09/Ladomirova_analyza.pdf>

Koncepcia pre boj SR proti hybridným hrozbám [online]. 2018. Bezpečnostná rada SR. [cit.07.03.2024]. Dostupné na internete:

<<https://www.hybridnehrozby.sk/wp-content/uploads/2023/08/Koncepcia-pre-boj-Slovenskej-republiky-proti-hybridnym-hrozbam-2.pdf>>

Krátky terminologický slovník pre oblasť hybridných hrozieb [online]. 2023. Národné bezpečnostné analytické centrum, Slovenská informačná služba. [cit.07.03.2024]. Dostupné na internete:

<<https://mmqx.sis.gov.sk/storage/files/HH-Slovník-2023.pdf>>

Národný projekt Zvýšenie odolnosti Slovenska voči hybridným hrozbám pomocou posilnenia kapacít verejnej správy – základné informácie [online]. 2023. Centrum boja proti hybridným hrozbám MV SR. [cit.08.03.2024]. Dostupné na internete:

<<https://www.hybridnehrozby.sk/narodny-projekt/#>>

Obranná stratégia SR [online]. 2021. Ministerstvo obrany SR. [cit.08.03.2024]. Dostupné na internete:

<https://www.mosr.sk/data/files/4286_obranna-strategia-sr-2021.pdf>

Správa o činnosti SIS za rok 2021 [online]. 2022. Slovenská informačná služba. [cit.11.03.2024]. Dostupné na internete: <<https://www.sis.gov.sk/pre-vas/sprava-o-cinnosti.html>>

Správa o činnosti vojenského spravodajstva za rok 2021 [online]. 2022. Vojenské spravodajstvo MO SR. [cit.11.03.2024]. Dostupné na internete: <https://vs.mosr.sk/sprava_o_cinnosti_vs_2021_svk.pdf>

VANTTINEN, P. *Finland shuts down Confucius Institute amid censorship, espionage accusations* [online]. 2022. EurActiv. [cit.13.03.2024]. Dostupné na internete: <https://www.euractiv.com/section/politics/short_news/finland-shuts-down-confucius-institute-amid-censorship-espionage-accusations/>

Vojenská stratégia SR [online]. 2021. Ministerstvo obrany SR. [cit.08.03.2024]. Dostupné na internete:

<https://www.mosr.sk/data/files/4986_2021-vojenska-strategia.pdf>

Zákon č. 69/2018 Z. z. o kybernetickej bezpečnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Zákon č. 110/2004 Z. z. o fungovaní Bezpečnostnej rady Slovenskej republiky v čase mieru

RUSKÁ FEDERÁCIA A POSTSOVIETSKY PRIESTOR V KONTEXTE VOJNY NA UKRAJINE: GEOPOLITICKÉ DIMENZIE

THE RUSSIAN FEDERATION AND THE POST-SOVIET SPACE IN THE CONTEXT OF THE WAR IN UKRAINE: GEOPOLITICAL DIMENSIONS

Martin Horemuž¹

ABSTRACT

The article aims to describe and analyze selected geopolitical aspects and dimensions of the post-Soviet space brought about by the military conflict in Ukraine, especially from the point of view of Russian foreign and security policy. Russia's open military aggression against Ukraine in February 2022 undoubtedly became a significant impetus for a new dynamic of development, and together with political and security events in some post-Soviet states (Moldova, Kazakhstan, the Armenian-Azerbaijani conflict over Nagorno-Karabakh) raised the key question of the next (geo) political direction of a large geographical area. This question is all the more urgent because, within the Russian foreign policy and security projection (approach), the post-Soviet space ("near abroad") represents a long-term decisive place of Russia's national interests (the so-called "post-Soviet constant"). The essence of this projection is Moscow's effort to recognize the right to a dominant political, security, economic, and cultural position, the achievement of which is to be helped by the concept of the so-called "Russian world" as a basic political doctrine for asserting overall geopolitical influence in the entire post-Soviet regional framework. However, the current international political isolation of Russia, combined with extensive political and economic sanctions by the democratic community, is significantly reflected in the overall power erosion of Moscow, not only in global politics but especially in the post-Soviet space. The conflict in Ukraine significantly weakened Moscow and pointed to limited means and resources for conducting the hitherto non-cooperative foreign and security policy, including the loss of international reputation. A direct consequence of this situation is Moscow-controlled (managed) dysfunctional regional (integration) structures operating after the collapse of the USSR in the post-Soviet space (CSTO, CIS, Eurasian Economic Community), but also a loss of confidence in being a moderator (guarantor) of several "frozen" conflicts. On the other hand, the weakening of Russia, together with the existence of several unresolved political and security issues in the post-Soviet area, and the conflicting interests of regional powers in it (Turkey, China), create real conditions for further destabilization and conflict potential. That is also why the author tries to point out in the presented article that the conflict in Ukraine is a fundamental and determining factor, the result of which will determine the future geopolitical configuration of the entire post-Soviet space, as well as the status and position of Russia in it.

Key words: Russia, Ukraine, Post-Soviet space, Foreign Policy

¹ Martin Horemuž, PhD., univerzitný docent, Fakulta humanitných vied, Žilinská univerzita, Univerzitná 8215/1, 010 26 Žilina, e-mail: martin.horemuz@fhv.uniza.sk

1 Postsovietsky priestor - ohliadnutie za postkomunistickým vývojom (1991-1999)

Rozpad Sovietskeho zväzu predstavoval pre medzinárodné vzťahy a ich vývoj novú geopolitickú realitu. Obdobie 90. rokov 20. storočia bolo v jednotlivých krajinách postsovietskeho priestoru poznamenané intenzívnym hľadaním postkomunistickej identity, ale najmä vnútorným transformačným a štrukturálnym procesom v politickej, bezpečnostnej, hospodárskej ako i sociálnej oblasti. Nedostatočné skúsenosti, ale aj nízka zahraničná podpora a záujem viedli k tomu, že viaceré štáty, predovšetkým stredoázijského a kaukazského geografického priestoru, sa vydali osobitnými formami nastoleného politického systému (režimu), ktoré kombinovali historické, kultúrne ako i lokálne špecifiká. Konštituovaním SNŠ v roku 1991 sa malo predovšetkým zabrániť živelnému a chaotickému rozdeleniu rozsiahleho geografického celku. Vzhľadom na skutočnosť že existovala všeobecná zhoda a požiadavka kultivovaného rozchodu, resp. kontinuálneho prechodu jednotlivých štátov so zachovaním výhodných hospodársko-ekonomických väzieb, bola ustanovené Spoločenstvo nezávislých štátov (SNŠ). Na platforme SNŠ prebiehali viaceré iniciatívy, týkajúce sa jednotlivých sektorov, ktoré však na vysoký stupeň fragmentácie zostali len v rovine deklarácií (spoločná obrana alebo mena). Veľmi rýchlo sa však ukázalo, že skupina 12 štátov je pomerne heterogénna nielen z hľadiska zahranično-politických, bezpečnostných ako i ekonomických záujmov, rôznej hospodárskej úrovne, sociálneho systému, ale, predovšetkým, že nezdieľa rovnaké a vyznačuje sa širokým spektrom vnútropolitických problémov, pričom je zdrojom viacerých nevyriešených sporov a (lokálnych) konfliktov. Okrem toho samotné Rusko v priebehu 90. rokov prechádzalo hlbokou vnútropolitickou (1993) ako aj hospodárskou krízou (1992, resp. 1998), ktoré poukázali na silne obmedzené zdroje, možnosti a limity stať sa efektívnym moderátorom stabilného politického vývoja v postsovietskom priestore. Zároveň ruské politické elity čelilo dezintegračným tendenciám (Rusko-čečenský konflikt 1994-1996, resp. 1999). Výsledkom tohto procesu sa stal postupný úpadok SNŠ a jeho významu, ktorý sa začal meniť na určité konzultačné fórum. (Jankowski – Bouvery, 2023)

Príchod **V. Putina** v roku 2000 do ruského prezidentského úradu je spojený s celkovou zmenou politického prístupu a presadzovaním v oveľa väčšej miere asertívnej a pragmatickej zahraničnej a bezpečnostnej politiky voči postsovietskemu priestoru. **V. Putin** v rámci zefektívnenia a naplnenia cieľov ruskej zahraničnej a bezpečnostnej politiky v geopolitickom priestore bývalého ZSSR neusiluje o jeho „reunifikáciu“ prostredníctvom amorfného mechanizmu a štruktúr SNŠ. Namiesto toho, aby usiloval o všeobecný konsenzus, ktorý je z hľadiska rôznorodosti záujmov zložitý a neprináša požadované výsledky, sa rozhodne prehodnotiť komplexný model reintegrácie postsovietskeho priestoru na báze SNŠ, ale obracia pozornosť na diverzifikáciu vzťahov s jeho jednotlivými štátmi. V rámci SNŠ bola upriamená pozornosť na rozvoj tých štruktúr a inštitúcií

(sektory „integrácie“), ktoré dovtedy vykazovali akú takú životaschopnosť, ale predovšetkým na tie, ktoré sú považované z pohľadu ruských bezpečnostných (Organizácia zmluvy o kolektívnej bezpečnosti) a ekonomických záujmov (Colná únia, Eurázijská ekonomická únia) za kľúčové. (Horemuž, 2021) Geopolitické dimenzie a význam (historický, kultúrny, politicko-bezpečnostný) postsovietskeho priestoru v ruskej zahraničnej a bezpečnostnej percepcii priamo potvrdil **V. Putin** v prejave o stave Ruskej federácie (2003), v ktorom označil rozpad ZSSR za najväčšiu geopolitickú katastrofu 20. storočia. Séria tzv. farebných revolúcií (Ukrajina, Gruzínsko a Kirgizsko) v rozmedzí rokov 2003-2005 znamenala zásadné politické zmeny a príchod politických elít nie príliš naklonených, príp. otvorene spochybňujúcich dominantné regionálne postavenie Ruska. Osobitne v prípade Ukrajiny a Gruzínska, ktoré deklarovali jednoznačnú prozápadnú orientáciu a úsilie o zníženie politického a ekonomického vplyvu Ruska, bol tento konflikt vo vzťahoch s Ruskom najmarkantnejším. Moskva v reakcii na uvedený vývoj pristúpila vo vzťahu k Ukrajine a Gruzínsku k intenzívnejšiemu vytváraniu nátlaku, predovšetkým v hospodárskej a energetickej oblasti, ale aj k viacerým pokusom o vnútornú politickú a sociálnu destabilizáciu. Najväznejším dôsledkom tohto nátlaku sa stali energetické (plynové) vojny voči Ukrajine na prelome rokov 2005/2006, resp. 2008/2009), ktorá v tom čase bola silne energeticky závislá na ruskom dovoze ropy a osobitne plynu. (Horemuž, 2017) Geopolitické dimenzie a ďalším nástrojom nátlaku sa stala realizácia výstavby plynovodov (Nord Stream 1, Nord Stream 2, Turkisch stream), ktoré mali v budúcnosti (po roku 2019) úplne eliminovať Ukrajinu ako tranzitnú krajinu. Vo vzťahu k ďalším krajinám (Azerbajdžan, Kazachstan, ale aj Turkmensko) si Moskva vytvárala účelové prekážky a komplikácie s cieľom zabrániť vývozu surovín (ropy a plynu) cez Rusko alebo budovaním nových ropovodov/plynovodov na svetové trhy, čím by uvedené krajiny získali prostriedky pre väčšiu politickú nezávislosť.

2 Postsovietsky priestor: nové geopolitické premenné

Novú geopolitickú dimenziu a agresívnejšiu ruskú zahraničnú a bezpečnostnú politiku priniesli aktivity EÚ vo vzťahu ku krajinám postsovietskeho priestoru. Politika východného partnerstva v inštitucionálnej rovine na úrovni EÚ reflektovala na už zmienené farebné revolúcie a politické zmeny v niektorých postsovietskych štátoch. Práve tieto zmeny ukázali, že v niektorých štátoch existujú viaceré vnútorné predpoklady pre alternatívny politický vývoj smerovaný k zblížovaniu vzťahov s krajinami EU a NATO. (Jankowski – Bouvery, 2023) EÚ pomerne rýchlo pochopila, že bez vonkajšej medzinárodno-politickej podpory a pomoci, a v podmienkach silného ruského „protitlaku“, nie je možné toto smerovanie udržať a ďalej kontinuálne rozvíjať. Silným impulzom pre väčšiu angažovanosť EÚ sa stali udalosti v auguste 2008, ktoré sú spojené s vojenským zásahom Moskvy v odštiepeneckých regiónoch

Gruzínska (Abcházsko a Južné Osetsko). (Strycharz, 2022:88) Ukázalo sa, že EÚ, ale ani kľúčové európske štáty nemajú jasnú politickú stratégiu ku krajinám postsovietskeho priestoru. Rovnako dôležitý impulz predstavovali aj ruskom vedené energetické, hospodárske a obchodné vojny s citlivými komoditami (napr. zákaz dovozu vína alebo minerálok do Ruska ako kľúčových vývozných artiklov Gruzínska; tzv. „mliečna vojna“ s Bieloruskom v podobe ruského zákazu dovozu mliečnych produktov ako odpoveď na zbližovanie Minska s EÚ a USA; „syrová“ vojna s Ukrajinou), ktoré bezprostredne ohrozovali dodávky surovín do niektorých krajín EÚ. Potvrdením obratu ruskej zahraničnej a bezpečnostnej politiky sa stala aj otvorene zosilňujúca konfrontačná rétorika **V. Putina** vo vzťahu k Západu (vid' napr. prejav na mníchovskej bezpečnostnej konferencii vo februári 2007, obnovenie letov strategických bombardérov), ktorá dostala aj označenie „nová studená vojna“. (Lucas, 2008)

Východné partnerstvo v čase jeho oficiálneho prezentovania (2009) predstavovalo ambiciózny projekt (politiku) EÚ postavenom na konzistentnom zahranično-politickom prístupe a stratégii. V inštitucionálnej rovine Východné partnerstvo predstavovalo vytvorenie politickej platformy na prehĺbenie dovtedy existujúcich formálnych a diplomatických vzťahov s vybranými krajinami bývalého ZSSR (Arménsko, Azerbajdžan, Bielorusko, Gruzínsko, Moldavsko a Ukrajina), ktoré sú pre EÚ kľúčové z hľadiska politických, hospodárskych a bezpečnostných záujmov. Politika Východného partnerstva EÚ zároveň predstavuje silný nástroj na stabilizáciu krajín a regiónu, súčasťou ktorého sú viaceré nevyriešené lokálne konflikty (Podnestersko, Náhorný Karabach, Južné Osetsko, Abcházsko). (Ordukhanyan, 2023:272) V praktickej rovine sa politika Východného partnerstva zamerala na zintenzívnenie politického dialógu, ako aj vytvorenie užších politických a hospodárskych vzťahov. (Horemuž, 2021) Rusko sa od začiatku stavalo k politike Východného partnerstva veľmi negatívne a kriticky. Považuje ju za priamy politický nástroj, prostredníctvom ktorého má dôjsť k europeizácii postsovietskeho priestoru na úkor Ruska a ktorá má v prvom rade oslabiť politické, hospodárske, sociálne a kultúrne väzby medzi Moskvou ako bývalým centrom a jednotlivými bývalými republikami ZSSR ako jeho perifériami.

V uvedenom kontexte je možné Východné partnerstvo EÚ vnímať ako tzv. nástroj „soft power“, prostredníctvom ktorého EÚ ponúka nečlenským štátom možnosť zdieľať a čerpať výhody spoločnej spolupráce v mnohých oblastiach (hospodárskej, sociálnej, technologickej atď.). EÚ v tomto smere predstavuje prítiažlivý ekonomický, hospodársky a sociálny model EÚ, pričom s nástrojmi pridruženia, prístupom na vnútorný trh EÚ, liberalizáciou vízovej povinnosti a celkovou možnosťou európskej politickej perspektívy tvoria tieto nástroje tzv. soft power EÚ. V neposlednom rade susedská politika EÚ a podpora demokratizačného procesu je jedným z efektívnych nástrojov na vzrastajúce bezpečnostné napätie a neustále prítomný destabilizačný potenciál v európskom geopolitickom priestore a jeho bezprostrednom okolí. Práve toto okolie a priestor

Rusko dlhodobo a systematicky rôznymi hybridnými, ale aj reálnymi hrozbami cieľavedomo destabilizuje (napr. v priebehu roku 2021 prostredníctvom umelo vytvorenej „migračnej krízy“ na hraniciach Bieloruska s Poľskom, Litvou a Lotyšskom, ale aj prítomnosťou ruských armádnych jednotiek a vojenskej techniky slúžiacej na zvyšovanie politického a bezpečnostného napätia ako i eskalácie krízy vo vzťahoch Ruska a Ukrajiny). V súčasnom systéme medzinárodných vzťahov pritom soft power predstavuje u aktérov čoraz častejšie využívaný nástroj na presadzovanie vplyvu a moci. J. Nye delí soft power do troch kategórií: kultúra, politické hodnoty a zahraničná politika. V najširšom slova zmysle je možné soft power definovať ako presadzovanie moci nevojenskými prostriedkami, pomocou atraktívnosti a kooperácie. (Nye, 1990)

V tomto smere aj Ruská federácia po roku 2012 začala vo svojej zahraničnej a bezpečnostnej politike klásť väčší dôraz na faktor soft power. O tom svedčil napr. dekrét č. 605 „*O opatreniach na realizáciu zahraničnej politiky Ruskej federácie*“ z mája 2012, ktorý sa zmieňoval o význame ekonomickej dimenzie zahraničnej politiky a osobitne projektu Eurázijskej ekonomickej integrácie (Colnej únie, Eurázijského ekonomickeho spoločenstva, resp. Únie). Do oficiálnej podoby sa nástroj soft power dostal prostredníctvom aktualizovanej koncepcie zahraničnej politiky Ruskej federácie, zverejnenej vo februári 2013. Koncepcia okrem iného reflektovala geopolitickú realitu, že Rusko sa stane pre bývalé postsovietske štáty prirodzeným gravitačným (integračným) stredom najmä vtedy, keď bude predstavovať „vyspelé ekonomicke“ centrum moci, resp. bude disponovať prítlačlivým hospodárskym, obchodným, sociálnym a kultúrnym modelom, z prepojenia ktorého budú profitovať aj postsovietske republiky. (Horemuž, 2021)

Napriek viac ako desaťročnému vývoju Rusko nemá v súčasných podmienkach na rozdiel od soft power EÚ, okrem preferovaných cien energetických surovín, obmedzenej hospodárskej a obchodnej spolupráce, nie príliš lukratívneho a bonitného trhu, navyiac v podmienkach ekonomických (finančných) sankcií a silnej medzinárodnej izolácie, čo ponúknuť. Rusko zároveň nedokáže konkurovať a byť alternatívnym protipólom EÚ vo vzťahu k postsovietskym štátom, nakoľko jeho štátnocentrický model a koncept je založený na veľmocenskej politike, na nerovnoprávných politických vzťahoch a akákoľvek hospodárska a obchodná spolupráca nie je vzájomná, ale jednostranná v prospech Ruska. Z uvedených dôvodov nemohli integračné zoskupenia „riadené“ v postsovietskom priestore Ruskom po roku 1991 (SNŠ, CSTO, Eurázijská ekonomická únia) priniesť žiadne reálne a hmatateľné výsledky. Činnosť a zameranie uvedených organizácií pritom v skutočnosti slúžila (slúži) na presadzovanie ruských geopolitických a imperiálnych ambícií Ruska spočívajúcich vo vytvorení (obnovení) „nového“ eurázijského impéria. (Strycharz, 2022) Práve vývoj na Ukrajine pritom urýchlil eróziu a zmyslupnosť existencie týchto „integračných“ zoskupení a štruktúr, resp. fakticky potvrdil ich nefunkčnosť.

Ako uvádza **F. Tolipov**, práve skutočnosť, že Rusko v súvislosti s Ukrajinou uprednostnilo použitie „hard power“, namiesto častejšie a aktuálne v systéme medzinárodných vzťahov používanej politiky „soft power“, potvrdzuje absenciu uvedenej moci v zahraničnej a bezpečnostnej politike Ruska. Použitím „hard power“ Rusko zároveň vlastným protizápadným modelom medzinárodného správania demonštrovalo (odštartovalo) „novú studenú vojnu“, čím zvýšilo implicitný tlak na ostatné bývalé sovietske republiky spolupracujúce so Západom. (Tolipov, 2015)

3 Postsovietsky priestor a faktor Ukrajina

Zásadným a určujúcim faktorom, ktoré ovplyvňuje súčasnú zahraničnú a bezpečnostnú politiku Ruska v postsovietskom priestore, sa stali udalosti spojené s protiprávnou anexiou Krymu a hybridnou vojnou na východe Ukrajiny (separatistické kvázi štátne útvary - Luhanská a Donecká republika) v roku 2014. (Kollár, 2022) Nepodpísanie asociačnej dohody medzi EÚ a Ukrajinou prezidentom **V. Janukovyčom** na summite EÚ v novembri 2013 vo Vilniuse viedlo k rozsiahlym nepokojom a demonštráciám v ukrajinskej spoločnosti. Tie nakoniec vo februári 2014 znamenali zvrhnutie skorumpovaného režimu Janukovyča. Nástup novej politickej reprezentácie v Kyjeve v prvej polovici roka 2014, ktorá od začiatku netajila zmenu zahranično-politického kurzu krajiny, vyvolal v Moskve silnú vlnu nevôle. Odstránenie **V. Janukovyča** označila Moskva za štátny prevrat a novú politickú reprezentáciu za nelegitímnu a protirusky zameranú. (Horemuž, 2021) Vojna v odštiepených regiónoch Ukrajiny (Doneck, Luhansk) po roku 2014 nabral statický (pozičný) charakter, a pre Moskvu neriešila podstatu problému a to politické a hospodárske ovládnutie Kyjeva, dosadenie jednoznačne „proruského“ politického vedenia a celkové pevnejšie pripútanie k Rusku. Vývoj s, podpora medzinárodného spoločenstva, zmena v zahranično-politickej, bezpečnostnej ale aj ekonomicko-hospodárskej orientácie Kyjeva prinútila Rusko vo februári 2022 k bezprecedentnej vojenskej agresii.

Vojna na Ukrajine zároveň poukázala na dlhodobu nevyriešenú a stále otvorenú bezpečnostnú problémy, tzv. „zamrznuté“ konflikty v štátoch, ktoré sú priamo súčasťou Východného partnerstva. Ide o problém neuznanej (a Ruskom podporovanej) Podnesterskej republiky v Moldavsku, faktickú dezintegráciu Gruzínska vzniknutú odtrhnutím Južného Osetska a Abcházsku po roku 2008, ako aj napriek posledným vojenským posunom (2023) napätú situáciu v Náhornom Karabachu medzi Arménskom a Azerbajdžanom sprevádzanú častými incidentami. Práve v kontexte vojenskej agresie Ruska na Ukrajine sa tieto zamrznuté konflikty dostali do iného svetla, ale nevyriešené lokálne konflikty, ktorých spoločným menovateľom je okrem iného aj angažovanosť a osobitne geopolitické (veľmocenské) záujmy Ruska, sa stávajú dôvodom pre

zintenzívnenie politiky EÚ a jej angažovanosti v postsovietskom priestore. Bezprostredným dôsledkom vojny na Ukrajine sa stala aktívnejšia politika EÚ v systéme medzinárodných vzťahov – v regionálnom priestore, ale v širšom slova zmysle politickej, diplomatickej finančnej a hospodárskej podpory aj vo vzťahu k ďalším krajinám Východného partnerstva.

Najmarkantnejšie sa oslabenie geopolitickej pozície Ruska v postsovietskom priestore prejavuje na Kaukaze, osobitne vo vzťahu k Arménsku a Azerbajdžanu, ktoré medzi sebou s rôznymi prestávkami a intenzitou zvädzajú vojenský konflikt o Náhorný Karabach už od roku 1988. Rusko po rozpade ZSSR v rámci SNŠ a neskôr CSTO prevzalo úlohu „sprostredkovateľa“ a „mierotvorcu“, pričom využilo slabosť a absenciu spojencov Jerevanu, zložité geografické polozenie (Arménsko nemá spoločnú hranicu s Ruskom, pričom je situované medzi štátmi, kde sa prelínajú geopolitické a regionálne ambície Ruska, Turecka a Iránu) a vnútilo na jeho území nielen ruskú vojenskú prítomnosť, ale pod vplyvom hospodárskych nástrojov (energetická závislosť) Rusko presadilo aj jednostrannú zahranično-politickú a bezpečnostnú orientáciu v súlade s ruskými záujmami. Na druhej strane Moskva dlhodobo v konflikte o Náhorný Karabach lavírovala medzi Baku a Jerevanom, vyhovovala jej zamrznutá a nevyriešená podoba konfliktu, ktorú mohlo vždy vo vhodnej chvíli využiť ako nástroj nátlaku, a to predovšetkým na Arménsko. Baku z pohľadu ruskej geopolitickej percepcie predstavuje rivala v oblasti Kaspického mora a energetiky. Nevyriešená otázka Náhorného Karabachu dlhodobo nevyhovuje ani Azerbajdžanu, ktorý sa za prezidenta **I. Alijeva** vnútorne politicky a ekonomicky konsolidoval, a to najmä za silnej politickej, ale predovšetkým vojenskej podpory svojho hlavného spojenca Turecka (modernizáciou armády a dodávkou zbraní). Práve Turecko po nástupe **R. T. Erdogana** za prezidenta predstavuje pre Rusko vážneho geopolitického súpera, a to nielen na Kaukaze, v oblasti Čierneho mora, ale aj Blízkeho východu (Ankara na začiatku sýrskej občianskej vojny v roku 2011 podporovala povstalcov v snahe o zvrhnutie režimu prezidenta **B. Asada**, ktorý je kľúčovým politickým spojencom Moskvy na Blízkom východe). Turecko sa so svojou pragmatickou zahraničnou politikou intenzívne snaží využiť medzinárodno-politickú izoláciu a oslabenia Ruska v dôsledku vojenskej angažovanosti na Ukrajine. Zvýšenie regionálnej (medzinárodno)politickej váhy a vplyvu Turecka v postsovietskom priestore potvrdili aj viaceré snahy byť sprostredkovateľom – moderátorom konfliktu medzi Moskvou a Kyjevom (v tomto smere za účasti Turecka došlo k uzavretiu dohody o vývoze ukrajinského obilia cez Čierne more). Turecko systematicky posilňuje vlastné geopolitické pozície v svojom bezprostrednom okolí v snahe dosiahnuť pozíciu silnej a vplyvnej regionálnej veľmoci. Je pochopiteľné, že tento posun sa deje predovšetkým na úkor Ruska.

Z dôvodu ruskej zahranično-politickej koncentrácie zdrojov vo vzťahu k Ukrajine, ako i nedostatočnej (upadajúcej) projekcie moci a vplyvu na Kaukaze neprekvapuje postupný odklon Arménska od Ruska. Arménsko vysielala opatrné,

ale jasné signály, ktoré poukazujú na hľadanie nových spojencov v zahraničnej a bezpečnostnej oblasti, ktorí budú aktívnejšie, bezprostrednejšie a predovšetkým „razantnejšie“ hájiť záujmy Jerevanu. Na jeseň 2023 arménsky premiér **N. Pašinjan** po bleskovej vojenskej ofenzíve Azerbajdžanu uvedenú zmenu v zahranično-politickej a bezpečnostnej orientácii krajiny otvorene, aj keď zatiaľ veľmi opatrne pripustil, zrejme aj v obave z reakcie Moskvy. V tomto smere sa najčastejšie uvažuje o nadviazanie užších kontaktov a orientácii na Francúzsko, ale aj USA. Práve Paríž poskytol Jerevanu vojenskú pomoc, resp. do budúcnosti uvažuje o rozšírení dodávok zbraní. Nemožno tiež zabúdať na skutočnosť, že vo Francúzsku žije početne silná komunita Arménov. Uvedený krok Paríža bol na druhej strane silno kritizovaný Azerbajdžanom, ale aj Tureckom. Pre Rusko a jeho geopolitické predstavy na Kaukaze predstavuje vážny problém vo februári 2024 Arménskom oznámené pozastavenie účasti v CSTO. Jerevan túto skutočnosť zdôvodnil tým, že v konflikte o Náhorný Karabach v roku 2020, ako aj v roku 2023 Moskva neposkytla potrebnú vojenskú podporu a pomoc, resp. obmedzila sa len na možnosť vyslania neutrálnej pozorovateľskej misie. To okrem iného dokumentovalo faktickú nefunkčnosť (neschopnosť) CSTO v podobe zabezpečenia deklarovanej kolektívnej obrany jedného z členských štátov. **N. Pašinjan** dokonca neskôr v marci 2024 vyhlásil, že nevyklučuje aj úplné vystúpenie Arménska z tejto bezpečnostnej organizácie s poukázaním, že nástroje CSTO a nástroje arménsko-ruskej vojensko-politickej spolupráce sú neefektívne pre ochranu vonkajšej bezpečnosti Arménska. (Sme, 2023) Rusko navyše s nevoľou sleduje ďalšie kroky Arménska v zahranično-politickej oblasti, ktoré nie sú v súlade s cieľmi a zámermi: napr. v októbri 2023 ratifikovaná zmluva o Medzinárodnom trestnom súde (ICC) sídliacom v Haagu, čím Jerevan uznal jurisdikciu tohto súdu. To okrem iného znamená, že na území Arménska by bol ruský prezident **V. Putin** zatknutý, keďže ICC na neho vydala zatykač.

Vnútropolitické a občianske nepokoje, ktoré vypukli v januári 2022 v Kazachstane v dôsledku prudkého zvýšenia cien skvapalneného plynu a ktoré neskôr prerástli do politických protestov a nepokojov, znepokojili autoritatívny režim prezidenta **K. Ž. Tokajeva** a prinútili ho obrátiť sa o pomoc na CSTO. Rusko narýchlo spolu s ostatnými členskými štátmi CSTO zorganizovalo mierovú misiu, ktorej cieľom sa stala podpora existujúceho politického režimu a eliminácia prípadnej politickej zmeny (demokratizácia) v Kazachstane v podobe ďalšej „farebnej“ revolúcie. Takýto vývoj by v tak geograficky rozsiahlej krajine bezprostredne susediacej s Ruskom mohol vážne ohroziť a destabilizovať režim **V. Putina**. Akékoľvek politické zmeny, prípadne hlbší vnútorný proces demokratizácie Kazachstanu však nie je v záujme nielen Ruska, ale ani Číny, ako aj ostatných štátov stredoázijského priestoru, resp. Šanghajskej organizácie spolupráce (Uzbekistan, Tadžikistan). Promptná reakcia Moskvy na nepokoje v Kazachstane bola aj snahou demonštrovať ostatným aktérom, že Rusko má napriek silnej medzinárodno-politickej a hospodárskej izolácii stále dostatočné prostriedky a nástroje na reakciu a nebude váhať ich použiť za účelom obrany

svojich národných záujmov. Zároveň predstavovala jasný signál voči bezprostrednému okoliu, osobitne Číne, a s jej intenzívnym a rastúcim politickým a hospodárskym vplyvom v strednej Ázii, s ktorým je Moskva čoraz častejšie konfrontovaná. (Trenin, 2022) Čína má pritom stredoázijským republikám na rozdiel od Ruska čo ponúknuť, a to najmä v ekonomickej a rozvojovej oblasti (zahraničné investície, prístup na čínsky trh).

Najsilnejšie politické väzby a vplyv zachová Rusko vo vzťahu k Bielorusku. Je to dôsledkom dlhodobej medzinárodno-politickej izolácie prezidenta **A. Lukašenka** (pozn. označovaný ako posledný európsky diktátor), ktorý je pri moci viac ako tri desaťročia – od rozpadu ZSSR. Izolácia Minska sa navyše prehĺbila po potlačení rozsiahlych protestov po prezidentských voľbách v auguste 2020, ale tiež v súvislosti s postojom Bieloruska k vojenskej agresii Ruska na Ukrajine po roku 2022. Spočiatku sa síce **A. Lukašenko** snažil v konflikte zaujať „neutrálnu“ pozíciu a dokonca prevzal aj úlohu mierotvorcu (tzv. dohody Minsk I 2014, resp. Minsk II 2015). V samotnej vojenskej invázii vo februári 2022 však Minsk aktívne umožnil využitie svojho teritória pre vojenský útok na Ukrajinu, o ktorom navyše vopred vedel. Aj to bol dôvod, prečo EÚ uvalila na Bielorusko sankcie. Hoci sa Rusko od počiatku snažilo vo väčšej miere zatiahnuť Bielorusko do vojenského konfliktu na Ukrajine, uvedený cieľ nedosiahlo (napr. Minsk síce formálne neuznal nezávislosť Luhanskej ani Doneckej republiky, ale fakticky ju podporil). Rusko dlhodobo využíva politickú izoláciu Bieloruska, ako aj zúžený zahranično-politický priestor Minska, s cieľom pevnejšieho politického, bezpečnostného ako i ekonomického „pripútania“ režimu prezidenta A. Lukašenka k Moskve, resp. na ďalšie prehĺbenie už existujúcej závislosti. Bielorusko je v uvedenom smere silne závislé vo viacerých hospodárskych sektoroch, ale najmä v energetickej oblasti. Zlé vzťahy Minska so Západom sú dôsledkom autoritatívneho a nedemokratického režimu **A. Lukašenka**, systematického porušovania ľudských práv, absencie nezávislých médií a prenasledovania politickej opozície a jej predstaviteľov.

Záver

Otvorená vojenská agresia Ruska vo februári 2022 voči Ukrajine sa stala nepochybne významným impulzom pre novú dynamiku vývoja a spolu s politickými a bezpečnostnými udalosťami v niektorých postsovietskych štátoch (Moldavsko, Kazachstan, Arménsko-Azerbajdžanský konflikt o Náhorný Karabach) nastolila kľúčovú otázku ďalšieho (geo)politického smerovania rozsiahleho geografického priestoru. Táto otázka je pritom o to naliehavejšia, že v rámci ruskej zahranično-politickej a bezpečnostnej projekcie (prístupu) predstavuje postsovietsky priestor („blízke zahraničie“) dlhodobo rozhodujúce miesto národných záujmov Ruska (tzv. „postsovietska konštanta“). Podstatou tejto projekcie je snaha Moskvy o uznanie nároku na dominantné politické, bezpečnostné, hospodárske ako i kultúrne postavenie, ktorého dosiahnutiu má

napomôcť koncept tzv. Ruského sveta („Russian world“) ako základnej politickej doktríny na presadenie celkového geopolitického vplyvu v celom postsovietskom regionálnom rámci. Aktuálna medzinárodno-politická izolácia Ruska spojená s rozsiahlymi politickými a ekonomickými sankciami zo strany demokratického spoločenstva sa však podstatným spôsobom premieta do celkovej mocenskej erózie Moskvy, a to nielen v globálnej politike, ale osobitne v postsovietskom priestore. Konflikt na Ukrajine výrazným spôsobom Moskvu oslabil a poukázal na limitované prostriedky a zdroje pre vedenie doterajšej nekooperatívnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky, vrátane straty medzinárodnej reputácie. Priamym dôsledkom tohto stavu sú Moskvou kontrolované (riadené) nefunkčné regionálne (integračné) štruktúry pôsobiace po rozpade ZSSR v postsovietskom priestore (CSTO, CIS, Eurázijské ekonomické spoločenstvo), ale aj strata dôvery byť moderátorom (garantom) viacerých „zamrznutých“ konfliktov. Na druhej strane oslabenie Ruska spolu s existenciou viacerých nevyriešených politických a bezpečnostných otázok postsovietskeho priestoru a protichodných záujmov regionálnych veľmocí v ňom (Turecko, Čína) vytvárajú reálne predpoklady pre ďalší destabilizačný a konfliktný potenciál. Aj preto sa autor v predložennom článku snaží poukázať, že konflikt na Ukrajine je zásadným a určujúcim faktorom, ktorého výsledok bude determinovať budúcu geopolitickú konfiguráciu celého postsovietskeho priestoru ako i postavenie a pozíciu Ruska v ňom.

Literatúra

Arménsko kritizuje dlhoročného spojencu, Rusko. Naznačuje odklon. In: SME, 24.09.2023 [cit.25.02.2024]. Dostupné na internete: <<https://svet.sme.sk/c/23219864/armensko-kritizuje-dlhorocneho-spojencu-rusko-naznacuje-odklon.html>>

HOREMUŽ, M. 2021. Politický vývoj Ruskej federácie po roku 1991. Vybrané témy vo vzájomných súvislostiach. [elektronický zdroj] ISBN 978-80-570-3685-2 (pdf. verzia), ISBN: 978-80-570-3686-2. [cit.20.02.2024]. Dostupné na internete:

<https://www.researchgate.net/publication/357636119_Politicky_vyvoj_Ruskej_federacie_po_roku_1991_Vybrane_temy_vo_vzajomnych_suvislostiach>

HOREMUŽ, M. 2017. The Conflict in Ukraine and Its Impact on Russia's Energy Policy. In *Politické vedy*, roč. 20, 2017, č. 3. ISSN 1335-2741, s. 27-48.

JANKOWSKI, T. - BOUVERY, A. 2023. *Geopolitical Upheaval in the Post-Soviet Space: The "Near Abroad" Tested by the War in Ukraine. Policy Report*, Februar 2023, Issue 22. [cit.18.02.2024]. Dostupné na internete: <<https://rasnsa.ca/wp-content/uploads/2023/02/Policy-Report-22-Geopolitical-Upheaval-In-The-Post-Soviet-Space.pdf>>

- KOLLÁR, D. 2022. Dezinformácie ako kľúčová bezpečnostná výzva súčasnosti v kontexte rusko-ukrajinského konfliktu. In *Politické vedy*, roč. 25, 2022, č. 3. ISSN 1335-2741, s. 87–109.
- LUCAS, E. 2008. *Nová studená Válka*. Praha: Mladá fronta 2008. 302 s. ISBN 978-80-204-1879-1
- NYE, J. 1990. Soft Power. In *Foreign Policy*, No. 80, Autumn 1990, pp. 153-171. ISSN 0015-7120.
- ORDUKHANYAN, E. 2023. The Impact Of Russia's War in Ukraine On Post-Soviet Space. In *International Journal of Progressive Sciences and Technologies*, Vol. 38, 2023, No.2, ISSN: 2509-0119, pp. 267-277.
- STRYCHARZ, D. 2022. Role Theory and Russia's Attempts to Integrate The Post-Soviet space: from internal to international duties. In *Nowa Polityka Wschodnia* 2022, nr. 4 (35), ISSN 2084-3291, pp. 72-100.
- TOLIPOV, F. 2015. Strategic Implications of the War in Ukraine for the Post-Soviet Space: A View from Central Asia. *Connections: The Quarterly Journal*. Volume XIV, Number 4, Fall 2015. pp. 11-21.
- TRENIN, D. 2022. *Mapping Russia's New Approach to the Post-Soviet Space*. In *Foreign and Security Policy*, Carnegie Endowment for International Peace. 15.02.2022, [cit.18.02.2024]. Dostupné na internete: <<https://carnegiemoscow.org/commentary/86438>>

ANALÝZA VÝVOJA VOJENSKÝCH VÝDAVKOV VO SVETE

ANALYSIS OF THE EVOLUTION OF MILITARY EXPENDITURES IN THE WORLD

Marika Húleková¹

ABSTRACT

The defence of independence, freedom, territorial integrity, interests and, last but not least, its citizens is one of the main, key tasks of every state. Every state must therefore constantly pay attention to ensuring its defence and for this purpose, among many other things, allocate adequate resources from the state budget, usually in the form of military expenditures. Their amount is influenced by a number of different factors (economic, political, social, security, military, energy, etc.), which state officials must consider when deciding how much available funds to allocate ensuring the defence of the state. Due to the fact that the security situation in the world has worsened in recent years and its sharp deterioration occurred after the Russian aggression against Ukraine, the author in his contribution deals with the current trends in the evolution of military spending in the world.

Keywords: *Military expenditures, world, state budget, defence.*

Úvod

Prebiehajúce zmeny v globálnom i regionálnom bezpečnostnom prostredí, rast symetrických i asymetrických bezpečnostných hrozieb (Jurčák, 2013; Belan, 2016; Ivančík – Nečas, 2019; Trifunović a kol., 2021) a v poslednom období najmä rast šírenia hybridných hrozieb v podobe medzinárodného terorizmu, kybernetických útokov na verejné i súkromné inštitúcie, nelegálnej migrácie, cezhraničného organizovaného zločinu a pod. (Jurčák – Jurčák, 2016; Kollár, 2019; Ivančík, 2021a; Nečas – Kollár, 2021; Ivančík, 2023), neklesajúci počet vnútroštátnych a medzištátnych ozbrojených konfliktov (Kazanský, 2013; Kazanský, 2015), ako aj ďalšie zvyšovanie napätia v medzinárodných vzťahoch, spôsobujú, že štáty musia v ostatných rokoch oveľa viac myslieť na zaistenie svojej bezpečnosti.

Na bezpečnosť je v tejto súvislosti potrebné nazerať ako na trvalý, cyklický a nepretržitý proces potreby reagovania na hrozby a riziká vyplývajúce z okolia (bezpečnostného prostredia) subjektu (štátu) (Belan, 2016; Majchút, 2018). Zároveň možno bezpečnosť chápať ako dynamický, multidimenzionálny, multisektorový a multifaktorový fenomén, ktorý je logicky a kauzálne spojený so všetkými oblasťami života ľudskej spoločnosti i sférami ľudského bytia (Ivančík,

¹ Marika Húleková, Ing., Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika, Demänová 393, 031 01 Liptovský Mikuláš, e-mail: marika.hulekova@aos.sk

2021b; Hofreiter, 2006; Hofreiter - Zvaková, 2019). Zaisťovanie bezpečnosti, predovšetkým vonkajšej bezpečnosti štátu, a tiež obrany jeho suverenity, slobody, celistvosti a teritoriálnej integrity kladie v súčasnosti oveľa vyššie kvalitatívne nároky na spôsobilosti a kapacity ozbrojených síl a schopnosti vojenského i civilného personálu, čo si však zároveň vyžaduje vyššie výdavky zo štátneho rozpočtu (Horák a kol., 1998; Ivančík, 2012; Jirásková, 2022).

1 Stručná charakteristika vojenských výdavkov

V odbornej bezpečnostnej, vojenskej alebo ekonomickej literatúre, či už domácej alebo zahraničnej, neexistuje žiadna presná definícia alebo výklad pojmu vojenské výdavky. V odborných prácach alebo v publicistike sa možno stretnúť s viacerými definíciami alebo vysvetleniami, ktoré sú však viac-menej podobné. Okrem toho sa v literatúre možno stretnúť aj s označením obranné výdavky, ktoré však predstavujú širší pojem a zahŕňajú širšiu škálu rôznych výdavkov spojených s obranou štátu. Navyše, vzhľadom na skutočnosť, že obranné výdavky sú v celom svojom širokom komplexe len pomerne veľmi ťažko vyčísliteľné a štatisticky sledovateľné, z medzinárodného hľadiska sa pre lepšiu komparáciu využívajú údaje o vojenských výdavkoch jednotlivých krajín sveta, ktoré sú ľahšie kvantifikovateľné, sledovateľné a porovnateľné (Horák, 1998; Ivančík, 2012).

Jedna z definícií pojmu vojenské výdavky hovorí, že vojenské výdavky predstavujú sumu finančných prostriedkov vyčlenených štátom na zvyšovanie a udržiavanie ozbrojených síl alebo iných prostriedkov nevyhnutných na vojenské účely (Deger – Sen, 1990). Všeobecne možno vojenské výdavky charakterizovať ako bežné a kapitálové výdavky, ktoré štáty vynakladajú na ich ozbrojené sily, na ich údržbu a prevádzku, výcvik, na vedenie operácií na vlastnom území i mimo územia štátu, modernizáciu, vojenský výskum a vývoj, infraštruktúru, vojenskú pomoc, platy, sociálne a zdravotné zabezpečenie vojenského i civilného personálu, atď. (Ivančík, 2012). Výška vojenských výdavkov odráža charakter obrannej politiky štátu a jeho bezpečnostnú, ale hlavne obrannú a vojenskú stratégiu. Poskytuje informácie o obrannom úsilí štátu, výstavbe obranného systému štátu a najmä o výstavbe a rozvoji spôsobilostí a kapacít ozbrojených síl daného štátu. Výška vojenských výdavkov zároveň odráža ekonomické možnosti štátu (Sandler – Heartly, 1995).

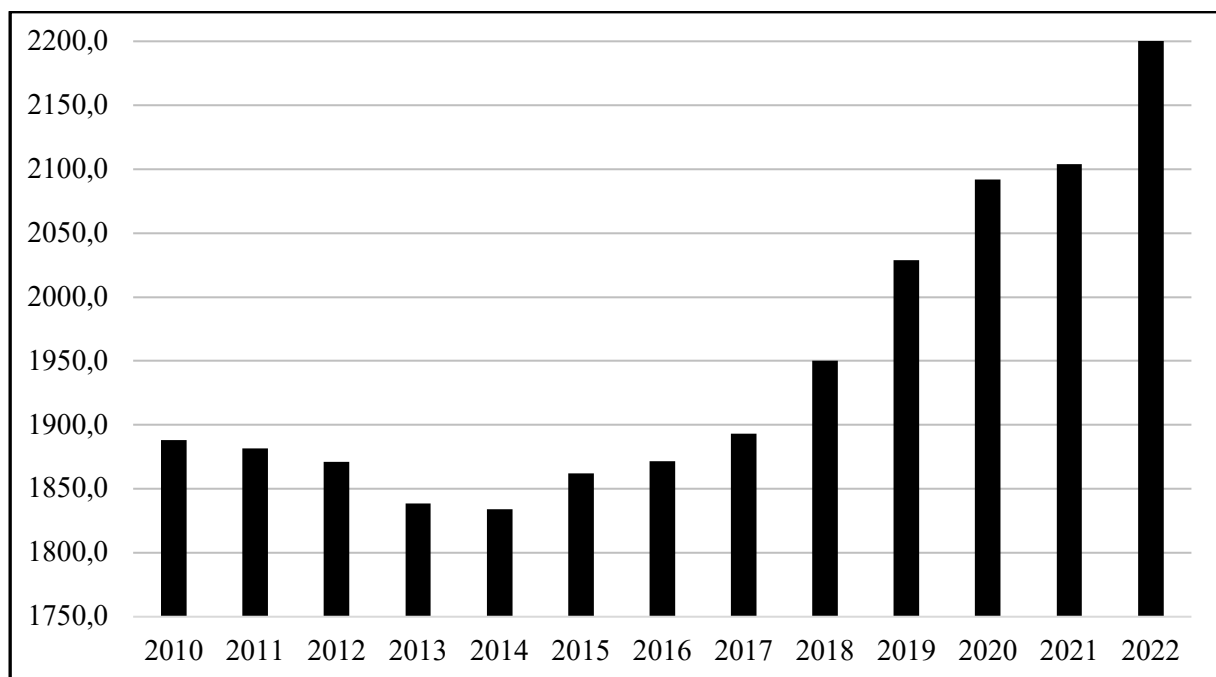
Vojenské výdavky významným spôsobom ovplyvňujú zabezpečenie mierového života a pripravenosť ozbrojených síl ako najdôležitejšieho nástroja štátu na zabezpečenie obrany, ale tiež vytváranie nevyhnutných materiálových rezerv, rozvoj vojenskej výroby, výskum a vývoj novej vojenskej techniky, zbraní a zbraňových systémov, prípravu obyvateľstva a teritória na obranu a pod. Svojim rozmerom a charakterom limitujú možnosti uspokojovania mierových potrieb spoločnosti. Používanie pojmu vojenské výdavky je spojené predovšetkým s rozdeľovaním verejných prostriedkov zo štátneho rozpočtu na zabezpečenie

realizácie jednotlivých programov, zámerov a cieľov v systéme zaručovania bezpečnosti a obrany štátu (Šefčík, 1999).

Tento systém je v jednotlivých krajinách tvorený viacerými navzájom prepojenými prvkami (napr.: ozbrojenými silami – pozemnými, vzdušnými, námornými, špeciálnymi, národnou gardou, pohraničnou strážou, spravodajskými službami, obranným priemyslom, obrannou infraštruktúrou, špecializovanými inštitúciami štátnej správy, strategickými zásobami a rezervami, civilnou obranou a pod.), ktoré pôsobia v prospech zaručovania obrany štátu. V každom štáte vznikajú v tejto súvislosti určité náklady, ktorých peňažným vyjadrením sú vojenské výdavky (Samuelson – Nordhaus, 1992).

5 Analýza vývoja vojenských výdavkov vo svete

Aktuálne, pod vplyvom zhoršujúceho sa globálneho i regionálneho bezpečnostného prostredia a nepriaznivého vývoja bezpečnostnej situácie vo viacerých oblastiach sveta, sa vojenské výdavky v globálnom meradle po niekoľkoročnom poklese zvyšujú už deviaty rok po sebe (graf 1), pričom v roku 2022 dosiahli úroveň 2 240 miliárd dolárov (SIPRI, 2023).

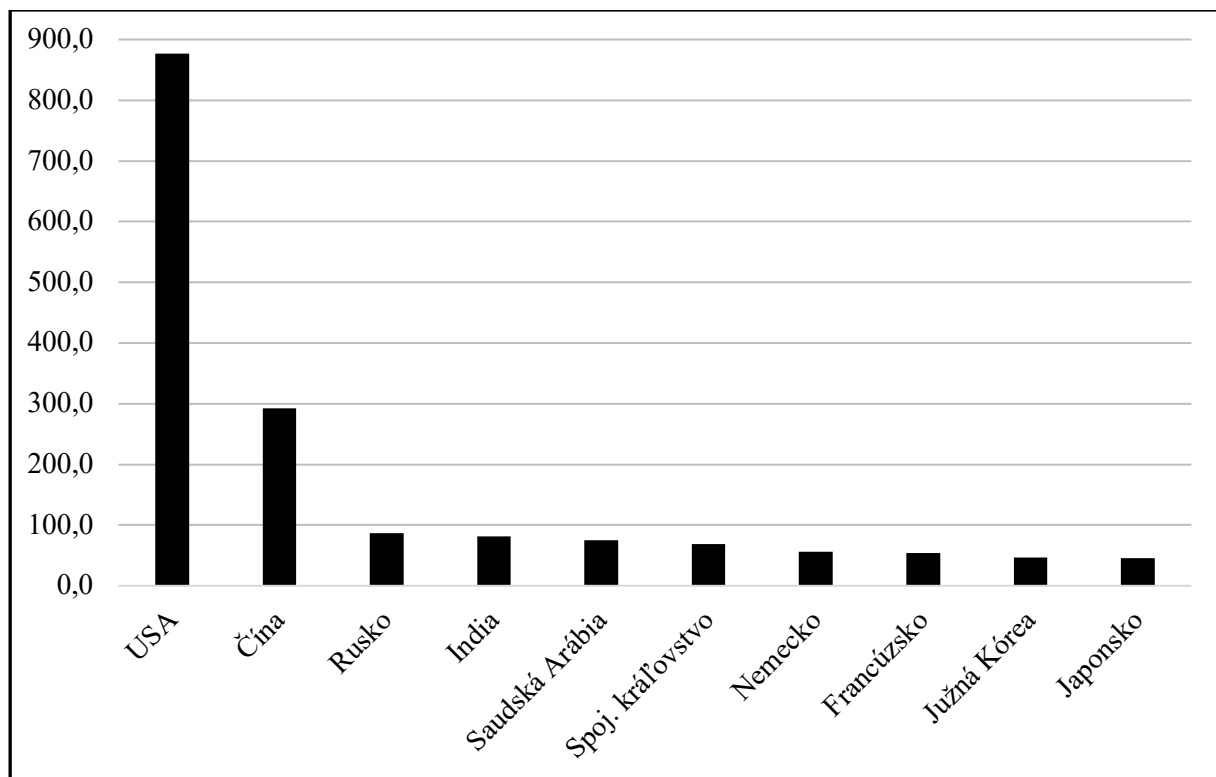
Graf 1 Vojenské výdavky vo svete v rokoch 2010 až 2022

(v miliónoch USD)

Zdroj: SIPRI, 2023

Rebríček krajín sveta s najvyššími vojenskými výdavkami v roku 2022 vedú Spojené štáty americké (ďalej len „USA“), nasledované Čínou, Ruskom, Indiou a Saudskou Arábiou. Ďalšími krajinami sú v poradí západné európske

mocnosti Spojené kráľovstvo, Nemecko a Francúzsko a prvú desiatku uzatvárajú ázijské krajiny Južná Kórea a Japonsko a (graf 2). Celkovo sa týchto prvých desať krajín podieľa na celosvetových vojenských výdavkoch tromi štvrtinami.

*Graf 2 Krajiny sveta s najvyššími vojenskými výdavkami v roku 2022 (v mld. USD)
Zdroj: SIPRI, 2023*

Ako je už naznačené vyššie, USA sú "neohrozeným" lídrom rebríčka krajín v oblasti vojenských výdavkov. V roku 2022 dosiahli ich vojenské výdavky objem cca 876,9 miliárd dolárov, čo predstavuje viac ako dve pätiny celosvetovej úrovne a zároveň je to trikrát viac ako vyčleňuje druhá v rebríčku Čína a desaťkrát viac ako vyčleňuje vo forme vojenských výdavkov zo svojho rozpočtu tretie v poradí Rusko. Americké vojenské výdavky, po niekoľkých rokoch mierneho poklesu v rokoch 2012 až 2015, od roku 2016 opätovne každoročne stúpajú. V tejto súvislosti sa predpokladá, že v roku 2023 presiahnu hranicu 800 miliárd dolárov.

Čo sa týka Číny, tá kontinuálne zvyšuje vojenské výdavky už viac ako dve desaťročia. V roku 2022 vyčlenila na vojenské účely čiastku vo výške 292 miliárd dolárov, čo predstavuje cca 13 percent celosvetových vojenských výdavkov. Pre porovnanie, na začiatku tretieho tisícročia to bolo len 1,9 percenta. Dôvodom sú jednak napäté vzťahy Peking s viacerými krajinami regiónu a jednak posilňovanie svojho geopolitického postavenia vo svete. Niet teda divu, že Čína, ktorá sa dlhodobo drží na druhej priečke spomínaného rebríčka vojenských výdavkov, dokáže z nižšieho rozpočtu uživiť ďaleko početnejšie, aj keď

nebojujúce vojsko. Len v rámci záloh a vojenskej polície pracuje v tejto ázijskej krajine 1,1 milióna ľudí a do aktívnej služby je ich zapojených približne 2,3 milióna.

Rusko pod priamym vplyvom jeho útočnej agresívnej vojny na Ukrajine, po niekoľkých rokoch stagnácie, výrazne zvýšilo svoje vojenské výdavky. Tie dosiahli v roku 2022 výšku 86,4 miliardy dolárov, čo je o cca 30 % viac ako v predchádzajúcom roku.

Ukrajinská kríza viedla k výraznému nárastu vojenských výdavkov v celom regióne a viaceré štáty po ruskej invázii oznámili ich výrazné zvýšenie. Napríklad Slovensko v roku 2002 upravilo plánované vojenské výdavky z pôvodnej výšky 1,8 % HDP na 2,0 % HDP. Celkovo vojenské výdavky v štátoch strednej a západnej Európy v roku 2022 dosiahli výšku 345 miliárd dolárov, čo predstavuje 15 % podiel vo svete. V priemere sa zvýšili o 3,6 %, pričom z 36 štátov zvýšilo svoje výdavky až 23. Na druhej strane, nominálne zvýšenie výdavkov z dôvodu vysokej miery inflácie v niektorých prípadoch nemuselo viesť aj k ich zvýšeniu v reálnych hodnotách. V kontexte uvedeného treba dodať, že prevažná väčšina štátov v regióne sa zaviazala v priebehu nasledujúcich 5 až 10 rokov zvýšiť vojenské výdavky. S rastom, ktorý bude najväčší od čias druhej svetovej vojny, sa počíta najmä v Nemecku.

Záver

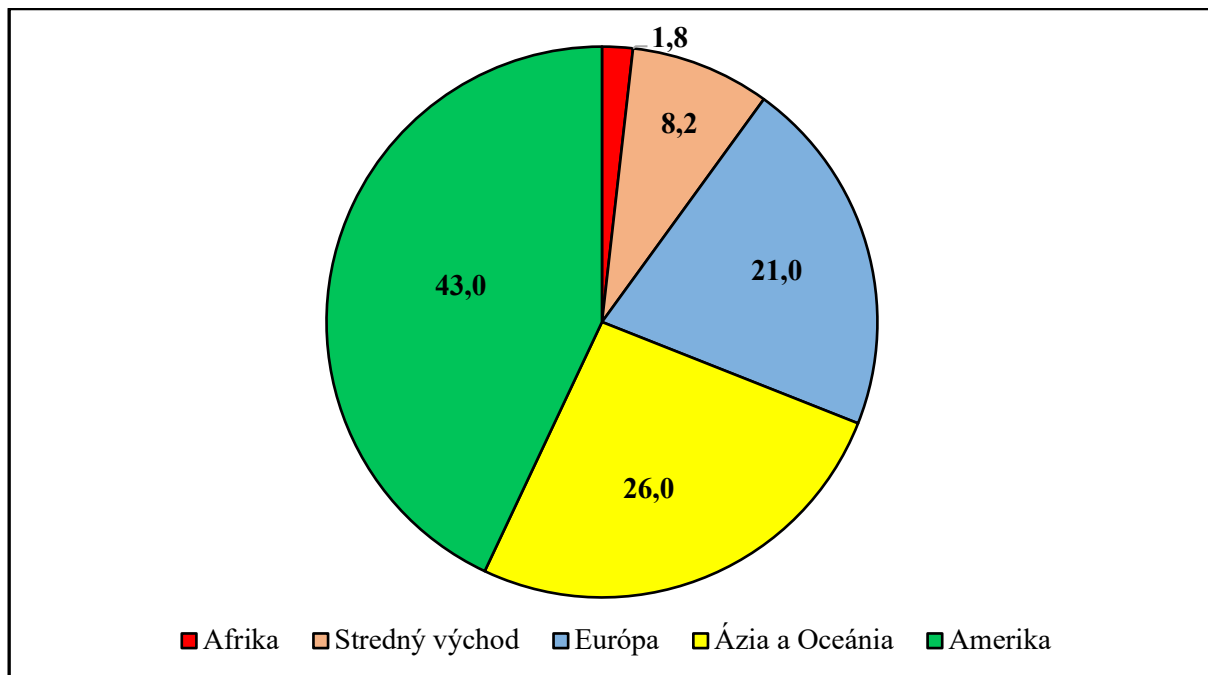
Záverom príspevku možno uviesť, že svetové vojenské výdavky podľa Štokholmského inštitútu pre výskum mieru vzrástli v roku 2022 oproti predchádzajúcemu roku o 3,7 % v reálnom vyjadrení (t. j. po úprave o infláciu) na úroveň 2,24 biliónov amerických dolárov, čo je najvyššia úroveň, aká bola dosiaľ zaznamenaná. Z hľadiska globálneho hrubého domáceho produktu celkové svetové vojenské výdavky predstavovali v roku 2022 hodnotu 2,2 % HDP.

Päť krajín s najväčšími vojenskými výdavkami na svete v roku 2022 boli Spojené štáty, Čína, Rusko, India a Saudská Arábia, pričom ich výdaje spolu predstavovali viac ako tri pätiny (63 %) svetových vojenských výdavkov.

Vojenské výdavky USA sa v roku 2022 zvýšili o 0,7 percenta na takmer 877 miliárd dolárov. Táto suma zahŕňa aj vojenskú pomoc Ukrajine, ktorá sa odhaduje na 19,9 miliardy dolárov. Nárast by bol väčší, nebyť inflácie, ktorá bola v minulom roku v USA na najvyššej ročnej úrovni od roku 1981. Medzi porovnávanými rokmi 2021 a 2022 vzrástli americké vojenské výdavky v nominálnom vyjadrení o 8,8 %, ale keďže miera inflácie dosahovala 8,1 % v rovnakom období, reálne vojenské výdavky USA vzrástli len o 0,7 %.

V súvislosti s ruskou vojenskou agresiou enormne vzrástli v roku 2022 aj vojenské výdavky Ukrajiny, a to o 640 % na 44 miliárd dolárov, čo predstavuje 34 % podiel na HDP krajiny. Táto suma ale nezahŕňa vojenskú pomoc dodanú Ukrajine od jednotlivých krajín a organizácií.

Z regionálneho hľadiska vojenské výdavky vzrástli v roku 2022 v štyroch z piatich geografických regiónov. Najväčší nárast bol zaznamenaný v Európe (+13 %), nasledoval Blízky východ (+3,2 %), Ázia a Oceánia (+2,7 %) a Amerika (+0,3 %). Výdavky v Afrike klesli o 5,3 %. Z hľadiska podielu na celkových globálnych vojenských výdavkoch, krajiny Severnej a Južnej Ameriky spolu tvorili najväčší regionálny podiel na výdavkoch v roku 2022 (43 %), po ktorých nasledovali krajiny Ázie a Oceánie (26 %), Európy (21 %) a za nimi krajiny Stredného východu (8,2 %). Krajiny v Afrike tvorili najmenší regionálny podiel (1,8 percenta) (graf 3).

Graf 3 Podiel regiónov na celosvetových vojenských výdavkoch v roku 2022 (v %)
Zdroj: SIPRI, 2023

Vyššie uvedené informácie a číselné údaje potvrdzujú, že požiadavky na finančné zabezpečenie prípravy, výcviku, vyzbrojenia, vystrojenia a vzdelávania vojenského personálu, ako aj modernizáciu súčasných a nákup nových zbraní a zbraňových systémov sa neustále zvyšujú. Taktiež stúpajúce náklady na materiálne a finančné zabezpečenie nasadenia a udržiavania jednotiek ozbrojených síl zúčastnených krajín v prebiehajúcich operáciách medzinárodného krízového manažmentu, alebo jednotiek ozbrojených síl priamo sa podieľajúcich na lokálnych, regionálnych alebo medzištátnych ozbrojených konfliktoch si vynucujú zvyšovanie vojenských výdavkov. Aj preto po krátkom období poklesu vojenské výdavky vo svete kontinuálne rastú.

Literatúra

- BELAN, L. – UCHAL, M. 2018. Narušenie bezpečnosti. In *Národná a medzinárodná bezpečnosť 2018 – zborník vedeckých prác z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika, 2018. ISBN 978-80-8040-568-7, s. 29-38.
- BELAN, L. 2016. Vlastnosti bezpečnosti. In *Národná a medzinárodná bezpečnosť 2016 – zborník vedeckých a odborných príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika, 2016. ISBN 978-80-8040-534-2, s. 31-38.
- DEGER, S. – SEN, S. 1990. *Military Expenditure: The Political Economy of International Security*. Oxford : Oxford University Press, 1990. 186 s. ISBN 978-0-19829-141-1.
- HOFREITER, L. – ZVAKOVÁ, Z. 2019. *Teória bezpečnosti*. Krakow : European Association for Security, 2019. 258 p. ISBN 978-83-61645-35-1.
- HOFREITER, L. 2006. *Securitológia*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika. 2006. 138 s. ISBN 97880-804-310-2.
- HORÁK, R. – KRČ, M. – PLACZEK, J. 1998. *Vojenské výdavky*. In *Ekonomika obrany štátu. Vybrané kapitoly*. Brno : Univerzita obrany, 1998. 325 s. ISBN 80-85960-06-00.
- IVANČÍK, R. – NEČAS, P. 2019. *Terorizmus: Globálna bezpečnostná hrozba*. Ostrava: Key Publishing, 2019. 163 s. ISBN 978-978-80-7418-319-5.
- IVANČÍK, R. 2012. *Alokačná a technická efektívnosť financovania obrany v Slovenskej republike*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika, 2012. 146 s. ISBN 978-80-8040-444-4.
- IVANČÍK, R. 2021a. Útočné kybernetické operácie ako súčasť hybridných hrozieb. In *Trilobit*, 2021, roč. 13, č. 3. ISSN 1804-1795, s. 1-14.
- IVANČÍK, R. 2021b. O potrebe teórie bezpečnosti. In *Vojenské reflexie*, 2021, roč. 16, č. 2. ISSN 1336-9202, s. 39-53..
- IVANČÍK, R. 2023. Aktuálne východiská skúmania problematiky hybridných hrozieb. In *Policajná teória a prax*, 2023, roč. 31, č. 3. ISSN 1335-1370, s. 38-52.
- JIRÁSKOVÁ, S. 2022. *Ekonomika obrany. Vybrané kapitoly*. Liptovský Mikuláš: Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika, 2022. 326 s. ISBN 978-80-8040-627-1.
- JURČÁK, V. – JURČÁK, J. 2016. Hybridná vojna - nový fenomén? In *Bezpečnostné fórum 2016 – zborník vedeckých prác*. Banská Bystrica : Belianum, 2016. ISBN 978-80-557-1093-8, s. 248-254.
- JURČÁK, V. – MAJCHÚT, I. 2016. Irregular activities and armed forces. In *Ante Portas – Studia nad Bezpieczeństwem : Obrona Terytorialna i jej rola we współczesnych systemach bezpieczeństwa*, 2016. ISSN 2353-6306, s. 315-328.
- JURČÁK, V. 2013. Asymetrické hrozby v bezpečnostnom prostredí 21. storočia. In *Bezpečnostné fórum 2013 – zborník vedeckých prác z medzinárodnej vedeckej*

- konferencie. Banská Bystrica : Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov Univerzity Mateja Bela, 2013. ISBN 978-80-557-0497-5, s. 614-623.
- KAZANSKÝ, R. 2013. *Súčasný problémy výskumu medzinárodných konfliktov a kríz a ich riešenia*. Banská Bystrica : Belianum, 2013. 215 s. ISBN 978-80-557-0573-6.
- KAZANSKÝ, R. 2015. *The Theory of Conflict*. Banská Bystrica : Belianum, 2015. 208 s. ISBN 978-80-557-0970-3.
- KOLLÁR, D. 2019. Trendy kybernetickej bezpečnosti a jej súčasné výzvy pre spoločnosť. In *Medzinárodné vzťahy 2019: Aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky*, 2019, roč. 20. ISBN 978-80-225-4686-7, s. 565-571.
- MAJCHÚT, I. 2018. Súčasný bezpečnostné aspekty. In *Národná a medzinárodná bezpečnosť 2018 – zborník vedeckých a odborných prác z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika, 2018. ISBN 978-80-8040-568-7, s. 233-241.
- MAJCHÚT, I. 2021. Alternatívne spôsoby formovania bezpečnosti človeka. In *Vojenské reflexie*, 2021, roč. 16. ISSN 1336-9202, s. 6-22.
- NEČAS, P. – KOLLÁR, D. 2021. Cyber Security and Information Protection on the Transnational Level. In *Security Forum 2021 – zborník vedeckých prác*. Banská Bystrica : Interpolis, roč. 14, 2021. ISBN 978-80-973394-5-6, s. 258-267.
- SAMUELSON, P. A. – NORDHAUS, W. D. 1992. *Ekonomika*. Bratislava: Bradlo. 1992. 555 s. ISBN 80-7127-031-8.
- SANDLER, T. – HEARTLY, K. 1995. *The Economics of Defense*. Cambridge: Cambridge University Press, 1995. 387 s. ISBN 978-0-521-44204-6.
- SIPRI. [online]. 2023. Military Expenditure Database. In *Stockholm International Peace Research Institute*, 2023. [cit. 28.11.2023]. Dostupné na internete: <<https://www.sipri.org/databases/milex>>.
- ŠEFČÍK, V. 1999. *Ekonomika a obrana štátu*. Praha : Ministerstvo obrany Českej republiky. 1999. 206 s. ISBN 80-7278-014-X.
- TRIFUNOVIĆ, D. – KAZANSKÝ, R. – NEČAS, P. 2021. Conceptualization of Terrorism as a Modern Form of Political Violence. In *Politické vedy*, 2021, roč. 24, č. 2. ISSN 1335-2741, s. 108-124.

KONŠPIRAČNÉ TEÓRIE A KRÍZOVÉ SITUÁCIE¹

CONSPIRACY THEORIES AND CRISIS SITUATIONS

Radoslav Ivančík²

ABSTRACT

This contribution deals with the growth of conspiracy theories under the influence of significant social crisis events. In it, the author - using relevant methods of interdisciplinary scientific research - points out the fact that crisis situations - especially the fear and uncertainty they cause - stimulate conspiratorial thinking in people and support their own explanation of history related to crisis events through conspiracy stories. At the same time, the author explains in this context that conspiracy theories are a part of human society, they have always been there, while each era had its crisis situations, and therefore the content of specific conspiracy theories changed over time. In the same way, the method of their dissemination also changed over time, from oral through written to electronic.

Keywords: *Conspiracy theories, crisis situations, conspiracy thinking.*

Úvod

Krízové situácie či už v podobe medzinárodných ozbrojených konfliktov, občianskych vojen, teroristických útokov, epidémií, pandémie alebo veľkých priemyselných či prírodných katastrof patria medzi tie udalosti, počas ktorých alebo v dôsledku následkov ktorých ľudia pociťujú značný strach a neistotu. Zvlášť je tomu tak v prípadoch takých krízových situácií, počas ktorých dochádza k zásadným a rýchlym spoločenským zmenám, ktoré spochybňujú existujúce mocenské štruktúry, spoločenský poriadok, zriadenie, normy správania alebo ohrozujú existenciu konkrétnych ľudí či skupín.

Keďže ľudia sa snažia porozumieť, prečo k takým udalostiam došlo, najmä v prípade tragických, nepriaznivých, nežiaducich a/alebo neočakávaných javov a udalostí, krízové situácie veľmi často podporujú ľudí k tvorbe príbehov, ktoré sa stávajú súčasťou ich prezentácie príčin vzniku a/alebo priebehu daných negatívnych udalostí, čiže súčasťou prezentácie histórie z pohľadu ich chápania alebo vysvetľovania krízových situácií.

Mnohé z týchto naratívov majú formu konšpiračných teórií (príbehov). Tie sú viacerými autormi definované ako vysvetľujúce presvedčenia o tom, ako sa viacerí mocní zlovoľní aktéri tajne stretávajú a uzatvárajú tajné dohody, aby

¹ Táto práca bola spracovaná v rámci projektu č. APVV-20-0334 „Nie je to pravda, ale mohla by byť“: Konšpiračné teórie a hoaxy v modernom vývoji Slovenska v európskom kontexte.

² Radoslav Ivančík, plk. gšt. v. z. doc. Ing., PhD. et PhD., MBA, MSc., Akadémia Policajného zboru v Bratislave, Sklabinská 1, 835 17 Bratislava, email: radoslav.ivancik@akademiapz.sk

dosiahli svoje skryté ciele, ktoré sú všeobecne považované za nezákonné alebo zlomyseľné (Byford, 2011; Douglas a kol., 2019; Cassam, 2021). Stredobodom tejto definície je skupina alebo koalícia mocných a zlovoľne zmýšľajúcich jednotlivcov, ktorí konšpiráciou sledujú vlastné ciele.

Okrem vyššie uvedeného vymedzenia sa možno v odbornej literatúre stretnúť aj s inými definíciami konšpiračných teórií. Minimalistická definícia hovorí, že „konšpiračná teória je teória, ktorá zahŕňa konšpiráciu“ (Pauly, 2022, s. 4). O niečo širšia definícia hovorí, že „konšpiračné teórie sú teórie, ktoré zahŕňajú sprisahanie, pričom toto sprisahanie je hlavnou príčinou nejakej udalosti“ (Dentith, 2016, s. 577). O niečo obširnejšie, ale stále pomerne jednoducho, chápe konšpiračnú teóriu Keely, podľa ktorého „konšpiračná teória predstavuje vysvetlenie udalosti kauzálnym pôsobením skupiny ľudí konajúcich v utajení“ (Keely, 1999, s. 116). Ďalšia zo stručných definícií charakterizuje konšpiračnú teóriu ako „teóriu alebo vysvetlenie, ktorého hlavnou zložkou je sprisahanie (konšpirácia) medzi skupinou činiteľov“ (Pauly, 2022, s. 1).

Na doplnenie a pre lepšie pochopenie uvedeného textu je potrebné uviesť, že pojem konšpirácia je definovaný ako „tajne pripravovaná, organizovaná činnosť proti autorite, režimu, spoločnosti a pod.“ (Slovník súčasného slovenského jazyka, 2021). Podobné vymedzenie uvádza aj Encyklopédia Beliana (2023), a to ako „tajne organizovanú činnosť (sprisahanie, komplot) proti režimu, jeho predstaviteľovi/-om a pod.“. Iná definícia hovorí, že ide o „sprisahanie, komplot a/alebo metódy, ktoré je nevyhnutné zachovávať v tajnosti“ (Slovník cudzích slov, 2005).

Zatiaľ čo niektoré konšpiračné teórie sa výnimočne ukázali ako pravdivé (napríklad Watergate³ a Irangate⁴), prevažná väčšina konšpiračných teórií nemá v histórii oporu a neobsahuje žiadne dôkazy, ktoré by ich podporovali. Medzi známe príklady konšpiračných teórií ako vysvetlení krízových situácií patria napríklad obvinenia, že za vraždou amerického prezidenta Johna Fitzgeralda Kennedyho stála americká Ústredná spravodajská služba (CIA), za smrťou princeznej Diany britská spravodajská služba (MI6) alebo že administratíva

³ Watergate – politický škandál, ktorý vypukol v USA potom, čo do sídla Demokratickej strany v komplexe Watergate vo Washington D.C. násilne vnikla skupina pracovníkov z vládneho aparátu republikánskeho prezidenta Richarda Nixona, ktorí boli poverení úlohou umiestniť do budovy zariadenie určené pre odpočúvanie demokratických funkcionárov. Aby zakryli svoje pravé určenie, maskovali sa ako obyčajní lupiči. Pracovne sa tejto operatívnej skupine hovorilo inštalatéri a pozostávala okrem iného aj z agentov CIA.

⁴ Irangate – politický škandál v USA, pri ktorom po odhalení novinármi v októbri 1986 vyšlo pred Kongresom najavo, že USA (prostredníctvom Izraela) tajne predávali zbrane do Iránu (od augusta 1985) v nádeji, že dosiahnu prepustenie amerických rukojemníkov zadržovaných v Libanone extrémistickými islamskými skupinami úzko spojenými s Iránom. Zisk z predaja mal byť použitý na financovanie protikomunistickej činnosti partizánov (contras) bojujúcich proti sandinovskému režimu v Nikarague, čo znamenalo obídienie zákona zakazujúceho takúto vojenskú pomoc a porušenie viacerých ďalších právnych predpisov. Do škandálu boli zapletené významné vládne i súkromné osoby.

prezidenta Georga Busha bola zapojená do prípravy teroristických útokov v New Yorku a vo Washingtone z 11. septembra 2001 (Vankin – Whalen, 2010; Greig – Rothschild, 2020; King, J. 2022).

V nadväznosti na vyššie uvedené informácie sa autor v predloženom príspevku – s využitím relevantných metód interdisciplinárneho vedeckého výskumu – zaoberá rastom konšpiračných teórií pod vplyvom významných spoločenských krízových udalostí, pričom poukazuje na skutočnosť, že krízové situácie – najmä strach a neistota, ktoré vyvolávajú – stimulujú u ľudí konšpiračné myslenie a podporujú vlastné vysvetľovanie histórie súvisiacej s krízovými udalosťami prostredníctvom konšpiračných príbehov. Autor zároveň v tejto súvislosti vysvetľuje, že konšpiračné teórie sú súčasťou ľudskej spoločnosti, vždy tu boli, pričom každá doba mala svoje krízové situácie, a preto sa obsah konkrétnych konšpiračných teórií v priebehu času menil. Rovnako tak sa v priebehu plynúceho času menil aj spôsob ich šírenia, od ústneho, cez písomný, až po elektronický.

1 Konšpiračné teórie a krízové situácie

Zdá sa, že bežnou myšlienkou medzi laikmi, novinármi i akademikmi je, že aktuálne žijeme vo „veku konšpirácií“. Tento predpoklad je do určitej miery pochopiteľný, keďže konšpiračné teórie možno v súčasnosti nájsť všade, v novinách, knihách, časopisoch, ale najmä na internete a na sociálnych sieťach, pričom štatistiky naznačujú, že veľká časť bežných občanov ich podporuje v širokom spektre tém (Oliver – Wood, 2014). Konšpiračné teórie ale nie sú výsadou súčasnej modernej spoločnosti. Každá doba mala svoje krízové situácie a aj svoje konšpiračné teórie, ktoré vznikali pod ich vplyvom. Ich obsah sa pochopiteľne v priebehu času menil. Rovnako tak sa v priebehu času menil aj spôsob ich šírenia, od ústneho, cez písomný, až po elektronický cestou internetu a sociálnych sietí.

V priebehu vývoja ľudskej civilizácie došlo k mnohým krízovým javom, udalostiam a takmer vždy tieto krízové situácie viedli veľké skupiny občanov k vytváraniu a prijatiu konšpiračných teórií.

Zatiaľ čo mnohé konšpiračné teórie v súčasnosti zahŕňajú vládne inštitúcie (napr. CIA, FBI, MI6 atď.) alebo veľké spoločnosti (napr. zbrojárske, ropné, farmaceutické koncerny), do konšpiračných teórií sú často zapletené aj rôzne iné spoločenské skupiny. Jednou zo skupín, ktorá je veľmi často obviňovaná z formovania sprisahania, je židovská populácia. Židovské konšpiračné teórie – napríklad naznačujúce, že existuje židovské sprisahanie s cieľom dosiahnuť svetovládu – stále podporujú antisemitizmus v rôznych častiach sveta (Swami, 2012; Golec de Zavala – Cichočka, 2012; Nefes, 2015).

Takýto konšpiračný antisemitizmus je v histórii opakujúcim sa problémom. V tridsiatych a štyridsiatych rokoch 20. storočia boli židovské konšpiračné teórie hlavnou súčasťou Hitlerových prejavov (Snyder, 2015). Napríklad nemeckú

porážku v prvej svetovej vojne považoval za židovské sprisahanie. Okrem toho veril, že sovietsky komunizmus bol tiež židovským sprisahaním, čo je teória bežne označovaná ako „židobolševizmus“ (Pipes, 1999). Aj v stredoveku bola európska židovská populácia terčom viacerých konšpiračných teórií, vrátane obviňovania z neúspechov počas križiackych výprav alebo z vypuknutia viacerých vtedajších epidémií, ako bol mor a ďalšie (Brotherton, 2015).

Dokonca aj v staroveku existujú významné príklady konšpiračných teórií, ktoré sú spojené s veľkými krízovými situáciami. Napríklad v roku 64 n. l. vypukol v Ríme veľký požiar, ktorý vďaka silnému vetru a drevenej konštrukcii domov premenil mesto na peklo. Väčšina domov bola zničená, mnoho ľudí zomrelo a ešte viac zostalo bez domova. Cisár Nero bol mimo mesta, keď požiar začal, a do Ríma sa vrátil až po jeho skončení. Približne v rovnakom čase sa začali šíriť konšpiračné teórie, ktoré tvrdili, že Nero a jeho spoločníci úmyselne založili požiar, aby znovu postavili Rím podľa svojich predstáv. Okrem toho tieto konšpiračné teórie uvádzali, že kým Rím horel, Nero spieval. V reakcii na tieto konšpiračné teórie prišiel Nero s vlastnou konšpiračnou teóriou, v ktorej obvinil kresťanskú komunitu zo zapálenia požiaru a šírenia klebiet, ktoré viedli k tomu, že mnohí kresťania boli ukrižovaní alebo upálení zaživa (Brotherton, 2015).

Okrem vyššie spomenutých príkladov existuje množstvo ďalších konšpiračných teórií, ktoré súvisia s inými krízovými udalosťami, ktorých bolo v histórii ľudstva nespočetne. Existujú a medzi ľuďmi sa šíria ale aj také konšpiračné teórie (napr. o zinscenovaní pristátia amerických astronautov na Mesiaci vo filmových ateliéroch, skrývaní dôkazov o pristátí UFO na Zemi alebo o inteligentnom mimozemskom živote, únose lietadla mimozemšťanmi, vražde významnej a populárnej osobnosti tajnými agentmi atď.), ktoré sa zdajú na prvý pohľad nesúvisiace s konkrétnou spoločenskou krízou (Vankin – Whalen, 2010; Greig – Rothschild, 2020; King, J. 2022).

Hoci tieto posledné uvedené príklady konšpiračných teórií nepochádzajú z objektívne „skutočnej“ krízy, vytvárajú predpoklady o mocnej vláde alebo skupinke mocných ľudí spojených s vládou, ktorá klame občanov premysleným a vysoko dômyselným spôsobom za účelom dosiahnutia vlastných tajných cieľov. Takéto konšpiračné teórie pochádzajú zo subjektívneho vnímania ľudí pod vplyvom krízy v spoločnosti, resp. zo strachu a neistoty ľudí pod vplyvom udalostí odohrávajúcich sa v spoločnosti. Tieto úvahy naznačujú, že konšpiračné teórie sú iniciované subjektívnymi myšlienkami a pocitmi, ktoré ľudia majú, keď sú konfrontovaní s krízovými spoločenskými situáciami, akými sú napríklad vyššie spomenuté vojny, teroristické útoky, pandémie a epidémie chorôb, letecké nešťastia a pod.

2 Rast viery v konšpiračné teórie pod vplyvom krízových situácií

Z uvedeného vyplýva otázka: Akú funkciu má viera v konšpiračné teórie pre ľudí a ako je to relevantné v krízových situáciách? Vieme, že konšpiračné

teórie všeobecne poskytujú ľuďom zjednodušené odpovede. V tomto prípade poskytujú zjednodušené odpovede na otázky, ako vznikla určitá krízová situácia, kto za ňou stojí, v koho prospech sa to deje a pod. Krízové situácie totiž majú na ľudí veľký psychologický vplyv, stávajú sa počas nich neistými, pociťujú obavy, strach, alebo cítia, že už nedokážu ovládať svoje prostredie, resp. nemajú veci pod kontrolou atď.

Konšpiračné teórie riešia tieto pocity tým, že pomáhajú ľuďom pochopiť okolitý svet, a to tak, že jednoduchým, zrozumiteľným a pochopiteľným štýlom vysvetľujú príčiny dôležitých udalostí. Inými slovami povedané, konšpiračné teórie umožňujú ľuďom porozumieť zložitým udalostiam, ktoré je ťažké pochopiť inak, a to tak, že príčiny týchto udalostí pripisujú silnej a zlovoľnej nepriateľskej skupine (Hofstadter, 2008).

V tejto súvislosti platí, že motivácia ľudí pochopiť svoje prostredie sa zvyšuje, keď majú pocit, že situáciu nemajú pod kontrolou, alebo keď zažívajú subjektívne pocity neistoty a strachu. Takéto pocity mávajú často práve pri rôznych krízových udalostiach. A práve prežívané pocity neistoty a strachu predpovedajú všeobecnejšiu tendenciu vysvetľovať udalosti, ktoré sa dejú vo svete, prostredníctvom konšpiračných teórií, vrátane takých konšpiračných teórií, ktoré koncepčne nesúvisia so zdrojom neistoty (Van den Bos, 2009).

Stručne povedané, viera v konšpiračné teórie je úzko spätá s pocitom strachu, neistoty alebo nekontrolovateľnosti a je pravdepodobné, že krízové spoločenské situácie v ľuďoch často vzbudzujú takéto pocity. Tieto poznatky môžu pomôcť vysvetliť, prečo konšpiračné teórie prekvitajú najmä vtedy, keď dochádza ku krízovým situáciám a javom v spoločnosti. Základným spojivkom celého tohto procesu je fakt, že neistota stimuluje túžbu porozumieť okolitému prostrediu (Imhoff – Lamberty, 2018).

Záver

Tento príspevok vo vymedzenom rozsahu poukazuje na vzťah medzi krízovými situáciami, ktoré sa pomerne často vyskytujú v ľudskej spoločnosti, a zvýšenou vierou v konšpiračné teórie práve pod vplyvom krízových udalostí. Vychádzajúc z vyššie uvedeného textu, ako aj z diel viacerých renomovaných výskumníkov možno v tomto kontexte vyvodiť nasledujúce závery. Po prvé, konšpiračné teórie nie sú jedinečné len pre súčasnú dobu alebo našu súčasnú kultúru. Vyskytovali sa aj v minulosti a s najväčšou pravdepodobnosťou ľudia všetkých období a kultúr veria (verili) konšpiračným teóriám, pričom táto ich viera sa zvyšuje (zvyšovala) najmä vtedy, keď sú (boli) konfrontovaní so spoločenskými krízovými situáciami. Po druhé, tento vzťah medzi spoločenskými krízovými situáciami a vierou v konšpiračné teórie možno pripísať pocitom strachu, neistoty a nedostatku kontroly. Tieto pocity totiž podnecujú u ľudí procesy, ktoré zvyšujú pravdepodobnosť toho, že oveľa viac či intenzívnejšie vnímajú konšpirácie vo svojom sociálnom prostredí. Po tretie, konšpiračné teórie

sa môžu stať súčasťou laických reprezentácií histórie a prenášať sa na nové generácie ako koherentné príbehy, aj keď ľudia už nepocitujú neistotu týkajúcu sa minulých krízových situácií, pod vplyvom ktorých dané konšpiračné teórie vznikli. Celkovo sa dá v nadväznosti na vyššie uvedené konštatovať, že tieto procesy pomáhajú vysvetliť, prečo sa v ľudskej spoločnosti objavili a vyskytujú konšpiračné teórie a prečo im niekedy ľudia veria viac a niekedy menej.

Literatúra

- BOS, van den, K. [online]. 2009. Making sense of life: the existential self trying to deal with personal uncertainty. In *Psychological Inquiry*, roč. 20, 2009, č. 4. ISSN 1532-7965, s. 197-217. [cit. 08.11.2023]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1080/10478400903333411>>.
- BROTHERTON, R. 2015. *Suspicious Minds: Why We Believe Conspiracy Theories*. New York : Bloomsbury Publishing, 2015. 288 s. ISBN 978-1-47291-564-1.
- BYFORD, J. 2011. *Conspiracy Theories: A Critical Introduction*. 179 s. London: Palgrave MacMillan, 2011. ISBN 978-0-230-34921-6.
- CASSAM, Q. 2021. *Konšpirační teorie*. Praha: Filosofia, 2021. 127 s. ISBN 978-80-7007-653-8.
- DENTITH, M. R. [online]. 2016. When Inferring to a Conspiracy Might Be the Best Explanation. In *Social Epistemology*, roč. 30, 2016, č. 5–6. ISSN 1464-5297, s. 572–591. [cit. 10.11.2023]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1080/02691728.2016.1172362>>.
- DOUGLAS, K. M. – USCINSKI, J. E. – SUTTON, R. M. – CICHOCKA, A. – NEFES, T. – ANG, C. S. – DERAVID, F. [online]. 2019. Understanding conspiracy theories. In *Political Psychology*, roč. 40, 2019. ISSN 1467-9221, s. 3-35. [cit. 05.11.2023]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1111/pops.12568>>.
- Encyklopédia Beliana. [online]. 2023. Konšpirácia. In *Encyklopédia Beliana*, 2023. [cit. 24-07-2023]. Dostupné na internete: <<https://beliana.sav.sk/abecedny-zoznam?text=konšpirácia>>.
- GOERTZEL, T. [online]. 2010. Conspiracy theories in science. In *EMBO Reports*, roč. 11, 2010, č. 7. ISSN 1469-3178, s. 493-499. [cit. 06.11.2023]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1038/embor.2010.84>>.
- GOLEC de ZAVALA, A. – CICHOCKA, A. [online]. 2012. Collective narcissism and anti-Semitism in Poland. In *Group Processes & Intergroup Relations*, roč. 15, 2012, č. 2. ISSN 1461-7188, s. 213-229. [cit. 07.11.2023]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1177/1368430211420891>>.
- GREIG, C. – ROTHSCHILD, M. 2020. *Conspiracy: The Greatest Plots, Collusions and Cover-Ups*. Unadilla, New York: Sirius Publishing, 2020. 256 s. ISBN 978-1-83940-921-9.

HOFSTADTER, R. 2008. The paranoid style in American politics. In Hofstadter, R. (ed.) *The Paranoid Style in American Politics and Other Essays*. 5 vyd. New York : Vintage, 2008, s. 3-40. ISBN 978-0-307-38844-5.

IMHOFF, R. – LAMBERTY, P. [online]. 2018. How paranoid are conspiracy believers? Toward a more fine-grained understanding of the connect and disconnect between paranoia and belief in conspiracy theories. In *European Journal of Social Psychology*, roč. 48, 2018, č. 7. ISSN 1099-0992, s. 909-926. [cit. 09.11.2023]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1002/ejsp.2494>>.

KEELY, B. L. [online]. 1999. Of Conspiracy Theories. In *The Journal of Philosophy*, 1999, roč. 96, 1999, č. 3. ISSN 0022-362X, s. 109-126. [cit. 10.11.2023]. Dostupné na internete: <https://web.archive.org/web/20050414075924id_/http://mugwump.pitzer.edu:80/~bkeeley/work/PUBS/ct/CONSPIR.PDF>.

KING, J. 2022. *Conspiracy Theories: A Compendium of History's Greatest Mysteries and More Recent Cover-ups*. Chichester: Summersdale Publishers, 2022. 327 s. ISBN 978-1-78783-565-8.

LINSDAY, J. M. [online]. 2021. Seven Resources Debunking 9/11 Conspiracy Theories. In *Council on Foreign Relations*, 2021. [cit. 06.11.2023]. Dostupné na internete: <<https://www.cfr.org/blog/seven-resources-debunking-911-conspiracy-theories>>.

NEFES, T. S. [online]. 2015. Scrutinizing impacts of conspiracy theories on readers' political views: a rational choice perspective on anti-semitic rhetoric in Turkey. In *British Journal of Sociology*, roč. 66, 2015, č. 3. ISSN 0007-1315, s. 557-575. [cit. 07.11.2023]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1111/1468-4446.12137>>.

NORMAN, J. [online]. 2011. 9/11 conspiracy theories won't stop. In *CBC News*, 2011. [cit. 06.11.2023]. Dostupné na internete: <<https://www.cbcnews.com/news/9-11-conspiracy-theories-wont-stop/>>.

OLIVER, J. E. – WOOD, T. [online]. 2014. Conspiracy Theories and the Paranoid Style(s) of Mass Opinion. In *American Journal of Political Science*, roč. 58, 2014. č. 4. ISSN 1540-5907, s. 952-966. [cit. 05.11.2023]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1111/ajps.12084>>.

PAULY, M. [online]. 2022. Conspiracy Theories. In *University of Groningen – Internet Encyclopedia of Philosophy*, 2022. [cit. 10.11.2023]. Dostupné na internete: <<https://iep.utm.edu/conspiracy-theories/>>.

PIPES, D. 1999. *Conspiracy: How the Paranoid Style Flourishes and Where It Comes From*. New York: Touchstone, 1999. 272 s. ISBN 978-1-43912-404-8.

SARDARIZADEH, S. [online]. 2021. 11 September 2001: The conspiracy theories still spreading after 20 years. In *BBC News*, 2021. [cit. 06.11.2023]. Dostupné na internete: <<https://www.bbc.com/news/58469600>>.

Slovník cudzích slov. [online]. 2005. Konšpirácia. In *Slovníkový portál Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied*, 2005. [cit. 10.11.2023]. Dostupné na internete:

<<https://slovník.juls.savba.sk/?w=konšpirácia&s=exact&c=Q5b3&cs=&d=kssj4&d=psp&d=ogs&d=sss&d=orter&d=scs&d=sss&d=peciar&d=ssn&d=hssj&d=beriolak&d=nounb&d=orient&d=locutio&d=obce&d=priezviska&d=un&d=pskfr&d=pskcs&d=psken#>>.

Slovník súčasného slovenského jazyka. [online]. 2021. Konšpirácia. In *Slovníkový portál Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied*, 2021. [cit. 10.11.2023]. Dostupné na internete: <<https://slovník.juls.savba.sk/?w=konšpirácia&s=exact&c=Q5b3&cs=&d=kssj4&d=psp&d=ogs&d=sss&d=orter&d=scs&d=sss&d=peciar&d=ssn&d=hssj&d=beriolak&d=nounb&d=orient&d=locutio&d=obce&d=priezviska&d=un&d=pskfr&d=pskcs&d=psken#>>.

SNYDER, T. 2015. *Black Earth: The Holocaust as History and Warning*. London: Vintage, 2015. 400 s. ISBN 978-1-47352-270-1.

SWAMI, V. [online]. 2012. Social Psychological Origins of Conspiracy Theories: The Case of the Jewish Conspiracy Theory in Malaysia. In *Frontiers in Psychology*, roč. 3, 2012. ISSN 1664-1078, s. 1-9. [cit. 07.11.2023]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.3389/fpsyg.2012.00280>>.

USCINSKI, J. E.– OLIVELLA, S. [online]. 2017. The conditional effect of conspiracy thinking on attitudes toward climate change. In *Research & Politics*, 2017. ISSN 2053-1680. [cit. 06.11.2023]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1177/2053168017743105>>.

VANKIN, J. – WHALEN, J. 2010. *World's Greatest Conspiracies, The History's Biggest Mysteries, Cover-Ups and Cabals*. New York: Kensington Publishing Corporation, 2010. 846 s. ISBN 978-0-80652-878-6.

WEIGMANN, K. [online]. 2018. The genesis of a conspiracy theory: Why do people believe in scientific conspiracy theories and how do they spread? In *EMBO reports*, roč. 19, 2018, č. 4, čl. e45935. ISSN 1469-3178. [cit. 06.11.2023]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.15252/embr.201845935>>.

RAST ŠÍRENIA KONŠPIRAČNÝCH TEÓRIÍ V KONTEXTE VÝVOJA MODERNÝCH TECHNOLOGIÍ¹

THE GROWTH OF THE SPREAD OF CONSPIRACY THEORIES IN THE CONTEXT OF THE DEVELOPMENT OF MODERN TECHNOLOGIES

Radoslav Ivančík²

ABSTRACT

Conspiracy theories have been neglected and under-researched in academia for a very long time. The change in this approach happened only thanks to their gradually and increasingly extensive spread among people and their rapidly growing popularity. New modern technologies, especially information and communication technologies, the increasing availability of the Internet and the mass use of various platforms of a wide range of social networks are unquestionably responsible for this. This had a significant impact on the fact that conspiracy theories became the subject of scientific interest to a much larger number of academics than in the past. Currently, not only sociologists, psychologists, or anthropologists, but also researchers from the fields of medical sciences, political science, linguistics, informatics, history and cultural, media or security studies deal with the issue and individual aspects of conspiracy theories in their research and works. This paper, following the above, represents the author's contribution to the deepening research in the addressed area.

Keywords: *Conspiracy theories, modern technologies, Internet, social networks.*

Úvod

Konšpiračné teórie boli v akademickej sfére – napriek ich rastúcej popularite a postupne stále rozsiahlejšiemu šíreniu medzi ľuďmi – veľmi dlho opomínané a nedostatočne skúmané. Ku zmene tohto prístupu došlo pred približne dvomi až tromi desaťročiami, keď sa stali predmetom vedeckého záujmu väčšieho počtu akademikov z viacerých vedných odborov. Najprv najmä zo sociológie a psychológie, ku ktorým sa neskôr postupne pridali zástupcovia aj z ďalších vedných disciplín. V súčasnosti sa tak už problematikou a jednotlivými aspektami konšpiračných teórií vo svojich výskumoch a prácach zaoberajú aj výskumníci z oblasti medicínskych vied, politológie, antropológie, kulturológie, lingvistiky, informatiky, histórie, mediálnych či bezpečnostných štúdií.

¹ Táto práca bola spracovaná v rámci projektu č. APVV-20-0334 „Nie je to pravda, ale mohla by byť“: konšpiračné teórie a hoaxy v modernom vývoji Slovenska v európskom kontexte.

² Radoslav Ivančík, plk. gšt. v. z. doc. Ing., PhD. et PhD., MBA, MSc., Akadémia Policajného zboru v Bratislave, Sklabinská 1, 835 17 Bratislava, e-mail: radoslav.ivancik@akademiapz.sk

V ostatných rokoch však diskusia o konšpiračných teóriách nezasiahla len vedcov, ale aj politikov a širokú verejnosť. Najmä počas pandémie koronavírusu pojem „konšpiračná teória“ prenikol do verejného života a stal sa módnym a pomerne frekventované sa objavujúcim tak v médiách, ako aj v každodenných rozhovoroch mnohých ľudí. Tí boli v čase pandémie kvôli prísnyim opatreniam prijatým na ochranu verejného zdravia nútení zmeniť niektoré návyky a presunúť množstvo svojich aktivít do online priestoru.

Rovnako tak organizácie museli prispôbiť svoje fungovanie zmenenej situácii. Viaceré z nich začali poskytovať svoje služby výlučne cez internet. Takéto zmeny priniesli na jednej strane mnohé pozitíva, napríklad v podobe zvýšenia úrovne digitálnych zručností veľkého množstva ľudí, ale na druhej strane aj mnohé negatíva, spočívajúce napríklad v tom, že pandémia poskytla veľmi úrodnú pôdu pre rast a šírenie rôznych konšpiračných teórií. Tie sa v ľudskej spoločnosti, samozrejme, objavovali aj predtým, avšak počas pandémie koronavírusu ich početnosť a popularita začala výrazne rásť.

Okrem „starých a všeobecne známych“ konšpiračných teórií o tom, že zrútenie dvoch veží Svetového obchodného centra v New Yorku nespôsobili nárazy lietadiel do nich a následný požiar, ale ich podmínovanie tajnými vládnymi agentmi za účelom nájdenia dôvodu pre vojnu v Afganistane, aby z toho profitovali zbrojárske, logistické a ďalšie firmy a ich majitelia na vojne zbohatli, alebo že pristátie na Mesiaci bolo fingované, natočené v tajných filmových ateliéroch, aby Američania dokázali, že sú lepší ako Rusi, ktorí vyslali prvého človeka do vesmíru a tak ich predbehli aspoň v tomto aspekte; alebo že atentát na amerického prezidenta Johna Fitzgeralda Kennedyho nespáchal Lee Harvey Oswald, ktorý bol vraj mizerným strelcom, ale tajní agenti, pretože prezident ležal mnohým mocným ľuďom v žalúdku pre jeho pacifistické postoje a časté kompromisy, či povestné sukničkárstvo a otvorenú podporu protirasistického hnutia Martina Luthera Kinga (Vankin – Whalen, 2010; Greig, 2019; Greig – Rothschild, 2020), sa objavili a masovú popularitu získali viaceré nové konšpiračné teórie. Medzi najpopulárnejšie a najšírenejšie (najzdieľanejšie) patrili najmä tie, ktoré sa týkali vzniku a rozšírenia koronavírusu SARS-Cov-2, vakcinácie proti ochoreniu Covid-19 a budovania 5G sietí (Bruns a kol., 2020; Meese a kol., 2020; Hutchinson, 2022).

Už niektoré predchádzajúce pandémie a epidémie (napríklad AIDS/HIV – syndróm/vírus ľudskej imunitnej nedostatočnosti, H1N1 – prasacia chrípka, H5N1 – vtáčia chrípka atď.) vyvolali rôzne fámy a konšpiračné príbehy. Pandémia koronavírusu spôsobujúceho ochorenie Covid-19 teda nie je žiadnou výnimkou. Špecifickou črtou tejto pandémie je ale bezprecedentné rozšírenie obrovského množstva konšpiračných teórií na internete a sociálnych sieťach, čo veľmi úzko súvisí aj s novými možnosťami, ktoré priniesol v uplynulých rokoch dynamický vývoj v oblasti moderných technológií, predovšetkým informačných a komunikačných technológií, systémov a prostriedkov, vznik nových médií, masívne rozšírenie internetu a hromadné využívanie sociálnych sietí a rôznych

'smart' zariadení. Predovšetkým platformy jednotlivých sociálnych sietí umožnili šírenie konšpiračných teórií v naozaj masovom meradle.

V nadväznosti na vyššie uvedené je cieľom autora príspevku, s využitím relevantných vedeckých metód a prístupov v rámci realizovaného interdisciplinárneho vedeckého výskumu, preskúmať vzťah medzi bezprecedentným rastom šírenia konšpiračných teórií a dynamickým vývojom moderných technológií v uplynulých niekoľkých rokoch, a tým prispieť k rozširujúcej sa akademickej diskusii o konšpiračných teóriách. Autor pritom vychádza z výskumov a prác renomovaných zahraničných a domácich autorov, ako aj vlastného teoretického a empirického výskumu prebiehajúceho v rámci vedeckovýskumného projektu týkajúceho sa konšpiračných teórií.

1 Prevalencia konšpiračných teórií

Dôvody prevalencie konšpiračných teórií sú rôzne a zložité. U niektorých jednotlivcov sú to ich osobnostné črty a vlastnosti, vďaka ktorým sú náchylnejší veriť v konšpiračné teórie (Swami a kol., 2011). U iných jednotlivcov je to vplyv krízových situácií, najmä strach a neistota, ktoré vyvolávajú a ktoré následne zvyšujú u nich vieru v konšpiračné príbehy (Uscinski – Parent, 2014). U ďalších jednotlivcov sú to zasa iné faktory, ktoré u nich podnecujú vieru v konšpiračné teórie. Popri individuálnych a sociálnych, psychologických a/alebo politických či iných faktoroch načrtnutých vyššie je rozmach konšpiračných teórií z posledných rokov úzko spojený aj s rozličnými dynamicky sa rozvíjajúcimi platformami, ktoré poskytujú nové médiá a moderné informačné a komunikačné technológie.

V kontexte konšpiračných teórií a vyššie uvedeného možno diskutovať predovšetkým o dvoch vzájomne súvisiacich aspektoch: (a) viditeľnosti a (b) asociácii (Treem – Leonardi, 2012).

2 Viditeľnosť konšpiračných teórií

V úvode tejto kapitoly je nutné uviesť, že z historického hľadiska existuje len málo dôkazov, ktoré by presvedčivo dokazovali, že sa viera v konšpiračné teórie v dnešnej spoločnosti nejako zásadne zvýšila oproti minulosti (van Prooijen, 2018). Nie je stopercentne isté ani to, či a do akej miery je vznik nových médií – predovšetkým sociálnych sietí – kľúčovým kauzálnym faktorom zvýšeného rastu početnosti konšpiračných teórií a viery v ne (Butter – Knight, 2015). To, čo je ale evidentné, je skutočnosť, že sociálne siete výrazným spôsobom zvýšili viditeľnosť obsahu a rozsah šírenia konšpiračných teórií. Na súčasných interaktívnych platformách sociálnych sietí sú totiž konšpiračné teórie široko viditeľné, sledované a zdieľané a podľa viacerých autorov sa dokonca stali bežne používaným rétorickým nástrojom v mainstreamovej verejnosti, politickom diskurze a taktiež v populárnej kultúre (Albuquerque a kol., 2022; Cheng a kol., 2022).

Jedným zo spôsobov, ktorým je možné vysvetliť značné zosilnenie rozsahu šírenia konšpiračných teórií na sociálnych sieťach, je preskúmať ich platformovú logiku, čo sú vlastne „*stratégie, mechanizmy a ekonomiky podporujúce dynamiku a spôsob ich fungovania*“ (Van Dijck – Poell, 2013, s. 3). Vo všeobecnosti sa operácie vykonávané jednotlivými digitálnymi platformami zameriavajú najmä na prilákanie ľudí na návštevu sociálnych sietí, zvýšenie tejto návštevnosti a následne na zapojenie ľudí do aktivít prebiehajúcich na daných platformách sociálnych sietí. Tie stimulujú a odmeňujú používateľov na základe „výkonu“ obsahu, ktorý zdieľajú. Táto logika robí konšpiračné teórie prítiahľivými, pretože v porovnaní s vedeckými / odbornými vysvetleniami (informáciami) sú oveľa virálnejšie, zrozumiteľnejšie, majú dlhšiu životnosť a zároveň podporujú väčšiu angažovanosť ich používateľov (Papakyriakopoulos a kol., 2020; Zhang a kol., 2021). V dôsledku toho nie je vôbec prekvapujúce, že algoritmy využívané sociálnymi sieťami často odporúčajú ich používateľom konšpiračné teórie (Tufekci, 2018). Konšpiračné teórie sa tak stávajú nielen široko viditeľnými, ale aj veľmi populárnymi medzi tvorcami obsahu, ktorí sa snažia prostredníctvom nich upútať pozornosť používateľov či návštevníkov jednotlivých platforiem (Zeng – Schäfer, 2021).

Okrem pozornosti umožňujú digitálne médiá tvorcom obsahu aj priamo profitovať z tvorby a šírenia a konšpiračných teórií. Napríklad partnerský program YouTube umožňuje používateľom získavať príjmy z reklamy zobrazenej v obsahu konšpiračných teórií (Ballard a kol., 2022). Napriek pokusom platforiem demonetizovať videá súvisiace s konšpiračnou teóriou sa niektorým tvorcami podarilo zostať na platforme a v programe (Ferreira, 2020), zatiaľ čo iní prešli na iné alternatívne platformy s programami monetizácie (Ballard a kol., 2022; Zeng a Schäfer, 2021).

Konšpirační teoretici, alebo skôr tzv. konšpirační podnikatelia, používajú tiež svoje vlastné webové stránky a aplikácie na predaj tovaru, publikácií alebo prijímanie priamych platieb (Barkun, 2013). Podľa niektorých autorov „*značná časť súčasných „konšpiračných teoretikov“ s najväčšou pravdepodobnosťou neverí konšpiračným teóriám, ktoré sami propagujú, ale predkladá ich ako keby boli pravdivé*“ (Knight, 2023, s. 48) z rozličných dôvodov, pričom ako ten najdôležitejší sa javí ekonomický faktor (Ballard a kol., 2022; Zeng a Schäfer, 2021).

3 Asociácia konšpiračných teórií

Vďaka moderným technológiám a konektivite poskytovanej sociálnymi sieťami sa môžu vyznávači konšpiračných teórií ľahšie identifikovať a spojiť sa s podobne zmýšľajúcimi jednotlivcami. Bez obmedzenia geolokácie tak vznikajú komunity okolo tém konšpiračných teórií, ktoré sa v niektorých prípadoch dokonca vyvinuli do nadnárodných hnutí. Napríklad konšpiračná teória QAnon – rozsiahly konšpiračný príbeh týkajúci sa americkej politiky – vytvorila globálnu

„základňu fanúšikov“ fungujúcu na viacerých sociálnych sieťach a aplikáciách na odosielanie správ (Greenwood, 2020; Ross, 2020; Hoseini a kol., 2021).

Presvedčenia o konšpiračných teóriách môžu byť monologické, čo znamená, že ak sa prijme jedna konšpiračná teória, stane sa podporou a dôkazom pre iné konšpiračné teórie (Goertzel, 1994; Swami a kol., 2011). V súlade s tým sa prívrženci jednej témy konšpiračnej teórie často zaoberajú aj inými témami konšpiračnej teórie. Ak teda veria jednej konšpiračnej teórii, spravidla veria aj iným konšpiračným teóriám. Takéto medzitémové prepojenia v online prostredí sa môžu zhmotniť do zosieťovanej „koalície“ medzi komunitami, ktoré sa točia okolo konšpiračných teórií (Mahl a kol., 2021).

Pre konšpiračné teoretizovanie je takáto asociácia veľmi významná. Proces konšpiračných teórií je totiž do značnej miery procesom kolektívneho vytvárania zmyslov, pre ktorý je dôležitý crowdsourcing³. Prostredníctvom sledovania, spájania sa a označovania (napr. tzv. lajkovania) prívrženci konšpiračných teórií kolektívne získavajú a zhromažďujú informácie, aby dokázali svoje tvrdenia (Zeng a Schäfer, 2021). Navyše existencia vokálnych, homofilných komunit okolo konšpiračných teórií poskytuje bezpečnosť v číslach a na druhej strane povzbudzuje „tichších veriacich“ v konšpiračné teórie, aby verejne propagovali určité konšpiračné teórie. Je to preto, že ľudia pravdepodobne otvorene odhalia svoje nepopulárne názory, ako sú konšpiračné teórie až vtedy, keď uvidia väčšiu skupinu ľudí s rovnakými názormi. Takýto efekt je ešte viac zosilnený, keď sú konšpiračné teórie otvorene podporované významnými a populárnymi verejnými osobnosťami (Dewitt a kol., 2018).

Záver

Tento príspevok vo vymedzenom rozsahu poukazuje na vzťah medzi vývojom moderných technológií, predovšetkým informačných a komunikačných technológií, systémov, prostriedkov a zariadení a v posledných rokoch rýchlo rastúcou popularitou konšpiračných teórií. Nedá sa v tejto súvislosti tvrdiť, že by sa v súčasnej dobe nejako zásadne zvýšila viera v konšpiračné teórie oproti minulosti, ani to, či kľúčovým kauzálnym faktorom zvýšeného rozsahu šírenia konšpiračných teórií a viery v ne je vznik nových médií – najmä sociálnych sietí. To, čo je ale evidentné, je skutočnosť, že sociálne siete výrazným spôsobom zvýšili viditeľnosť obsahu a rozsah šírenia konšpiračných teórií. Na súčasných interaktívnych platformách sociálnych sietí sú totiž konšpiračné teórie široko viditeľné, sledované a zdieľané.

So značným nárastom šírenia konšpiračných teórií najmä prostredníctvom internetu a cestou rôznych interaktívnych platforiem jednotlivých sociálnych sietí v ostatných rokoch bezprostredne súvisí aj znateľný nárast záujmu zástupcov

³ Crowdsourcing je výraz označujúci získavanie informácií alebo vstupov do úlohy alebo projektu získavaním služieb od veľkého počtu ľudí, platených alebo neplatených, zvyčajne cez internet alebo sociálne siete.

akademickej sféry o túto problematiku. Konšpiračné teórie sa tak aj z dôvodu dosiahnutého rapídneho pokroku v oblasti vývoja nových, moderných technológií stali všadeprítomným prvkom politickej a populárnej kultúry súčasnej ľudskej spoločnosti. Na celom svete sa stali populárnymi konšpiračné teórie vysvetľujúce „ako to v skutočnosti je (bolo), kto za tým stojí (stál), v koho záujme sa to deje (stalo sa)“ a pod. Vzhľadom na ich globálne rozšírenie a pretrvávanie mnohých z nich v spoločnosti medzi obyvateľstvom, nie je preto nijako prekvapujúce, že konšpiračné teórie sa v priebehu uplynulých rokov stali objektom vážneho vedeckého záujmu zástupcov z viacerých vedných odborov a predmetom početných výskumov a vedeckých prác.

Literatúra

- ALBUQUERQUE, A. – OLIVEIRA, T. M. – QUINAN, R. – DOS SANTOS, M. A. – MAZUR, A. [online]. 2022. Coronavirus Meets the Clash of Civilizations. In *Convergence: The International Journal of Research into New Media Technologies*, roč. 28, 2022, č. 4. ISSN 0010-8146, s. 1198-1213. [cit. 11.11.2023]. Dostupné na: <<https://doi.org/10.1177/13548565221105789>>.
- BALLARD, C. – GOLDSTEIN, I. – MEHTA, P. (2022) Conspiracy brokers: understanding the monetization of YouTube conspiracy theories. In *Proceedings of the ACM Web Conference, 2022*. ISBN 978-1-4503-9096-5, s. 2707–2718. [cit. 12.11.2023]. Dostupné na: <<https://doi.org/10.48550/arXiv.2205.15943>>.
- BARKUN, M. 2013. *A Culture of Conspiracy: Apocalyptic Visions in Contemporary America*. Berkeley: University of California Press, Ltd., 2013. 306 s. ISBN 978-0-520-27682-6.
- BRUNS, A. – HARRINGTON, S. – HURCOMBE, B. [online]. 2020. ‘Corona? 5G? or both?’: the dynamics of COVID-19/5G conspiracy theories on Facebook. In *Media International Australia*, roč. 77, 2020, č. 1. ISSN 2200-467X, s. 12-29. [cit. 09.11.2023]. Dostupné na internete: <<https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1329878X20946113>>.
- BUTTER, M. – KNIGHT, P. [online]. 2015. Bridging the great divide: conspiracy theory research for the 21st century. In *Diogenes*, roč. 62, 2015, č. 3-4). ISSN 1467-7695, s. 17-29. [cit. 11.11.2023]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1177/0392192116669289>>.
- DeWITT, D. – ATKINSON, M. – WEGNER, D. 2018. How conspiracy theories spread. In Uscinski, J. E.: *Conspiracy theories and the people who believe them*. Oxford: University Press, 2018. 511 s. ISBN 978-0-19084-407-3, s. 319-336.
- DIJCK, van J. – POELL, T. [online]. 2013. Understanding social media logic. In *Media and Communication*, roč. 1, 2013, č. 1. ISSN 2183-2439, s. 2-14. [cit. 12.11.2023]. Dostupné na internete: <<https://www.cogitatiopress.com/mediaandcommunication/article/view/70>>.
- FERREIRA, F. [online]. 2020. Antivaccine Videos Slip Through Youtube’s Advertising Policies, New Study Finds. In *Science*, 2020. [cit. 12.11.2023].

Dostupné na internete: <<https://www.science.org/content/article/antivaccine-videos-slip-through-youtube-s-advertising-policies-new-study-finds>>.

GOERTZEL, T. [online]. 1994. Belief in Conspiracy Theories. In *Political Psychology*, roč. 15, 1994, č. 4. ISSN 1467-9221, s. 731-742. [cit. 23.11.2023]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.2307/3791630>>.

GREENWOOD, S. [online]. 2020. How British Grannies Are Spreading QAnon Conspiracy Theory Memes on Facebook. In *The Conversation*, 2020. [cit. 13.11.2023]. Dostupné na internete: <<https://theconversation.com/how-qanon-conspiracy-theory-memes-are-spreading-on-facebook-in-the-uk-145820>>.

GREIG, C. – ROTHSCCHILD, M. 2020. *Conspiracy: The Greatest Plots, Collusions and Cover-Ups*. New York: Sirius Publishing, 2020. 256 s. ISBN 978-1-83940-921-9.

GREIG, C. 2019. *Konspirační teorie*. Brno: CPress, 2019. 128 s. ISBN 978-80-2642-831-2.

HOSEINI, M. – MELO, P. – BENEVENUTO, F. – FELDMANN, A. – ZANNETTOU, S. [online]. 2021. On the globalization of the QAnon conspiracy theory through Telegram. In *The Cornell University ArXiv*, 2021. [cit. 13.11.2023]. Dostupné na: <<https://doi.org/10.48550/arXiv.2105.13020>>.

HUTCHINSON, S. [online]. 2022. Why 5G is Safe: 5 Facts that Debunk 5G Conspiracy Theories. In *CENGN*, 2022. [cit. 09.11.2023]. Dostupné na internete: <<https://www.cengn.ca/information-centre/innovation/debunking-5g-conspiracies/>>.

CHENG, C. Y. – ZHANG, W. J. – ZHANG, Q. [online]. 2022. Authority-led conspiracy theories in China during the COVID-19 pandemic – Exploring the thematic features and rhetoric strategies. In *Convergence: The International Journal of Research into New Media Technologies*, roč. 28, 2022, č. 4. ISSN 0010-8146, s. 1172-1197. [cit. 11.11.2023]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1177/13548565221102592>>.

KNIGHT, P. 2023. *Conspiracy culture: From the Kennedy assassination to the X-Files*. London: Routledge, 2023. 304 s. ISBN 978-1-135-11731-3.

MAHL, D. – SCHÄFER, M. S. – ZENG, J. [online]. 2022. Conspiracy theories in online environments: an interdisciplinary literature review and agenda for future research. In *New Media and Society*, roč. 25, 2022, č. 7. ISSN 1461-7315, s. 1781-1801. [cit. 13.11.2023]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1177/14614448221075759>>.

MAHL, D. – ZENG, J. – SCHÄFER, M. S. [online]. 2021. From “Nasa lies” to “Reptilian eyes”: mapping communication about 10 conspiracy theories, their communities, and main propagators on Twitter. In *Social Media + Society*, roč. 7, 2021, č. 2. ISSN 2056-3051, s. 1-12. [cit. 13.11.2023]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1177/20563051211017482>>.

MEESE, J. – FRITH, J. – WILKEN, R. [online]. 2020. COVID-19, 5G conspiracies and infrastructural futures. In *Media International Australia*, roč. 77,

2020, č. 1. ISSN 2200-467X, s. 30-36. [cit. 09.11.2023]. Dostupné na internete: <<https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/1329878X20952165>>.

PAPAKYRIAKOPOULOS, O. – MEDINA SERRANO, J. C. – HEGELICH, S. [online]. 2020. The spread of Covid-19 conspiracy theories on social media and the effect of content moderation. In *Harvard Kennedy School Misinformation Review*, 2020. ISSN 2766-1652. [cit. 12.11.2023]. Dostupné na internete: <<https://misinforeview.hks.harvard.edu/article/the-spread-of-covid-19-conspiracy-theories-on-social-media-and-the-effect-of-content-moderation/>>.

PROOIJEN, van J. W. 2018. *The Psychology of Conspiracy Theories*. London: Routledge, 2018. 118 s. ISBN 978-1-31552-539-6.

ROSS, K. [online]. 2020. Why QAnon is Attracting so Many Followers in Australia-and How it Can Be Countered. In *The Conversation*, 2020. [cit. 13.11.2023]. Dostupné na internete: <<https://theconversation.com/why-qanon-is-attracting-so-many-followers-in-australia-and-how-it-can-be-countered-144865>>.

SWAMI, V. – COLES, R. – STIEGER, S. [online]. 2011. Conspiracist ideation in Britain and Austria: evidence of a monological belief system and associations between individual psychological differences and real world and fictitious conspiracy theories. In *British Journal of Psychology*, roč. 102, 2011, č. 3. ISSN 2044-8295, s. 443-463. [cit. 10.11.2023]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1111/j.2044-8295.2010.02004.x>>.

TREEM, J. W. – LEONARDI, P. M. [online]. 2012. Social media use in organizations: Exploring the affordances of visibility, editability, persistence, and association. In *Annals of the International Communication Association*, roč. 36, 2012, č. 1. ISSN 2380-8977, s. 143-189. [cit. 10.11.2023]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1080/23808985.2013.11679130>>.

TUFEKCI, Z. [online]. 2018. YouTube, the great radicalizer. In *The New York Times*, 2018. [cit. 12.11.2023]. Dostupné na internete: <<https://www.nytimes.com/2018/03/10/opinion/sunday/youtube-politics-radical.html>>.

USCINSKI, J. E. – PARENT, J. M. 2014. *American conspiracy theories*. New York: Oxford University Press, 2014. 221 s. ISBN 978-0-19935-181-7.

VANKIN, J. – WHALEN, J. 2010. *World's Greatest Conspiracies, The History's Biggest Mysteries, Cover-Ups and Cabals*. New York: Kensington Publishing Corporation, 2010. 846 s. ISBN 978-0-80652-878-6.

ZENG, J. – SCHÄFER, M. S. [online]. 2021. Conceptualizing “dark platforms”. Covid-19-related conspiracy theories on 8kun and Gab. In *Digital Journalism*, roč. 9, 2021, č. 9. ISSN 2167-082X, s. 1321-1343. [cit. 12.11.2023]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1080/21670811.2021.1938165>>.

ZHANG, Y. – WANG, L. – ZHU, J. J. H. – WANG, X. [online]. 2021. Conspiracy vs science: a large-scale analysis of online discussion cascades. In *World Wide Web*, roč. 24, 2021, č. 2. ISSN , s. 585-606. [cit. 12.11.2023]. Dostupné na internete: <<https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/33526966/>>.

VYŠŠIA ÚROVEŇ EURÓPSKEJ BEZPEČNOSTI A SILNEJŠIA A KVALITNEJŠIA OBRANA?

A HIGHER LEVEL OF EUROPEAN SECURITY AND A STRONGER AND HIGHER-QUALITY DEFENSE?

Radoslav Ivančík¹

ABSTRACT

Will the conflict in Ukraine be a wake-up call for Europe? Can Europe take advantage of the current situation, take the necessary political, economic and security measures and take the necessary steps to strengthen its security and defence? Will the competent officials finally realize that if Europe really wants to be a global and respected actor in the international field, diplomatic instruments must be complementary with adequate military capabilities and capacities? The author of the paper deals with these and other questions related to ensuring European security and defence that arise in connection with the current situation on the European continent and in the world. Using relevant methods of interdisciplinary scientific research, he deals with European security in the context of Russian aggression in Ukraine, the issue of defence expenditures, their effective use for the transformation and rationalization of European defence, its excessive fragmentation, the need to increase collective efforts, and other topics. In the end, he asks whether European countries can overcome narrow national view, national protectionism and jointly invest in modern military capabilities and capacities in order to ensure higher level of security and build a stronger and higher-quality European defence.

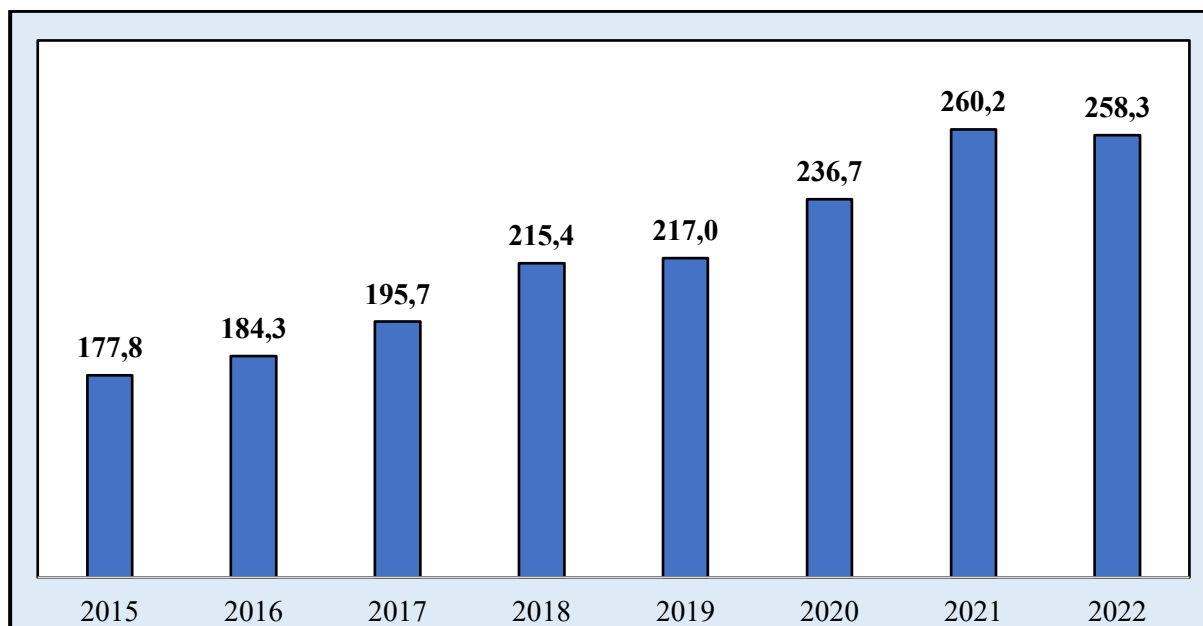
Keywords: Europe, security, defence, conflict, capabilities, capacities, effort.

Úvod

Agresívne vojenské napadnutie Ukrajiny jednotkami Ozbrojených síl Ruskej federácie 24. februára 2022 prinútilo vrcholných predstaviteľov európskych krajín k tomu, aby sa začali oveľa vážnejšie ako doposiaľ zaoberať európskou bezpečnosťou a obranou. Európske štáty – či už ako členské štáty Severoatlantickej aliancie (ďalej len „NATO“ alebo „Aliancia“) alebo Európskej únie (ďalej len „EÚ“ alebo „Únia“) – zareagovali veľmi rýchlo a okrem poskytnutia značného vojenského vybavenia Ukrajine (Mills, 2023; Liboreiro, 2023; Barigazzi, Beneth, 2023) (a prirodzene aj humanitárnej a ďalšej pomoci) prijali na madridskom samite Aliancie záväzok ešte viac posilniť východné krídlo Aliancie a Únie vojenskými jednotkami, technikou a materiálom (NATO, 2022a; NATO, 2023). Európske štáty tiež oznámili, že plánujú zvýšiť svoje obranné rozpočty, ktoré síce po rokoch kontinuálneho poklesu v posledných rokoch rástli

¹ Radoslav Ivančík, plk. gšt. v. z. doc. Ing., PhD. et PhD., MBA, MSc., Akadémia Policajného zboru v Bratislave, Sklabinská 1, 835 17 Bratislava, e-mail: radoslav.ivancik@akademiapz.sk

(graf 1), s výnimkou roku 2022, ale ani zďaleka nedosahovali takú úroveň, ktorá by zásadným spôsobom dokázala odstrániť medzery a nedostatky vo vojenských spôsobilostiach a kapacitách, ktoré vznikali počas dlhého obdobia, kedy európske štáty nevyčleňovali na obranu dostatok zdrojov.

*Graf 1 Výdavky na obranu v členských štátoch EÚ
v rokoch 2015 až 2022 (v mld. USD)
Zdroj: SIPRI, 2023*

V členských krajinách EÚ sa totiž počas niekoľkých uplynulých rokov viac sústredili na budovanie prvkov tzv. mäkkej sily a na realizáciu aktivít v rámci krízového manažmentu mimo územia Európy ako na budovanie tzv. tvrdej sily a na prípadnú potrebu priamej obrany európskeho teritória (Kollár, Kazanský, 2015; Nečas, Kollár, 2018).

Je viac ako zjavné, že vyššie spomenutú reakciu podnietila predovšetkým ruská invázia na Ukrajinu, inak by k nej nedošlo. Napriek tomu, tento vývoj je z hľadiska zaistovania európskej bezpečnosti a obrany veľmi významný, ale zatiaľ by bolo predčasné pokladať ho za začiatok novej éry. Skutočná zmena paradigmy si bude vyžadovať trvalé a sústredené úsilie na zaistenie plnenia záväzkov, ktoré už boli v tejto oblasti prijaté, zabezpečenie efektívnej a účelnej implementácie týchto záväzkov a vybudovanie relevantnej inštitucionálnej štruktúry potrebnej na udržanie dynamiky a pohybu smerom k vyššej úrovni európskej bezpečnosti a silnejšej a kvalitnejšej európskej obrane.

1 Konflikt na Ukrajine ako správny transformačný moment?

Po skončení studenej vojny a rozpade bipolárneho usporiadania sveta európske krajiny do značnej miery dovolili svojim armádam atrofovať. Pomerne

rýchlym tempom došlo k výraznému zníženiu počtov príslušníkov ozbrojených síl v jednotlivých európskych krajinách, k zrušeniu povinnej vojenskej služby vo väčšine krajín, k zrušeniu viacerých vojenských základní a kasární, k redukcii počtov vojenskej techniky, zbraní a zbraňových systémov. Ťažisko vojenskej činnosti sa presunulo z hypotetického vojenského konfliktu proti protivníkovi z radov toho druhého vojensko-politického antagonistického zoskupenia z čias studenej vojny (Severoatlantická aliancia verzus Varšavská zmluva) na expedičné operácie zamerané na krízový manažment, protipovstalecké a protiteroristické operácie (Ivančík, Jurčák, 2013a, 2013b). S výnimkou operácií vedených na území bývalej Juhoslávie (Majchút, Vaššová, 2020; Majchút, Hrnčiar, 2021) boli tieto operácie primárne vedené mimo európskeho teritória. Možnosť opätovného rozpútania veľkej vojny na európskom kontinente sa zdala byť veľmi nízka.

Tento pohľad sa začal meniť po priamej ruskej podpore povstaleckým republikám na východe Ukrajiny (Doneckej a Luhanskej) a anexii Krymu realizovanej v rozpore s medzinárodným právom v roku 2014. Ruský akt agresie vyprovokoval európskych spojencov v rámci NATO, aby sa na septembrovom samite vo Walese v roku 2014 zaviazali splniť cieľ Aliancie a vynakladať na obranu prostriedky vo výške 2 % hrubého domáceho produktu (ďalej len „HDP“) (NATO, 2014).

Po desaťročiach vykonávania nie veľmi náročných operácií v rámci medzinárodného krízového manažmentu je nevyhnutné, aby prevažná väčšina európskych krajín zahájila bolestivý proces rekonštituovania svojich ozbrojených síl na vedenie bojových operácií s vysokou intenzitou. Na súši to zahŕňa najmä prebudovanie pripravenosti a spôsobilostí ťažkých, bojaschopných brigád (Jones a kol., 2021). Na mori by to okrem iných oblastí malo zahŕňať hlavne investície do hlavných bojových lodí, ponoriek, obojživelných plavidiel a útokov na veľké vzdialenosti (Morcos, Wall, 2022).

Je to viac ako nevyhnutné, pretože po 24. februári 2022 sa argument o potrebe robustných investícií do vojenských spôsobilostí a kapacít potrebných pre modernú kolektívnu obranu zmenil z rozumného na nevyvrátiteľný (Loss, Mehrer, 2023). Ruský útok na člena NATO už nie je až taký nemysliteľný. Pojednáva o tom aj nová strategická koncepcia Aliancie, v ktorej sa hovorí: „*Nemôžeme ignorovať možnosť útoku proti suverenite a územnej celistvosti spojencov*“ (NATO, 2022b).

Európe tak neostáva nič iné, len sa čelom postaviť tejto výzve. V niektorých európskych krajinách existuje silná politická vôľa podniknúť odvážnejšie kroky, čo sa jasne prejavilo v pomerne silných balíkoch sankcií EÚ voči Rusku (EÚ, 2023a) a podpore Ukrajiny (EÚ, 2023b), vrátane smrtiacej a nesmrtiacej pomoci a podpory pri prijímaní utečencov. Strategický kompas pre bezpečnosť a obranu EÚ signalizuje vyššiu úroveň ambícií bloku v oblasti zahraničnej a bezpečnostnej politiky (EEAS, 2022). Väčšina európskych krajín – od ekonomickej veľmoci Nemecka až po maličké Luxembursko a neutrálne Írsko – oznámila, že zvýši svoje výdavky na obranu, čím sa Európe pootvoria dvere do budúcnosti, v ktorej by

mala disponovať väčšinou vojenských spôsobilostí a kapacít potrebných na zaistenie svojej vlastnej bezpečnosti a obrany (Monaghan a kol., 2022).

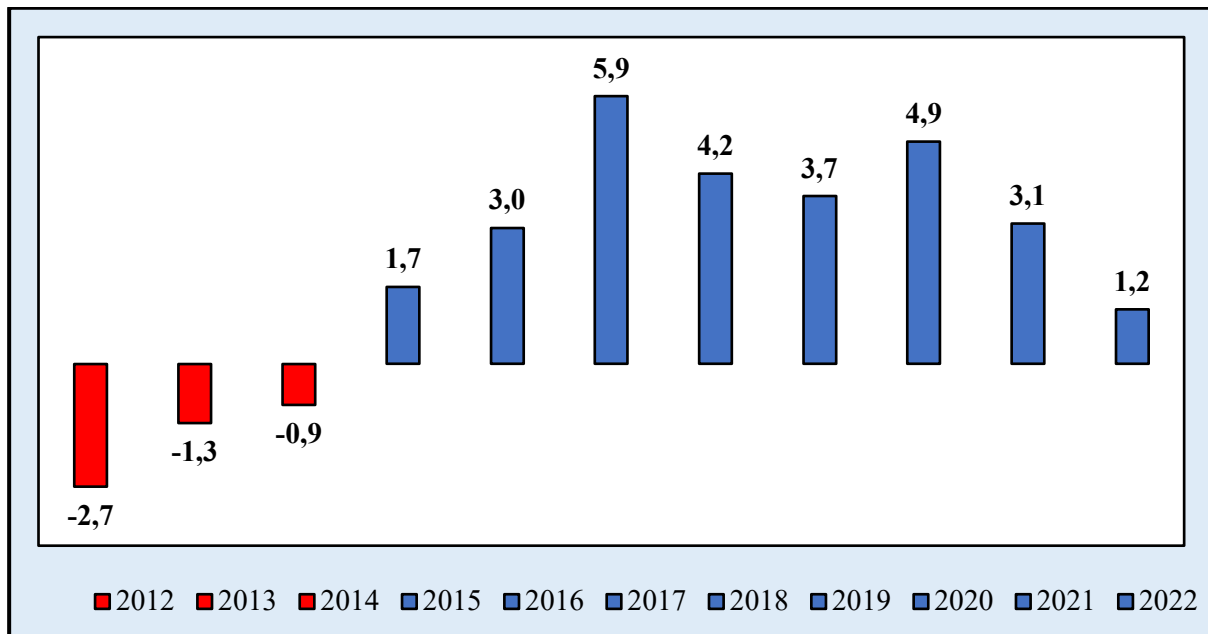
Príležitosť v podobe konfliktu na Ukrajine na uskutočnenie odvážnych krokov smerom k transformácii európskej bezpečnosti a obrany však nezostane navždy. Európa má okrem nej mnoho ďalších politických priorít: hospodársku obnovu po pandémie koronavírusu SARS-Cov-2, masovú nelegálnu migráciu, zmenu klímy a energetickú transformáciu, riešenie vysokej inflácie a ďalšie. Práve preto je potrebné, aby sa vyhlásenia európskych lídrov o zvyšovaní výdavkov na obranu, ako aj mnohé z ďalších ich vyhlásení po 24. februári 2022 – týkajúcich sa oblasti bezpečnosti a obrany – zrealizovali. Z krátkodobého hľadiska si tak Európa môže udržať dynamiku smerom vpred, ale len vtedy, ak tieto vyhlásenia premení na reálne rozpočtové záväzky. Z dlhodobého hľadiska – aj keď je tento nový vývoj povzbudzujúci – budú európske štáty čeliť mnohým výzvam, aby udržali túto dynamiku.

2 Konflikt na Ukrajine ako impulz k prekonaniu prílišnej fragmentácie a nedostatočného financovania európskych obranných potrieb?

Nedávne rozhodnutia v Európe o zvýšení rozpočtov na obranu predstavujú dobré správy, prichádzajú však po dvoch desaťročiach veľkých rozpočtových škrtov a nedostatočných investícií do obrany, ktoré viedli k výraznému oslabeniu ozbrojených síl európskych štátov, najmä v porovnaní s obdobím studenej vojny (Morcos, 2020). Napriek tomu, že európske krajiny – po spoločnej deklarácii zo samitu z Walesu zo septembra 2014 o zvyšovaní výdavkov na obranu a dosiahnutí úrovne 2 % HDP – začali v roku 2015 opäť zvyšovať svoje obranné rozpočty (graf 2), predovšetkým v reakcii na ruskú anexiu Krymu a agresívne kroky Ruska, počas predchádzajúcich dvoch dekád vznikli obrovské medzery vo vojenských spôsobilostiach a kapacitách.

Za posledné dve desaťročia stratila európska armáda viac ako jednu tretinu svojich bojových spôsobilostí v podobe lodí, ponoriek, lietadlových lodí, tankov, obrnených transportérov atď. (Mölling a kol., 2023). Hoci na európskej úrovni sa táto strata často ospravedlňuje ako uprednostňovanie špičkovej kvality pred kvantitou, takáto výrazná redukcia je viac ako znepokojujúca. Klesajúce vojenské investície tiež viedli k veľkým nedostatkom v operačných spôsobilostiach. Vojenské operácie v Afganistane, Iraku, Líbyi a oblasti Sahelu jasne ukázali, že ozbrojené sily európskych štátov sa stále spoliehajú na podporu USA, najmä pokiaľ ide o kritické spôsobilosti ako je napríklad tankovanie vzduch-vzduch, strategická letecká preprava, prieskumné a spravodajské kapacity a pod. (Jones a kol., 2021). Rovnako tak chaotické stiahnutie vojenského a civilného personálu z Afganistanu bolo ukážkovou demonštráciou týchto obmedzení, keďže európske štáty neboli schopné evakuovať vlastných občanov a spojencov bez logistickej podpory amerických ozbrojených síl (Ellehuus, Morcos, 2022).

Vojna na Ukrajine ponúka ďalší príklad takýchto obmedzení, keď európske štáty majú problém dodať Ukrajine potrebné ťažké zbrane, techniku a muníciu. Obmedzené zásoby vojenského vybavenia a munície tak limitujú európsku podporu (Bermann, Gocek, 2022). Väčšinu vojenskej pomoci doteraz poskytnú Ukrajine Spojené štáty, čo sa naposledy prejavilo prijatím masívneho podporného balíka vo výške 40 miliárd dolárov (Cancian, 2023).

Graf 2 Prehľad ročnej miery rastu/poklesu výdavkov na obranu v európskych členských štátoch NATO v rokoch 2012 až 2022 (v %)

Zdroj: SIPRI, 2023

Ukrajinský konflikt jasne ukazuje aj ďalšiu skutočnosť, a to že získavanie spôsobilostí si vyžaduje zodpovedajúcu a dôveryhodnú priemyselnú kapacitu a spoľahlivé dodávateľské reťazce. Vojna tiež ukazuje, aké je dôležité dostať štandardnú vojenskú techniku, zbrane a muníciu do terénu čo najskôr. Príkladom môžu byť dodávky delostreleckej munície kalibru 155 mm. Určitý počet kusov tohto typu munície získala Ukrajina z Pakistanu a Južnej Kórey, ale hlavnými dodávateľmi zostávajú USA a Európa.

Práve EÚ v tejto súvislosti čelí kritike za zlyhanie. Na jar ohlásila, že do marca budúceho roka dodá Ukrajine milión delostreleckých granátov. Za pol roka sa však podarilo dodať len 300 tisíc granátov a aj z nich veľká časť pochádzala nie z novej výroby, ale zo starších zásob. Hlasy spochybňujúce dosiahnuteľnosť tohto cieľa sa pritom ozývali už dlhšie. Žiaľ, ukázalo sa, že tieto varovné hlasy mali pravdu a dnes je už viac ako zrejmé, že dodávku v celkovom počte milión delostreleckých granátov kalibru 155 mm sa nepodarí dosiahnuť (Casert, 2023; Raf, 2023).

Problémom je, že európski výrobcovia nie sú schopní zvládnuť súčasný nárast dopytu po vojenských produktoch. To znamená, že európski dodávateľia

strácajú v porovnaní s konkurenciou, čo môže nahrávať na smeč tým, ktorí negatívne vnímajú snahy zvyšovať výdavky na obranu, pričom tvrdia, že ich zvýšenie kvôli iným problémom momentálnu situáciu nevyrieši. Na druhej strane, problémy s uspokojením dopytu však nemajú len európski výrobcovia. Napríklad americká korporácia Lockheed Martin oznámila, že zdvojnásobí svoju produkciu protitankových rakiet Javelin, ale bude to trvať až dva roky, kým sa tomu úplne prispôbia všetky výrobné cykly a časové harmonogramy (Beinart, 2022).

Záver

Na záver príspevku možno uviesť, že problémom zaistovania európskej bezpečnosti a obrany nie je len to, že európske krajiny vynakladajú príliš málo na obranu, ale aj o to, že to robia po častiach a je tak príliš fragmentovaná. Odlišné národné strategické kultúry a konkurenčný národný obranný priemysel vedú vlády európskych štátov k tomu, aby uprednostňovali národné riešenia na úkor kolektívnych projektov. Ako vo svojej správe z roku 2022 zdôraznila Európska obranná agentúra, krajiny EÚ realizovali v roku 2020 len 11 percent svojho celkového obstarávania v spoločnom európskom rámci. Tento podiel je výrazne pod 25 percentným podielom dosiahnutým v roku 2011 a výrazne zaostáva za záväzkom dosiahnuť 35 percentný podiel, ktorý členské štáty Únie prijali v roku 2017 (EDA, 2022).

Tento nedostatok spoločného obstarávania viedol / vedie k roztrieštenému obrannému prostrediu. Ozbrojené sily európskych členských štátov NATO a EÚ trpia veľkou fragmentáciou, keďže majú vo svojej výzbroji zavedených príliš veľa rôznych typov vojenskej techniky, zbraní a zbraňových systémov (stíhacích a dopravných lietadiel, lodí, ponoriek, torpédoorbcov, tankov, obrnených transportérov, bojových vozidiel pechoty, nákladných vozidiel, húfnic, radarov, protiletadlových systémov, ručných zbraní atď. v porovnaní s USA. Niektorým európskym krajinám sa síce v minulosti podarilo vyvinúť niektoré spoločné platformy, ako napríklad vojenské dopravné lietadlo A400M, bojové lietadlo Eurofighter a útočný vrtuľník Tiger, ale ani tieto programy spolupráce nevedli k vyššej úrovni racionalizácie európskych spôsobilostí.

Racionalizácii európskej obrany bránia aj veľké politické prekážky. To, čo by malo predstavovať do značnej miery praktické a pragmatické úsilie, často klesá do ideologického sporu o strategickú autonómiu alebo národnú suverenitu. Medzi ministerstvami obrany, Severoatlantickou alianciou a Európskou úniou sa vedú až príliš často byrokratické spory o úlohy a zodpovednosti. Politici chránia svoj národný obranný priemysel, ktorý má svoje privilegované miesto v rámci národných krajín, a presadzujú vlastné národné záujmy, ktoré sú často v rozpore s vytváraním integrovanejšieho európskeho obranného prostredia.

Ako vidieť, problémov a prekážok na ceste k vyššej úrovni európskej bezpečnosti a lepšej a kvalitnejšej európskej obrane je naozaj veľa. Možno ich ale prekonať. Úroveň ambícií stanovená v prijatých strategických dokumentoch, ako

sú Strategický kompas EÚ alebo nová Strategická koncepcia NATO, poskytujú potrebný koncepčný základ. Ten z krátkodobého hľadiska musí začať plnením už prijatých sľubov o vyšších výdavkoch na obranu a z dlhodobého hľadiska musí pokračovať racionalizáciou a zefektívnením vnútroštátnych aj medzivládnych procesov, elimináciou príliš veľkej súčasnej fragmentácie a v neposlednom rade maximalizáciou hospodárnosti, efektívnosti a účelnosti.

Literatúra

BARIGAZZI, J. – BENNETT, C. [online]. 2023. Here's the EU's plan to get Ukraine 'sustained' military aid. In *Politico*, 2023. [cit. 30.11.2023]. Dostupné na internete: <<https://www.politico.eu/article/eu-draws-up-plan-for-sustained-military-aid-to-ukraine/>>.

BEINART, M. [online]. 2022. Lockheed Martin Aims To Double Javelin Production Up To 4,000 Missiles Per Year, CEO Says. In *Defense Daily*, 2022. [cit. 02.12.2023]. Dostupné na: <<https://www.defensedaily.com/lockheed-martin-aims-to-double-javelin-production-up-to-4000-missiles-per-year-ceo-says/business-financial/>>.

BERGMANN, M. – GOCEK, N. [online]. 2022. Europe Needs Its Own Ukraine Assistance Act. In *Center for Strategic and International Studies*, 2022. [cit. 01.12.2023]. Dostupné na internete: <<https://www.csis.org/analysis/europe-needs-its-own-ukraine-assistance-act>>.

CANCIAN, M. F. [online]. 2023. What Does \$40 Billion in Aid to Ukraine Buy? In *Center for Strategic and International Studies*, 2022. [cit. 02.12.2023]. Dostupné na internete: <<https://www.csis.org/analysis/what-does-40-billion-aid-ukraine-buy>>.

CASERT, R. [online]. 2023. The European Union is struggling to produce and send the ammunition it promised to Ukraine. In *Associated Press News*, 2023. [cit. 02.12.2023]. Dostupné na internete: <<https://apnews.com/article/eu-ukraine-ammunition-russia-war-6e0be2d27201bc7ea205ffac7d7a7693>>.

EDA. [online]. 2022. Defense Data 2019-2020. In *European Defence Agency*, 2022. [cit. 03.12.2023]. Dostupné na internete: <<https://eda.europa.eu/docs/default-source/brochures/eda-defence-data-report-2019-2020.pdf>>.

EEAS. [online]. 2022. A Strategic Compass for Security and Defence. In *European External Action Service*, 2023. [cit. 01.12.2023]. Dostupné na internete: <https://www.eeas.europa.eu/node/106337_fr>.

ELLEHUUS, R. – MORCOS, P. [online]. 2022. Fall of Kabul: Inconvenient Truths for NATO. In *Center for Strategic and International Studies*, 2022. [cit. 01.12.2023]. Dostupné na internete: <https://www.csis.org/analysis/fall-kabul-inconvenient-truths-nato>>.

EÚ. [online]. 2023a. Sankcie EÚ voči Rusku: podrobné informácie. In *Európska rada*, 2023. [cit. 01.12.2023]. Dostupné na internete: <<https://www.consilium>

europa.eu/sk/policies/sanctions/restrictive-measures-against-russia-over-ukraine/sanctions-against-russia-explained/>.

EÚ. [online]. 2023b. Podpora EÚ pre Ukrajinu. In Európska únia, 2023. [cit. 01.12.2023]. Dostupné na internete: <https://european-union.europa.eu/priorities-and-actions/eu-support-ukraine_sk>.

IVANČÍK, R. – JURČÁK, V. 2013a. *Peace Operations of International Crisis Management*. Ostrowiec Świetokrzyski : Wyższa Szkoła Biznesu i Przedsiębiorczości w Ostrowcu Św., 2013. 182 s. ISBN 978-83-936652-6-6.

IVANČÍK, R. – JURČÁK, V. 2013b. *Mierové operácie vybraných organizácií medzinárodného krízového manažmentu*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika, 2013. 230 s. ISBN 978-80-8040-469-7.

JONES, S. G. – WALL, C. – ELLEHUUS, R. [online]. 2021. Europe's High-End Military Challenges: The Future of European Capabilities and Missions. In *Center for Strategic and International Studies*, 2023. [cit. 01.12.2023]. Dostupné na internete: <<https://www.csis.org/analysis/europes-high-end-military-challenges-future-european-capabilities-and-missions>>.

KOLLÁR, D. – KAZANSKÝ, R. 2015. Vybrané aspekty a nástroje krízového manažmentu Európskej únie. In *Národná a medzinárodná bezpečnosť 2015 – zborník vedeckých a odborných prác z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, 2015. ISBN 978-80-8040-515-1, s. 266-272.

LIBOREIRO, J. [online]. 2023. EU pitches €20-billion plan in long-term military support for Ukraine. In *Euronews*, 2023. [cit. 30.11.2023]. Dostupné na internete: <<https://www.euronews.com/my-europe/2023/07/20/eu-pitches-20-billion-plan-in-long-term-military-support-for-ukraine>>.

LOSS, R. – MEHRER, A. [online]. 2023. Striking absence: Europe's missile gap and how to close it. In *European Council on Foreign Relations*, 2023. [cit. 01.12.2023]. Dostupné na internete: <<https://ecfr.eu/article/striking-absence-europes-missile-gap-and-how-to-close-it/>>.

MAJCHÚT, I. – HRNČIAR, M. 2021. *Slovak Contribution to the Solution of the Cyprus Problem*. In *Cyprus Review*, 2020, roč. 33, č. 2, s. 59-81. ISSN 2547-8974.

MAJCHÚT, I. – VAŠŠOVÁ, T. 2020. Bosna a Hercegovina po októbri-vých voľbách 2018. In *Almanach – Aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky*, 2020, roč. 15, č. 4, s. 29-39. ISSN 1339-3502.

MILLS, C. [online]. 2023. Military assistance to Ukraine since the Russian invasion. In *United Kingdom Parliament - House of Commons Library*, 2023. [cit. 30.11.2023]. Dostupné na internete: <<https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-9477/>>.

MÖLLING, C. – SCHÜTZ, T. – BECKER, S. [online]. 2023. Deterrence and Defense in Times of COVID-19: Europe's Political Choices. In *German Council on Foreign Relations*, 2023. [cit. 01.12.2023]. Dostupné na internete:

<<https://dgap.org/en/research/publications/deterrence-and-defense-times-covid-19>>.

MONAGHAN, S. – WALL, C. – MORCOS, P. [online]. 2022. What Happened at NATO's Madrid Summit? In *Center for Strategic and International Studies*, 2022. [cit. 01.12.2023]. Dostupné na internete: <<https://www.csis.org/analysis/what-happened-natos-madrid-summit>>.

MORCOS, P. – WALL, C. [online]. 2022. Are European Navies Ready for High-Intensity Warfare? In *War on the Rocks*, 2022. [cit. 01.12.2023]. Dostupné na internete: <<https://warontherocks.com/2022/01/are-european-navies-ready-for-high-intensity-warfare/>>.

MORCOS, P. [online]. 2020. Toward a New 'Lost Decade'? Covid-19 and Defense Spending in Europe. In *Center for Strategic and International Studies*, 2022. [cit. 02.12.2023]. Dostupné na internete: <<https://www.csis.org/analysis/toward-new-lost-decade-covid-19-and-defense-spending-europe>>.

NATO. [online]. 2014. Wales Summit Declaration. In *North Atlantic Treaty Organisation*, 2022. [cit. 01.12.2023]. Dostupné na internete: <https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm>.

NATO. [online]. 2022a. Madrid Summit Declaration. In *North Atlantic Treaty Organisation*, 2022. [cit. 30.11.2023]. Dostupné na internete: <https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_196951.htm>.

NATO. [online]. 2022b. NATO 2022 Strategic Concept. In *North Atlantic Treaty Organisation*, 2022. [cit. 01.12.2023]. Dostupné na internete: <https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/290622-strategicconcept.pdf>.

NATO. [online]. 2023. NATO's military presence in the east of the Alliance. In *North Atlantic Treaty Organisation*, 2023. [cit. 30.11.2023]. Dostupné na internete: <https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_136388.htm>.

NEČAS, P. – KOLLÁR, D. 2018. Bezpečnostná stratégia EÚ jej význam pre sektorovú bezpečnosť. In *Medzinárodné vzťahy 2018: Aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky – zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Bratislava : Ekonomická univerzita v Bratislave, Fakulta medzinárodných vzťahov, 2018. ISBN 978-80-225-4602-7, s. 519-529.

NOVÁKOVÁ, D. – KOLLÁR, D. 2019. Teória rovnováhy hrozieb ako východisko pre pochopenie postavenia Ukrajiny. In *Národná a medzi-národná bezpečnosť 2019 – zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Liptovský Mikuláš Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika, 2019. ISBN 978-80-8040-582-3, s. 303-309.

RAF, C. [online]. 2023. EU struggles to produce and send the ammunition it promised to Ukraine. In *abcNews*, 2023. [cit. 02.12.2023]. Dostupné na internete: <<https://abcnews.go.com/International/wireStory/eu-struggles-produce-send-ammunition-promised-ukraine-104871964>>.

SIPRI. [online]. 2023. Military Expenditure Database. In *Stockholm International Peace Research Institute*, 2023. [cit. 01.12.2023]. Dostupné na internete: <<https://www.sipri.org/databases/milex>>.

KONTINUITA ČINNOSTI AKO EFEKTÍVNY NÁSTROJ RIADENIA KYBERNETICKÝCH RIZÍK V ZDRAVOTNÍCKYCH ZARIADENIACH¹

CONTINUITY OF OPERATIONS AS AN EFFECTIVE TOOL FOR MANAGING CYBER RISKS IN HEALTHCARE FACILITIES

Katarína Kampová²

ABSTRACT

The article addresses the need for implementing business continuity in organizations with an emphasis on the ability to quickly and effectively respond to cyber security incidents. With the increasing cyber threats becoming an integral part of the security environment, it becomes critical to take measures to minimize risks. This requirement is relevant not only in the private sector but also in the public sector, with healthcare facilities being no exception. One of the goals of business continuity is to effectively minimize the impacts of cyber incidents. This goal is achievable through planned procedures that serve not only to ensure the continuity of services or products but also to minimize damages and restore standard processes within a defined timeframe. Business continuity management must be closely related to specific threats and vulnerabilities associated with information technologies. This ensures that recovery and recovery measures are effective and tailored to the complex cyber context. Overall, it is essential to adopt preventive and reactive measures to minimize risks and protect the organization's business continuity from cyber threats.

Key words cyber security, business continuity management, requirements

Úvod

Nové dimenzie v oblasti dodržiavania bezpečnostných noriem, spoľahlivosti a kontinuity podnikania v kybernetickej bezpečnosti súvisia s opatreniami Európskej únie týkajúcimi sa kybernetickej bezpečnosti prostredníctvom smernice NIS I a NIS II. V rámci Slovenskej republiky bola smernica NIS transponovaná do zákona č. 69/2018 o kybernetickej bezpečnosti. Tento zákon a jeho vykonávacie predpisy vyžadujú integrovanie kontinuity činností do procesov súvisiacich s poskytovaním základných služieb v kybernetickom priestore. Organizácie, ktoré podliehajú tomuto zákonu, musia preukázať, že vypracovali stratégiu kontinuity činností, uskutočnili analýzu dopadov a definovali plány

¹ Tento článok bol pripravený v rámci podpory projektu APPV-20-0457 Monitorovanie a trasovanie pohybu a kontaktu osôb v zdravotníckych zariadeniach.

² Katarína Kampová, Doc. Ing., PhD., Žilinská univerzita v Žiline, Fakulta bezpečnostného inžinierstva, Univerzitná 8215/1, 01026 Žilina, e-mail: katarina.kampova@uniza.sk

kontinuity činností. V rámci riadenia kontinuity činností je nevyhnutné zohľadniť špecifické hrozby a zraniteľnosti spojené s informačnými technológiami a zabezpečiť, že opatrenia na obnovu a zotavenie zohľadňujú kybernetický kontext. Implementácia BCM v oblasti kybernetickej bezpečnosti zahŕňa vypracovanie plánov, testovanie ich účinnosti a neustále aktualizovanie na základe nových hrozieb a technologických vývojev. Úzka integrácia medzi kybernetickou bezpečnosťou a BCM je kritická pre zabezpečenie, že organizácie sú schopné rýchlo a efektívne reagovať na kybernetické udalosti a minimalizovať ich vplyv na podnikové operácie.

Ako uvádza Kosutic pod pojmom základné prvky kontinuity podnikania sa myslia hlavné prvky, ktoré sa používajú na vytvorenie odolnosti spoločnosti, a to posudzovanie rizík, analýzu vplyvu na podnikanie, stratégiu a plánovanie kontinuity podnikania (vrátane reakcie na incidenty a obnovy po katastrofe). V súvislosti s kontinuitou podnikania je nevyhnutné spomenúť normu ISO 22301:2019 Security and resilience – Business continuity management systems – Requirements.

Nevyhnutným predpokladom efektívneho plánovania kontinuity je, aby boli vopred definované scenáre rôznych udalostí, ktoré potenciálne môžu mať negatívny vplyv na bežné činnosti organizácie.

Typickými kategóriami scenárov BCM sú napr. náhla.:

- nedostupnosť personálu,
- nepoužiteľnosť pracoviska alebo budovy,
- nepoužiteľnosť technológií,
- nedostupnosť médií.

Na základe požiadaviek normy ISO 22301:2019 Bezpečnosť a odolnosť - Systémy riadenia kontinuity podnikania – Požiadavky (BCM), je možné tvrdiť, že vedenie organizácie by malo formálne rozhodnúť, ktoré scenáre incidentov majú byť vzhľadom na obmedzené zdroje organizácie predmetom riadenia kontinuity podnikania. V súvislosti s informačnou a kybernetickou bezpečnosťou sú v praxi najčastejšie definované vyššie spomenuté scenáre. Vo všeobecnosti je možné povedať, že organizácia sa pripravuje na prerušenie svojej činnosti. Tým, že organizácia plánuje a zvyšuje kultúru zamestnancov vo vzťahu k prijatým bezpečnostným incidentom, si vytvára predpoklady na zvýšenie svojej úspešnosti pri riešení reálneho incidentu. Na základe plánov kontinuity činnosti organizácia vytvára podmienky na zvládnutie skutočného incidentu alebo zlyhania procesov, služieb či technológií, tak aby sa vrátila k produktívnej činnosti najrýchlejším a najefektívnejším možným spôsobom a tým minimalizovala možné negatívne dopady. Business Continuity Plan vo všeobecnosti sú definované pre tieto tri oblasti, a to:

- kontinuita narušenej prioritných činnosti na vopred definovanej úrovni,

- obnova narušených prioritnej činnosti na normálnu úroveň služby, procesu, technológií,
- zmiernenie dopadov bezpečnostného incidentu.

Pre dosiahnutie schopnosti organizácie vytvárať a overovať plány kontinuity činnosti, je nevyhnutné definovať stratégiu kontinuity činnosti. V rámci stratégie BCM sa zahrňuje schválenie časových rámcov na obnovu činností a hodnotenie schopnosti tretích strán zabezpečiť kontinuitu dodávateľských činností. Stanovenie a voľba vhodnej stratégie BCM je založené na výsledkoch analýzy rizík a analýzy funkčných dopadov (BIA). Ako uvádza Rodriguez-Baca, BIA predstavuje kľúčový stavebný kameň pre proces BCM. Prostredníctvom analýzy funkčných dopadov je možné presnejšie identifikovať a kvantifikovať potenciálne dopady a straty v prípade prerušenia prevádzky. Cieľom je vymedziť hlavne tie procesy, ktoré sú pre organizáciu kľúčové, často označované ako kritické. Analýza funkčných dopadov (BIA) zahrňa posúdenie ekonomických, reputačných a regulačných dopadov a odhad nákladov na obnovu procesu v prípade výpadku, v rôznych časových intervaloch od začiatku výpadku. Hodnotenie závislostí jednotlivých procesov na kritických zdrojoch poskytuje základ pre vytvorenie plánov obnovy kritických procesov.

V rámci BIA je možné určiť atribúty, ktoré sú určujúce pre stanovenie kritickosti procesov, ako napríklad Recovery Time Objective (RTO) - doba, po ktorej je po výpadku obnovená prijateľná úroveň činností, alebo maximálny čas, za ktorý by trvalo obnovenie funkčného stavu aplikácií v prípade náhlej straty služby (McDolan, 2008). Ďalej tu patrí cieľový bod obnovy (Recovery Point Objective - RPO) - maximálna prijateľná strata údajov, meraná v čase cieľového bodu obnovy. Inými slovami, je to strata údajov, ktorá by bola pre zákazníkov a organizáciu prijateľná na obnovenie prevádzky a zohľadňuje aj faktor prijateľnosti straty dát. Vo vzťahu k obnove procesov sa vyžaduje aktiváciu procesu obnovy. Pre každý proces je vopred stanovená cieľová doba obnovy, známa ako RTO (Furfaro, 2016), pričom táto doba je určená podľa kritickosti daného procesu. Okrem toho, v rámci analýzy dopadov sa určuje aj ďalší časový atribút MTD („Maximum Tolerable Downtime“) – maximálny čas výpadku, ktorý predstavuje časový limit na obnovenie plne funkčného stavu. Po uplynutí tohto času je pravdepodobné, že organizácia utrpí výrazné straty. Havarijná obnova sa výrazne líši od plánovania kontinuity činností (BCP), nakoľko sa zameriava na konkrétne reakcie na incidenty a je často viac technologicky orientovaná. Zatiaľ čo BCP sa zaoberá procesmi organizácie, havarijná obnova sa týka prevádzky informačných technológií a je úzko závislá od konkrétneho technologického prostredia.

1 Požiadavky na kontinuitu podnikania

Právne predpisy, ako sú bankové zákony, GDPR a legislatíva týkajúca sa kybernetickej bezpečnosti, tvoria základné rámce pre zabezpečenie kontinuity podnikania. Tieto predpisy kladú dôraz na dôležitosť toho, aby organizácie boli schopné udržať svoje činnosti a procesy na prijateľnej vopred definovanej úrovni funkčnosti, a to v prípade udalostí, ktoré by ich mohli ohroziť.

Kontinuita podnikania je definovaná ako schopnosť organizácie plánovať a efektívne reagovať na rôzne udalosti a incidenty. Jej cieľom je minimalizovať vplyv týchto udalostí na bežné fungovanie organizácie a zabezpečiť, aby základné činnosti a služby pokračovali bez väčších prerušení. Táto definícia kontinuity podnikania sa často zhoduje s normou ISO 22301:2019, ktorá poskytuje štandardy pre riadenie kontinuity podnikania.

V súlade so zákonom č. 69/2018 o kybernetickej bezpečnosti Slovenskej republiky a vyhláškou NBU č. 362/2018, ktoré regulujú bezpečnostné požiadavky pre organizácie prevádzkujúce kritickú infraštruktúru alebo poskytujúce základné služby, sú organizácie povinné implementovať bezpečnostné opatrenia do 12 mesiacov od ich zaradenia do zoznamu základných služieb. Tieto právne predpisy vytvárajú základné rámce a normy, ktoré organizáciám umožňujú plánovať a implementovať opatrenia na zabezpečenie kontinuity podnikania v prípade závažných incidentov.

V tejto súvislosti je analýza dopadov dôležitým nástrojom na identifikáciu kritických procesov a aktív organizácie, a na vyhodnotenie ich zraniteľnosti a potenciálneho vplyvu na organizáciu v prípade ich prerušenia alebo nedostupnosti. Analýza dopadov poskytuje organizáciám dôležité informácie, ktoré im pomáhajú pri tvorbe a implementácii plánov kontinuity podnikania a obnovy, a tým zabezpečiť ich schopnosť rýchlo a efektívne reagovať na rôzne hrozby a udalosti a minimalizovať ich vplyv na ich činnosť.

2 Príklad analýzy dopadov

Analýza dopadov predstavuje základný krok v rámci procesu riadenia kontinuity procesov v organizácii. Jej cieľom je identifikovať kritické procesy nevyhnutné pre pokračovanie v základnej činnosti organizácie a identifikovať aktíva, ktoré tieto procesy podporujú. Na základe zistení z analýzy dopadov organizácia rozhoduje, akú stratégiu kontinuity procesov zvolí, s ohľadom na dostupné materiálne, finančné a ľudské zdroje a časové obmedzenia, s cieľom zvládnuť prípadné incidenty, ktoré by mohli ohroziť kontinuitu jej základných činností.

Následným krokom po analýze dopadov je tvorba plánov kontinuity a obnovy. Tieto plány sú vypracované na základe výstupov z analýzy dopadov a zabezpečujú konkrétne opatrenia na zachovanie kontinuity činností organizácie v prípade krízových situácií.

Samotný proces analýzy dopadov bude predstavený na príklade zdravotníckeho zariadenia, ktorý bol štruktúrovaný do niekoľkých hlavných fáz. Začal sériou úvodných stretnutí, kde boli stanovené ciele a postupy analýzy dopadov a získaná podpora zúčastnených strán. Nasledoval návrh okruhu procesov a činností na analýzu založený na informáciách o štruktúre organizácie a hlavných procesoch, príklad niektorých je uvedený v tabuľke 1. Následne sa konali moderované workshopy s vlastníkami príslušných procesov a činností, kde sa zhromažďovali potrebné údaje pre analýzu dopadov.

Biznis proces / IS	Činnosť v rámci biznis procesu/IS	Typ procesu IS
Proces poskytovania zdravotníckej starostlivosti	Tento systém zabezpečuje plánovanie a riadenie poskytovanie zdravotníckej starostlivosti /NIS-nemocničný informačný systém	Hlavný proces
Proces dodávateľského reťazca	Systém správy dodávateľov zabezpečuje sledovanie a riadenie toku materiálov a informácií v rámci dodávateľskej siete, vrátane riadenia objednávok, dodávok a vzťahov s dodávateľmi / SCM - Supply Chain Management):	Hlavný proces
Proces plánovania zdravotníckych materiálov	Systém plánovania zásob, tento systém zabezpečuje optimalizáciu potrebných zdrojov a kapacít na základe dopytu. Zahrňuje tvorbu plánov, plánovanie zdrojov, riadenie výrobných objednávok a sledovanie výkonnosti plánu/ IPS - Inventory Planning System	Hlavný proces

Tabuľka 1: Hlavné procesy

Dopady prípadnej nedostupnosti procesu, IS a údajov s nimi súvisiacimi boli hodnotené v škále od 0 do 5, tieto kritéria sú uvedené v tabuľke 2.

Hodnota	Opis dopadu	Finančná strata	Prevádzkové dopady	Legislatívne dopady	Reputačné dopady
1	Zanedbateľný vplyv, strata	10	Interne, jeden človek	Disciplinárne	Interná nespokojnosť v rámci útvaru
2	Malý vplyv, strata	100	Interne, viacero ľudí	Zmena internej legislatívy	Interná nespokojnosť v rámci viacerých útvarov
3	Značný vplyv, strata	1000	Interne, oddelenie	Začatie správneho konania na nápravu (nízka pokuta)	Interná nespokojnosť v rámci celej organizácie, nepriaznivá publicita
4	Významný vplyv, strata	10 000	Časť spoločnosti	Začatie správneho konania na nápravu (vysoká pokuta)	Národná negatívna publicita
5	Katastrofický vplyv, strata	Viac ako 100 000	Dopad na celú spoločnosť	Začatie správneho konania na EÚ úrovni smerujúce k opatreniu na nápravu (vysoká pokuta)	Medzinárodná negatívna publicita

Tabuľka 2: Popis dopadov

Na základe rozhovorov boli pre jednotlivé procesy určené možné dopady, ako aj hodnoty RPO a RTO. Okrem toho boli identifikovaní vlastníci procesov a možné externé závislosti. Pre hlavné procesy bola stanovená priorita ich obnovy. Uvádzame príklad iba vybraných hlavných procesov. Vzhľadom na citlivé údaje spoločnosti sú prezentované čísla upravené.

Biznis proces / IS	< 12 hodín	.. < 7 dní	< 14dní	Dopad	Kritické procesy	Priorita obnovy	RTO/dni	RPO/dni
Proces poskytovania zdravotnickej starostlivosti	Zanedbateľný vplyv, strata	Význam. vplyv, strata	Význam. vplyv, strata	13,10	Áno	1	< 3dni	2 deň
Proces dodávateľského reťazca	Zanedbateľný vplyv, strata	Význam. vplyv, strata	Význam. vplyv, strata	13,10	Áno	2	<3 dni	2 deň
Proces plánovania zdravotníckych materiálov	Zanedbateľný vplyv, strata	Malý vplyv, strata	Značný vplyv, strata	11,30	Áno	4	<7 dni	2 dni

Tabuľka 3: Dopady na prevádzku pri výpadku

Na základe analýzy dopadov je potrebné rozhodnúť o stratégii riadenia kontinuity a spracovať konkrétne plány/postupy v prípade havárie, ktorá by si vyžiadala obnovu všetkých procesov, alebo niektorých častí procesov a ich podporujúcich IS. Pri tvorbe plánov je potrebné zohľadniť predovšetkým:

- potrebu náhradného priestoru,
- zabezpečenie pripojenia na internet,
- potrebu zariadení - koncových staníc, tlačiarň, sieťových prvkov,
- zmluvného zabezpečenia súčinnosti kritických dodávateľov,
- minimálneho kancelárskeho zariadenia (stoly, stoličky),
- možnosť práce z domu.

V rámci ďalšieho vývoja analýzy dopadov sa uskutoční aj hodnotenie podporných procesov, ktoré majú vzťah k hlavným procesom. V prípade prerušenia týchto podporných procesov by došlo k prerušeniu aj hlavných procesov.

Záver

V kontexte súčasných kybernetických hrozieb a technologických výpadkov je evidentné, že implementácia riadenia kontinuity podnikania je nevyhnutná pre zachovanie stability a konkurencieschopnosti organizácií. Stále sa vyvíjajúce digitálne prostredie prináša so sebou množstvo výziev, ktoré môžu vážne ohroziť prevádzku a integritu podnikových systémov a procesov. V tomto článku sme sa stručne zaoberali na analýzou dopadov ako prvým krokom v procese BCM, ktorá slúži na identifikáciu kritických procesov a zdrojov nevyhnutných pre udržanie kontinuity podnikania.

Je dôležité zdôrazniť, že účinná ochrana organizácie pred kybernetickými hrozbami vyžaduje nielen technologické opatrenia, ale aj dobre premyslené stratégie riadenia rizík a kontinuity. Tesné prepojenie medzi oblasťami kybernetickej bezpečnosti a kontinuitou podnikania je kľúčové pre efektívnu reakciu na incidenty a minimalizáciu ich negatívneho vplyvu. Toto spojenie sa stáva ešte dôležitejším v kontexte právneho rámca kybernetickej bezpečnosti, ktorý organizáciám ukladá zvýšené povinnosti a požiadavky na ochranu citlivých údajov a kritických infraštruktúr.

V našom článku sme ilustrovali jeden z príkladov analýzy dopadov, ktorý sa zameriaval na hodnotenie hlavných procesov organizácie z hľadiska ich kritickosti a časových nárokov na ich obnovu. Tento proces umožňuje organizáciám získať dôležité poznatky o tom, ktoré oblasti ich činnosti sú najzraniteľnejšie v prípade výpadku a aké zdroje budú potrebné na obnovenie normálnej prevádzky. Tieto poznatky sú potom kľúčové pre tvorbu plánov kontinuity a rýchlu reakciu v prípade krízovej situácie.

Literatúra

FURFARO, A., GALLO, T., SACCA, D. 2016. Modeling Cyber Systemic Risk for the Business Continuity Plan of a Bank. International Conference on Availability, Reliability, and Security, 2016 (9817) pp. 158-174. ISBN : 978-3-319-45506-8.

ISO (2019), 22301 Security and resilience – Business continuity management systems – Requirements.

KOSUTIC, D. Becoming resilient. The definitive guide to ISO 22 301 Implementation. Zagreb, Croatia. ISBN: 978-953-57452-3-5.

MCDONALD, R. 2008 "New considerations for security compliance, reliability and business continuity," IEEE Rural Electric Power Conference, Charleston, SC, USA, 2008, pp. B1-B1-7, doi: 10.1109/REPCON.2008.4520132.

Methodology of risk analysis and zákonimpact analysis. Available on: https://mirri.gov.sk/wp-content/uploads/2023/01/KB-K2_3-10-Metodika-na-v%C3%BDkon-anal%C3%BDzy-riz%C3%ADk-v1.1.pdf.

RODRIGUEZ-BACA, L.S. at all. 2023. Experimental Study based on the Implementation of a Rugaratory Framework for the iMprovement of Cyber Resiliencei in SMEEx. In:International Journal on Recent and Innovation Trends in Computing and Communication, 11(3), ISSN: 2321-8169. DOI: <https://doi.org/10.17762/ijritcc.v11i3.6337>.

Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/1148 zo 6. júla 2016 o opatreniach na zabezpečenie vysokej spoločnej úrovne bezpečnosti sietí a informačných systémov v Únii. Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX:32016L1148>.

Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2022/2555 zo 14. decembra 2022 o opatreniach na zabezpečenie vysokej spoločnej úrovne kybernetickej bezpečnosti v Únii, ktorou sa mení nariadenie (EÚ) č. 910/2014 a smernica (EÚ) 2018/1972 a zrušuje smernica (EÚ) 2016/114). Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX:32022L2555>.

Zákon č. 69/2018 o kybernetickej bezpečnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Dostupné na: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2018/69/>.

O VÝVOJI A POUŽÍVANÍ POJMU „HYBRIDNÁ VOJNA“¹

ON THE DEVELOPMENT AND USE OF THE TERM "HYBRID WARFARE"

David Kollár², Juraj Vrbovský³

ABSTRACT

In recent years, hybrid war is one of the most used terms not only in the sphere of military and security, but also in the field of politics and international relations, especially after the invasion of Ukraine by troops of the Russian Federation. It appears more and more often not only in scientific or professional publications, studies, or articles in the field of military and security, but also in various magazines, reports and debates outside the military and security community. It might seem that this is a new term or even a new type of conflict, but it is not. Hybrid war is not a new phenomenon, it has been known for many years, but after the outbreak of the conflict in Ukraine, this term is much more popular and used more often. Nevertheless, the greater part of the general public does not know what the term really means, what hybrid warfare represents, and therefore the paper briefly deals with the development and use of the term "hybrid warfare".

Keywords: Hybrid warfare, hybrid war, hybrid threats, term, concept, use.

Úvod

Neustále napredujúci progresívny rozvoj spoločnosti priniesol množstvo nových výrobkov, zariadení a technológií. Mnohé z nich sa dnes využívajú nie len vo fyzickom, ale aj v kybernetickom priestore (Grega a kol., 2020). S ním sa spájajú pojmy ako kybernetický útok, kybernetická vojna či kybernetická obrana (Nad', Nečas, 2013) a tiež informačné alebo kybernetické operácie (Nečas, Kollár, 2021). Tie sú zasa pevnou súčasťou hybridnej vojny.

Hybridná vojna je pojem, ktorý sa v posledných rokoch, a zvlášť po vypuknutí konfliktu na Ukrajine, objavuje čoraz častejšie nielen v slovníku

¹ Táto práca bola spracovaná v rámci projektu č. APVV-20-0334 „Nie je to pravda, ale mohla by byť“: Konšpiračné teórie a hoaxy v modernom vývoji Slovenska v európskom kontexte. Táto štúdia bola vypracovaná v rámci projektu VEGA č. 1/0578/23 „Kyberneticko-sociálne bezpečnostné hrozby v súčasnom svete: prípadová štúdia o hrozbách dezinformácií a novovznikajúcich hrozbách v spoločenskom kontexte“

² David Kollár, Mgr. PhD., odborný asistent, Katedra bezpečnostných štúdií, Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, Kuzmányho 1, 974 01 Banská Bystrica, e-mail: david.kollar@umb.sk

³ Juraj Vrbovský, Mgr. interný doktorand, Katedra bezpečnostných štúdií, Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, Kuzmányho 1, 974 01 Banská Bystrica, e-mail: juraj.vrbovsky@umb.sk

vojakov, vojenských teoretikov alebo bezpečnostných expertov, ale aj v slovníku politikov, novinárov či diskutujúcich občanov. Neobjavuje sa už len vo vedecko-odborných publikáciách, štúdiách či vedecko-odborných časopisoch z oblasti vojenstva a bezpečnosti, ale pomerne frekventovane aj v rôznych správach, reportážach, článkoch, publicistických reláciách alebo debatách mimo odbornú vojenskú a bezpečnostnú komunitu (Ivančík, 2016, s. 130).

Samotný pojem „hybridná vojna“ sa môže zdať niekomu nový v kontexte moderných bezpečnostných, politických a vojenských štúdií. S pomerne veľkou istotou ale možno povedať, že vôbec nie je až taký nový. Počas vývoja ľudskej civilizácie vždy dochádzalo ku konfliktom medzi silnejšími a slabšími protivníkmi, či už medzi etnickými komunitami alebo neskôr medzi národnými štátmi (Ivančík, 2016; Kazanský a kol., 2017; Jurčák, 2020; Tomášek, 2022). Taktiež v priebehu histórie vývoja ľudstva na štátnych aktéroch vždy narážali aj určití neštátni aktéri, ktorí sa snažili prinútiť daný štát, aby splnil ich požiadavky (Jurčák, 2018; Ivančík, 2020, Tomášek, 2022). Rozvoj moderných technológií a zariadení však umožnil, aby pojem „hybridná vojna“ dostal úplne novú vedeckú interpretáciu (Jurčák, 2016, Ivančík, 2023).

1 Vývoj a použitie pojmu „hybridná vojna“

Medzi prvých teoretikov, ktorí použili termín „hybridná vojna“, patrili Frank Hoffman a James Mattis (2005), ktorí tento pojem použili vo svojej spoločnej práci z roku 2005 s názvom *Future Warfare: The Rise of Hybrid Wars*. Uvedení autori nazvali v spomenutom článku hrozby pre americkú armádu v okupovanom Iraku a Afganistane (terorizmus, gerilová vojna, informačné operácie, aktivity organizovaných zločineckých skupín) ako „hybridné“ – spájajúce rôzne formy pôsobenia protivníka a považovali to budúci model vojny. Následne, po vydaní tejto práce, predložil Frank Hoffman (2007) vo svojom diele *Conflict in the 21st Century: the Rise of Hybrid Wars* zodpovedajúce vedecké postuláty, ktoré najprv americkí a neskôr aj ich izraelskí, britskí a ďalší západoeurópski kolegovia používali v nasledujúcich rokoch pri diskusii o modernom vedení vojny.

Zatiaľ čo výraz „hybridná vojna“ sa stal široko používaným západnými odborníkmi v ich diskusiách, v oficiálnych dokumentoch, ako sú napríklad dokumenty Ministerstva obrany Spojených štátov amerických (MO USA), to tak spočiatku nebolo. Až po podrobných pragmatických diskusiách začalo MO USA používať termín v roku 2010. V skutočnosti MO USA prvýkrát použilo termín „hybrid“ na označenie zvýšenej zložitosti modernej vojny, pretože súčasné ozbrojené konflikty zahŕňajú oveľa viac aktérov v porovnaní s konfliktami z minulosti.

V tejto súvislosti možno konštatovať, že po roku 2010 sa používanie pojmov „hybridná vojna“ a „hybridné hrozby“ stalo bežným, a to tak v odborných a vedeckých prácach, ako aj v doktrínálnych dokumentoch väčšiny západných

krajín. Diskusia a používanie tohto termínu pokračovali a rozvíjali sa spolu s diskusiami o jeho dôsledkoch na taktickej a operačnej úrovni (Jurčák, 2016; Ivančík, 2016; Jurčák, 2018).

Všeobecne možno v nadväznosti na uvedené možno hovoriť o troch základných pohľadoch na vymedzenie a definovanie pojmu hybridná vojna: a) americkom, b) európskom a c) ruskom.

Z amerického uhla pohľadu hybridná vojna predstavuje vojnu, v ktorej pôsobia štátni i neštátni aktéri, ktorí pri vedení bojovej činnosti využívajú metódy, ktoré predstavujú hybridné hrozby. Tie, ako uvádza Hoffman (2007, s. 8), *„zahŕňajú celú škálu spôsobov boja, vrátane konvenčných spôsobov a schopností, neregulárnej taktiky a nepravidelných formácií, ako aj kriminálne a teroristické činy, ktoré zahŕňajú neobmedzené násilie, nátlak, spoločenské nepokoje a rozvrat.“* Neskôr dodáva, že *„tieto rôznorodé aktivity môžu byť vykonávané viacerými samostatnými jednotkami (alebo dokonca tou istou jednotkou), pričom sú operačne a takticky riadené a koordinované v priestore operácie za účelom dosiahnutia synergického efektu vo fyzickom i psychologickom rozmere konfliktu. Želané účinky pritom možno dosiahnuť na všetkých úrovniach konfliktu.“* (Hoffman, 2009, s. 36)

Z európskeho uhla pohľadu *„hybridná vojna predstavuje široké spektrum nepriateľských aktivít, v ktorých úloha vojenského komponentu je skôr malá, pretože politický, informačný, ekonomický a psychologický vplyv sa stáva hlavným prostriedkom vedenia boja. Takéto metódy pomáhajú dosiahnuť významné výsledky: teritoriálne, politické a ekonomické straty nepriateľa, chaos a rozvrat systému výkonu štátnej moci a oslabenie morálky spoločnosti“* (Manko, Mikhieiev, 2018, s. 13). Pod pojmom hybridná vojna sa v európskom koncepte tiež rozumie *„konflikt, v ktorom štátni alebo neštátni aktéri využívajú všetky spôsoby vedenia boja súčasne, pričom používajú moderné konvenčné zbrane, nekonvenčné spôsoby a taktiky, terorizmus a kriminálne aktivity s cieľom destabilizovať existujúci poriadok (systém)“* (UKMoD, 2008, s. 15).

Ruský pohľad predstavuje koncepcia, ktorej autorom je generál Gerasimov, podľa ktorého *„hybridná vojna je vojnou novej generácie, v ktorej tradičné vojenské metódy a postupy sú nahradené hybridnými, to znamená širokou škálou politických, ekonomických, informačných, medzinárodných, humanitárnych a ďalších nástrojov“*. Gerasimov ďalej hovorí, že *„v 21. storočí začína prevládať tendencia, kedy hranice medzi vojnou a mierom sú rozmazané. Vojny sa nevyhlasujú a ak sa začnú, neprebiehajú podľa obvyklej šablóny. Skúsenosti z konfliktov spojených s tzv. farebnými revolúciami v severnej Afrike a na Blízkom Východe poukazujú na to, že prosperujúci štát sa môže stať za niekoľko mesiacov, ba dokonca aj dní arénou vojenského zápasu, obeťou zahraničnej intervencie, a dostať sa do stavu humanitárnej katastrofy, chaosu a občianskej vojny.“* (Gerasimov, 2013; in: Ivančík, 2016, s. 137)

Pri sledovaní vývoja používania termínu hybridná vojna v odborných a vedeckých diskusiách a doktrinálnych dokumentoch je potrebné poznamenať,

že rok 2014, keď na Ukrajine došlo k politickým otrasom, predstavuje rok dramatických zmien. Po odstránení vtedajšej vlády (podporovanej Ruskom) opozíciou (podporovanou západnými krajinami) a používaní metód hybridnej vojny pri tejto zmene, došlo ku konfliktu medzi Kyjevom a rusky hovoriacim obyvateľstvom na východe krajiny, k vyhlásenie separatistických tzv. ľudových republík – Doneckej a Luhanskej, k anexii Krymu v rozpore s medzinárodným právom a k jeho začleneniu do Ruskej federácie. Bezprostredne po týchto udalostiach niektorí experti a politici začali označovať akcie Ruska na Ukrajine za hybridnú vojnu (DeBenedictis, 2021; Miron, 2023).

Jedným z významných dôvodov na nahradenie existujúcej koncepcie bol príspevok vyššie spomenutého náčelníka generálneho štábu ruských ozbrojených síl generála Valerija Vasilieviča Gerasimova, ktorý v tom čase zastával rovnakú funkciu. Generál Gerasimov vo svojom príspevku z roku 2013 *The Importance of Science is in Forecasting* predstavil strategické myslenie o vedení modernej vojny. V príspevku vyzdvihol, že najmä použitie asymetrických nevojenských prostriedkov na dosiahnutie politických a strategických cieľov nadobudlo oveľa väčší význam ako používanie klasických vojenských prostriedkov. Podľa Gerasimova moderná vojna zahŕňa širokú škálu aktérov – od počítačových hackerov, novinárov a ekonómov až po spravodajské služby a špeciálne vojenské sily atď. Z metód vyzdvihol najmä partizánsku vojnu. Rôzni odborníci, najmä zo Západu, považovali názory vyjadrené v tomto dokumente za novú ruskú vojenskú doktrínu – tzv. Gerasimovovu doktrínu (Selhorst, 2016; McDermott, 2016).

V priebehu ostatných rokov sme svedkami toho, že doterajšiu teoretickú a vedeckú diskusiu, ktorá sa viedla vo vedeckých kruhoch, teraz inštitucionalizuje NATO a EÚ. Napríklad na summite vo Walese, ktorý sa konal v septembri 2014, sa lídri aliancie NATO dohodli na dvoch nových strategických výzvach pre NATO, diametrálne odlišných svojou formou a prejavom: Ruská federácia na východe a teroristická skupina Islamský štát na juhovýchode. Vtedajší veliteľ síl NATO generál Philip Breedlove poukázal na to, že tieto dve výzvy predstavujú rozdielni aktéri, ktorí využívajú rôzne formy akcie v rámci modelu modernej hybridnej vojny (Lasconjarias, Larsen, 2015). Bez ohľadu na to, že v NATO nepanoval konsenzus o prijatí všeobecne akceptovanej definície pojmu „hybridná vojna“, možno ho nájsť vo viacerých dokumentoch, ako aj počuť vo vyjadreniach niektorých predstaviteľov, kde sa tento pojem chápe ako rôzne akcie protivníka v rámci tzv. DIMEFIL spektra, t. j. diplomatického, informačného, vojenského, ekonomického, finančného, spravodajského a právneho spektra metód (Erdal a kol., 2016).

Paralelne s definovaním pojmu „hybridná vojna“ prebiehal proces chápania pojmu „hybrid“ a implementácie zodpovedajúcich metód do moderných doktrinálnych riešení obrany štátov, a to tak na západnej, ako aj na východnej pologuli. Spoločnými kľúčovými prvkami, ktoré sa objavovali v doktrinálnych dokumentoch týkajúcich sa hybridnej vojny, boli napríklad: diplomacia, informačné útoky, ekonomická vojna, informačná vojna a propaganda, miestne

skupiny, nepravidelné ozbrojené sily (teroristi), regulárne ozbrojené sily a špeciálne jednotky. Pri uvažovaní o obsahu hybridnej vojny, musíme mať na pamäti, že vojna pozostáva z metód, spôsobov, prostriedkov a foriem konania konfliktných strán. V súlade s tým chce každá strana použitím rôznych kombinácií vyššie uvedených metód a prostriedkov prinútiť svojho protivníka, aby akceptoval jej vôľu (Wither, 2016; Poster, 2022).

Na základe vykonanej analýzy viacerých dokumentov možno konštatovať, že najvýznamnejšie prvky hybridnej vojny zahŕňajú:

- politické metódy a akcie;
- ekonomické opatrenia a tlaky;
- sociálne zmeny, ktorých výsledkom sú informačné, ideologické a psychologické aktivity a konflikty;
- IT metódy (najmä kybernetické útoky);
- podvratné aktivity;
- terorizmus a podnecovanie ozbrojených povstaní;
- trestná činnosť;
- konvenčné vojenské akcie (Ivančík, 2022).

V tomto kontexte je potrebné zopakovať, že hybridná vojna nie je novým druhom vojny, ale používa sa od staroveku, aj keď v inej forme a s iným názvom. Takmer v každej vojne možno identifikovať prvky hybridnej vojny, či už ide o dobytčie, koloniálne vojny, prvú a druhú svetovú vojnu, vojnu vo Vietname, konflikty na Balkáne, na africkom kontinente alebo v Iraku či Afganistane a najnovšie v konflikte na Ukrajine.

Záver

Prevažná väčšina autorov, odborníkov i diskutujúcich z radov akademickej obce, vojensko-bezpečnostnej komunity i odbornej a širšej verejnosti sa v zásade zhoduje v tom, že charakter ozbrojených konfliktov sa po skončení druhej svetovej vojny výrazne zmenil. Vlastníctvo jadrových zbraní takmer úplne vylúčilo možnosť totálnej vojny medzi superveľmocami, resp. medzi krajinami vlastniacimi jadrové zbrane. K ešte významnejšej zmene z tohto hľadiska došlo po skončení studenej vojny a rozpade bipolárneho usporiadania sveta, kedy podmienky, v nadväznosti na zmeny v bezpečnostnom prostredí, začali priat' (i keď s určitými výnimkami) skôr vedeniu nekonvenčných partizánskych alebo povstaleckých vojen, než vedeniu klasických konvenčných vojen.

Nekonvenčným typom je aj hybridná vojna, ktorá predstavuje veľmi silný a komplexný spôsob vedenia moderného ozbrojeného konfliktu. Konfliktu, ktorý nezačína výstrelom a už vôbec nie vyhlásením vojny. Konfliktu, o ktorom napadnutá spoločnosť spočiatku ani nevie, dokonca ani netuší alebo si nepripúšťa, že bola napadnutá a nachádza sa vo vojne. Konfliktu, pri ktorom prípravy agresora naň začali už oveľa skôr, a pri ktorom je agresor prostredníctvom získaných (najmä) spravodajských informácií schopný identifikovať silné a slabé miesta

svojho protivníka, tomu prispôbiť svoju stratégiu a taktiku a zvoliť čo najvhodnejšiu kombináciu konvenčných a nekonvenčných spôsobov, metód a prostriedkov vedenia boja za účelom dosiahnutia svojich cieľov.

Záverom možno opätovne zdôrazniť, že i keď v prípade hybridnej vojny naozaj nejde o nový typ vojny, s dynamicky postupujúcim vývojom ľudskej spoločnosti, novými objavmi, zavádzaním novších a modernejších systémov a technológií, aplikáciou nových, netradičných a v mnohých prípadoch i nelegálnych či neregulárnych postupov a metód, ako aj zvyšovaním významu info a kyber priestoru, ale aj prehlbovaním globálnych ekonomických, sociálnych, environmentálnych a bezpečnostných problémov ľudstva a negatívnych vplyvov globalizácie, bude s najväčšou pravdepodobnosťou tento typ vojny prevládať aj v nasledujúcich desaťročiach 21. storočia.

Literatúra

DEBENEDICTIS, K. 2021. *Russian 'Hybrid Warfare' and the Annexation of Crimea*. London : Bloomsbury Academy Publishing, 2021. 280 s. ISBN 978-0-75563-999-1.

ERDAL, C., MURAT, A., BASAR, K. [online]. 2016. Modeling and Simulation for Hybrid Environments In *NMSG Conference*, 2016. [cit. 17.12.2023]. Dostupné na internete: <<https://www.sto.nato.int/publications/STO%20Meeting%20Proceedings/STO-MP-MSG-143/MPMSG-143-08P.pdf>>.

GREGA, M., ŽENTEK, M., NEČAS, P. 2020. Security Threats Versus New Areas and Approaches of the Cyber Synthetic Environment. In Fabián, K. – Beňuška, T. (eds.): *Analysis of Social Network Security. Threats in the Cyberspace*. Krakov : University of Public and Individual Security „Apeiron” in Krakow, 2020. ISBN 978-83-64035-70-8, s. 172-233.

HOFFMAN, F. G. [online]. 2007. Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars. In Potomac Institute, 2007. [cit. 18.12.2023]. Dostupné na internete:

<https://www.potomacinstitute.org/images/stories/publications/potomac_hybrid_war_0108.pdf>.

HOFFMAN, F. G. [online]. 2009. Hybrid Warfare and Challenges. In *Small Wars Journal*, 2009. [cit. 18.12.2023]. Dostupné na internete: <<https://smallwarsjournal.com/documents/jfqhoffman.pdf>>.

IVANČÍK, R. 2016. Teoretické východiská skúmania problematiky hybridnej vojny – vojny 21. storočia. In *Medzinárodné vzťahy*, roč. 14, 2016, č. 2. ISSN 1339 – 2751, s. 130-156.

IVANČÍK, R. 2020. Analýza prístupov k definovaniu a vymedzeniu hybridnej vojny. In *Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie „Národná a medzinárodná bezpečnosť 2020“*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl

- generála Milana Rastislava Štefánika. 2020. ISBN 978-80-8040-589-2, s. 174-184.
- IVANČÍK, R. 2022. Kybernetické útoky ako súčasť informačných operácií počas hybridnej vojny. In *Trilobit*, roč. 14, 2022, č. 2, 14 s. ISSN 1804-1795.
- IVANČÍK, R. 2023. Aktuálne východiská skúmania problematiky hybridných hrozieb. In *Policajná teória a prax*, roč. 31, 2023, č. 3. ISSN 1335-1370, s. 38-52.
- JURČÁK, V. 2020. Súčasný pohľad na definovanie pojmov hybridná hrozba a hybridná vojna. In *Hodnoty trestného práva, kriminalistiky, kriminológie, forenzných a bezpečnostných vied v teórii a praxi*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2020. ISBN 978-80-7380-829-7, s. 753-769.
- JURČÁK, V., JURČÁK, J., SASARÁK, J. 2016. Hybridné hrozby – výzva pre Európsku úniu. In *Medzinárodné vzťahy – aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky*. Bratislava : Ekonomická univerzita, 2016. ISBN 978-80-225-4365-1, s. 542-550.
- JURČÁK, V., TURAC, J. 2018. Hybridné vojny – výzva pre NATO. In *Zborník vedeckých prác z medzinárodnej vedeckej konferencie „Bezpečnostné fórum 2018“*. Banská Bystrica : Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici a Interpolis, 2018. ISBN 978-80-972673-5-3, s. 177-184.
- KAZANSKÝ, R., GREGA, M., NEČAS, P. 2017. Constructive Simulation Technology in Slovak Military and Civilian Training Environment. In *Medzinárodné vzťahy 2017: Aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky – zborník príspevkov z 18. medzinárodnej vedeckej konferencie*. Bratislava : Ekonomická univerzita v Bratislave, Fakulta medzinárodných vzťahov, roč. 18, 2017. ISBN 978-80-225-4488-7, s. 527-538.
- LASCONJARIAS, G., LARSEN, J. A. [online]. 2015. NATO's Response to Hybrid Threats. In *NATO Defense College*, 2015. [cit. 17.12.2023]. Dostupné na internete: <https://www.files.ethz.ch/isn/195405/fp_24.pdf>.
- MANKO, O. – MIKHIEIEV, Y. 2018. Defining the Concept of 'Hybrid Warfare' Based on Analysis of Russian Agression against Ukraine. In *Information & Security: An International Journal*, roč. 41, 2018. ISSN 0861-5160, s. 11-20.
- MATTIS, J. N., HOFFMAN, F. G. [online]. 2005. Future Warfare: The Rise of Hybrid Wars. In *U.S. Naval Institute*, 2005. [cit. 17.12.2023]. Dostupné na internete: <<https://www.usni.org/magazines/proceedings/2005/november/future-warfare-rise-hybrid-wars>>.
- McDERMOTT, T. [online]. 2016. Does Russia Have a Gerasimov Doctrine? In *Parameters*, roč. 46, 2016, č. 1. ISSN 0031-1723, s. 97-105. [cit. 17.12.2023]. Dostupné na internete: <<https://press.armywarcollege.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2827&context=parameters>>.
- MIRON, M. 2023. Russian 'hybrid warfare' and the annexation of Crimea: the modern application of Soviet political warfare. In *International Affairs*, roč. 99, 2023, č. 1. ISSN 1468-2346, s. 397–398.

- NAĎ, J., NEČAS, P. 2013. Kybernetická obrana: Strategická úloha Severoatlantickej aliancie v kontexte národnej implikácie. In *Manažérstvo bezpečnosti 2013 – zborník vedeckých prác*. Košice: Vysoká škola bezpečnostného manažérstva, roč. 6, 2013. ISBN 978-80-89282-92-0, s. 153-161.
- NEČAS, P., KOLLÁR, D. 2021. Cyber Security and Information Protection on the Transnational Level. In *Security Forum 2021 – zborník vedeckých prác*. Banská Bystrica : Interpolis, roč. 14, 2021. ISBN 978-80-973394-5-6, s. 258-267.
- POSTER, P. [online]. 2022. Making Sense of Hybrid Warfare in the 21st Century: Old Concept, New Techniques. In *Polemics Magazine*, 2022. [cit. 18.12.2023]. Dostupné na internete: <<https://www.polemics-magazine.com/int/making-sense-of-hybrid-warfare-in-the-21st-century-old-concept-new-techniques-and-the-case-of-the-russian-federation>>.
- SELHORST, T. [online]. 2016. Russia's Perception Warfare. In *Militaire Spectator*, 2016. [cit. 17.12.2023]. Dostupné na internete: <<https://militaire-spectator.nl/artikelen/russias-perception-warfare>>.
- TOMÁŠEK, R. 2022. O hybridných hrozbách a hybridnej vojne. In *Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie „Národná a medzinárodná bezpečnosť 2022“*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika, 2022. ISBN 978-80-8040-631-8, s. 319-328.
- UKMoD. [online]. 2008. The Future Land Operational Concept. In *United Kingdom Ministry of Defence*, 2009. [cit. 18.12.2023]. Dostupné na internete: <<http://www.navedu.navy.mi.th/stg/databasestory/data/youttasart/youttasartlae/bigcity/UK/4.UK%20Future%20Land%20Operational%20Concept.pdf>>.
- WITHER, J. K. [online]. 2016. Making Sense of Hybrid Warfare. In *Connections: The Quarterly Journal*, roč. 15, 2016, č. 2. ISSN 1812-2973, s. 73-87. [cit. 18.12.2023]. Dostupné na internete: <<http://dx.doi.org/10.11610/Connections.15.2.06>>.

GEOPOLITICKÉ DÔSLEDKY ČÍNSKEJ INICIATÍVY NOVÁ HODVÁBNA CESTA PRE EURÓPU

GEOPOLITICAL CONSEQUENCES OF THE CHINESE INITIATIVE NEW SILK ROAD FOR EUROPE

Luboš Lietava¹

ABSTRACT

The New Silk Road Initiative a colossal infrastructure and economic development project that China initiated in 2013. The New Silk Road Initiative or as it is also known as the "One Belt One Road" project was first announced by Chinese President Xi Jinping in 2013. The aim of this ambitious plan is to create a vast network of railways, roads, ports and other infrastructure that would connect China with Europe, Africa and Asia. China's New Silk Road initiative is based on two main branches, which are the Silk Road Economic Belt, which leads from China through Central Asia to Europe, and the Maritime Silk Road, which is supposed to connect China with Africa and Europe, is supposed to lead through the Malacca Strait and the Bay of Bengal around of the Indian peninsula to East Africa and further through the Suez Canal to Europe. Turkey presented a new third branch of the New Silk Road called "Middle Corridor". It includes the Baku-Tbilisi-Kars railway line, which is the main pillar of the central corridor. The block container train traffic is to arrive from Xi'an, China and to Turkey, from where it is to enter Europe. This project represents too much Chinese influence for the European market, and in Asia it runs into the problems of less developed states, as well as the Russian sphere of interest. As an idea, this project may look interesting to some European states, but their inclusion in this initiative would mean a huge security challenge. However, current developments on the European continent have probably postponed this initiative for the distant future

Keywords: geopolitics, New Silk Road, China, One Belt One Road

Úvod

Iniciatíva Nová hodvábna cesta kolosálny projekt rozvoja infraštruktúry a hospodárstva, ktorý Čína iniciovala v roku 2013. Iniciatívu Nová hodvábna cesta alebo ako je tiež známa ako projekt "Jedno pásma, jedna cesta" prvýkrát oznámil čínsky prezident Si Ťin-pching v roku 2013. Cieľom tohto ambiciózneho plánu je vytvoriť rozsiahlu sieť železníc, ciest, prístavov a ďalšej infraštruktúry, ktorá by spojila Čínu s Európou, Afrikou a Áziou. Čínska iniciatíva Nová hodvábna cesta sa zakladá na dvoch hlavných vetvách, ktorými sú Hospodársky pás Hodvábnej cesty, ktorá vedie z Číny cez Strednú Áziu do Európy a Námorná hodvábna cesta

¹ Luboš Lietava, PhDr., externý doktorand, Katedra politológie, Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Kuzmányho 1, 974 01 Banská Bystrica, e-mail: lubos.lietava@student.umb.sk

ktoré majú spojiť Čínu s Afrikou a Európou, má viesť cez Melackú úžinu a Bengálsky záliv okolo Indického polostrova k východnej Afrike a ďalej cez Suezský prieplyv do Európy. Turecko predložilo novú tretiu vetvu Novej hodvábanej cesty s názvom "Stredný koridor". Tá zahŕňa železničnú trať Baku-Tbilisi-Kars, ktorá predstavuje hlavný pilier stredného koridoru. Bloková kontajnerová vlaková doprava má prichádzať z čínskeho Xi'anu a do Turecka, odkiaľ má vstupovať do Európy. Hlavným cieľom iniciatívy Nová hodvábná cesta je zlepšenie a vybudovanie logistickej infraštruktúry naprieč euráziským kontinentom, pričom má zabezpečiť zlepšenie rozsahu obchodu spájajúceho Áziu, Afriku a Európu prostredníctvom ciest a námorných trás. Železnica by skrátila čas prepravy nákladu medzi Čínou a Tureckom z jedného mesiaca na približne dva týždne, zatiaľ čo celá trasa medzi Čínou a západnou Európou bude trvať približne o týždeň dlhšie. Hoci BRI ponúka hospodárske príležitosti a rozvoj infraštruktúry, prináša so sebou aj množstvo geopolitických a strategických rizík, a to najmä pre Európu. Preto je dôležité analyzovať mnohostranné dôsledky Novej hodvábanej cesty na geopolitické prostredie Európy. Nová hodvábná cesta predstavuje komplexnú finančnú a obchodnú stratégiu, ktorá má predstavovať odpoveď Číny na geoekonomickú globálnu situáciu a kladie si za cieľ zvýšiť globálny vplyv Číny. (Davies, 2020) Čínska iniciatíva Nová hodvábná cesta je snahou, ako ponúknuť alternatívny globálny ekonomický systém pre štáty na východnej pologule. Bývalý prezident Spojených štátov Donald Trump počas výkonu svojej funkcie spochybňoval existujúce inštitucionálne usporiadania, ako sú NATO a Organizácia Spojených národov, pričom zaujal ostrý postoj k obchodu, najmä v rámci eskalujúcej obchodnej vojny medzi USA a Čínou. Európska únia čelí od roku 2008 mnohým krízam, čo v prípade, že tieto krízy pretrvávajú, hrozí oslabením jej doteraz vplyvného postavenia ako globálnej obchodnej mocnosti. Preto je Nová hodvábná cesta lákavou iniciatívou pre mnohé štáty, ktoré sú buď pod sankciami alebo sú z iných dôvodov vyňaté z globálneho ekonomického obchodného systému. Vytvorenie takéhoto obchodného regiónu, ktoré by zahŕňalo aj rizikové štáty cestou, ako ich začleniť do alternatívneho globálneho systému, ktorému by velila Čína. Vytvorenie takéhoto spojenia medzi východnými štátmi a Európskou úniou môže vytvoriť politické problémy na domácej ale aj zahraničnej scéne. Taktiež to môže oživiť témy pretrvávajúcich problémov Európskej únie, ako sú jej nesúrodosť a rôznorodosť pri spoločných názoroch na zahranično-politické otázky. Nová hodvábná cesta má potenciál zmeniť hospodárske vzťahy medzi EÚ a Čínou, však zatiaľ čelí mnohým bezpečnostným ale aj politickým výzvam. Prehlbenie partnerstva s Čínou nemusí mať pozitívny dopad na domáci európsky trh, konkurencieschopnosť a navyše, prípadné nebezpečenie môže hroziť pre Európsku úniu aj z geopolitického a bezpečnostného hľadiska.

Motivácia Číny vybudovať Novú hodvábnu cestu

Čína je na rozdiel od Európy obklopená strategickými spojencami alebo bezpečnostnými partnermi svojho hlavného strategického konkurenta USA (Južná Kórea, Japonsko, Filipíny, Austrália) a čoraz asertívnejšieho regionálneho konkurenta Indie. Táto situácia vytvára pocit strategického obkľúčenia Číny, pričom tá zatiaľ nie je schopná projektovať vojenskú silu ďaleko od svojho územia, formuje jej snahu rozširovať svoje pôsobenie aj na Západ a zabezpečiť si tak prepojenie na európske trhy, kde by mohla ponúkať svoje zdroje. (Za posledných 30 rokov zažilo susedstvo Číny len menšie konflikty, najmä medzi Severnou a Južnou Kóreou, zatiaľ čo susedstvo EÚ bolo nepokojné v dôsledku vojenských konfliktov v Sýrii, Líbyi, Gruzínsku, Kosove a najnovšie vojnou na Ukrajine. Tieto konflikty vyvolali vlny utečencov do Európy a posilnili populistické hnutia, ktoré oslabili úsilie EÚ o podporu politickej integrácie. Čína ako spojenec Ruskej federácie ale aktuálne čelí problému sankcií, ktoré boli uvalené na Ruskú federáciu. Tie by mohli prekaziť čínske plány na prepojenie sa na európske trhy. Taktiež Čína čelí bezpečnostnému problému vyplývajúcej zo strategického súperenia so Spojenými štátmi v technologickej a exportnej vojne. Čína vzhľadom na svoju energetickú závislosť od Blízkeho východu (väčšina jej dovozu ropy pochádza z Blízkeho východu) (Statista, 2022) potrebuje stabilitu cien energie a bezpečný nepretržitý prístup do regiónu, na financovanie tohto projektu. Najsľubnejším spôsobom, ako sa EÚ môže vyhnúť tejto ťažkej situácii, je zabezpečiť, aby jej periféria bola stabilná, prosperujúca a jednotná. Na dosiahnutie racionálneho ekonomického cieľa, bez mocenských záujmov, by Nová hodvábna cesta skutočne mohla slúžiť ako platforma, na ktorej by EÚ, Čína a krajiny severnej Afriky a Blízkeho východu optimalizovali svoje hospodárske synergie a mohli by podporovať obnovu a budovanie štátu v oblastiach zničených konfliktami, najnovšie napríklad na Ukrajine. Takáto spolupráca by sa však stretla s nesúhlasom Ruskej federácie, Spojených štátov ako aj iných strategických partnerov oboch strán, čo túto úvahu posúva iba do idealistickej, špekulatívnej roviny. Nemožno ignorovať ani geopolitickú motiváciu iniciatívy Novej hodvábnej cesty, ktorá zahŕňa celý rad programov, ako napríklad zlepšenie reputácie Číny v jej susedstve; zabezpečenie spoľahlivých tokov energie do Číny zo Strednej Ázie a Blízkeho východu, ktorým napríklad americké námorníctvo nemôže brániť; získanie prístupu do prístavov alebo nových vojenských základní, ktoré pomôžu projektovať čínsku pozemnú a podmorskú námornú silu; alebo jednoducho využitie Novej hodvábnej cesty na symbolizovanie definitívneho nástupu Číny ako globálnej mocnosti (Tata, 2017) Nová hodvábna cesta stelesňuje ambíciu Číny stať sa globálnou supervelmocou s vplyvnými obchodnými, diplomatickými a vojenskými väzbami v strednej a juhovýchodnej Ázii, Afrike, na Blízkom východe a v Európe. Tento rozsiahly projekt by v konečnom dôsledku mohol stáť niekoľko miliárd dolárov a v ideálnom prípade by prehĺbil čínske väzby so zúčastnenými 68 krajinami. Tieto krajiny spoločne

predstavujú približne 40 % svetového HDP a asi 60 % svetovej populácie a posilnením väzieb s týmito krajinami by Čína dúfala, že získa nové zdroje medzinárodného vplyvu a zároveň bude generovať značné príjmy, ktoré by ospravedlnili tieto veľké finančné výdavky. (economics, 2023) Vzhľadom na svojich päť pilierov - koordináciu politík, prepojenie infraštruktúry, neobmedzený obchod, finančnú integráciu a medziľudskú výmenu - je Nová hodvábna cesta veľkou stratégiou, ktorá spája nielen rôzne geografické regióny, ale zahŕňa aj rôzne hospodárske odvetvia a geopolitických výziev.

Obavy z financovania Novej hodvábnej cesty

Hlavnou obavou pre Európu je závislosť projektov Novej hodvábnej cesty od čínskych pôžičiek. Exportno-importná banka Číny a Čínska rozvojová banka sú hlavnými ručiteľmi, ktorí poskytujú úvery a financovanie projektov Novej hodvábnej cesty. Potencionálne obrovské dlhy, ktoré by vznikli zúčastneným krajinám, vyvolávajú obavy o ich schopnosť splácať. Takáto finančná závislosť by mohla ohroziť hospodársku suverenitu európskych štátov zapojených do tohto rozhodovacie členských štátov a ich vnútropolitické projektu a tým potenciálne umožniť Číne neprimeraný vplyv na procesy počas a aj po dokončení výstavby pre zainteresované štáty ako aj ich zahraničnopolitické smerovanie. Úverové ratingy všetkých zainteresovaných štátov vypočítané na základe bodového hodnotenia ratingov od agentúr Moody's a S&P/Fitch obsahuje pre zúčastnené štáty tohto projektu lepší investičný rating ako BBB- iba pre 17 štátnych ekonomík. Existuje 29 ekonomík s ratingom pod investičným stupňom a 14 ekonomík bez akéhokoľvek ratingu. (OECD, 2018) Nová hodvábna cesta zahŕňa ekonomiky v menej stabilných častiach sveta, kde sa transakcie dostávajú do problémov z dôvodu politického násillia, vojny, sankcií (napr. sankcií voči Iránu) a nadmernej závislosti od jednotlivých komodít, ako sú ropa a plyn, ktoré podliehajú cenovým výkyvom. Projekt Novej hodvábnej cesty bude pravdepodobne financovaný v čínskych jüanoch, čo vystavuje zúčastnené krajiny menovému riziku. Kolísanie výmenného kurzu môže mať vplyv na náklady na splácanie úverov, čo môže zvýšiť finančné zaťaženie krajín, ktoré si požičiavajú. Finančné riziká, ktoré sú spojené s touto iniciatívou, sú už zrejmé už od začiatku.

Výzva pre európsku súdržnosť

V roku 2011 bola nadviazaná "spolupráca 16 + 1" medzi Čínou a 16 krajinami stredovýchodnej Európy. Spolupráca je inkluzívna a zahŕňa súčasne členov EÚ a NATO, ale všetky tieto krajiny sú považované za perifériu Európy voči západnej Európe, ktorej dominujú ekonomiky Nemecka a Francúzska. Otázka bezpečnosti EÚ je v súvislosti s Čínou aktuálnou témou. Čína by mohla využívať Novú hodvábnu cestu ako nástroj mäkkej moci, čo by pozukázalo na čínske snahy o zapojenia sa do regiónu Európskej únie pre dosiahnutie svojich

vlastných geopolitických cieľov. Rastúce dlhy a rozpočtové deficity krajín južnej, strednej a východnej Európy bránia ďalším investíciám do infraštruktúry a iných odvetví. Kontrola finančných rozpočtov členských štátov, nedáva priestor na manévry pre strednodobé plánovanie bez povolenia Európskej centrálnej banky. Pre menšie štáty na periférii jadra Európskej únie môže byť spolupráca s Čínou lákavá, pričom ich ponuka na rýchlu výstavbu infraštruktúry spojená s veľkými investíciami do hospodárstva môže byť pre populistických politikov témou zabezpečujúcu vysoké percentá v parlamentných voľbách. Vo výsledku by však povolenie takýchto investícií zo strany Číny narušilo jednotnú zahraničnú politiku Európskej únie. Zároveň by takáto obrovská investícia do daného členského štátu vytvorila priestor pre veľký vplyv zahraničného štátu mimo Európskej únie a tým by Čína mohla získať aj vplyv v európskych inštitúciách. Taká situácia by vytvorila ďalšiu krízu v Európskej únii, ako aj by to vytvorilo bezpečnostné riziká nielen pre zúčastnené, ale aj pre susedné štáty.

Geopolitický vplyv na Európsku úniu

Z geopolitického hľadiska, sa Čína strategicky usiluje o kontrolu zdrojov a rozšírenie svojho vplyvu v celej Eurázii, zároveň izolovať vplyv Spojených štátov, svojho geopolitického protivníka. Okrem toho sa Čína snaží vziať do hry EÚ, čím vkladá klin do transatlantickej aliancie a oslabuje vplyv Washingtonu na Európu. Čína už začala realizovať svoje odvážne geopolitické ciele investovaním do kľúčovej strategickej infraštruktúry v Ázii a južnej Európe, skupovaním prístavov, letísk, výstavbou železníc a poskytovaním financií vládam výmenou za strategické aktíva (prípád srílanského prístavu). Peking obišiel svojho regionálneho konkurenta, Indiu, tým, že zapojil Pakistan a vybudoval dopravný koridor zo Sin-t'iangu do prístavu Gwadar v Arabskom mori a zároveň zriadil svoju prvú vojenskú základňu v zahraničí, ktorá sa nachádza v Džibuti, južnom vstupe do Suezského prieplyvu. Ak vezmeme do úvahy aj strategické bilaterálne dohody s Egyptom a Gréckom (prístav Pireus), Peking už vybudoval neprerušenu námornú cestu obklopujúcu Euráziu, ktorá mu umožňuje bezpečne dovážať primárne zdroje (najmä z Afriky a Blízkeho východu) a vyvážať priemyselný a spotrebný tovar na lukratívny európsky trh - najväčší na svete. Kľúčovým strategickým cieľom Novej hodvábnej cesty je teda priniesť rovnováhu regionálneho rozvoja z východných do západných regiónov Číny tým, že vybudujú prepojenie smerom na západ. Štáty, cez ktoré má železnica prechádzať, je mnoho z nich rizikových alebo v stave nestability, ako napríklad Afganistan, Irak, Jemen alebo Sýria. V týchto rizikových štátoch hrozia geopolitické spory, územné a námorné spory, terorizmus, pirátstvo a cezhraničný organizovaný zločin. V regióne Blízkeho východu a Strednej Ázie tento projekt čelí výzvam ako je terorizmus, extrémizmus a separatizmus, ktoré dokonca môžu ovplyvniť domácu bezpečnosť a stabilitu v čínskych oblastiach. (Chaziz, 2021)

Bezpečnostná výzva pre NATO

Hoci väčšina projektov iniciatívy Novej hodvábanej cesty má ekonomický charakter, z pohľadu NATO je stále potrebné zvážiť mnohé aspekty. V prvom rade je hlavnou obavou NATO a jeho spojencov geopolitika, keďže čínska iniciatíva v podobe Novej hodvábanej cesty sa približuje k sfére vplyvu členských štátov. V posledných rokoch sa Čína usiluje o urýchlenie spolupráce medzi Čínou a krajinami strednej a východnej Európy v rámci mechanizmu nazvaného 17 + 1. V regióne západného Balkánu, ktorý sa považuje za prvotný vstupný bod čínskej iniciatívy v podobe Novej hodvábanej cesty na európske trhy, je prítomnosť Číny čoraz silnejšia, napriek tomu ale Európska únia zostáva dominantným obchodným partnerom tohto regiónu. Na vstup do regiónu Čína využíva investície najmä do projektov v oblasti infraštruktúry, pričom Srbsko sa stalo obľúbeným partnerom Číny v tomto regióne. Okrem toho sa Čína snaží vybudovať dopravný koridor medzi Pireom v Grécku cez Severné Macedónsko, Srbsko a Maďarsko. Hoci sa mechanizmus spolupráce medzi Čínou a týmito európskymi krajinami charakterizuje ako dohoda, ktorá je výhodná pre obe strany, stále ho možno považovať za stratégiu, ktorá podkopáva európsku solidaritu (Kavalski, 2019). Po druhé, z technologického hľadiska má Čína pre mnohé západné krajiny znepokojujúce výsledky v oblasti nelegálneho získavania digitálnych technológií, ich zavádzania do vlastných výrobkov a využívania technológií na špionáž a domáce sledovanie. Okrem toho je pre západné krajiny ďalšou veľkou obavou aj to, že Čína rozvíja rozsiahly zber a vlastníctvo osobných dát, dôležitým a strategickým zdrojom v digitálnej sfére. Vzhľadom na to, že osobné dáta budú zohrávať čoraz dôležitejšiu úlohu vo svetovom hospodárstve aj geopolitike, Západ nemôže prehliadať nebezpečenstvá v oblasti obchodu aj národnej bezpečnosti.

Záver

Idea iniciatívy Novej hodvábanej cesty je silne zakotvená v rámci svetonázoru východ - západ, ktorý nezodpovedá čínskemu modelu sveta. Čína sa snaží o presadenie "kapitalizmu s čínskymi charakteristikami", kde sú princípy voľného obchodu, voľného toku kapitálu a pracovnej sily poháňané medzištátnymi pôžičkami a štátom kontrolovanými priamymi zahraničnými investíciami. (Zhang, 2018) Prevzatie princípov liberalizmu a jeho medzinárodného obchodu z centrálne riadenej ekonomiky, naznačuje snahu o prispôbenie sa západnému modelu sveta, získanie príťažlivosti a zvýšenie podpory a akceptácie. Keďže sa Čína snaží stať sa svetovým ekonomickým lídrom, širšie geopolitické ambície sú ďalším prirodzeným krokom k získaniu globálnej úlohy, aj keď sa presadzujú mäkkými prostriedkami a za ochotnej účasti iných krajín (Brown, 2018) Tento názor podporuje tvrdenie, že súčasťou projektu je mocenská politika. Zhmotnenie očakávaných prínosov bude závisieť od

geopolitických názorov a politik zapojených štátov. Výsledok iniciatívy Novej hodvábnej cesty však ovplyvnil čínsky partner, Ruská federácia a jej imperiálne kroky voči Ukrajine. Výsledkom úspešnej implementácie Novej hodvábnej cesty by bolo rozšírenie čínskeho vplyvu a prípadné vytvorenie nového globálneho obchodného centra, ako aj nových politických spojenectiev. Reakciou Európskej únie na ruskú agresiu boli ekonomické sankcie ako protekcionizmus pred zahraničnými ekonomickými a politickými vplyvmi. Vytvorenie Novej hodvábnej cesty by vedlo k rozširovaniu politickej moci Číny vo svete a vytvorilo by existenčné problémy pre Európsku úniu. Ruská zahraničná politika by zrejme nesúhlasila s rozširovaním vplyvu Číny v strednej Ázii, kde má sféru vplyvu Ruská federácia. Kroky čínskeho partnera, Ruskej federácie ako aj globálne následky po pandémii zabrzdili tento projekt. Európska únia musí reagovať na podobné návrhy v budúcnosti, ako aj vypracovať politiky na preverovanie zahraničných investícií do kritickej infraštruktúry zo zahraničia. Naopak, možná izolácia Ruskej federácie a jej partnerov môže byť hnacím motorom na vytvorenie prepojenia medzi Áziou a Afrikou, pričom európsky trh môže byť vynechaný. Tým by sa vytvorili dve ekonomické centrá, ktoré by medzi sebou súperili, čo poznáme zo Studenej vojny. Tento projekt by pre členské štáty Európskej únie priniesol viac hrozieb, ako pozitív, avšak aktuálna agresia Ruskej federácie jej čínska podpora nenaznačuje, že by tento projekt bol na území Európskej únie úspešný, ako ani v mnohých iných regiónoch. Tento projekt predstavuje pre európsky trh priveľký vplyv Číny a v Ázii naráža na problémy menej rozvinutých štátov, ako aj na ruskú sféru záujmu. Ako myšlienka tento projekt môže vyzeráť zaujímavo pre niektoré európske štáty, avšak ich začlenenie sa do tejto iniciatívy by znamenalo obrovskú bezpečnostnú výzvu. Aktuálny vývoj na európskom kontinente však pravdepodobne odložil túto iniciatívu na ďalekú budúcnosť.

Literatúra

- BROWN, K. 2018. The Significance of the Belt and Road. s.l. : Beijing Review, 2018.
- DAVIES, G. 2020. One Belt One Road: International development finance with Chinese characteristics. Sydney : ANU Press, 2020.
- economics, Trading. 2023. List of GDP in Asia. s.l. : Trading Economics <https://tradingeconomics.com/country-list/gdp?continent=asia>, 2023.
- CHAZIZ, M. 2021. The “Build Back Better World”: An Alternative to China’s BRI for the Middle East? Washington, DC : Middle East Institute, 2021.
- OECD. 2018. Chinas Belt and Road Initiative in the global trade investment and finance landscape. s.l. : OECD BUSINESS AND FINANCE OUTLOOK, 2018.
- Statista. 2022. Main suppliers of crude oil to China in 2012 and 2022. s.l. : <https://www.statista.com/statistics/1310953/oil-imports-by-country-china/>, 2022.

TATA, S. 2017. Deconstructing China's Energy Security Strategy. s.l. : The Diplomat <https://thediplomat.com/2017/01/deconstructing-chinas-energy-security-strategy/> , 2017.

ZHANG, J. 2018. A route to economic growth – The Belt and Road Initiative . s.l. : Routledge, 2018.

OCHRANA PRIESTOROV PRÍSTUPNÝCH VEREJNOSTI TECHNICKÝMI BEZPEČNOSTNÝMI PROSTRIEDKAMI¹

PROTECTION OF PUBLIC SPACES BY TECHNICAL SECURITY MEASURES

Tomáš Loveček²

ABSTRACT

Currently, it is increasingly necessary to ensure the protection of publicly accessible spaces not only from common forms of crime and other anti-social activities, but also from various forms of terrorist attacks, where the persons present in this space represent the so-called soft target. At the same time, such space (e.g. medical facilities, transport terminals) can be part of critical infrastructure, where it is necessary to ensure the provision of the operator's basic service in the event of an emergency or security incident. The article deals with the basic frameworks for the protection of publicly accessible spaces by technical security means, from the point of view of crime prevention, the protection of soft targets, as well as from the point of view of the protection of critical services of the state. At the same time, the authors try to point out common features as well as possibly conflicting security requirements.

Key words: public spaces, security measures, soft targets, crime prevention.

Úvod

V úvode je potrebné zadefinovať čo bude predmetom ďalšej diskusie, a to ochrana verejného priestoru, resp. priestoru prístupného verejnosti. Zákon nedefinuje všeobecne použiteľný pojem verejná zeleň a verejné priestranstvo. Verejné priestranstvo je definované len pre účely zákona č. 582/2004 Z. z. o miestnych daniach a miestnom poplatku za komunálne odpady a drobné stavebné odpady v § 30 ods. 2 tak, že verejným priestranstvom na účely tohto zákona sú verejnosti prístupné pozemky vo vlastníctve obce. Verejným priestranstvom na účely tohto zákona nie sú pozemky, ktoré obec prenajala podľa osobitného zákona. Definíciu pojmu „verejné priestranstvo“ obsahoval dnes už neplatný zákon č. 544/1990 Zb. o miestnych poplatkoch. Verejným priestranstvom podľa tohto zákona boli najmä cesta, miestna komunikácia, námestie, chodník, trhovisko.

Rovnako zákon v súčasnosti nedefinuje priestor prístupný verejnosti. Definíciu tohto pojmu obsahoval dnes už neplatný zákon č. 122/2013 Z.z. o

¹ Tento článok bol pripravený v rámci podpory projektu APPV-20-0457 Monitorovanie a trasovanie pohybu a kontaktu osôb v zdravotníckych zariadeniach.

² Tomáš Loveček, Prof. Ing., PhD., Žilinská univerzita v Žiline, Fakulta bezpečnostného inžinierstva, Univerzitná 8215/1, 01026 Žilina, e-mail: tomas.lovecek@uniza.sk

ochrane osobných údajov. Na účely tohto zákona sa rozumel priestorom prístupným verejnosti priestor, do ktorého možno voľne vstupovať a v ktorom sa možno voľne zdržiavať bez časového obmedzenia alebo vo vymedzenom čase, pričom iné obmedzenia, ak existujú a sú osobou splnené, nemajú vplyv na vstup a voľný pohyb osoby v tomto priestore. Medzi také priestory môžeme napríklad považovať priestory zdravotníckych zariadení, univerzít, dopravné terminály, obchodné centrá, atď. Tieto priestory sa stávajú priestorom pre páchanie bežných foriem kriminality (napr. majetková kriminalita) a inej protispoločenskej činnosti, ako aj priestorom pre teroristické útoky. V prípade teroristických útokov hovoríme o tzv. mäkkých cieľoch.

Prvý, kto pojem mäkkých cieľov začal používať boli štátne orgány USA. Podľa oxfordského slovníka mäkkým cieľom (soft target) je osoba alebo vec, ktorá je relatívne nechránená alebo zraniteľná, najmä pokiaľ ide o vojenské alebo teroristické útoky. Forest (2006) vo svojom diele definoval mäkký cieľ ako priestory, kde sa zhromažďuje veľké množstvo ľudí, napríklad národné pamiatky, nemocnice, školy, športoviská, hoteli, kultúrne centrá, divadlá a kiná, kaviarne a reštaurácie, miesta pre prácu, nočné kluby, nákupné centrá a dopravné siete akými sú metro, vlaky, autobusy a iné. Za mäkké ciele sú taktiež označované miesta pred samotným vstupom do tvrdého cieľu, ktorý je chránený. Napríklad príletové haly letiska“ Podľa Benetta (2007) mäkký cieľ je osoba alebo vec, ktorá je relatívne nechránená, alebo zraniteľná voči teroristickému útoku. McEntire vo svojom diele definoval mäkké ciele ako potenciálnu sieť pre teroristické útoky, a to z dôvodu otvorenosti a dostupnosti pre verejnosť. (McEntire, 2009). Podľa ministerstva pre vnútornú bezpečnosť (Homeland Security, 2018) mäkké ciele a preplnené verejné miesta (public crowded places), ako sú športoviská, nákupné strediská, školy a dopravné systémy, sú miesta, ktoré sú ľahko dostupné pre veľký počet ľudí a ktoré majú obmedzené bezpečnostné opatrenia, vďaka ktorým sú zraniteľné voči útokom.

Vo všeobecnosti je možné konštatovať, že mäkké ciele, ako konkrétne vymedzený priestor s vysokým počtom a koncentráciou osôb, ktorý je ľahko dostupný, relatívne nechránený a teda aj relatívne zraniteľný, je potrebné chrániť pred antropogénnymi úmyselnými hrozbami.

1 Bezpečnostné požiadavky na ochranu priestorov prístupných verejnosti

Niektoré priestory prístupné verejnosti (napr. zdravotnícke zariadenia, dopravné terminály), resp. ich prevádzkovatelia svojou činnosťou majú významný vplyv na uskutočňovanie sociálnej funkcie štátu, a tým aj na kvalitu života obyvateľov z hľadiska ochrany ich života a zdravia. Týmto sa tieto zariadenia stávajú strategickými a sú určené ako prvky kritickej infraštruktúry (Rehak a kol., 2020). Avšak tieto priestory nie sú štandardnými prvkami kritickej infraštruktúry, pretože okrem atribútu významnosti a atraktívnosti vykazujú aj atribúty soft targets (Forest, 2006). Zo štatistík vyplýva, že sú terčom nielen

teroristických útokov (GTD, 2019), ale aj objektom bežnej kriminality a inej protispoločenskej činnosti. Na základe tejto skutočnosti je možné aktuálne bezpečnostné požiadavky na ochranu priestorov prístupných verejnosti klasifikovať v kontexte úmyselných fyzických hrozieb do troch skupín.

1.1 Ochrana prvkov kritickej infraštruktúry

Prvou skupinou sú opatrenia súvisiace s ochranou kritickej infraštruktúry. Potreba ochrany strategických objektov v kontexte kritickej infraštruktúry po prvýkrát vyplynula v roku 2008 z už zrušenej Smernice Rady o určovaní a označovaní európskych kritických infraštruktúr a o posúdení potreby zvýšiť ich ochranu (2008). Tento dokument však len rámcovo deklaroval potrebu zlepšenia prevencie, ochrany, pripravenosti a odozvy na ochranu kritickej infraštruktúry v EÚ. Konkrétne riešenia zostávali v kompetencii členských štátov a ich vnútroštátnych predpisov. Napríklad Slovenská republika podľa dokumentu *The Concept of Critical Infrastructure in the Slovak Republic and Ways of its Protection and Defence* (GSK, 2008) za takéto nástroje považuje technické prostriedky na odrazenie, detekciu, verifikáciu, signalizáciu a elimináciu narušiteľov (mechanické a elektronické), ako aj činnosti bezpečnostných služieb, vrátane zásahu bezpečnostných zborov a ozbrojených síl. Podobne v Českej republike bola vydaná technická norma zameraná na fyzickú ochranu prvkov kritickej infraštruktúry (P 73 4450-1, 2013). Zatiaľ posledným významným dokumentom je Smernica EÚ (2022/2557), ktorá však opäť obsahuje iba všeobecné pravidlá týkajúce sa aspektov odolnosti kritických subjektov. Z tejto smernice vyplýva, že kritické subjekty by mali prijať technické, bezpečnostné a organizačné opatrenia, ktoré sú vhodné a primerané rizikám, ktorým čelia, aby predišli incidentu, chránili sa pred ním, reagovali naň, odolali mu, zmierňovali ho, absorbovali ho, prispôbilibi sa mu a zotavili sa z neho.

Na základe vyššie uvedeného možno konštatovať, že všetky existujúce bezpečnostné požiadavky na ochranu kritickej infraštruktúry sú skôr formálneho charakteru, bližšie nešpecifikujú postupy na ochranu prvkov KI. Aktuálne realizované bezpečnostné opatrenia súvisiace s ochranou prvkov KI spadajú skôr do oblasti systému fyzickej ochrany, t.j. mechanické bariéry, poplachové systémy, bezpečnostné zložky, a režimové opatrenia (Garcia , 2008).

1.2 Ochrana mäkkých cieľov

Druhou skupinou sú opatrenia súvisiace s ochranou mäkkých cieľov. Ochranou mäkkých cieľov sa komplexne začali venovať v USA, kde na prelome tisícročia Federal Emergency Management Agency (FEMA) začala vydávať sériu metodík zameraných na Risk management, ktoré sa postupne venovali témam ako je zmierňovanie následkov teroristických útokov na budovy (FEMA 426 , 2003; FEMA 427, 2003), ochrana mestského prostredia pred teroristickými útokmi

2007) alebo ochrana školských zariadení pred teroristickými útokmi (FEMA 428, 2012). V rámci Európy sú za ochranu mäkkých cieľov primárne zodpovedné členské štáty, avšak EÚ vytvorila dôležitý politický rámec pre ich ochranu. Prvým dôležitým politickým dokumentom na úrovni EÚ bol Action Plan to support the protection of public spaces (European Commission, 2017). Akčný plán stanovuje opatrenia, ktoré majú členským štátom poskytnúť usmernenia a podporu na vnútroštátnej, regionálnej a miestnej úrovni pri ochrane verejných priestranstiev. Prvý holistický prístup k zvyšovaniu bezpečnosti verejných priestranstiev v nadväznosti na Akčný plán poskytla publikácia Good Practices k Support the Protection of Public Spaces (European Commission, 2019). Najlepšie postupy boli usporiadané do štyroch oblastí, a to hodnotenie a plánovanie, informovanosť a školenia, fyzická ochrana a spolupráca. Ochrana verejných priestranstiev pred teroristickými útokmi bola dôležitým cieľom EÚ Security Union Strategy (European Commission, 2020a). Dôraz sa kládol na poskytovanie silnejšej fyzickej ochrany a primeraných detekčných systémov bez toho, aby boli ohrozené slobody občanov. Ako sa očakávalo, ochrana verejných priestranstiev a mäkkých cieľov je tiež dôležitou prioritou EÚ Counter Terrorism Agenda (European Commission, 2020b). Komisia zvýšila úsilie na úrovni EÚ na podporu riešenia bezpečnosti a zahrnula bezpečnosť do verejných priestorov (tj budovy a infraštruktúry) od úplného začiatku procesu navrhovania a urbanistického plánovania. V roku 2022 vydala európska komisia metodický pokyn pod názvom Protection of public spaces from terrorist attacks (JRC EC, 2022). Napriek tomu, že EÚ vytvorila rámec na ochranu mäkkých cieľov, rovnako ako v prípade ochrany kritickej infraštruktúry nie je vytvorený medzinárodne uznávaný technický štandard, ktorý by špecifikoval postupy na ich ochranu. Aj keď v rámci členských štátov sú publikované rôzne rámcové metodické postupy na ochranu mäkkých cieľov (napr. Ministry of the Interior, 2016; Swedish Civil Contingencies Agency, 2020; Berlin Police, 2021).

1.3 Prevencia kriminality

Tretou skupinou sú opatrenia súvisiace s ochranou „public crowded places“, niekedy tiež označovaná ako „public places of mass gathering“. Problematikou ochrany verejného priestranstva pred rôznymi formami kriminality sa zaoberá teória zameraná na environmentálny dizajn. Prvou publikáciou zameranou na túto problematiku bola koncepcia Crime Prevention Through Environmental Design – CPTED (Jeffery, 1971). Princíp koncepcie CPTED vychádza z tvrdenia, že správny návrh a efektívne využitie vybudovaného prostredia môže viesť k zníženiu strachu a výskytu kriminality, k zlepšeniu kvality života a zvýšenej ziskovosti. Medzi najcitovanejších súčasných autorov patrí Paul Cozens, ktorý tvrdí, že CPTED predpokladá, že pri vhodnom procese designovania a pri efektívnom využití prostredia je možné dosiahnuť redukciiu kriminality a obáv s ňou súvisiacich (Cozens and Love, 2015). Aj napriek tomu,

že koncepcia CPTED je vo vedeckých kruhoch riešená už od 70. rokov 20. storočia, prvý medzinárodný technický štandard zaoberajúci sa touto problematikou bol vydaný až v roku 2021 (ISO 22341, 2021). Tento štandard poskytuje organizáciám pokyny na vytvorenie základných prvkov, stratégií a procesov na predchádzanie a znižovanie kriminality a strachu z kriminality v novom alebo súčasnom vybudovanom prostredí. V rámci európskych normalizačných procesov od roku 2006 vznikali technické štandardy zamerané na prevenciu kriminality prostredníctvom plánovania mestskej výstavby a projektovania budov. Postupne začali vznikať štandardy zamerané na obchodné a administratívne priestory (CEN/TS 14383-4, 2006), čerpacie stanice pohonných hmôt (CEN/TR 14383-5, 2010), školy a vzdelávacie inštitúcie (CEN/TS 14383-6, 2022) a zariadenia priestory verejnej dopravy (CEN/TR 14383-7, 2009). Ďalšia pracovná skupina vytvorila aj štandard pre ochranu zdravotníckych zariadení (CEN/TS 16850, 2015).

Záver

Z uvedeného vyplýva, že vyššie uvedené prístupy nie sú v plnej miere aplikovateľné na ochranu verejne prístupného priestoru, ktorý je zároveň prvkom kritickej infraštruktúry, resp. mákým cieľom. Napríklad štandardne využívané princípy v rámci metodiky CPTED ako je prirodzený dohľad a riadenie prístupu alebo vymedzenie a udržiavanie priestoru, nemusia byť postačujúce na predchádzanie všetkých skupín trestných činov a ďalších protispoločenských činností. Ide hlavne o závažné trestné činy (napr. teroristický čin, sabotáž). V prípade ak na základe vyhodnotenia vyššie uvedených interných externých faktorov (napr. výskyt vysokého počtu ľudí, ľahký prístup vozidlom do priestorov objektu, blízka pril'ahlosť objektov zvyšujúcich rizikovosť bezpečnostného incidentu – objekty kultúrneho, spoločenského, štátneho alebo náboženského významu) dôjde k zisteniu, že daný objekt je vystavený vyššej miere ohrozenia, je potrebné zvážiť zavedenie napríklad stáleho dohľadu realizovaného bezpečnostným systémom. Taktiež v niektorých prípadoch sú vyššie uvedené princípy kontraproduktívne. Napríklad princíp prirodzeného dohľadu môže efektívne fungovať pri predchádzaní majetkovej kriminalite, na druhej strane však vytvára zraniteľné miesta v prípade teroristického útoku palnou zbraňou alebo nástražným výbušným systémom, kde sa znižuje možnosť prirodzeného ukrytia sa pred útočníkom, alebo presklené otvory vplyvom tlakovej vlny spôsobia väčšiu ujmu na životoch a zdraví ľudí ako samotný výbuch.

Literatúra

- BENNETT, B.T. 2007. Understanding, Assessing, and Responding to Terrorism: Protecting Critical Infrastructure and Personnel. Wiley-Interscience, Hoboken, NJ.
- BERLIN POLICE. 2021. European Recommendations for the Protection of Public Spaces against Terrorist Attacks. https://www.berlin.de/polizei/_assets/aufgaben/praevention/english_safeci_handbook_shortversion.pdf
- CEN/TR 14383-5. 2010. Prevention of crime - Urban planning and building design - Part 5: Petrol stations. European Committee for Standardization, Brussels.
- CEN/TR 14383-7. 2009. Prevention of crime - Urban planning and building design - Part 7: Design and management of public transport facilities. European Committee for Standardization, Brussels.
- CEN/TS 14383-4. 2006. Prevention of crime - Urban planning and building design - Part 4: Shops and offices. European Committee for Standardization, Brussels.
- CEN/TS 14383-6. 2022. Prevention of crime - Urban planning and building design - Part 6: Schools and educational institutions. European Committee for Standardization, Brussels.
- CEN/TS 16850. 2015. Societal and Citizen Security - Guidance for managing security in healthcare facilities. European Committee for Standardization, Brussels.
- COUNCIL DIRECTIVE 2008/114/EC of 8 December 2008 on the identification and designation of European critical infrastructures and the assessment of the need to improve their protection.
- COZENS, P., LOVE, T. 2015. A Review and Current Status of Crime Prevention through Environmental Design (CPTED). *Journal of Planning Literature*, 30(4): 393-412. <https://doi.org/10.1177/0885412215595440>
- DIRECTIVE (EU) 2022/2557 of the European Parliament and of the Council of 14 December 2022 on the resilience of critical entities and repealing Council Directive 2008/114/EC.
- EUROPEAN COMMISSION. 2017. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: Action Plan to support the protection of public spaces (COM/2017/0612 final).
- EUROPEAN COMMISSION. 2019. Commission Staff Working Document: Good practices to support the protection of public spaces (COM(2019) 145 final).
- EUROPEAN COMMISSION. 2020a. The EU Security Union Strategy (COM(2020) 605 final).
- EUROPEAN COMMISSION. 2020b. A Counter-Terrorism Agenda for the EU: Anticipate, Prevent, Protect, Respond (COM(2020) 795 final).

FEMA 426. 2003. Risk Management Series. Reference Manual to Mitigate Potential Terrorist Attacks Against Buildings. https://www.fema.gov/sites/default/files/2020-08/fema426_0.pdf

FEMA 427. 2003. Risk Management Series. Primer for Design of Commercial Buildings to Mitigate Terrorist Attacks. <https://www.wbdg.org/FFC/DHS/fema427.pdf>

FEMA 428. 2012. Buildings and Infrastructure Protection Series. Primer to Design Safe School Projects in Case of Terrorist Attacks and School Shootings. <http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED541448.pdf>

FEMA 430. 2007. Risk Management Series. Site and Urban Design for Security Guidance Against Potential Terrorist Attacks. <https://www.fema.gov/sites/default/files/2020-08/fema430.pdf>

FOREST, J. 2006. Homeland Security: Protecting American's Targets. Praeger, Westport, CT.

GARCIA, M.L. 2008. The Design and Evaluation of Physical Protection Systems. 2nd edition. Elsevier, Oxford. <https://doi.org/10.1016/C2009-0-25612-1>

GSK. 2008. The Concept of Critical Infrastructure in the Slovak Republic and Ways of its Protection and Defence. Government of the Slovak Republic, Bratislava.

GTD. 2022. Global Terrorism Database. University of Maryland, College Park, MD. <https://www.start.umd.edu/gtd/>

HOMELAND SECURITY. 2018. Soft Targets and Crowded Places: Security Plan Overview. U.S. Department of Homeland Security, Washington, DC. https://www.cisa.gov/sites/default/files/publications/DHS-Soft-Target-Crowded-Place-Security-Plan-Overview-052018-508_0.pdf

ISO 22341. 2021. Security and Resilience – Protective Security – Guidelines for Crime Prevention Through Environmental Design. International Organization for Standardization, Switzerland.

JEFFERY, C.R. 1971. Crime Prevention Through Environmental Design. American Behavioral Scientist, 14(4): 598-598. <https://doi.org/10.1177/000276427101400409>

JRC EC. 2022. Security by Design: Protection of Public Spaces from Terrorist Attacks. European Commission, Joint Research Centre, Brussels. https://home-affairs.ec.europa.eu/news/security-design-protection-public-spaces-terrorist-attacks-2022-12-14_en

MCENTIRE, D.A. 2018. Introduction to Homeland Security: Understanding Terrorism Prevention and Emergency Management. 2nd edition. Wiley, Hoboken, NJ.

MINISTRY OF THE INTERIOR. 2016. Basics of Soft Targets Protection – Guidelines. 2nd version. Soft Targets Protection Institute, Prague. <https://www.mvcr.cz/cthh/clanek/terorismus-web-dokumenty-dokumenty.aspx>

P 73 4450-1. 2013. Physical Protection of the Object of Critical Infrastructure – Part 1: General Requirements. Czech Agency for Standardization, Prague.

REHAK, D., SLIVKOVA, S., PITTNER, R., DVORAK, Z. 2020. Integral Approach to Assessing the Criticality of Railway Infrastructure Elements. *International Journal of Critical Infrastructures*, 16(2): 107-129. <https://doi.org/10.1504/IJCIS.2020.107256>

SWEDISH CIVIL CONTINGENCIES AGENCY. 2020. Guideline on Protection of Public Spaces – Protection Against Terrorism in Crowded Places. Swedish Civil Contingencies Agency, Stockholm. <https://rib.msb.se/filer/pdf/29010.pdf>

Zákon č. 122/2013 Z.z. o ochrane osobných údajov a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Zákon č. 544/1990 Zb. o miestnych poplatkoch

OS SR AKO JEDEN Z PILIEROV BEZPEČNOSTNÉHO SYSTÉMU ŠTÁTU V PODMIENKACH DEMOKRATICKÉHO RIADENIA A CIVILNEJ KONTROLY

AF SR AS ONE OF THE PILLARS OF THE SECURITY SYSTEM OF THE STATE UNDER THE CONDITIONS OF DEMOCRATIC GOVERNANCE AND CIVIL CONTROL

Iveta Novotná¹

ABSTRACT

The Armed Forces of the Slovak Republic represent one of the most important tools available to the Slovak Republic to guarantee the defence of its freedom, independence, sovereignty, territorial integrity, and inviolability of its borders, as well as the protection of its citizens. They must fulfil a huge number of tasks in the field of military and non-military threats, which result from the adopted strategic and operational documents and legal regulations. In fulfilling them, they interact with civil society. In this context, several authors agree that the basic principle of mutual interaction between the armed forces and society is their democratic management and civilian control. For this reason, in the contribution, we deal with power-political and political-strategic decision-making in the conditions of democratic management and civilian control of the armed forces.

Keywords: *Armed Forces of the Slovak Republic, defence, decision-making, system, democratic management, civilian control.*

Úvod

Ozbrojené sily Slovenskej republiky (ďalej len „OS SR“) predstavujú jeden z najdôležitejších nástrojov, ktoré má Slovenská republika (ďalej len „SR“) k dispozícii na zaručovanie obrany jej slobody, nezávislosti, zvrchovanosti, územnej celistvosti a nedotknuteľnosti jej hraníc a tiež ochranu jej občanov. V tomto kontexte musia plniť obrovské množstvo úloh v oblasti vojenských i nevojenských ohrození, ktoré im vyplývajú z jednotlivých strategických a operačných dokumentov, doktrín, koncepcií a v neposlednom rade z právnych predpisov. Ide najmä o Bezpečnostnú stratégiu Slovenskej republiky, Obrannú stratégiu Slovenskej republiky, Vojenskú stratégiu Slovenskej republiky, Ústavu Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov (ďalej len „Ústava SR“), zákon č. 319/2002 Z. z. o obrane v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o obrane“) a ďalšie. OS SR musia tiež plniť množstvo úloh, ktoré vyplývajú

¹ Iveta Novotná, JUDr., externá doktorandka na Katedre bezpečnosti a obrany Akadémie ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika v Liptovskom Mikuláši, Demänová 393, 031 01 Liptovský Mikuláš, e-mail: iveta.novotna3@gmail.com

z medzinárodných zmlúv, ktorými je SR viazaná, a ktoré vyplývajú z jej členstva v medzinárodných organizáciách, ako sú Organizácia Spojených národov (ďalej len „OSN“), Severoatlantická aliancia (ďalej len „NATO“) a Európska Únia (ďalej len „EÚ“) a ďalšie. OS SR predstavujú jeden z pilierov bezpečnostného systému SR.

Bezpečnostný systém je rozhodujúcim prostriedkom bezpečnostnej politiky SR. Predstavuje mnohostranný komplex zameraný na zaručovanie bezpečnosti štátu a občanov, ktorý sa skladá zo zahraničnopolitických, ekonomických, obranných, vnútrobezpečnostných, sociálnych, záchranárskych a ekologických nástrojov a ich vzájomných väzieb (Bezpečnostná stratégia SR). Jedným zo základných predpokladov funkčnosti bezpečnostného systému SR je efektívne rozhodovanie. V súvislosti s bezpečnostným systémom štátu možno hovoriť o dvoch rovinách rozhodovania. Prvú rovinu predstavuje rozhodovanie o strategických bezpečnostných záujmoch štátu. V bezkrízovom stave je to najmä rozhodovanie o obsahu bezpečnostných zákonov a o zameraní bezpečnostnej politiky. V druhej rovine ide o rozhodovanie spojené s výkonom (presadzovaním) strategických rozhodnutí, t. j. o rozhodovanie spojené s realizáciou strategických bezpečnostných zámerov štátu (Židek, Cibáková, 2009, s. 67).

V súvislosti s vymedzením obsahu obrannej politiky štátu je možné vnímať obrannú politiku ako aktivitu, ktorá je vyjadrením mocensko-politického rozhodovania a riadenia prípravy štátu na obranu. Mocensko-politické rozhodovanie, vykonávané orgánmi štátnej moci, obsahuje tvorbu a schvaľovanie zákonov s obranným zameraním (zákon o obrane štátu, o ozbrojených silách, o brannej pohotovosti) a tvorbu a schvaľovanie zámerov obrannej politiky (obrannej stratégie, strategických koncepcií, koncepcie rozvoja síl a prostriedkov v súlade so zámerom ich použitia) (Židek, Cibáková, 2009, s. 89).

Mocensko-politické riadenie prípravy štátu na obranu je vykonávané orgánmi štátnej správy a samosprávy. Zmyslom tohto riadenia je presadzovanie produktov mocensko-politického rozhodovania v obrannej oblasti, a to s možnosťou používať štátne donútenie. Po obsahovej stránke predstavuje cyklický proces pozostávajúci z plánovania, organizovania a kontrolovania vytýčených úloh (Židek, Cibáková, 2009, s. 89).

1 OS SR a mocensko-politické rozhodovanie v podmienkach demokratického riadenia a civilnej kontroly

Základný teoretický rámec pre skúmanie interakcie ozbrojených síl a spoločnosti a elementárne princípy civilno-vojenských vzťahov predstavil vo svojej publikácii *Vojak a štát: Teória a politika civilno-vojenských vzťahov* Samuel Huntington (1981). Zaoberal sa v nej vzájomnými vzťahmi medzi oboma entitami, pričom zdôrazňoval nevyhnutnosť nadriadenosti civilných autorít nad vojenskými autoritami v ozbrojených silách. V tomto kontexte rozpracoval teóriu

objektívnej civilnej kontroly, podľa ktorej optimálnym nástrojom na presadzovanie kontroly nad ozbrojenými silami je ich profesionalizácia.

Problematike civilno-vojenských vzťahov sa pred Huntingtonom a po ňom venovali vo svojich prácach aj ďalší autori, ako napríklad Morris Janowitz (*Profesionálny vojak: Sociálny a politický portrét*, 1960), Amos Perlmutter (*Vojenstvo a politika v modernej dobe*, 1977) alebo Robert Hannemann (*Úloha armády v politických režimoch*, 1985). Uvedení autori sa vo svojich dielach zhodujú v tom, že základným princípom vzájomnej interakcie ozbrojených síl a spoločnosti je ich demokratické riadenie a civilná kontrola.

Skúmanie problematiky civilno-vojenských vzťahov nezostalo bez odozvy ani v slovenskom prostredí. Napríklad Korba (2004) na margo nich uvádza, že formálna rovina civilno-vojenských vzťahov spočíva v legislatívnom rámci, ktorý je definovaný ústavou a zákonmi, jednoznačne stanovenými právomocami a kompetenciami štátnych inštitúcií a politických orgánov vo vzťahu k ozbrojeným silám. Zákonodarstvo taktiež vymedzuje postavenie ozbrojených síl v spoločnosti a v politickom systéme. Zárukou transparentného a vyváženého charakteru civilno-vojenských vzťahov vo formálnej rovine je fungovanie mechanizmov demokratického riadenia a kontroly ozbrojených síl, ktorá sa vykonáva prostredníctvom slobodne zvolených alebo menovaných predstaviteľov štátnej exekutívy a legislatívy (Korba, 2004, s. 14).

Okrem Korbu sa otázkam civilno-vojenských vzťahov, demokratickému riadeniu ozbrojených síl, ich parlamentnej kontrole, reforme bezpečnostného sektora či mieste a úlohe mimovládnych organizácií pri demokratickej kontrole ozbrojených síl sa vo svojich prácach venovali aj ďalší slovenskí autori ako napríklad Tarasovič (2004), Škvrnda (2004), Kmec (2004), Nečej (2004) či Mrva (2004).

Zaručovanie bezpečnosti a obrany, či už jednotlivca alebo skupiny, v priebehu civilizovaných dejín ľudstva ovplyvňovalo vývoj aj jednotlivých inštitútov, ich konštituovanie aj ich právny charakter, či už prostredníctvom nepísaných spoločenských a mravných pravidiel – dobrých mravov, ekvity, dekrétov, zmlúv, zákonov atď., ale v neposlednom rade aj prostredníctvom vedenia vojen. Významné spoločenské a mravné pravidlá, ktoré sú v spoločnosti v prevažnej miere uznávané ako fundamentálny hodnotový poriadok spoločnosti, podliehajú vývoju a zmenám aj v súčasnosti, a to v závislosti od vývoja spoločnosti a jej zmien. Predpokladom fungovania demokratického režimu a trhového hospodárstva je demokratické riadenie a verejná kontrola mocenských nástrojov štátu, vrátane uplatňovania princípu tzv. sebaobmedzenia štátnej moci právom. Tento princíp obmedzenej vlády je zakotvený v Ústave SR, konkrétne v čl. 2 ods. 2, ktorý hovorí, že štátne orgány môžu konať iba na základe ústavy, v jej medziach a v rozsahu a spôsobom, ktorý ustanoví zákon (Ústava SR).

Úlohou týchto mechanizmov je zabrániť manipulácii s ozbrojenými silami a mocenskými inštitúciami zo strany rôznych politických skupín presadzujúcich svoje partikulárne záujmy na jednej strane a zabrániť eventuálnemu zneužitiu

týchto inštitúcií ich príslušníkmi, resp. ich veliacimi zložkami na druhej strane (Korba, 2004, s. 12). Občianska spoločnosť a demokratický štát preto vytvárajú súbor formálnych vzťahov a neformálnych pravidiel s cieľom zaistiť zodpovedné a transparentné pôsobenie celého mocenského aparátu. V tradičných demokratických krajinách, ako aj v transformujúcich sa krajinách platí všeobecné pravidlo, že mechanizmy politického riadenia a verejnej kontroly nad ozbrojenými silami, políciou, spravodajskými službami a vnútroštátnymi bezpečnostnými agentúrami sú nevyhnutným predpokladom pre bezproblémové a korektné fungovanie štátu a pre vývoj spoločnosti.

Z hľadiska mocensko-politického rozhodovania v podmienkach demokratického riadenia a civilnej kontroly sa teória civilno-vojenských vzťahov venuje základnému princípu rovnováhy medzi efektívnosťou ozbrojených síl a ich podriadenosťou demokratickému riadeniu a civilnej kontrole. Táto rovnováha spočíva v zosúladení všetkých požiadaviek tak, aby ozbrojené sily boli zodpovedné voči politickej autorite a transparentné voči verejnosti a zároveň aby bola plne zachovaná ich funkčnosť v zmysle účelu, za akým boli vytvorené (Korba, 2004, s. 14).

2 OS SR a strategické rozhodovanie v podmienkach demokratického riadenia a civilnej kontroly

Zákon o obrane v § 2 upravuje (ustanovuje) obranu štátu, systém obrany štátu a riadenie obrany štátu, pričom pojmy „obrana štátu“ a „systém obrany štátu“ boli zákonom č. 306/2019 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 319/2002 Z. z. o obrane Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony, upravené a doplnené. Vymedzenie pojmu „riadenie obrany štátu“ bolo novo ustanovené až uvedeným zákonom. Uvedené, svojou podstatou má strategický vplyv aj na hlavné úlohy, organizačné členenie, počty, operačnú nasaditeľnosť a vyzbrojovanie OS SR.

Definovanie obrany štátu je podľa § 2 ods. 1 zákona o obrane súhrnom opatrení, ktorými Slovenská republika (ďalej len „SR“) zachováva mier, bráni a zabezpečuje svoju zvrchovanosť, územnú celistvosť a nedotknuteľnosť hraníc pred napadnutím, a opatrení vyplývajúcich z medzinárodných zmlúv o spoločnej obrane proti napadnutiu a z ďalších medzinárodných zmlúv vojenskej povahy ktorými je SR viazaná v zmysle čl. 7 Ústavy SR.

V zmysle § 2 ods. 5 zákona o obrane štátu je systém obrany štátu usporiadaným súborom prvkov a opatrení a ich vzájomných väzieb, ktorých prostredníctvom Národná rada SR, prezident SR, vláda SR, (ako ústavné orgány), ministerstvá, ostatné ústredné orgány štátnej správy, ďalšie orgány štátnej správy s celoštátnou pôsobnosťou, miestne orgány štátnej správy, obce a vyššie územné celky zabezpečujú prípravu, riadenie a plnenie úloh obrany štátu. Súdny, prokuratúra, iné právnické osoby, fyzické osoby oprávnené na podnikanie a fyzické osoby zabezpečujú prípravu na plnenie úloh obrany štátu a ich plnenie.

Riadenie obrany štátu podľa § 2 ods. 6 zákona o obrane štátu zahŕňa vyhodnocovanie hrozieb a ich rizík na úseku obrany štátu, rozhodovanie o opatreniach na tomto úseku, plánovanie, organizovanie, koordináciu, kontrolu a vyhodnocovanie plnenia týchto opatrení.

Avšak právnu úpravu uvedených pojmov, najmä k naplneniu ich obsahu a aplikácii (napr. zabezpečenie prípravy, riadenie a plnenie úloh obrany štátu), je potrebné posudzovať nielen v súvislosti s právnou úpravou ďalších ustanovení predmetného zákona o obrane, ale aj iných zákonov, upravujúcich priamo alebo nepriamo oblasť bezpečnosti. Predovšetkým je potrebné ju posudzovať vo vzťahu ku koordinácii dotknutých subjektov bezpečnostného systému (ako kľúčového nástroja na plnenie úloh obrany štátu), a to v svojej komplexnosti.

Bezpečnostná politika a bezpečnostný systém v sebe integrujú viacero dimenzií strategického rozhodovania (napr.: obrannú, zahraničnú, vnútorno-bezpečnostnú, ekonomickú, sociálnu, environmentálnu a ďalšie). Účinnosť bezpečnostnej politiky je podmienená mierou kooperatívnosti orgánov verejnej moci, orgánov verejnej správy, mimovládnych organizácií, právnických a fyzických osôb (Buzalka, 2008). Zároveň musia byť jednotlivé faktory a aspekty bezpečnostnej politiky čo najlepšie integrované (Porada a kol., 2019).

Bezpečnostná politika, ktorá nie je len koncepciou pre obdobie vojny, ale je prirodzeným prvkom štátnosti v ktorejkoľvek dobe, je najvyšším typom stratégie integrujúcej zahraničnú a vnútornú politiku i obranu štátu. Ide o sústavu základných štátnych záujmov a cieľov, ako aj hlavných nástrojov k ich dosiahnutiu, pričom bezpečnostná politika je vnímaná v rovine konceptuálnej a v rovine realizačnej (Porada a kol., 2019). Bezpečnostný systém štátu zasa predstavuje inštitucionálny nástroj pre tvorbu a realizáciu jeho bezpečnostnej politiky, založený na komplexnom poňatí zaistenia bezpečnosti štátu, ktorý sa opiera sa o platné právne normy (Buzalka, 2008, s. 75).

3 OS SR a vplyv medzinárodných organizácií na rozhodovanie v podmienkach demokratického riadenia a civilnej kontroly

Najvýznamnejšími organizáciami, ktoré majú zásadný vplyv na strategické rozhodovanie týkajúce sa zaručovanie bezpečnosti a obrany SR a tým aj na činnosť OS SR, sú NATO a EÚ. NATO ako vojensko-politická organizácia, podporujúca demokratické hodnoty, umožňuje svojim členským štátom konzultovať otázky a spolupracovať v oblasti bezpečnosti a obrany, budovania dôvery i pri predchádzaní konfliktom. Politická a nevojenská spolupráca Aliancie je ustanovená v článkoch 2 a 4 Washingtonskej zmluvy.

NATO ako vojensko-politická aliancia sa zaviazala k mierovému riešeniu sporov, avšak v prípade, že diplomatické úsilie zlyhá, má právomoc – vojenskú moc vykonávať operácie krízového manažmentu na základe doložky

o kolektívnej obrane (na základe tzv. princípu kolektívnej sebaobrany)², podľa zakladajúcej zmluvy NATO (článok 5 Washingtonskej zmluvy), alebo na základe mandátu Organizácie Spojených národov, a to samostatne alebo v spolupráci s inými krajinami a medzinárodnými organizáciami (Ivančík – Jurčák, 2012).

Strategické koncepcie NATO predstavujú oficiálne vyhlásenia Aliancie o hlavných úlohách, zásadách a hodnotách organizácie, vyvíjajúcim sa bezpečnostnom prostredí a strategických cieľoch, sú prípravou na bezpečnostné výzvy a usmerňujú budúci politický a vojenský rozvoj NATO. Základným prvkom stratégie Aliancie na predchádzanie konfliktom a vojnám, na ochranu spojencov, zachovávanie slobody rozhodovania a konania a dodržiavanie zásad a hodnôt, ktoré NATO zastáva (sloboda jednotlivca, demokracia, ľudské práva, právny štát) je aj tzv. odstrašujúci a obranný postoj NATO. Poslednou, aktuálne platnou strategickou koncepciou, je tá, ktorá bola prijatá na zasadaní NATO v Madride 29. júna 2022. Nahradila strategickú koncepciu z roku 2010. Tento strategický dokument je východiskovým dokumentom politiky Aliancie pre nasledujúce obdobie. Definuje hrozby a výzvy, pred ktorými členské štáty NATO stoja a stanovuje postupy a nástroje na ich riešenie. Strategická koncepcia sa prehodnocuje približne každých desať rokov.

Rozsah a charakter spôsobilostí, primárne vojenských spôsobilostí OS SR, ktorými by mala SR prispievať k snahám a cieľom Aliancie je definovaný v dokumente Ciele spôsobilostí NATO pre SR, ktorý býva spravidla aktualizovaný raz za 4 roky. Formovanie záväzkov SR voči Aliancii a vyhodnocovanie ich plnenia je súčasťou procesu obranného plánovania NATO. Jednotlivé fázy procesu obranného plánovania NATO možno rozdeliť do piatich krokov (línie smerovania – politické rozhodnutie, stanovenie požiadaviek, pridelenie spôsobilostí, implementácia a hodnotenie), pričom každý z uvedených procesov končí formou konkrétnych výstupov (politická smernica, minimálne požiadavky na spôsobilosť, ciele spôsobilostí NATO, prieskum plánovania spôsobilostí NATO).

Vplyv EÚ, ktorá je primárne politickou-ekonomickou organizáciou (Nečas, Kollár, 2018), na rozhodovanie úzko sa dotýkajúce OS SR, vychádza zo Spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky EÚ (ďalej len „SZBP“), ktorá sa zameriava na zachovávanie mieru, posilňovanie medzinárodnej bezpečnosti, upevňovanie a rozvoj demokracie právneho štátu a zachovávanie ľudských práv a slobôd na celom svete (Jurčák a kol., 2009). Cieľom SZBP je riešiť konflikty a podporovať medzinárodné porozumenie prostredníctvom diplomacie a dodržiavania medzinárodných pravidiel (Ivančík – Jurčák, 2013).

Hlavné zásady a línie SZBP určuje Európska rada, ktorá sa skladá z hláv štátov (resp. predsedov vlád všetkých členských krajín EÚ). Ústredným rozhodovacím orgánom v oblasti SZBP je Rada pre zahraničné veci, ktorá sa

² Kolektívna sebaobrana uznaná v článku 51 Charty Organizácie Spojených národov v zmysle článku 5 Washingtonskej zmluvy.

skladá z ministrov zahraničných vecí všetkých členských krajín EÚ a rozhodnutia prijíma v súlade s hlavnými zásadami a líniami pre oblasť spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky, stanovenými Európskou radou. Medzi nástroje SZBP patria aj medzinárodné dohody, deklarácie, kontakty s tretími krajinami či spoločné stratégie (Kollár, Kazanský, 2015; Nečas, Kollár, 2018).

Neoddeliteľnou súčasťou SZBP je Spoločná bezpečnostná a obranná politika (ďalej len „SBOP“), ktorá tvorí spolu s ďalšími nástrojmi EÚ súčasť vonkajších vzťahov a odráža smerovanie európskej integrácie (Jurčák, Ivančík, 2023a). EÚ sa prostredníctvom SBOP stáva dôležitým aktérom pri presadzovaní globálnej bezpečnosti a stability (Ivančík – Jurčák, 2023b). Hlavným zámerom SBOP je poskytnúť vojenské a iné ako vojenské možnosti pre prevenciu a pre riešenie medzinárodných konfliktov (Jurčák a kol., 2009, s. 138).

EÚ využíva pri presadzovaní svojich cieľov aj ďalšie nástroje a iniciatívy (napr. Stálu štruktúrovanú spoluprácu – PESCO, Európsky obranný fond – EDF, Európsky mierový nástroj – EPF) vychádzajúce z jej zahraničnej, bezpečnostnej a obrannej politiky a v kontexte aktuálneho vývoja uvažuje o ďalších, ktoré zaistia vyššiu úroveň bezpečnosti EÚ, jej členských štátov a ich občanov (Jurčák – Ivančík, 2023a). V tejto súvislosti je potrebné dodať, že Únia a jej bezpečnostné nástroje zohrávajú mimoriadne dôležitú úlohu aj v oblasti politicko-strategického rozhodovania o OS SR. Tvoria tak jeden z hlavných pilierov ovplyvňujúcich mocensko-politické a politicko-strategické rozhodovanie v podmienkach demokratického riadenia a civilnej kontroly ozbrojených síl.

Záver

OS SR predstavujú jeden zo základných pilierov bezpečnostného systému štátu. Zároveň predstavujú jeden z rozhodujúcich nástrojov na zaistenie bezpečnosti SR a obranu jej slobody, nezávislosti, zvrchovanosti, teritoriálnej integrity a ochranu jej občanov. Podieľajú sa na plnení úloh v čase výnimočného stavu alebo núdzového stavu, pri ktorom sú ohrozené životy a zdravie osôb alebo majetok. Možno ich použiť aj na ochranu a obranu objektov osobitnej dôležitosti a ďalších dôležitých objektov, vojenských letísk, vojenských heliportov, vojenských objektov a priestorov potrebných na plnenie úloh ozbrojených síl alebo zahraničných ozbrojených síl plniacich úlohy na území SR v rámci organizácie vzájomnej kolektívnej bezpečnosti, ktorej je naša republika členom, odstraňovanie následkov výnimočného stavu alebo núdzového stavu, na riešenie mimoriadnych udalostí, boj proti terorizmu, pátranie po lietadlách, pri záchrane ľudských životov a na plnenie ďalších úloh vyplývajúcich zo zákona č. 321/2002 Z. z. o ozbrojených silách, medzinárodných zmlúv, ktorými je SR viazaná, a ďalších úloh ustanovených osobitnými predpismi na zachovanie bezpečnosti Slovenskej republiky.

Vzhľadom na plnenie vyššie uvedených úloh mocensko-politické a politicko-strategické rozhodovanie v podmienkach demokratického riadenia

a civilnej kontroly OS SR ovplyvňovalo vývoj jednotlivých inštitútov, ich konštituovanie, aj ich právny charakter, a to v národnom i nadnárodnom prostredí. OS SR sú predovšetkým nástrojom na zaručovanie bezpečnosti SR a jej občanov. Štruktúra OS SR, početnosť jej stavov, spôsobilosti, operačná nasaditeľnosť a vyzbrojovanie sú reakciou na politické rozhodnutia a politické riadenie. Úlohou velenia OS SR je pripraviť OS SR na plnenie stanovených úloh po stránke výcviku, vystrojenia, vyzbrojenia a tvorbe stanovených zásob. Uvedené so sebou prináša potrebu predkladať k uvedeným cieľom odborné a primerané požiadavky na politické orgány. Dôraz je však potrebné klásť aj na prechod od strategických dokumentov k zákonom a konkrétnemu vyjadreniu zodpovednosti, právomocí a kompetencií v oblasti bezpečnosti.

Literatúra

- BUZALKA, J. 2008. Krízový manažment vo verejnej správe. Bratislava, Akadémia Policajného zboru, 2008. 297 s. ISBN 978-80-8054-451-5.
- HANNEMAN, R. A. 1985. The Role of the Military in Political Regimes. In *Armed Forces & Society*, roč. 12, 1985, č. 1. ISSN 0095-327X, s. 29-51.
- HUNTINGTON, S. P. 1981. *The Soldier and the State: The Theory and Politics of Civil-Military Relations*. New York : Harvard University Press, 1981. 560 s. ISBN 978-0-67481-736-4.
- IVANČÍK, R., JURČÁK, V. 2012. Sily rýchlej reakcie – príspevok Severoatlantickej aliancie k medzinárodnej bezpečnosti. In *Vojenské rozhledy*, roč. 21, 2012, č. 3, s. 55-64. ISSN 1210-3292.
- IVANČÍK, R., JURČÁK, V. 2013. *Peace Operations of International Crisis Management*. Ostrowiec Świątokrzyski : Wyższa Szkoła Biznesu i Przedsiębiorczości w Ostrowcu Św., 2013. 182 s. ISBN 978-83-936652-6-6.
- IVANČÍK, R., JURČÁK, V. 2023. O výzvach Európskej únie z pohľadu vojenských operácií a misií vedených v rámci Spoločnej bezpečnostnej a obrannej politiky. In *Vojenské reflexie*, 2023, roč. 18, č. 1, s. 8-24. ISSN 1336-9202.
- JANOWITZ, M. 1960. *The Professional Soldier: A Social and Political Portrait*. Reissue edition. Newark: Free Press, 1963. 528 p. ISBN 978-1-50117-932-7.
- JURČÁK, V., IVANČÍK, R. 2023a. *Bezpečnostná a obranná politika Európskej únie*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika, 2023. 290 s. ISBN 978-80-8040-661-5.
- JURČÁK, V., IVANČÍK, R. 2023b. Od Spoločnej bezpečnostnej a obrannej politiky k spoločnej armáde Európskej únie? In *Vojenské rozhledy*, 2023, roč. 32, č. 1. ISSN 1210-3292, s. 18-34.
- JURČÁK, V. a kol. 2009. *Organizácie medzinárodného krízového manažmentu*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika, 2009. 235 s. ISBN 978-80-8040-387-4.

KMEC, V. [online]. 2004. Parlamentné riadenie a kontrola Ozbroyených síl Slovenskej republiky. In *Demokratické riadenie a kontrola ozbrojených síl*, s. 61-70. Bratislava : Ministerstvo obrany Slovenskej republiky v spolupráci Friedrich Ebert Stiftung, 2004. [cit. 15.02.2024]. Dostupné na internete: <<https://library.fes.de/pdf-files/bueros/slowakei/04226.pdf>>.

KOLLÁR, D., KAZANSKÝ, R. 2015. Vybrané aspekty a nástroje krízového manažmentu Európskej únie. In *Národná a medzinárodná bezpečnosť 2015 – zborník vedeckých a odborných prác z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika, 2015. ISBN 978-80-8040-515-1, s. 266-272.

KORBA, M. [online]. 2004. Od teórie civilno-vojenských vzťahov ku koncepcii bezpečnostného sektora. In *Demokratické riadenie a kontrola ozbrojených síl*, s. 12-22. Bratislava : Ministerstvo obrany Slovenskej republiky v spolupráci Friedrich Ebert Stiftung, 2004. [cit. 15.02.2024]. Dostupné na internete: <<https://library.fes.de/pdf-files/bueros/slowakei/04226.pdf>>.

MRVA, V. [online]. 2004. Civilno-vojenské vzťahy z pohľadu samosprávy. In *Demokratické riadenie a kontrola ozbrojených síl*, s. 89-93. Bratislava : Ministerstvo obrany Slovenskej republiky v spolupráci Friedrich Ebert Stiftung, 2004. [cit. 15.02.2024]. Dostupné na internete: <<https://library.fes.de/pdf-files/bueros/slowakei/04226.pdf>>.

NEČAS, P., KOLLÁR, D. 2018. Bezpečnostná stratégia EÚ jej význam pre sektorovú bezpečnosť. In *Medzinárodné vzťahy 2018: Aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky – zborník príspevkov z 19. medzinárodnej vedeckej konferencie*. Bratislava : Fakulta medzinárodných vzťahov Ekonomickej univerzity, 2019. ISBN 978-80-225-4602-7, s. 519-529.

NEČEJ, E. [online]. 2004. Transparentnosť bezpečnostnej a obrannej politiky štátu ako východisko pre demokratické riadenie a kontrolu ozbrojených síl . In *Demokratické riadenie a kontrola ozbrojených síl*, s. 71-81. Bratislava : Ministerstvo obrany Slovenskej republiky v spolupráci Friedrich Ebert Stiftung, 2004. [cit. 15.02.2024]. Dostupné na internete: <<https://library.fes.de/pdf-files/bueros/slowakei/04226.pdf>>.

PORADA, V. a kol. 2019. *Bezpečnostní vědy*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2019. 780 s. ISBN 978-80-758-0.

ŠKVRNDA, F. [online]. 2004. Miesto a úloha mimovládnych organizácií pri demokratickej kontrole ozbrojených síl. In *Demokratické riadenie a kontrola ozbrojených síl*, s. 97-103. Bratislava : Ministerstvo obrany Slovenskej republiky v spolupráci Friedrich Ebert Stiftung, 2004. [cit. 15.02.2024]. Dostupné na internete: <<https://library.fes.de/pdf-files/bueros/slowakei/04226.pdf>>.

TARASOVIČ, V. [online]. 2004. Reforma bezpečnostného sektora. In *Demokratické riadenie a kontrola ozbrojených síl*, s. 23-28. Bratislava : Ministerstvo obrany Slovenskej republiky v spolupráci Friedrich Ebert Stiftung, 2004. [cit. 15.02.2024]. Dostupné na internete: <<https://library.fes.de/pdf-files/bueros/slowakei/04226.pdf>>.

Zákon č. 321/2002 Z. z. o ozbrojených silách

ŽÍDEK, R., CIBÁKOVÁ, S. 2009. *Bezpečnosť štátu*. Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika Liptovský Mikuláš, 2009. ISBN 978-80-8040-375-1.

INFODÉMIA A PANDÉMIA COVID-19 V RUSKEJ TLAČI

THE INFODEMIC AND THE COVID 19 PANDEMIC IN THE RUSSIAN PRESS

Kamila Schillová¹

ABSTRACT

Infodemic (infodemic = information + epidemic) is a phenomenon in which a lot of disinformation and conspiracies appear in the world of media. In our article, we looked at the infodemic during the Covid 19 pandemic in the Russian media. Information in the Russian press and on social networks during the Covid 19 pandemic was managed by Roskomnadzor, which controlled all the information that was spread in Russia about the pandemic. The goal of the media was to spread disinformation and conspiracies for the purpose of consolidating ideology, spreading fear and consolidating the power of the current Russian establishment. Six editors and commentators from individual Russian media evaluated the quality and method of dissemination of information about the pandemic in Russia. In conclusion, we tried to define the areas that were most affected by the infodemic and to draw consequences from them. The goal of our work is to point out the danger of spreading disinformation and conspiracy so that humanity can face them in the event of the next world crisis.

Key words: *infodemic, Russia, Covid-19, disinformation, media world*

Úvod

Infodémia je podľa cambridgského slovníka výraz, ktorý opisuje jav, keď sa v spoločnosti šíri veľa nepravdivých informácií škodlivým spôsobom (Dictionary Cambridge, 1995). Pojem infodémia vznikol spojením slov *informácia* a *pandémia*. Etymológia jednotlivých pojmov napovedá, že hovoríme o situácii, keď sa vo svete v čase pandémie šíri množstvo rôznych informácií, a to vrátane konšpirácií a dezinformácií. Ľudia v takejto situácii strácajú prístup k bezpečným a overeným informáciám, pretože v mediálnom priestore nachádzajú nielen tie pravdivé (Merriam-Webster.com). Obzvlášť výraznou sa infodémia stala počas pandémie Covid-19, ktorá svet zasiahla v rokoch 2020 až 2022. Nebezpečenstvo infodémie spočíva predovšetkým v tom, že spôsobuje zmätok a chaos, ktorý má v konečnom dôsledku negatívny vplyv na ľudskú spoločnosť.

V dobe globalizácie sa informácie šíria rýchlo a nezriedka bez absolútnej kontroly. Pandémia Covid-19 tento problém ešte zvýraznila. Médiá rôzneho druhu

¹ Kamila Schillová, Mgr., PhD., Katedra medzinárodných vzťahov a diplomacie, Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, Univerzita Mateja Bela, Kuzmányho 1, 974 01 Banská Bystrica 1, Slovenská republika, e-mail: kamila.schillova@umb.sk.

sa v čase pandémie stali živnou pôdou pre dezinformácie a konšpirácie, ktoré ohrozovali verejné zdravie a dôveru v inštitúcie. V budúcnosti bude ľudstvo čeliť ďalším krízam, a preto je pochopenie infodémie a jej riešenie kľúčové pre našu efektívnu reakciu v budúcnosti. V našom príspevku sa chceme zamerať na fenomén infodémie v ruských médiách. Informácie sme čerpali z ruskej tlače ako aj z ruských sociálnych sietí. Samozrejme, dezinformácie a konšpirácie sa v Rusku, rovnako ako u nás, šírili aj v štandardnej interpersonálnej komunikácii, no táto nie je predmetom nášho skúmania a, napokon, ani nie je možné zmapovať ju.

1 Hlavné typy dezinformácií a naratívy v ruskej tlači

Problém infodémie sa v ruskom mediálnom priestore prejavil obzvlášť výrazne. Informácie o pandémii korigoval Roskomnadzor, a ten sa postaral o reguláciu informácií o pandémii Covid-19 v štátnych médiách. Prokremel'ské noviny uverejňovali informácie, ktoré slúžili spravidla ako nástroj politickej propagandy. Dezinformácie ďalej aktívne šírili ruské sociálne siete. Platformy ako *Vkontakte* a *Telegram* získali prevahu nad ostatnými dostupnými kanálmi a výrazne podporili šírenie propagandy.

Ako vyplýva zo správy Analytického útvaru Ministerstva obrany SR, najviac dezinformácií o pandémii Covid-19 s cieľovou agendou sa šírilo z Ruska, Číny a z Iránu. V prípade Číny a Ruskej federácie sa objavil nový spôsob legitimizácie dezinformácií. Ruská federácia využila vlastnú sieť štátnych médií, proxy novinových stránok a účtov na sociálnych sieťach na pretláčanie svojho naratívu. Ide o naratívy vyzdvihujúce silu Ruska v boji proti Covid-19 a poukazovanie na neschopnosť Európskej únie a vznikajúce dôsledky ako napríklad rozpad EÚ (Štepanovič, 2020).

Okrem vplyvu na ľudské zdravie prispela infodémia k výraznej polarizácii spoločnosti a zosilnila politické napätie. Dezinformácie a konšpirácie slúžili na podporu politických agend a oslabovali dôveru v oficiálne inštitúcie. V šírení dezinformácií hrali významnú úlohu práve tradičné ruské médiá. Mienkotvorné médiá v Rusku sú totiž kontrolované štátom. Bol to ukázkový príklad toho, ako médiá podporili vládnu propagandu a šírenie konšpiračných teórií.

Legalizovaná dezinformácia sa vzťahuje na nepravdivé alebo zavádzajúce informácie, ktoré sú prezentované a šírené s podporou alebo tichým súhlasom zákonných autorít. Tieto informácie môžu byť použité na ovplyvňovanie verejnej mienky, manipuláciu politických rozhodnutí alebo destabilizáciu konkurencie.

Dezinformácie a konšpirácie v čase pandémie Covid-19 v ruskej tlači môžeme rozdeliť na tri hlavné typy: 1. dezinformácie o šírení vírusu a zvládání situácie; 2. nepravdivé tvrdenia o pôvode vírusu; 3. dezinformácie o vakcínach proti vírusu Covid-19.

1.1 Dezinformácie o šírení vírusu a zvládání situácie

V Ruskej federácii sa informácie o šírení vírusu, počte nakazených a mŕtvych cielene skresľovali. Vládni predstavitelia spočiatku vôbec nepripúšťali možnosť, že vírus prekročí ruské hranice. Keď sa tak už stalo, informácie o počte nakazených a mŕtvych zámerne upravovali, aby popreli fakt, že Rusko situáciu nezvláda.

EUvsDisinfo je projekt pracovnej skupiny *East StatCom* Európskej služby pre vonkajšiu činnosť. Jeho hlavným cieľom je odhaľovať dezinformačné operácie Kremľa. V súvislosti s infodémiou spomínaná expertná skupina oslovila ruských novinárov, ktorým položila otázku: *Ako v súčasnosti hodnotíte spravodajstvo o koronavírusovej kríze v médiách kontrolovaných Kremľom?* Pozrime sa na niektoré odpovede, ktoré konkrétne súvisia s dezinformáciami o šírení vírusu a zvládání situácie a poskytujú komplexný obraz o začiatkoch pandémie Covid-19 v Ruskej federácii.

Podľa slov **Pavla Kynygina**, redaktora z novín *Novaja Gazeta*, vláda zjavne neinformovala občanov o situácii v plnom rozsahu. Prostredníctvom prokremel'ských médií deklarovala, že nekontrolovaná pandémia Rusko neohrozuje. V kontrolovaných médiách sa neustále objavovali články typu: *Západ a Ukrajina horia, dokonca je v plameňoch aj bratské Bielorusko, ale my sme pripravení lepšie ako ktokoľvek iný* (www.svoboda.org).

Redaktor *Novoj Gazety* **Denis Korotkov** v rozhovore konštatuje, že ruská televízia šírila informácie najmä o tom, ako koronavírus vyprázdnil ulice európskych miest a regály obchodov v Spojených štátoch. Posolstvo proklamovaných informácií bolo jasné: *čelíme problému, ktorý prišiel zo zahraničia, my sme na tom dobre, ale chátrajúca Európa je na tom veľmi zle* (www.svoboda.org).

Novinár **Konstantin Eggert** tvrdí, že poskytovanie informácií štátnymi médiami bolo spočiatku v tradičnom duchu - *v Rusku nie sú nijaké problémy, kolabuje Západ*. Z večera do rána sa však rétorika zmenila. Zrazu sa Rusom podarilo ako prvým rozlúštiť genóm vírusu a Rusko je teda pripravené čeliť hrozbe. Média dokonca vyzvali ľudí, aby ostali v karanténe, pričom nezabudli vyzdvihnúť jej pozitívum – *môžete viac času tráviť so svojou rodinou* (www.svoboda.org).

Andrej Archangel'skyj, redaktor časopisu *Ogoňok* podotýka, že ťažiskom aktivity štátnych médií bolo zjavne potlačiť paniku, ktorá by sa mohla ľahko zmeniť na protivládne demonštrácie. Asi dva týždne médiá uverejňovali takéto správy: *Kríza ukázala slabosť Európy, Všetci sa otočili Taliansku chrbtom, Nikto nepomohol Ukrajine*. Na Európu sa valil jeden propagandistický útok za druhým: *Kde je vaša Únia, kde je vaša jednota?* Všetky tieto tézy hovoria jasne - demokracia nie je schopná zvládnuť výzvu pandémie. V konečnom dôsledku ide o útok na samotnú myšlienku demokracie. Propaganda dokáže, že tu (v Rusku) je všetko inak. Propaganda sa vysmievala Európanom, ktorí v panike kupovali

toaletný papier. Keď sa však koronavírus dostal do Ruska, Rusi skupovali toaletný papier rovnakým spôsobom. Propaganda čelila zaujímavému fenoménu: akékoľvek posolstvo o Európe bolo zrazu vnímané ako zrkadlo – a ruské publikum túto informáciu nevedomky vnímalo ako odkaz na to, čo ich čoskoro čaká. Pandémia je celosvetový fenomén a odolávať jej môžeme len spoločne. Kremľ však nechcel byť *súčasťou sveta*, a preto propaganda dokáže, že *tu je všetko inak* (www.svoboda.org).

1.2 Nepravdivé tvrdenia o pôvode vírusu

Ruská tlač šírla rôzne konšpiračné teórie o pôvode vírusu. Články v novinách prízvukovali, že vírus vznikol v čínskom laboratóriu ako biologická zbraň na vyhladenie ľudskej populácie (www.5-tv.ru). Naprieč tlačou sa objavoval známy naratív, že západné krajiny sa pričínili o vytvorenie a šírenie vírusu Covid-19 za účelom oslabenia Ruska. Je zrejmé, že takýto naratív slúžil politickým cieľom – posilňoval protizápadný sentiment.

Alexander Morozov, politológ z Akademického centra Borisa Nemcova v Prahe, konštatuje, že počas pandémie sa v Rusku rozvíjali dva diskurzy súčasne. Na jednej strane sa objavovali titulky ako *Vírus do Číny priviezla americká armáda* a kremľskí publicisti písali o *hystérii západných elít* a o *kolapse Európskej únie*. Na druhej strane však začali kremľské médiá debatu o globálnej solidarite, ktorá tiež fungovala, pretože vláda sa chystala prijať rovnaké opatrenia ako európske vlády. Takouto stratégiou vláda prezentovala domácemu publiku holistický obraz nadradenosti Moskvy a bezmocnosti Západu. Postupne sa vytvoril prienik týchto dvoch diskurzov, ktorý prízvukoval, že ruské úrady pokojne a úspešne bojujú s vírusom, kým v Európe a Spojených štátoch vlády podporujú všeobecnú hystériu a prijímajú chybné kroky, ktoré vyvolávajú kritiku zo strany obyvateľstva. Ruská tlač šírla informácie o tom, ako niektoré západné vlády odmietajú pomoc Kremľa, zatiaľ čo iné ju prijímajú. Domácemu publiku to evokovalo obraz nadradenosti Moskvy a bezmocnosti Západu. Šikovné na tejto propagande bolo to, že tieto informácie pôsobili aj na externé publikum – publikum v krajinách Európskej únie, ktoré hľadalo alternatívne názory. Treba poznamenať, že išlo o veľké publikum, ktoré pozostávalo nielen z rusky hovoriacich ľudí v Európe, ale aj z voličov novej pravice, euroskeptikov a populistov v rôznych krajinách (www.svoboda.org).

1.3 Dezinformácie o vakcínach proti vírusu Covid-19

Systematická dezinformačná kampaň v ruských, štátom kontrolovaných médiách, prostredníctvom ktorej sa Moskva snažila vyvolať pochybnosti a obavy z očkovania proti covidu-19, sa obrátila proti nej samotnej. Vyplýva to zo správy, ktorú zverejnila Európska únia (omediach.com).

21. decembra roku 2020 udelila Európska komisia podmienené povolenie na uvedenie na trh vakcíne proti ochoreniu Covid-19, ktorú vyvinuli spoločnosti BioNTech a Pfizer. Táto vakcína sa tak stala prvou vakcínou proti ochoreniu Covid-19 povolenou v Európskej únii. Vakcína dostala povolenie po kladnom vedeckom odporúčaní vychádzajúcom z dôkladného posúdenia bezpečnosti, účinnosti a kvality vakcíny, ktoré vykonala Európska agentúra pre lieky (EMA) a ktoré schválili členské štáty (ec.europa.eu).

Ruská televízia RT spochybňovala bezpečnosť a účinnosť vakcín. Kremľ pokračoval v rozširovaní dezinformácií o Covide-19 a vakcínach, a to aj napriek tomu, že v Rusku mŕtvych dramaticky pribúdalo a zdravotnícky systém kolaboval. Kremľ však všetky obvinenia zaznievajúce z Európskej Únie poprel. Agentúra Reuters pripomína, že EÚ sa snaží spolupracovať s internetovými gigantmi ako Google, Facebook, Twitter a Microsoft, aby šírenie nepravdivých informácií obmedzil. Tvrdí, že ruská dezinformačná kampaň o covide-19, ktorá sa začala hneď na začiatku pandémie, je súčasťou snáh Moskvy oslabiť a rozdeliť spoločnosť západných krajín.

Autori správy s odkazom na vlastnú databázu dezinformácií uviedli, že na portáli geopolitica.ru, ktorý zverejňuje príspevky v mnohých jazykoch, objavili 250 prípadov snahy zosmiešňovať očkovanie a ďalšie opatrenia v boji proti šíreniu koronavírusu. *Tvrdenie o zbytočnosti vakcín sa tam opakuje v taliančine, španielčine, angličtine, holandčine alebo v ruštine*, napísali autori štúdie. *Očkovanie funguje. Ale rovnako tak fungujú lži*, upozorňujú a dodávajú, že *hlasy rozširujúce lživé informácie a konšpiračné teórie o vakcínach znamenajú ohrozenie životov tisícov ľudí ako vo svete, tak v Rusku* (omediach.com).

Rusko pomerne rýchlo vyvinulo vlastnú vakcínu Sputnik V, no ľudia na základe vybudovanej nedôvery voči vakcínam, na ňu nereagovali podľa očakávaní. Vďaka legalizovaným dezinformáciám sa zo 144 miliónov Rusov dala zaočkovať len približne tretina obyvateľov. Ruské ministerstvo zdravotníctva zaregistrovalo Sputnik V už v auguste roku 2020. Išlo o vôbec prvú schválenú vakcínu na svete proti chorobe COVID-19. Používanie Sputnika V bolo odvtedy schválené už v približne 70 krajinách sveta.

V ruských médiách sa objavovali aj dezinformácie o neoverených liekoch a preventívnych opatreniach. Informácie o účinnosti nadmerného užívania vodky či konzumácii bielidla mali nezriedka za následok vážne poškodenie zdravia mnohých obyvateľov Ruska. Okrem potravín a vitamínov na zvýšenie imunity sa objavili aj zázračné minerálne roztoky. K nim patril aj roztok chloritanu sodného zmiešaného s kyselinou citrónovou, čo malo nakazeného vyliečiť. Ďalšie fámy prezentované v ruských médiách bolo pitie špeciálneho čaju alebo moču. Prichádzali aj informácie o tom, ako si samodiagnostikovať koronavírus, napríklad zadržaním dychu na 10 sekúnd. Konšpirácie sa týkali aj liekov, ktoré už na trhu v Ruskej federácii poznali dlho, no prezentovali ich ako zázračné prostriedky na liečbu koronavírusu. Jedným z nich je liek Arbidol, ktorý sa v Ruskej federácii používal už dlho na liečbu chrípky a rozhodne nebol

záračným prostriedkom na liečbu koronavírusu. Aj tieto dezinformácie ovplyvnili postoj ľudí a dôveru v lekárske authority, čo malo významný vplyv na samotný priebeh pandémie Covid-19 v Rusku.

Záver

V prípade akýchkoľvek kríz ľudia bažia po veľkom množstve informácií. Je prirodzené, že každý chce hneď vedieť, čo sa deje, ako sa správať, ako si v danej situácii pomôcť. Zodpovednosť za šírenie overených a pravdivých informácií by mala byť na pleciach štátnych médií. Ruská tlač a následne sociálne siete, ktoré iba ďalej šíрили dezinformácie z pera prokremel'ských novinárov sú príkladom toho, aké následky infodémia a legalizácia dezinformácií môže mať. Nekontrolované šírenie konšpiračných teórií sa v prípade Ruska obrátilo proti ruským občanom a zdravotníckemu systému. Rusko nebolo jedinou krajinou, kde sa dezinformácie šíрили. Infodémia bola (a je) celosvetovým problémom. Je veľkým problémom najmä preto, že ovplyvňuje verejnú mienku a správanie. Šírenie dezinformácií a konšpiračných teórií má negatívny dopad na dôveru v štátne inštitúcie, zdravotnícke zariadenia a verejné zdravie. Efektívny boj proti pandémie si vyžaduje kombináciu edukačných kampaní, medzinárodnej spolupráce, spolupráce s technologickými firmami, ktoré môžu pomáhať monitoringu obsahov a potláčaniu dezinformácií. Nielen pre Ruskú federáciu platí, že organizácie ako WHO a nezávislé fakt-checking platformy musia zohrávať prvoradú úlohu v poskytovaní presných informácií. Legalizovaná dezinformácia predstavuje vážnu hrozbu pre modernú spoločnosť. Jej dôsledky môžu byť ďalekosiahle a závažné a ovplyvňujú rôzne aspekty nášho života – od spoločenského a politického až po ekonomický. Téma infodémie je momentálne široko diskutovaná. Je dôležité sa tejto téme venovať a poučiť sa z krízy, ktorú ľudstvo za cenu veľkých obetí prekonalo. V budúcnosti bude ľudstvo čeliť ďalším krízam, a preto je dôležité vyhodnotiť a spracovať informácie, ktoré máme, aby sme sa vedeli vyvarovať chýb z minulosti.

Literatúra

DICTIONARY.CAMBRIDGE: Cambridge International Dictionary of English. Cambridge: Cambridge University Press, 1995.[online]. Dostupné na internete:<<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/infodemic>>. [cit. 2024-25-06].

Európska komisia schválila prvú a bezpečnú vakcínu proti Covid-19. Dostupné na internete: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/SK/ip_20_2466 [cit. 2024-30-05]

MERRIAM-WEBSTER.COM: Words We're Watching: 'Infodemic'. [online]. Dostupné na internete: <<https://www.merriam-webster.com/words-at-play/words-were-watching-infodemic-meaning>>. [cit. 2024-25-06].

Rusku sa vypomstila jeho dezinformačná kampaň o covid-19. Dostupné na internete: <https://www.omeiach.com/hoaxy/21676-rusku-sa-vypomstila-jeho-dezinformacna-kampan-o-ockovani-proti-covidu-19> [cit. 2024-21-06]

Rusko hlási rekord v počte úmrtí, vývojári Sputnika volajú po povinnom očkovaní. Dostupné na internete: <https://hnonline.sk/svet/12974110-vyvojari-vakciny-sputnik-v-vyzvali-na-zavedenie-povinneho-ockovania> [cit. 2024-05-06]

ŠTEPANOVIČ, D. 2020. *Ifodémia. Dezinformácie a Covid-19.* Analytický útvar. Ministerstvo obrany SR. Dostupné na internete https://www.mosr.sk/data/files/4005_2020-k-01-infodemia-new.pdf [cit. 2024-30-06]

Инфодемия. Коронавирус и российская дезинформация. Dostupné na internete: <https://www.svoboda.org/a/30513774.html> [cit. 2024-24-06]

Сделать его смертоноснее: и США, и китайские ученые могут быть виновны в пандемии коронавируса. Dostupné na internete: <https://www.5-tv.ru/news/463867/sdelat-ego-smertonosnee-issa-ikitajskie-ucenye-mogut-byt-vinovny-vpandemii-koronavirusa/> [cit. 2024-22-06]

KYBERNETICKÁ BEZPEČNOST A JEJÍ TRENDY V SOUČASNOSTI

CYBER SECURITY AND ITS TRENDS TODAY

Eduard Slad¹

ABSTRACT

In my post, I focus on a hot area of the present, not only the virtual world. So I naturally ask myself the question, what is cyber security? Personal data and files deserve to be safe just like our car in the garage. We must protect ourselves more and more effectively against uninvited followers, or even "users" of our intellectual property. We have various tools for this. So cyber security, also known as digital security, deals with the way we protect our digital information, devices and assets. This includes personal information, accounts, files, photos and money. Current software, strong passwords, program updates and other tools can effectively protect us from the misuse of our data.

Keywords: *cyber security, crime, cyberspace, computer, computer system*

Co znamená kybernetická kriminalita?

Pod pojmem kybernetická kriminalita se rozumí trestná činnost, v níž figuruje určitým způsobem počítač jako souhrn technického a programového vybavení (včetně dat), a to jako:

- *předmět zájmu této trestné činnosti (s výjimkou té trestné činnosti, jejímž předmětem jsou popsána zařízení jako věci movité),*
- *nástroj trestné činnosti,*
- *kombinace dvou výše uvedených (typicky, je-li zařízení zneužito jako botnet, skrze který je útočeno na primární cíl útoku).*

Pojem kybernetická kriminalita se odvozuje od pojmu kybernetický prostor, případně zkráceně kyberprostor, který označuje virtuální prostředí, které nemá začátek a ani konec, nezná hranice národních států a nelze určit, jak rozsáhlé je.

Přestože existuje několik funkčních definic, pojem kybernetické kriminality není upraven žádnou vyčerpávající, všeobjímající a obecně přijímanou definicí, neboť spolu s růstem možností využívání informačních a komunikačních prostředků roste i možnost jejich zneužívání k páčání trestné činnosti.

¹ Eduard Slad, Ing. Bc., Policie ČR, Kapucínská 214/2, 118 00 Praha 1 - Hradčany, Česká republika, email: eslad@seznam.cz

Nejsme ochráněni ve virtuálním prostoru, pokud nepodnikneme kroky k naší virtuální ochraně.

CIA. Zkratka "CIA" se často používá k reprezentaci tří pilířů kybernetické bezpečnosti, jimiž jsou:

Confidentiality (důvěrnost) – Udržet vaše tajemství a zajistit, že k vašim složkám a účtům mají přístup pouze autorizované osoby.

Integrity (integrita) – Zajistit, že vaše informace obsahují, co obsahovat mají a nikdo bez vašeho povolení nic nevložil, nepozměnil nebo neodstranil. Můžete třeba škodlivě změnit číslo v tabulce.

Access (přístup) – Ujistit se, že k vašim systémům a údajům budete mít vždy přístup. Příkladem problému s přístupem může být útok, který způsobí odepření přístupu ke službě tím, že útočníci zahltí váš systém tolika přenosy, že bude prakticky nemožné k němu získat přístup. Dalším příkladem může být ransomware, který váš systém zašifruje a zabrání vám ho používat.

Jak na kriminalitu v kyberprostoru pohlíží trestní zákoník?

Trestnou činnost, která je páchaná přímo s využitím ICT technologií nebo ji typicky doprovází projevy v online prostředí, lze rozdělit do těchto kategorií:

- *Podvody (e-shopy, inzerce, romance scam, phishing apod.)*
- *Hacking (neoprávněný vstup do počítačového systému a jeho zneužití)*
- *Blagging (podvodná žádost o finance často prostřednictvím falešného profilu, např. CEO podvody)*
- *Podvodné e-shopy (často bývají zneužity značky známých společností jako je Alza, Česká pošta, Tesco atd.)*
- *Mravnostní trestné činy (týká se ohrožování výchovy dětí, dětské pornografie, navazování nedovolených kontaktů atd.)*
- *Trestné činy proti autorskému právu (neoprávněné sdílení hudby, filmů, softwaru)*
- *Násilné projevy a hate crime (vydírání, vyhrožování, nebezpečné pronásledování, šíření poplašné zprávy, extrémismus)*

V zákoně č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších právních předpisů, uvádí tři skutkové podstaty spadající do kategorie majetkových trestných činů, jejichž škodlivost spočívá v samotném zneužití prvků informačních systémů, sítí a dat. Jedná se o:

- *neoprávněný přístup k počítačovému systému a nosiči informací (§ 230),*
- *opatření a přechovávání přístupového zařízení a hesla k počítačovému systému a jiných takových dat (§ 231),*
- *poškození záznamu v počítačovém systému a na nosiči informací a zásah do vybavení počítače z nedbalosti (§ 232).*

Jedná se typicky o hackování, odposlech (sledování komunikace v době, kdy probíhá) a zasahování do dat a systému (jejich změny, poškození). Trestná je rovněž výroba, opatření nebo zpřístupnění virů a dalších zařízení (ať už jde o hardware, nebo software), vytvořených k získání neoprávněného přístupu do počítačového systému nebo sítě elektronických komunikací. Je důležité poznamenat, že takový čin je trestný jen tehdy, je-li vykonán za účelem spáchání jiného trestného činu.

Co všechno se označuje jako kyberkriminalita?

Kybernetická kriminalita zahrnuje i trestné činy, jejichž primární skutková podstata je jiná, ale k jejich páčání si pachatel vybral jako prostředek nebo prostředí právě kyberprostor. Takovými trestnými činy jsou nejčastěji (nikoli výlučně):

- *šíření pornografie (§ 191),*
- *výroba a jiné nakládání s dětskou pornografií (§ 192),*
- *navazování nedovolených kontaktů s dítětem (§ 193b),*
- *porušení autorského práva, práv souvisejících s právem autorským a práv k databázi (§ 270),*
- *hanobení národa, rasy, etnické nebo jiné skupiny osob (§ 355),*
- *podněcování k nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod (§ 356),*
- *šíření poplašné zprávy (§ 357),*
- *pomluva (§ 184),*
- *vydírání (§ 175).*

V roce 2021 se podvody v oblasti kybernetické kriminality nejčastěji páčaly mezi soukromými osobami. Častý byl také neoprávněný přístup a poškození záznamu v počítačovém systému, opatření a přechovávání přístupového zařízení a hesla a úvěrové podvody. Stále tedy platí, že nejrozšířenější oblastí trestných činů v rámci ostatní kriminality páchané v kyberprostoru je majetková trestná činnost, nejčastěji:

- *různá jednání kvalifikovaná jako podvod,*
- *poškozování a zneužití záznamu na nosiči informací,*

Dále je pak častá mravnostní trestná činnost v oblasti neoprávněného držení platebního prostředku, a taky porušování autorského práva.

Kybernetická kriminalita z pohledu trendů a statistik

Na prvním místě je třeba konstatovat, že statistické vyhodnocování kybernetické kriminality je značně problematické. Důvodem je to, že se tato kriminalita netýká explicitně stanoveného výčtu skutkových podstat trestných

činů a nemá obecně přijímanou definici. Proto klesá výpovědní hodnota zejména mezinárodních statistik a srovnání, jež se tvoří na základě sesbíraných dat podle rozdílných metodik a kritérií.

Z charakteru kybernetických trestných činů se lze dále domnívat, že kybernetická kriminalita oplývá potenciálně velmi vysokou mírou latence. Z praxe víme, že oběť často ani sama nepozná, že se obětí trestné činnosti v kyberprostoru stala. Dalším obecně známým poznatkem je to, že organizace většinou neupozorňují na to, že se staly obětí kybernetického útoku a unikly jim citlivé informace. Nekoresponduje to totiž s jejich obchodními cíli, tudíž ani při zjištění takového činu nedojde k podání trestního oznámení. I tak ale lze z policejních a justičních statistik odvodit určité trendy, kterých bychom si měli být vědomi.

První trend: Počet případů kybernetické kriminality narůstá

Podle Zprávy o stavu vnitřní bezpečnosti a veřejného pořádku v České republice v roce 2021 (ve srovnání s rokem 2020) trestná činnost spáchaná prostřednictvím internetu i jiných sítí zaznamenala v roce 2021 nárůst na 9 518 skutků (+1 445, +17,8 %).

Dne 22. března 2021 přijala Rada závěry týkající se strategie kybernetické bezpečnosti, v nichž zdůraznila, že kybernetická bezpečnost je základem pro budování odolné, zelené a digitální Evropy. Ministři EU stanovili jako hlavní cíl dosažení strategické autonomie při současném zachování otevřené ekonomiky. To zahrnuje posílení schopnosti činit autonomní rozhodnutí týkající se kybernetické bezpečnosti v zájmu upevnění vedoucího postavení EU v digitální oblasti i jejích strategických kapacit.

V roce 2016 byla zavedena směrnice o bezpečnosti sítí a informačních systémů (NIS) jako vůbec první celounijní legislativní opatření za účelem zlepšení spolupráce mezi členskými státy v zásadní otázce kybernetické bezpečnosti. Směrnice stanovila povinnosti v oblasti bezpečnosti pro provozovatele základních služeb (v kritických odvětvích jako energetika, doprava, zdravotnictví a finance) a pro poskytovatele digitálních služeb (online tržiště, internetové vyhledávače a cloudové služby).

V roce 2022 přijala EU revidovanou směrnici o bezpečnosti sítí a informací (NIS 2), která má směrnici z roku 2016 nahradit. Nová pravidla zajišťují vysokou společnou úroveň kybernetické bezpečnosti v celé Unii, reagují na vyvíjející se prostředí hrozeb a zohledňují digitální transformaci, kterou urychlila pandemie covidu-19.

Je naprosto nezbytné zajistit inovativní řešení, jež nás ochrání před nejnovějšími a nejnepříjemnějšími kybernetickými hrozbami. Kybernetická bezpečnost tudíž představuje důležitou součást rámcových programů EU pro financování výzkumu a inovací – programu Horizont 2020 a jeho nástupce

Horizont Evropa. V květnu 2020 vyčlenila EU 49 milionů eur na podporu inovací systémů kybernetické bezpečnosti a ochrany soukromí.

I když jsou zařízení a aplikace zajišťující bezpečnost nezbytné (např. antimalwarové programy nebo brány firewall), nestačí je jen tak zapojit a dál nic neřešit. Digitální zabezpečení vyžaduje i zavedení několika dobře promyšlených procesů a návyků. Patří mezi ně:

- Zálohování dat – Důležitá data by se měla ukládat na dobře zabezpečeném úložišti a vždy byste měli být schopní obnovit slušnou, otestovanou kopii dotčených dat pro případ, že by se vašemu souboru něco stalo.
- Dobré návyky v kyberprostoru – Neotvírejte nevyžádané odkazy nebo přílohy, které vám přijdou e-mailem nebo zprávou, i kdyby to vypadalo, že pochází z důvěryhodného zdroje.
- Udržujte svůj software aktuální – operační systémy jako Windows, MacOS, iOS nebo Android, stejně jako aplikace a prohlížeče by měly být aktuální s nejnovějšími opravami a opravami od výrobce.
- Používejte silná, jedinečná hesla – Dobrá hesla by měla mít minimálně 14 znaků, neměla by být anglická a neměla by být opakovaně použita na více účtech.
- Používejte vícefaktorové ověřování – Všude, kde to bude možné, povolte vícefaktorové ověřování, aby byly vaše účty zabezpečenější. Týká se to práce i domácnosti.
- Zamykejte svá zařízení – Ujistěte se, že máte na svých zařízeních pro přihlašování nastavená hesla, PIN kódy nebo biometrické ověřování, jako je například rozpoznávání obličeje nebo otisku prstu. Ztracená nebo odcizená zařízení můžou pro kriminálníky představovat zlatý důl, pokud se na neuzamčeném zařízení snadno dostanou k vašim datům.

Druhý trend: Běžná kriminalita se přesouvá do kyberprostoru

Tento trend značně urychlila pandemie covid-19, kvůli které se do kyberprostoru přesunula celá řada aktivit z reálného světa – jako je nakupování, vzdělávání, pracovní a osobní setkávání či volnočasové aktivity.

Řada škol se takto dopouštěla porušení zabezpečení osobních údajů dětí, když na internetu sdílela záznamy z výuky, na kterých byly obrazové záznamy dětí a jejich jméno a příjmení, tedy tzv. sdružený osobní údaj. S rozmachem videokonferencí, k jejichž připojení stačí jednoduchý odkaz bez nutnosti autentizace, stoupl rovněž počet případů tzv. „Zoom bombing“. Ten spočívá v narušení průběhu konference zpravidla pohoršujícím nebo jinak nevhodným obsahem, typicky např. fotografií holého pozadí.

Pandemie rovněž inspirovala i poměrně mnoho čilých obchodníků, kteří mají v oblibě zejména seniory. Tito obchodníci na internetu začali pružně nabízet léky na covid „se zaručeným účinkem“, respirátory FFP3, jejichž prodej Ministerstvo zdravotnictví mimořádně zakázalo, a mnohé další.

Třetí trend: Objevují se stále nové formy kybernetické kriminality

Tyto formy většinou zahrnují sociální inženýrství. Jedna z posledních forem, kterou jsme zaznamenali v poslední době je blagging – podvodná žádost o finance často prostřednictvím falešného profilu, např. CEO podvody.

Čtvrtý trend: Častější případy sofistikovaných trestných činů

Stále častěji se objevují případy sofistikovaných trestných činů, k jejichž provedení je třeba expertních znalostí hackerů. Meziročně stoupl počet skutků tzv. hackingu (ve smyslu útoků na počítačové systémy s následným vydíráním) o 45 %. Tento jev souvisí s rozmachem „cybercrime-as-a-service“, kdy se provádění kybernetických útoků nabízí a poptává jako služba, zejména prostřednictvím darknetu.

Pátý trend: Legalizace výnosů z trestné činnosti a zametání stop prostřednictvím kryptoměn

Zpráva o činnosti Státního zastupitelství za rok 2021 uvádí, že: „*Drtivá většina finančních prostředků pocházejících z kybernetické majetkové trestné činnosti je přeposílána do zahraničních peněžních institucí nebo okamžitě převedena na některou z kryptoměn. Za uplynulé období lze pozorovat masivní využívání virtuálních měn (kryptoměn) jako prostředku k zametení stop a současně i k legalizaci výnosů z trestné činnosti.*“

Kyberšikana

Kyberšikana je forma agrese, která se uplatňuje vůči jedinci či skupině osob s použitím informačních a komunikačních technologií (počítačů, tabletů, mobilních telefonů a dalších moderních komunikačních nástrojů), a ke které dochází opakovaně, ať už ze strany původního agresora či dalších osob - tzv. sekundárních útočníků (např. opakované sdílení nahrávky, opakované komentování apod.).

Ačkoli je kyberšikana zpravidla definována jako činnost záměrná, může vzniknout i nezáměrně – např. jako nevhodný vtip, který se v on-line prostředí vymkne kontrole. Kyberšikana je často zaměňována s tzv. on-line obtěžováním. Termínem on-line obtěžování označujeme jednorázové útoky, jejichž dopad je

pouze dočasný. „Opravdová“ kyberšikana musí splňovat zejména kritéria opakovanosti, musí být dlouhodobá a musí být vnímána jako ubližující. Oběť se pak nedokáže útokům účinně bránit, existuje mocenská nerovnováha.

Stíhání kybernetické kriminality

Oblast odhalování a objasňování kybernetické kriminality spadá v ČR primárně do působnosti Služby kriminální policie a vyšetřování Policie ČR. Ke dni 1. 1. 2023 se v jejím rámci zřídil nový samostatný útvar s celostátní působností, a to Národní centrála proti terorismu, extremismu a kybernetické kriminalitě.

Do této doby působnost vykonávala sekce kybernetické kriminality Národní centrály proti organizovanému zločinu. Vzhledem k tomu, že hranice kyberprostoru neodpovídají geopolitickému uspořádání země, je nutností mezinárodní spolupráce při vyšetřování a potírání kybernetické kriminality. V praxi dochází ke vzájemné pomoci zejména v oblasti opatřování důkazů, zadržování a vydávání pachatelů. Nejdůležitější platformou pro takovou spolupráci je Eurojust. V oblasti kyberkriminality dochází k pozvolnému nárůstu případů žádostí o spolupráci – jedná se o pátý nejčastější zastoupený druh kriminality.

Dalším orgánem, který se zásadně podílí na detekci a potírání závažné kybernetické kriminality, je Vojenské zpravodajství. Dne 1. 7. 2021 vešla v platnost novela zákona č. 289/2005 Sb., o Vojenském zpravodajství, která této zpravodajské službě umožňuje za splnění zákonných podmínek provádět cílenou detekci kybernetických útoků a hrozeb majících původ v zahraničí a směřujících proti důležitým zájmům státu.

Jak se kyberkriminalita vyšetřuje?

Počítačová kriminalita se často vyšetřuje za pomoci provozních a lokalizačních údajů, které povinně ze zákona uchovávají telekomunikační operátoři. Ty je poskytují vyšetřovatelům, kteří z nich dokáží určit, na jaké webové stránky podezřelý přistupoval, s kým komunikoval, a kde se u toho fyzicky nacházel.

V praxi naráží orgány činné v trestním řízení na celou řadu překážek, pokud jde o vyšetřování a sběr důkazů pro trestní řízení. V mnohých případech kybernetické kriminality nejsou k dispozici účinné procesní nástroje, které by napomohly ke zjištění pachatele a k rozkrytí jeho trestné činnosti. Účinnému vyhledávání a zajišťování důkazů brání zejména rigidní procesní úprava získávání elektronických důkazů jak v tuzemsku, tak i v zahraničí. Dalším trvalým handicapem obránců zákona je disproporce mezi množstvím technicky schopných pachatelů kybernetické kriminality na straně jedné a IT specialistů v řadách orgánů činných v trestním řízení na straně druhé.

Prevence jako důležitá součást boje proti kriminalitě v kyberprostoru

Potírání kybernetické kriminality nezahrnuje pouze reaktivní úkony na zjištěné události s charakterem trestné činnosti. Policie ČR má ze zákona povinnost rovněž vyvíjet činnost k předcházení a prevenci kriminality. Tu zajišťují v rámci své činnosti jednotlivá krajská ředitelství Policie ČR. Vedle policie prevenci zajišťuje Národní úřad pro kybernetickou a informační bezpečnost, řada subjektů z akademické sféry, neziskové organizace, kraje, obce, psychologové a další.

Prevenci cílí zejména na žáky základních a středních škol a na jejich rodiče. Právě rodiče jsou podle preventistů nejdůležitější cílovou skupinou, protože nezdravé návyky (jako je přílišná sdílnost osobních údajů a informací o sobě na sociálních sítích nebo nadměrné používání technických zařízení) děti od rodičů snadno přebírají. Preventisté Policie ČR se u dětí nejčastěji setkávají s případy kyberšikany, sextingu a následného vydírání. Sexting týkající se dětí do 18 let je trestný:

- *pro osobu, která materiál pornografického charakteru zobrazující dítě rozesílá,*
- *pro osoby, které materiál skladují,*
- *pro osoby, které na dítě činí nátlak nebo jej jinak přimějí či motivují k výrobě pornografického díla.*

Prevenci v oblasti kybernetické kriminality se věnuje celá řada webů, například: Edukace je ta nejlepší prevence.

Čím více se pohybujeme v kybernetickém prostoru, tím více se do něj přesouvá též pozornost pachatelů trestné činnosti. Stoupající tendence nápadu kybernetické kriminality lze předpokládat i v následujících letech. Proto je nutné, abychom byli při pohybu v kyberprostoru obezřetní, obeznamovali jsme se s novými hrozbami, chránili své soukromí a edukovali v tomto smyslu své okolí.

Zásadní výzvou pro zákonodárce je úprava současných právních předpisů tak, aby orgány činné v trestním řízení měly dostatečné nástroje a možnosti k účinnému potírání kybernetické kriminality, aby nebylo na druhé straně nadměrně zasahováno do soukromí osob. Současné podmínky beze sporu nahrávají spíše pachatelům, neboť objasněnost kybernetické kriminality činí pouhých 8 %.

Literatura

<https://www.ngss.cz/clanek/zlociny-v-dobe-modernich-technologie-jak-resi-ceske-pravo-kybernetickou-kriminalitu-a-jak-se-proti-ni-branit-2023-05-16>
zákon č. 40/2009 Sb. trestní zákoník, ve znění pozdějších právních předpisů
<https://verejnazaloba.cz/vsz-praha/>

Eurojust

zákon č. 289/2005 Sb., o Vojenském zpravodajství

[https://www.kybez.cz/tag/narodni-urad-pro-kybernetickou-](https://www.kybez.cz/tag/narodni-urad-pro-kybernetickou-bezpecnost/?gad_source=1&gclid=EAIaIQobChMIImNKP7NHphAMV4mpHAR1cUgJxEAAyAAEgJphvD_BwE)

[bezpecnost/?gad_source=1&gclid=EAIaIQobChMIImNKP7NHphAMV4mpHAR1cUgJxEAAyAAEgJphvD_BwE](https://www.kybez.cz/tag/narodni-urad-pro-kybernetickou-bezpecnost/?gad_source=1&gclid=EAIaIQobChMIImNKP7NHphAMV4mpHAR1cUgJxEAAyAAEgJphvD_BwE)

<https://www.podnikatel.cz/zakony/zakon-c-40-2009-sb-trestni-zakonik/uplne/>

Zákon č. 273/2008 Sb. - Zákon o Policii České republiky

STOCHASTICKÝ TERORISMUS - NOVÁ KONCEPTUALIZACE NÁSILNE RADIKALIZACE

STOCHASTIC TERRORISM - A NEW CONCEPTUALIZATION OF VIOLENT RADICALIZATION

Štěpán Strnad¹

ABSTRACT

The article tries to present a new approach in the conceptualization of terrorism in the field of forensic psychology and crisis management. Stochastic terrorism is a concept that describes the causality between public political communication and incitement in the context of politically motivated violent crimes by individuals or small groups. The absorption of provocative or controversial political messages can serve as an inspiring trigger factor for violent attacks. Stochastic terrorism refers to a phenomenon where outrageous rhetoric or incitement to violence by influential public personalities or social networks may encourage individuals to commit unpredictable terrorist acts of persons without linkage of extremist or terrorist groups. The contribution thus tries to revise the term lone wolf and based on the method of structured protocols for the assessment of the risk of extremist violence and the research of datasets of lone attackers with case analyzes of independently acting attackers who were radicalized on the terrorgram online platform in the last two years.

Key words: Stochastic Terrorism, Radicalization, Violent Extremism, Hate Speech, Mass Communication

Úvod

Atentát na izraelského premiéra Jicchaka Rabina 4. listopadu 1995 ilustruje velmi dobře tzv. stochastický terorismus tak, jak je v posledních dvou letech konceptualizován americkou forenzní psychologií a krizovým managementem (Amman, Meloy, 2021). Rabinova podpora mírového procesu a následné dohody z Osla vyvolaly intenzivní veřejnou dehonestaci a agresivní kampaň části občanské společnosti a stranické opozice. Jeho političtí oponenti, včetně současného premiéra Benjamina Netanjahua, odmítali dohody s palestinskými představiteli a odsuzovali premiéra za to, že postrádá židovské hodnoty straní kompromisu židovsko-palestinské otázky. Likud a další pravicové skupiny označily Rabina za nacistu a zrádce. V červenci 1995 Netanjahu vedl falešný pomyslný průvod s rakví a oprátkou na shromáždění, kde demonstranti křičeli “smrt Rabinovi”. Prominentní pravicoví rabíni dokonce vyhlásili din rodef,

¹ Štěpán Strnad, PhDr., PhD., Assistant Professor, Department of Security Studies, Faculty of Security Management, Police Academy in Prague, Lhotecká 559/7, 143 01 Prague 4, Czech Republic, strnad@polac.cz

tradiční židovský zákon umožňující mimosoudního zabití proti samotnému Rabinovi, jehož uzavření dohoz z Osla ohrožuje židovské životy. Tato veřejná nenávistná kampaň dokázala demagogicky indoktrinovat pětadvacetiletého izraelský nacionalista Yigala Amira, který na premiéra spáchl atentát střelnou zbraní. Přijal přesvědčení extremistických rabínů, že Jicchak Rabin je rodef ohrožující židovské životy. Byly to texty významných pravicových rabínů, které jej ovlivnily, popisující násilí a násilnou pomstu jako projev oddanosti Bohu, a dokonce akt vykoupení jménem světa (Odenheimer, 2017). Po svém zatčení na místě činu se Amir popsal jako vyslanec krajně pravicových rabínů, kteří ovlivnili jeho myšlení, jakýsi vyslanec, který má jednat podle jejich dogmat (Gellman, 1995).

Příkladem obdobného “inspirativního” násilného střeleckého útoku pod vlivem nenávistné kampaně (tentokrát na online platformě Terrorgram), může být 15. března 2022, kdy vešel 18-ti letý Payton Gendron do supermarketu Tops v Buffalu ve státě New York a zahájil palbu na černošské nakupující, přičemž jich deset zavraždil. Předem promyšlený útok byl živě přenášen na streamovací platformě Twitch pro malé publikum Gendronových přátel. Gendron před útokem nahrál stovky stránek materiálu na online platformy 8chan a 4chan, včetně manifestu, zdůvodňující jeho útok. Tyto dokumenty ukazují, že Gendron čerpal značné množství inspirace ze střelby v mešitě Christchurch na Novém Zélandu. Jeho manifest výslovně uvádí, že vidět dopad tohoto útoku bylo to, co ho přesvědčilo, aby začal plánovat svůj vlastní (Morley, 2022).

O inspiraci svými “vzory” svědčí mimo jiné také obdobný dekorační styl na palných zbraních (jména předchozích střelců jako Dylann Roof a Anders Breivik, internetové memy). Jeho manifest vykazuje prvky neonacismu a ekofašismu, rasově deterministické nenávisti a konspirační teorie, které inspirovaly střelce z Christchurch, jako jsou “bílá genocida” či “židovská spiknutí”. Tyto konspirační a apokalyptické narativy jsou zjevně účinné při motivování nespokojených mladých extremistů (Morley, 2022).

Cílem příspěvku je představit pojem stochastický terorismus a jeho konceptualizaci v kontextu veřejného podněcování k násilí z hlediska hodnocení rizika terorismu s využitím přístupu metody strukturovaných protokolů pro hodnocení rizika extremistického násilí (SPJ) na pokladu případové analýzy samostatně jednajících útočníků, kteří byli radikalizováni na Terrorgramové online platformě.

Stochastický terorismus

Stochastický terorismus je relativně nový akademický termín popisující nepředvídatelný akt cíleného násilí pramenícího z politické demagogie. Souvztažným pojmem stochastického terorismu je podněcování k násilí (Amman, Meloy, 2022). Stochastický terorismus můžeme také definovat jako podněcování k násilnému činu prostřednictvím veřejné démonizace skupiny nebo jednotlivce

(Amman, Meloy, 2021). Jinak řečeno, jedná se o „*násilné činy náhodných extremistů, vyvolané politickou demagogií*“ (Keats, 2019). Pojem postihuje proces, který nelze přesně předvídat, ale lze statisticky prokazovat (Kayyem, 2019). Jinými slovy, konkrétní čin proti démonizované osobě nebo skupině nelze předvídat, ale pravděpodobnost, že k činu dojde, se zvýšila díky rétorice veřejné osoby. Neexistuje žádná formální, právní definice stochastického terorismu v judikatuře. Jedná se spíše o akademický pojem. Termín *stochastický* znamená náhodný, pocházející z řeckého *stochastikos*, což znamená „*postupující na základě dohadování*“ nebo „*dovedný ve stanovení záměrů*“ (Keats, 2019).

Spojení termínů *stochastický* a *terorismus* je původně připisováno matematikovi krizového managementu Gordonu Wooovi, který tento termín použili k označení kvantifikovatelného vztahu mezi zdánlivě náhodnými teroristickými činy a cílem udržet strach prostřednictvím mediálního pokrytí násilí. Woo předpokládal, že dynamika teroristických útoků (intenzita výskytu) může být do určité míry řízena mediálním zpravodajským pokrytím a způsobem informování. Woo tvrdil, že existuje kvantifikovatelný vztah mezi zdánlivě náhodnými teroristickými činy a přetrváváním nenávistné rétoriky ve veřejném diskurzu, doprovázené katastrofou a generováním strachu v mediálních zdrojích (Woo, 2002).

Terorismus usiluje o publicitu jako prostředek šíření určitého politického poselství nepřímým cílům. Stochastický koncept předpokládá, že tento vztah s médii je ve skutečnosti pozorovatelnou zpětnou vazbou, kdy terorismus vytváří mediální pokrytí a veřejnou debatu o ideologických motivacích střelce, což zase inspiruje další terorismus. Větší množství mediálního pokrytí, a tedy rozšíření politické diskuse o okrajové názory má kauzální vliv na frekvenci těchto zdánlivě náhodných teroristických útoků. Ve stochastickém konceptu politický efekt požadovaný od útoku vytváří příznivější atmosféru pro další a častější útoky „osamělých vlků“ (Amman, Meloy, 2021).

“Absolutní počet útoků za jeden rok, tedy rytmus teroru, by mohl být nakonec určován stejně tak propagačními cíli a kalendářem politických výročí či velikostí teroristických řad. Jak dokládá kampaň IRA, dobře medializovaný příležitostný bombový útok stačí k udržení vlády strachu a soustředění myslí politiků na teroristickou agendu. V moderní éře instantní globální zpravodajské komunikace to pouze vyžaduje několik velkých úspěšných útoků, aby se teroristická zpráva uchovávala ve veřejnosti” (Woo, 2002. s. 5).

Námi vyhodnocovaní osamělí střelci Terrorgramu byli motivováni i širším ideologickým ekosystémem podporovaným internetovými komunitami, okrajovými politiky a částmi mainstreamových médií. V případě střelby v Buffalu jsou kvantitativní důkazy stěží nutné k tomu, aby bylo možné vyvodit souvislost s předchozími útoky. Ve svém manifestu střelec výslovně uvádí, že inspirací mu byl útok v Christchurch. Střelba z El Paso byla podobně inspirována Christchurch (Crusius, 2019). Jména obou střelců byla napsána na Gendronových zbraních. Žádný z těchto střelců neměl předchozí osobní kontakt nebo vztahy v

extremistické subkultuře. Jedinou společnou vlastností mezi nimi byla jejich extremistická ideologie sdílení v online prostředí Telegramové komunikační sítě, resp. v její subskupině Terrorgram.

Podle závěrů **Piazz** (2022) přispívají dezinformace šířené vládními činiteli a politickými stranami k domácímu terorismu, nicméně míra vlivu vztahu mezi online dezinformacemi a domácím terorismem je závislá na politické polarizaci a segmentaci společnosti v dané zemi. Podobných výsledků dosáhl také **Gallacher** a kol. (2021), podle kterého diskuse na sociálních sítích mezi znepřátelenými skupinami můžeme spojovat s „offline“ fyzickým násilím. Také **Aryankalam** a **Krishna** (2021) ilustrovali propojení šíření dezinformací zahraničních aktérů a fyzického násilí. Výraznou koleraci nalézáme u online projevů nenávisti a zločiny z nenávisti ve fyzickém prostředí (Williams a kol. 2020). **Kirkizh** a **Koltsová** (2021) registrovali pozitivní koleraci mezi vystavením online zpráv a účastí na politických demonstracích, a to zejména v autoritářských politických režimech.

Stochastický terorismus představuje pokus o definiční a konceptuální uchopení jistého trendu posledních několika let, přestože existuje v odborné komunitě definiční diverzita (Sinai, 2008). To, co spojuje všechny definice terorismu, je ideologicky motivované násilí proti nebojovníkům, obvykle civilnímu obyvatelstvu, páchané s cílem ovlivnit jednání státu, společnosti či mezinárodní organizace (Smelser, 2002). V novém termínu „stochastický terorismus“ nalézáme koncept, který nemusí přesně etimologicky korespondovat s klasickou definicí a trestně právní úpravou terorismu, nicméně zahrnuje proces přímo nespojených osob, přičemž každý aktér hraje přispívající roli s různými cíly, metodami a přesvědčením, vyvolávající dominový efekt, jehož jádrem zůstává ideologií řízené násilí za účelem sociální nebo politické změny. V tomto kontextu je tak výzkumy nejčastěji operacionalizováno použití pobuřující a výhružné rétoriky, akcelerované sociálními médii a přenášené na určitou skupinu (Amman, Meloy, 2022).

(Ne) osamělý vlci

Terorista je optikou konceptu stochastického terorismu primárně příjemcem nenávistné rétoriky než osobou, která primárně iniciuje násilný čin. Teoreticky je to uchopováno v oblasti sekuritizace řečových aktů, konkrétně ve vztahu ke komunikaci politických vůdců. Stochastický terorismus nepředstavuje novým termín pro „osamělého vlka“, jde spíše o statistický konstrukt než adjektivní inference týkající se asociální povahy jednotlivce. Ve skutečnosti nedávný výzkum zjistil, že výraz „osamělý vlk“ neodpovídá realitě, protože sociální kontakty a vytvářené sítě útočníků páchajících násilí samostatně jsou často velmi široké v online prostředí a často přispívají k inspiraci provést útok (Kayeem, 2019).

Útočníci označovaní jako „osamělí vlci“ mají mezilidské, politické nebo operativní vazby na větší síť (Gartenstein-Ross, 2017). Na základě tříletého empirického výzkumu radikalizace a plánování útoků osamělých aktérů z Evropy a Spojených států, kteří byli aktivní mezi lety 1978 a 2015 autoři tvrdí, že samotná myšlenka „osamělého vlka“ potřebuje být revidována. Sociální vazby hrají zásadní roli v celém procesu vedoucím od ideologické radikalizace až po plánování a přípravu teroristických útoků (Lindekilde, Malthaner, O'Connor, 2017) Dále je to z velké části kvůli těmto sociálním vazbám, že nejsou osamělí aktéři neodhalitelnou hrozbou, jak jsou často zobrazováni. Má se za to, že osamělí útočníci představují novou a obzvláště vážnou hrozbu právě proto, že nepřítomnost „spoluspiklence“ znamená nezapojování se do komunikace a interakce s ostatními, což by je činilo zranitelnými vůči odhalení a infiltraci (Baker, De Draaf, 2010).

Mnoho osamělých útočníků vykazuje zranitelnost vůči detekci, kdy nedokáží udržet provozní bezpečnost a začnou „prosakovat“ své záměry měsíce nebo dokonce roky před jejich útokem (Schuurman et al., 2017) Důsledky těchto zjištění pro prevenci a narušení násilné trestné činnosti osamělých útočníků mohou být ilustrovány pohledem na radikalizaci osamělého útočníka a jeho chování před útokem. Můžeme identifikovat různé stupně a typy „osamělosti“ v online prostředí i ve fyzických interakcích. Osamělost může být v některých případech posílena přehnaným pocitem vlastní důležitosti v kombinaci s pohrdáním účinnosti a nasazením pro věc potenciálních spoluspiklenců. Někteří útočníci jsou sociálně izolovaní v důsledku významné změny v jejich sociálním prostředí, nikoli v důsledku jejich psycho-patologického osobnostního profilu (Malthaner et al., 2017, dle Schuurman et al., 2017).

Častá neschopnost osamělých útočníků naverbovat nebo se připojit k teroristickým skupinám neznamená, že upustí od veškeré sociální interakce. Osamělí útočníci se typicky radikalizují v online i offline radikálních a extremistických prostředí (Malthaner, Waldmann, 2014). Prostřednictvím takové interakce rozvíjejí slabé nebo afiliativní sociální vazby, i když jejich integrace a socializace v tomto prostředí je často částečná, okrajová a diskontinuální. Například Mohammed Bouyeri, který v roce 2004 zavraždil kontroverzního nizozemského režiséra Theo van Gogha, byl ústřední postavou džihádistické Hofstadgroup (Schuurman, Eijkman, Bakker, 2015). Z výše naznačeného může u některých jedinců dojít k opuštění radikálního a extremistického prostředí sociálních sítí a orientaci na skutečné plánování a přípravu útoku (Lindekilde, Malthaner, and O'Connor, 2017). „Osamělost“ by měla být vnímána spíše jako výsledek změny vztahových konfigurací během radikalizace útočníka než jako osobnostní rys a vlastnost jedince.

Přítomnost sociálních vazeb na větší radikální prostředí, skupiny nebo hnutí během radikalizace násilných útočníků naznačuje, že většina těchto jedinců nejsou samotáři vrahové, kteří vědomě volí izolaci, aby se lépe připravili na své útoky. Jsou to lidé, kteří jsou častěji nuceni plánovat, připravovat a provádět teroristické

násilné činy kvůli své povaze, nedostatku sociálních dovedností nebo (hraničním) problémům s duševním zdravím (Corner, Gill, Mason, 2016). Jejich současné nebo minulé zapojení do radikálního prostředí je vystavuje autoritám a vůdcům kteří mohou poskytnout ospravedlnění pro použití násilí nebo poskytnout „vzory“, jejichž zapojení do terorismu může inspirovat k vlastním útokům (Akers, Silverman, 2004). U většiny jednotlivců vyžaduje ubližování nebo zabíjení jiných překonání vnitřních morálních bariér použití síly (Bandura, 1990). Vystavení se extremistickým ideologiím a autoritám může v tomto procesu hrát klíčovou roli, přičemž 78 procent osamělých útočníků bylo vystaveno vnějším zdrojům povzbuzení nebo ospravedlnění pro použití násilí (Schuurman et al., 2017).

Terrorgram

Pokud zaměříme naši pozornost na pravicově extremisticky motivovaný terorismus, v roce 2022 nebyly signifikantní teroristické útoky spáchány nebo plánované aktéry z tradičního pravicového teroristického spektra, ale spíše osamělými útočníky nebo malými buňkami jednotlivců, radikalizovanými online. Při všech útocích pachateli byli muži ve věku 16 až 20 let (Europol, s. 44). V současnosti se radikalizují osamělí útočníci nebo malé buňky bez vůdce v rámci nadnárodní online komunity a jednotlivci nepatří k žádné etablované pravicově extremistické skupině. Tato skupina útočníků vykazuje největší potenciál za provádění pravicových teroristických útoků v EU (Europol, s. 50).

Dne 12. října 2022 provedl 19-ti letý Jujar Krajčík útok před LGBTQ+ barem v Bratislavě na Slovensku. Při útoku byli zabiti dva muži a jedna žena byla zraněna. Pachatel, osamělý útočník, byl později nalezen mrtvý po zjevné sebevraždě. Radikalizoval se přes internet a nebyl napojen na žádnou teroristickou skupinu. Krátce před útokem zveřejnil na sociálních sítích 65-ti stránkový manifest s názvem *A Call for Arms*. Manifest vykazuje antisemitské, anti-LGBTQ+ postoje a přesvědčení o bílé nadřazenosti. Manifest dále propaguje akcelerationismus a násilí jako jedinou cestu pro bílé v boji o vítězství nad domnělými nepřáteli. Krajčík odkazuje na činy známých pravicových teroristů z Osla (2011), Christchurch (2019) a Buffala (2022), kdy útočníci jsou oslavováni a označováni za „svaté“. Inspiraci publikacemi Terrorgramu, zejména *The Hard Reset*, Krajčík v manifestu explicitně uvádí (Europol, s. 44). Pravicově extremistické ideologie a skupiny z USA mají významný vliv na pravicové extremisty v EU, kteří se účastní nadnárodních online komunit (Europol, s. 50). Modus operandi útoků je stejný jako v 90. letech, ale tehdy scházela možnost anonymně se bavit s podobně smýšlejícími lidmi. Navíc pokročila globalizace. Např. Feuerkrieg Division založil třináctiletý Estonec (BBC, 2020).

Propaganda

Nové akcelerationistické publikace opět potvrdily, že útoky osamělých útočníků na měkké cíle a důležitou infrastrukturu musí přispět k zamýšlenému rozpoutání rasové války. Subjekty v rámci této sítě se snaží využívat mainstreamové sociální mediální platformy (YouTube, Instagram, Twitter, Discord a Snapchat). Celkově pokusy o jejich použití byly však minimální ve srovnání s Telegramem. Terrorgram vydal v roce 2022 dva zásadní publikační výstupy propagandy: *The Hard Reset* (červenec) a *Bílý teror* (říjen). *The Hard Reset* je 261-ti stránkový manifest mnoha autorů založený na bílé nadřazenosti, antisemitismus, ekofašismus a akcelerationistické myšlenky. Spolu s ideologickými koncepty, dokument obsahuje konkrétní doporučení, jak postupovat k destabilizaci moderní společnosti a návod, jak provádět sabotážní a teroristické činy. Publikace navazuje na v roce 2021 vydané *Do It for the Gram* a *Militant Accelerationism*.

Jedná se o jednoduchý a srozumitelný návod, obsahující všechno potřebné k seberadikalizaci. Od mytologie, která vše ukotvuje do ideologického rámce, přes ospravedlnění toho, proč to udělat, až po taktickou část, která obsahuje praktické návody typu jak vykolejit vlak, jak a kde útočit na energetické sítě, jak provádět sabotáže, vyrábět výbušniny, jak se chovat u výslechu. Nakonec obsahuje i volání do zbraně: vykroč z davu, staň světcem, vojákem v naší válce. Např. Juraj Krajčík napsal ve svém manifestu: „*Viete, kto ste. Ďakujem vám za vaše úžasné texty a umenie, za vaše politické texty, za vaše praktické príručky. Budovanie budúcnosti bielej revolúcie, jedna publikácia za druhou*“² (Diko et al., 2022).

“*Vše je tady přehledně sepsáno v jednom balíčku. Je tam vše potřebné, či alespoň základ, který hodně tlačí směrem, který je pro část lidí sexy a dává jim smysl. Takový Anders Breivik se radikalizoval postupně, pročítal různé blogy, mluvil s mnoha lidmi a prošel si slepými uličkami. (...) Toto může cestu velmi zkrátit. Navíc se manuál nese v duchu alt-right meme archetypů, se kterými se zde pracuje velmi umně. Vše je ve zkratkách, z každé stránky je možné udělat příspěvek na sociální média, což je velmi šikovné. Upřímně musím říct, že kdybych*

² “*V tweetoch opisoval pravicových masových vrahov Andersa Breivika, Paytona Gendrona alebo Brentona Tarranta ako svoje vzory. Na masového vraha z Nového Zélandu vo svojom manifeste a tweetoch odkazoval terminológiou Terrorgramu, ako na 'svätého'. V manifeste zase napísal, že práve Tarrantov čin bol preňho inšpiráciou, aby sa začal zaujímať o anonymnú komunikačnú platformu 8chan*” (Diko et al., 2022).

Ovlivnila jej také aktivita dvaadvacetiletého Slováka studujícího v Brně, který vystupoval pod přezdívkou Slovakbro. Ten byl v listopadu 2022 odsouzen k šestiletému trestu za účast na terorismu, šíření extremistických materiálů a popírání holocaustu a za založení, podporu a propagaci hnutí směřujícího k potlačení základních práv a svobod. Šířil návody a schémata na výrobu improvizovaných podomácku vyrobených automatických střelných zbraní, výbušnin a min, návody na sabotáže a disponoval sofistikovanou 3D tiskárnou (Diko et al., 2022, Vilček, 2022).

jako marketér dostal za úkol radikalizovat tiktokovou generaci, tohle laťku nastavuje poměrně vysoko” (Ježek, 2023).

K dalším publikacím bychom zařadili 14-ti stránkovou *Make It Count: A Guide for 21Century Accelerationist* (červen), který spojuje ideologická prohlášení, násilné příběhy a návody, jak sabotovat infrastruktury. Růst méně známých sociálních sítí spolu s neustálým rozšiřováním herního průmyslu a přidružených služeb vede k dalšímu šíření pravicově extremistické propagandy.

Za pouhých 5 měsíců mezi květnem a říjnem 2022 došlo k pěti útokům supremacismu nebo akceleracionistů. 14. května Payton Gendron v Buffalu (USA), 4. července Robert E. Crimo v Highland Park (USA), 11. srpna Ricky Walter Shiffer v Cincinnati (USA), 26. září Artyom Kazantsev v Iževsku (Rusko), 12. října Juraj Krajčík v Bratislavě (SK) a nakonec 13. října Austin Thompson v Raleigh (USA). Všechny tyto útoky výrazně rezonovaly na extremistických sociálních sítích. Nejzajímavější data se ale týkají akce/reakce extremistické komunity Terrorgramu, kanálů a chatových místností zapojených do šíření “disidentských” myšlenek, oslavování terorismu, volání po násilí, šíření extremistických ideologických materiálů a demonizace menšinových skupin (Davey et al., 2021). Kolektiv funguje jako volná síť bez jakékoli formální příslušnosti ke konkrétní skupině, ale je dobře propojen s několika extremistickými organizacemi, jako je The American Futurist (úzce propojený s Jamesem Masonem a bývalými členy AWD) (Lee, 2022), Owest Casual (francouzská extrémistická pravicová skupina) ukrajinské dobrovolnické prapory a ruští žoldáci (Borgonovo, Fisher, 2022).

Tyto struktury vznikly syntézou několika okrajových proudů evropských i amerických neonacistických hnutí a vytvořily svou vlastní svébytnou estetiku, komunikační styl i identitu hraničící s náboženstvím. Teprve po násilných zločinech získaly více pozornosti. Z pohledu ultrapravice je to naprosto okrajová věc. Zároveň je ale schopná vygenerovat relativně spoustu akce, pozornosti a násilí. Tato volná síť několika různých skupin se zformovala na síti Telegram mezi lety 2017 až 2019. Ideologicky vychází z webových fór Iron March a Siege Culture. (Ježek, 2023).

Závěr

Stochastický terorismus představuje terminologickou a metodologickou výzvu pro tradiční přístupy výzkumu terorismu. Příklad Gendrona, zradikalizovaného online platformou 4chan v roce 2020 v období lockdownů pandemie Covid 19, kdy se spirála zvrhla v nenávistnou ideologii v soukromí jeho vlastního pokoje, aniž by bylo nutné být členem extremistické organizace. Zatímco prvním impulsem může být pokus zakázat 4chan, zákazy se dají poměrně snadno obejít a pozornost médií, které takové zákazy získávají s větší pravděpodobností přitáhne nespokojené mladé lidi do tohoto prostředí. Důraz výzkumu je třeba soustředit na kognitivní a emocionální dopad demagogické

rétoriky. Osamělí pachatelé a regresní skupiny, když reagují na diskurz o hrozbě, chtějí jednat rychle vzhledem ke zdánlivě naléhavé povaze hrozby. Model stochastického terorismu poskytuje potenciální odpověď, i když obtížnou. Pravděpodobnost těchto útoků je zvýšena veřejnou normalizací nenávistné rétoriky.

Skupinová polarizace posiluje názory, hodnoty, postoje a případně předsudky jedince, které jsou vyvolány a umocněny jeho přítomností ve skupině. Příčinou těchto tendencí je tzv. autosegregace, kdy se jedinci komunikují pouze s lidmi s podobnými politickými, náboženskými a sociálními názory, které jsou vzájemně upevňovány a zesilovány. Postoje těchto osob se postupně mohou stávat extrémnějšími v důsledku vzájemné izolované komunikace od umírněných vlivů. V současnosti se skupinová polarizace nejvíce objevuje ve veřejném diskursu sociálních sítí či internetových diskusních fór.

Literatura

AKERS, R., SILVERMAN, L. 2004. Toward a Social Learning Model of Violence and Terrorism. In ZAHN, M., BROWNSTEIN, H., JACKSON, S. eds., *Violence: From Theory to Research*. Newark: LexisNexis Anderson, 2004, pp. 20–24.

AMMAN, M., MELOY, R. Stochastic Terrorism: A Linguistic and Psychological Analysis[online]. 2021. *Perspectives on Terrorism*, 15/ 5, 2021. Dostupné z: <https://pt.icct.nl/article/stochastic-terrorism-and-incitement-violence-linguistic-and-psychological-analysis>

AMMAN, M., MELOY, R. 2022. Incitement to Violence and Stochastic Terrorism: Legal, Academic, and Practical Parameters for Researchers and Investigators. In *Terrorism and Political Violence* 36/ 2, pp. 234-245, 2022.

ARAYANKALAM, J. AND KRISHNA, S. Relating Foreign Disinformation Through Social Media, Domestic Online Media Fractionalization, Government's Control Over Cyberspace, and Social Media-Induced Offline Violence: Insights from the Agenda-Building Theoretical Perspective [online] 2021. In *Technological Forecasting & Social Change*, Volume 166, ISSN: 0040-1625. Dostupné z:

<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0040162521000937?via%3Dihub>

BAKKER, E., DE GRAAF, B. *Lone Wolves: How to Prevent this Phenomenon?* [online] 2010. The Hague: International Centre for Counter-Terrorism. Dostupné z: <https://www.icct.nl/publication/lone-wolves-how-prevent-phenomenon>

BANDURA, A. 1990. Mechanisms of Moral Disengagement in Terrorism. In Walter Reich, ed., *Origins of Terrorism: Psychologies, Ideologies, Theologies, States of Mind*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 161–191.

BBC. *Neo-Nazi group led by 13-year-old boy to be banned* [online] 2020. Dostupné z: <https://www.bbc.com/news/uk-53392036>

BORGONOVO, F., FISHER, A. *TERRORGRAM: from Buffalo to Bratislava* [online] 2022. ITSTIME – Italian Team for Security, Terroristic Issues & Managing Emergencies. Dostupné z: <https://www.itstime.it/w/terrorgram-from-buffalo-to-bratislava-by-federico-borgonovo-e-ali-fisher/>

CRUSIUS, P. *The Inconvenient Truth*. [online]. 2019. randallpacker.com Dostupné z: randallpacker.com

CORNER, E., GILL, P., MASON, O. 2016. Mental Health Disorders and the Terrorist: A Research Note Probing Selection Effects and Disorder Prevalance, In *Studies in Conflict & Terrorism*, 39/ 6, 2016, p. 560–568.

DAVEY, J. et al., . *A Taxonomy for the Classification of Post-Organisational Violent Extremist & Terrorist Content* [online] 2021. Institute for Strategic Dialogue. Dostupné z: <https://www.isdglobal.org/isd-publications/a-taxonomy-for-the-classification-of-post-organisational-violent-terrorist-content/>

DIKO, L., KÓVÁRY, K., WINSTON, A., LAINE, M. *Terorista zo Zámockej sa radikalizoval na Terrorgrame, jeho členovia si pripisujú zásluhy* [online] 2022. Investigatívne centrum Jána Kuciaka. Dostupné z: <https://icjk.sk/202/Terrorista-zo-Zamockej-sa-radikalizoval-na-Terrorgrame-jeho-clenovia-si-pripisuju-zasluchy->

EUROPOL. *EU Terrorism Situation & Trend Report (TE-SAT)* [online] 2023. Dostupné z: <https://www.europol.europa.eu/publications-events/main-reports/tesat-report>

GALLAGHER, J. D., HEERDINK, M. W., AND HEWSTONE, M. Online Engagement Between Opposing Political Protest Groups via Social Media is Linked to Physical Violence of Offline Encounters [online]. 2021 In *Social Media + Society*, 7(1), s. 1–16. Dostupné z: <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/2056305120984445>

GELLMAN, B. Accused Killer: Murder was My Obligation [online]. 1995, *The Washington Post*, November 7, Dostupné z: <https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1995/11/07/accused-killer-murder-was-my-obligation/12213de8-cdc7-4c74-8eb5-35e623d06a41/>

GORDON, W. Quantitative terrorism risk assessment [online]. 2002. *The Journal of Risk Finance*, 4, pp. 7–14. Dostupné z: <https://user.iiasa.ac.at/~hochrain/KIT%202017%20Material/Thema%2017%20Terrorism%20risk%20II.pdf>

JEŽEK, J. *Osamělí vlci z alt-right vydali manuál pro seberadikalizaci. V komunitě Terrorgramu byl i slovenský střelec* [online] 2023. Voxpot. Dostupné z: <https://www.voxpot.cz/osameli-vlci-z-alt-right-vydali-manual-pro-seberadikalizaci-v-komunite-terrorgramu-byl-i-slovensky-strelec/>

JOHNSON, B. *Siege Culture After Siege: Anatomy of a Neo-Nazi Terrorist Doctrine* [online] 2021. International Centre for Counter-Terrorism. Dostupné z:

<https://www.icct.nl/publication/siege-culture-after-siege-anatomy-neo-nazi-terrorist-doctrine>

KAYYEM, J. *Opinion: There are no lone wolves* [online]. 4. 8. 2019. Washington Post. Dostupné z: <https://www.washingtonpost.com/opinions/2019/08/04/there-are-no-lone-wolves/>.

KEATS, J. *Jargon Watch: The Rising Danger of Stochastic Terrorism* [online]. 21. 1., 2019. Wired.com. Dostupné z: <https://www.wired.com/story/jargon-watch-rising-danger-stochastic-terrorism/>.

KIRKIZH, N. AND KOLTSOVA, O. Online News and Protest Participation in a Political Context: Evidence from Self-Reported Cross-Sectional Data [online] 2021. In *Social Media + Society*, 7(1), s.1–10. Dostupné z: <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/2056305120984456>

LEE, B *What Is Siege Culture?* [online] 2022. Centre for Research and Evidence on Security Threats. Dostupné z:<https://crestresearch.ac.uk/comment/what-is-siege-culture/>.

ODENHEIMER, N. Trying to Understand Yigal Amir 21 Years On [online]. 2017, *The Jerusalem Post*, March 13. Dostupné z: <https://www.jpost.com/magazine/trying-to-understand-yigal-amir-21-years-on-471601>.

MALTHANER, L. O'CONNOR, F., SCHUURMAN, B. 2017. Radicalization Patterns and Modes of Attack Planning and Preparation Among Lone-Actor Terrorists: An Exploratory Analysis. In *Behavioral Sciences of Terrorism and Political Aggression* 11/6, 2017, pp.1-21.

MALTHANER, S., WALDMANN, P. The Radical Milieu: Conceptualizing the Supportive Social Environment of Terrorist Groups. [online]. *Studies in Conflict & Terrorism*, 2014, 37/ 12, pp. 979–998. Dostupné z <https://hdl.handle.net/1814/39519>.

MORLEY, T. *The Buffalo Shooter, Stochastic Terrorism, and How to Counter It* [online]. 2022, Small Wars Journal. Dostupné z: <https://smallwarsjournal.com/jrnl/art/buffalo-shooter-stochastic-terrorism-and-how-counter-it>

PIAZZA, J. A. Fake News: The Effects of Social Media Disinformation on Domestic Terrorism [online] 2022. In *Dynamics of Asymmetric Conflict: Pathways to Toward Terrorism and Genocide*, vol. 15, 1, s. 55-77. ISSN. 17467594. Dostupné z: <https://pure.psu.edu/en/publications/fake-news-the-effects-of-social-media-disinformation-on-domestic->

SHADNIA, D. et al. *Militant Accelerationism Coalitions: A Case Study in Neo-Fascist Accelerationist Coalition Building Online* [online] 2022. Middlebury Institute of International Studies. Dostupné z: [https://www.middlebury.edu/institute/sites/www.middlebury.edu.institute/files/2022-](https://www.middlebury.edu/institute/sites/www.middlebury.edu.institute/files/2022-06/REDACTED%20CTEC__TAT%20Accelerationism%20Report%20.pdf?fv=tQaw4Tx-)

[06/REDACTED%20CTEC__TAT%20Accelerationism%20Report%20.pdf?fv=tQaw4Tx-](https://www.middlebury.edu/institute/sites/www.middlebury.edu.institute/files/2022-06/REDACTED%20CTEC__TAT%20Accelerationism%20Report%20.pdf?fv=tQaw4Tx-)

- SCHUURMAN, B., LINDEKILDE, L., MALTHANER, S., O'CONNOR, F., GILL, P., BOUHANA, N. End of the Lone Wolf: The Typology that Should Not Have Been [online]. 2017, *Studies in Conflict & Terrorism*, 42/ 8, pp. 771-778. Dostupné z: https://pure.au.dk/ws/portalfiles/portal/175434764/End_of_the_Lone_Wolf_The_Typology_that_Should_Not_Have_Been.pdf
- SCHUURMAN, B., EIJKMAN, Q., BAKKER, E. 2015. The Hofstadgroup Revisited: Questioning its Status as a Quintessential' Homegrown Jihadist Network. In *Terrorism and Political Violence*, 27/ 5, 2015, pp. 906–925.
- SINAI, J. 2008. How to Define Terrorism. In *Perspectives on Terrorism*, 2/ 4, 2008, pp. 9–11.
- SMELSER, N. Preface. In Smelser, N., Mitchell, F. ed. *Terrorism: Perspectives from the Behavioral and Social Sciences*, Washington, D.C. National Academic Press 2002.
- VILČEK, L. *Slovenský extrémista jde na šest let do vězení za účast na terorismu* [online] 2022. novinky.cz. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/clanek/zahranicni-slovensky-extremista-jde-na-sest-let-do-vezeni-za-ucast-na-terorismu-40414157>
- WILLIAMS, L., BURNAP, P., JAVED, A., LIU, H. OZALP, S. Hate in the Machine: Anti-Black and Anti-Muslim Social Media Posts as Predictors of Offline Racially and Religiously Aggravated Crime [online]. 2020. In *The British Journal of Criminology* 60: pp. 93–117.

TRANSFORMÁCIA VOJENSTVA V 21. STOROČÍ: WEAPONIZÁCIA TECHNOLOGIÍ

THE TRANSFORMATION OF WARFARE IN THE 21ST CENTURY: THE WEAPONIZATION OF TECHNOLOGY

Sandra Žofčáková¹, Emma Dvorščáková²

ABSTRACT

The twenty-first century represents enormous changes in many areas, especially the technical ones - the world has entered a whole new technological stage. The growth of technology and its use is also significantly reflected in the case of warfare and armaments. The traditional concept of warfare, which describes a direct clash between two (or more) militarily equipped parties, is gradually changing, and war is no longer what we classically imagine it to be. Concepts such as hybrid warfare or the use of autonomous weapon systems, which can in many ways replace ordinary human power in the event of war, are on the rise. In the last decade, the use of artificial intelligence has also increased significantly, which is also finding its use in the military sector. The rapid development raises many questions, especially about the ethics of using advanced technologies and the fact whether there is still such a thing as traditional warfare. This work will dive deeper into these transformational trends, exploring more closely the realities of hybrid warfare, the use of autonomous weapon systems, the use of artificial intelligence and, ultimately, the risks of hypersonic weapons used by military forces. It analyses the challenges and opportunities posed by these new technologies, while also drawing attention to the careful and responsible use of these systems. War as we know it no longer exists, and it's very important that we will be able to understand what we are facing in this new century.

Key words: hybrid warfare, hypersonic weapons, AI in military decision-making, AWS

1 Hybridné vojenstvo 21. storočia

Najdôležitejší aspekt hybridnej vojny sa týka práve kombinovania konvenčných a nekonvenčných prvkov, ktoré sú pre hybridné hrozby kľúčové. Hybridné vojny v sebe ukrývajú množstvo podvratných a rozvratných činností, ktoré môžu viesť až k úplnému rozkladu občianskej spoločnosti. Najčastejšími aktivitami, ktoré definujú ich pôsobenie sú napríklad informačné a propagandistické operácie, zasahovanie do volebných procesov a manipulácia s obyvateľstvom, vytváranie energetickej závislosti, strategická korupcia či

¹ Sandra Žofčáková, Bc., Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Kuzmányho 1, 974 01 Banská Bystrica, e-mail: sandra.zofcakova@student.umb.sk

² Emma Dvorščáková, Bc., Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Kuzmányho 1, 974 01 Banská Bystrica, e-mail: emma.dvorscakova@student.umb.sk

cielené kybernetické útoky na kritickú infraštruktúru. Hlavné pravidlo hybridného pôsobenia je oslabovanie základných atribútov demokracie a oslabovať jej pozíciu v demokratickej spoločnosti. Spravidla ide o spochybňovanie základných hodnôt a demokratického modelu spravovania štátu, geopolitický vplyv a oslabovanie medzinárodných štruktúr združujúcich liberálne demokracie, ktorých sú členmi, vrátane EÚ a NATO. V minulosti bol v prípade hybridnej vojny kladený väčší dôraz na vojenský aspekt každého konfliktu, alebo používanie rôznych spravodajských či diplomatických nástrojov s cieľom oslabiť alebo získať prevahu voči nepriateľovi. (Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí Slovenskej republiky, 2022)

V súčasnosti najúčinnejšiu formu hybridnej vojny vedie práve Ruská federácia a Čínska ľudovodemokratická republika. Ich činnosti spojené s využívaním hybridných modelov veľmi výrazne zasahujú do politickej jednoty a spolupráce západných ale aj východných štátov. Ruská federácia napríklad účinne a úspešne využíva hybridnú vojnu ako nástroj pri prebiehajúcom rusko – ukrajinskom konflikte, ktorý má za cieľ spôsobiť bipolárne postoje v demokratickej spoločnosti. Ich činnosti sa napríklad týkajú politickej manipulácie, kybernetických útokov, ale aj zámerného rozširovania dezinformácií o pôvode a podstate konfliktu. (Kong, Marler, 2022)

Začiatkom roka 2023 aktéri ruskej hybridnej vojny začali rozširovať svoju špionážnu prácu. V januári a februári roku 2023 analytici jednotlivých hrozieb spoločnosti Microsoft objavili náznaky ruskej nelegálnej špionážnej aktivity proti viacerým organizáciám s orientáciou na vládny sektor. Aktivity sa potvrdili až v 17tich európskych štátoch. Práca jednotlivých organizácii sa zameriavala na politickú ale aj materiálnu pomoc Ukrajine. Nebezpečnejšou záležitosťou však bolo získavanie informácií o rôznych deštruktívnych operáciách, ktoré mohli priniesť ruským snahám úspešný vývoj. (Microsoft Security, 2023)

Ruská hybridná vojna však zaznamenala úspech aj v roku 2014 kedy bol pod ruskú vládu anektovaný Krym, ktorý pôvodne patril pod ukrajinskú správu. Ruskej federácii sa podarilo dosiahnuť svoje strategické ciele skutočne jedinečnou formou. Na územi Krymu, ktorý dovtedy patril k ukrajinskému územi, sa aplikovala kombinácia skrytých a nepriamych vojenských akcií, ako bolo napríklad maskovanie ruských vojakov (vtedy nazývaní mali zelení muži), či nasadzovanie súkromných vojenských dodávateľov. Tento nový typ vojny a anexie územia bol skutočným prekvapením, keďže jeho úspech prebehol bez jediného vojenského stretu a bez použitia akýchkoľvek tradičných a strategických zbraní. (Solmaz, 2022)

Ruské hybridné snahy boli úspešné aj na západnom Balkáne, konkrétne v Srbsku. Cieľ Ruskej federácie výrazne spočíva v dlhodobom oddaľovaní akejkoľvek európskej či severoatlantickej integrácie Srbska prostredníctvom informačného typu manipulácie. (Dragúňová, 2024)

Negatívny postoj Srbska voči západu má korene aj v stále nevyriešenej nezávislosti Kosova. Rastúca pozícia Ruska v Srbsku sa odvíja aj od faktu, že

Ruská federácia neprijala nezávislosť Kosova a v spolupráci so Srbskom ho naďalej vníma ako srbské územie. Srbsko – kosovská otázka je dodnes nevyriešená a západné spoločenstvo opakovane vyzýva ku konečnému diplomatickému riešeniu. (Maliqi, 2023)

Okrem Ruskej federácie disponuje výraznou pozíciou v rámci hybridných vojenských snáh aj Čína. Hlavné obavy v rámci aplikácie čínskej hybridnej vojny pramenia z dlhodobých akcií proti Taiwanu. Medzinárodne spoločenstvo sa obáva, že čínska vláda by mohla mať rovnaké snahy na Taiwane ako Rusko v roku 2014 na Kryme. Snahy o oslabenie taiwanskej štátnosti by však najpravdepodobnejšie nemali vojenský či invazívny charakter. Oslabovanie a úspešná taktika by sa v prvom rade týkala práve manipulácie s médiami a cielenej manipulácie s obyvateľstvom. Tieto snahy by mohli mať úspešný charakter a rovnako by sa opäť mohlo preukázať, že hybridná vojna môže priniesť zisk územia aj bez vojnového či konvenčného stretu. (Lin, 2018).

Čína sa aktívne zapájala do pandémie prostredníctvom "rúškovej diplomacie", pri ktorej posielala rúška a respirátory do európskych krajín s cieľom prezentovať pomocnú úlohu v boji proti pandémie. Tento krok však vyvolal obavy z komercializácie a oslabenia úsilia Európskej únie. (Nemečková, 2020)

Viacere krajiny, vrátane Slovenska, boli ovplyvnené touto diplomaciou, keď v roku 2020 vítali lietadlo s ochrannými prostriedkami z Číny, čím sa šírila propagácia čínskych záujmov. (Šebok, 2022)

Hybridná vojna sa stala kľúčovým prvkom moderného boja, s väčšou flexibilitou a schopnosťou prispôbiť sa rôznym situáciám. Kombinuje vojenské aj nevojenské prostriedky, minimalizuje fyzické obete a má výrazný psychický vplyv na jednotlivcov, čo môže spôsobiť psychické a psychosomatické problémy. (Caliskan, 2019)

Rovnako prináša riziko eskalácie konfliktu medzi štátmi, ktoré súťažia o silnejšiu formu útoku. Jej zapojenie vyžaduje trvalé úsilie v rôznych oblastiach, čo môže viesť k nadmernému strategickému rozšíreniu a ťažkostiam s riadením konfliktu. Neustále zdokonaľovanie sa v oblasti kybernetických, informačných a elektronických schopností je kľúčové. Prítomnosť hybridného vojenstva je indikátorom svetového pokroku, ale jeho konečná forma zostáva nejasná. (Barqués, 2019)

2 Éra hypersonických zbraní

Hlavná výzva spojená s hypersonickými zbraňami nespočíva v ich vysokých rýchlostiach, ale skôr v ich schopnosti uniknúť obrane v strednej fáze³ letu a prekonať obranné systémy v terminálnej fáze⁴. (ArmsControl, 2023)

Technicky vzato, hypersonické zbrane existovali už v polovici minulého storočia. Hovoríme o balistických raketách, ruskej sfére dominancie⁵, balansujúcich medzi supersonickou (Mach 1 – Mach 5) a hypersonickou (Mach 5 a vyššie) rýchlosťou, avšak s predom určenou parabolickou trajektóriou, častokrát ďaleko nad Zemou, a obmedzenou manévrovateľnosťou. (Seldin, 2022)

Dnešné hypersonické zbrane sa však vyznačujú využívaním *aerodynamického vztlaku*, ktorý umožňuje návratovým prostriedkom manévrovať v rámci riadeného letu v atmosfére. Tieto kĺzavé vozidlá⁶ preukazujú schopnosť vykonávať úhybné manévry proti obrane. S dosahom tisíce kilometrov fungujú raketové motory typu boost-glide v podstate ako ekvivalenty medzikontinentálnych balistických rakiet (ICBM). (ArmsControl, 2023) Vypúšťajú sa z raketových nosičov rýchlosťou 20-25 Mach a následne sa oddelia a využívajú svoju kinetickú a potenciálnu energiu, a teda „plachtia“ zníženou rýchlosťou, najmenej Mach 5 smerom k cieľu. (Carnegie, 2022) Zvyčajne vstupujú do fázy kĺzania v nadmorských výškach, ktoré sú oveľa nižšie, ako u balistických rakiet, čo predstavuje pre pozemné radary značné problémy so sledovaním. (Northrop Grumman, 2024)

Hypersonické riadené strely⁷ (s plochou dráhou letu) sa riadia podobnou schémou, dosahujú hypersonické rýchlosti pomocou raketového urýchľovača a udržiavajú si let pomocou náporového alebo scramjet motora, ktorý „dýcha vzduch“. Kombinujú tak zrýchlenie balistickej strely s manévrovacou schopnosťou riadenej strely. (Kalisky, 2023)

Rusko, Čína a USA sú veľmoci, ktoré investujú do vývoja hypersonických zbraní s cieľom získať strategickú výhodu v moderných konfliktoch. Rusko je lídrom v nasadení hypersonických zbraní, s projektmi ako Avangard, Kinžal a Zirkon. Avangard je náporová kĺzavá strela, vstupujúca do atmosféry rýchlosťou 20 Mach, určená na dodávku jadrových hlavíc. Kinžal, vypúšťaná z lietadla, má dolet 1500 km a Zirkon 1000 km. (Press, 2023) Ukázalo sa tiež, že hypersonické

³ V prípade balistickej strely, stredná fáza predstavuje obdobie od skončenia fázy zosilnenia (obdobie od odpálenia rakety do vypnutia jej raketového zosilňovača) až do opätovného vstupu hlavice do atmosféry. (CBO, 2023)

⁴ V prípade balistickej strely predstavuje terminálna fáza obdobie od opätovného vstupu do atmosféry, kým hlavica nedosiahne svoj cieľ. (CBO, 2023)

⁵ Rusko sa o technológiu hypersonických zbraní usiluje od 80. rokov minulého storočia a stalo sa tiež prvou krajinou, ktorá nasadila hypersonické zbrane v boji, keď odpálila rakety Kh-47M2 Kinžal proti cieľu na Ukrajine. (Seldin, 2022)

⁶ Angl. termín – Hypersonic Glide Vehicle (HGV) / Tactical Boost Glide (TBG)

⁷ Angl. termín – Hypersonic Cruise Missile (HCM)

zbrane sú zraniteľné voči pokročilým obranným systémom, ako sú Patriot PAC-3 a Aegis SM-6, kvôli odporu atmosféry, ktorý spomaľuje ich pohyb. Táto zraniteľnosť bola preukázaná v prípade Ukrajiny, ktorá úspešne zostrelila ruské rakety Kinžal pomocou systému PAC-3, napriek ich vysokej rýchlosti. (Wright a Tracy, 2023) Tieto poznatky naznačujú, že lode s pokročilými systémami obrany by mohli efektívne odhaliť a brániť sa proti hypersonickým zbraňam, ktoré sa v súčasnosti vyvíjajú, čím sa znižuje ich považovaná zraniteľnosť.

Čína vyvíja balistické a klzné hypersonické rakety, ako sú DF-26 a DF-17. Taktiež vynakladá významné prostriedky na výskum hypersonických technológií, s cieľom ohroziť americké základne a lode v Tichom oceáne. Sériové testy ako DF-ZF a DF-41 sú súčasťou čínskej snahy dosiahnuť vojenskú rovnováhu.

USA, spočiatku obozretné, sa dnes aktívne zameriavajú na rozvoj hypersonických technológií v reakcii na rastúce hrozby od Ruska a Číny. Programy, ako Glide Breaker⁸, LRHW⁹ a ARRW¹⁰, demonštrujú americkú snahu vyvinúť rôznorodé hypersonické schopnosti. USA zdôrazňujú dôležitosť hypersoniky v rámci strategii Conventional Prompt Global Strike¹¹ a sledujú vývoj hypersonických zbraní s cieľom dosiahnuť operačnú schopnosť.

Hypersonické zbrane predstavujú značné výhody, vrátane svojej vysokej rýchlosti, takže je mimoriadne ťažké ich zachytiť alebo im čeliť – vysoká rýchlosť tiež výrazne skraca čas, ktorý majú protivníci k dispozícii na odhalenie, vyhodnotenie a reakciu, a taktiež ponúkajú potenciál pre rýchly a presný globálny úder, čo zvyšuje strategický dosah.

Prinášajú však aj výzvy, najmä v kontexte vývoja a údržby hypersonických technológií v rámci aerodynamiky, materiálov a tepelného riadenia, spojené s extrémnym trením a teplotami atmosféry, dosahujúcimi až 2200 °C. Intenzívna rýchlosť tiež spôsobuje vznik plazmy (oblak prehriatych častíc), obklopujúcej streľu, a vážne komplikuje rádiovú komunikáciu. (Aljazeera, 2023) Systémy s hypersonickými rýchlosťami potrebujú odolné, no ľahké tepelné štíty a ochranné mechanizmy na zvládnutie týchto extrémnych podmienok. Navyše musia byť schopné prekonať obranné opatrenia v konfliktných oblastiach a udržiavať spojenie s operátormi aj v priebehu vysokorýchlostného letu. (Lockheed Martin, 2024)

⁸ Obranný raketový systém vyvíjaný od roku 2018 na obranu proti hypersonickým zbraňam.

⁹ Angl. Long-Range Hypersonic Weapon je raketa odpaľovaná zo zeme vybavená hypersonickým klzavým telom (angl. Common Hypersonic Glide Body (C-HGB)), vyvíjaná Lockheed Martin a Northrop Grumman na zasahovanie časovo kritických cieľov, (Feickert, 2023) čelí však problémom pri testovaní, čo vyvoláva oneskorenie operability.

¹⁰ Angl. Air-launched Rapid Response Weapon urýchľuje vyzbrojovanie hypersonických úderných kapacít vzduch-zem pre americké letectvo. (Lockheed Martin, 2023) Po prvotných neúspechoch sú ďalšie testy naplánované na rok 2024.

¹¹ Umožňuje USA zasiahnuť globálne ciele konvenčnými zbraňami v krátkom čase a cieľi zvýšiť odstrašujúci účinok a zamerať sa na ciele s vysokou hodnotou alebo ciele časovo citlivé. Analytici však pre túto misiu odporúčajú balistické rakety dlhého doletu. (Woolf, 2021)

Avšak, ak stojíme na druhej strane barikády, nemožno opomenúť potencionálne hrozby meniace dynamiku vojenských konfliktov. V tomto prípade práve ich rýchlosť a presnosť môže zvýšiť riziko nesprávneho odhadu, či neúmyselnej eskalácie v konfliktných situáciách. Vývoj viacerými krajinami by rovnako mohol viesť k pretekom v zbrojení, čo by vyvolalo obavy z proliferácie hypersonických zbraní a destabilizovalo by globálnu bezpečnosť. Nielenže majú deštruktívnu silu, ale tiež predstavujú výzvy pre existujúce obranné systémy, spočívajúce v detekcii rakety a predpovedaní jej trajektórie. Na rozdiel od balistických rakiet, ktorých trajektóriu je možné vypočítať, majú hypersonické strely aerodynamické schopnosti, ktoré sa nedajú predpovedať.

Odborníci sa nezhodujú v názore na ich potenciálne dôsledky pre globálnu stabilitu a mier. Niektorí naznačujú, že by mohli zvýšiť riziko eskalácie konfliktu, zatiaľ čo iní tvrdia, že nezmenia strategickú rovnováhu medzi jadrovými mocnosťami. Pre Rusko a Čínu predstavujú hypersonické rakety s jadrovým vybavením efektívny prostriedok druhého úderu, posilňujúc odstrašujúce schopnosti. Pre USA znamenajú hypersonické rakety s konvenčnou výzbrojou zvýšenú dôveryhodnosť voči spojencom. Avšak v akútnej kríze môže rýchlosť hypersonických zbraní a skrátenie rozhodovacej slučky (OODA¹²) viesť k ofenzíve a zvýšenej pravdepodobnosti chýb v reakcii. Vo vojenskom vývoji budú možno preferovať menšie, postrádateľné vojenské prostriedky s cieľom znížiť náklady. Paradoxne, tento posun môže oslabiť taktický význam hypersonických zbraní, keďže ich vysoké náklady môžu obmedziť ich účinnosť v boji s lacnými zbraňovými systémami. Na strategickej úrovni by hypersonické zbrane mohli pôsobiť stabilizačne, ale na taktickej úrovni budú mať obmedzený priamy vplyv. (Mathis a Voorhoeve, 2023)

Hypersonické a balistické rakety sú vhodné mimo zón A2/AD¹³. Aj keď mnohé misie nevyžadujú také rýchle údery, hypersonické zbrane môžu byť účinné proti dobre bráneným hrozbám na veľké vzdialenosti. Pre menej náročné misie existujú menej nákladné alternatívy vrátane podzvukových striel. (CBO, 2023) Balistické rakety, ktoré letia hypersonickou rýchlosťou po znížených trajektóriách, môžu dosiahnuť cieľ rýchlejšie alebo rovnako rýchlo ako hypersonické zbrane, bez problémov s prehrievaním. Balistické rakety s manévrovateľnými návratovými prostriedkami (MaRV) majú podobnú presnosť ako hypersonické zbrane, pričom ich náklady sú o tretinu nižšie. Preteky v hypersonických zbraniach môžu viesť k zvýšeniu napätia a vojenských výdavkov bez výrazného prínosu pre bezpečnosť. (Wright a Tracy, 2023) Je teda dôležité, aby sa krajiny pozerali na hypersonické zbrane s realistickými očakávaniami a zvažovali aj iné možnosti.

¹² Observe-Orient-Decide-Act – Pozoruj, zorientuj sa, rozhodni, konaj

¹³ Zóna Anti-access/Area-denial (A2/AD) je oblasť, kde sa protivník snaží obmedziť alebo úplne znemožniť prístup (Anti-access) a pohyb (Area-denial) nepriateľských síl. To zahŕňa používanie rôznych prostriedkov, ako sú raketové systémy, námorné blokády, minové polia a elektronické rušenie.

Odporúčania týkajúce sa hypersonických zbraní zahŕňajú využitie kontroly zbrojenia na znižovanie potenciálnych rizík. Diskutuje sa aj o obmedzeniach hypersonických klzných prostriedkov cez bilaterálne/trilaterálne dohody, pričom sa rieši technologický pokrok. USA by mali zvážiť aj jednostranné kroky na minimalizáciu eskalačných rizík a angažovať sa v dialógu s Ruskom, Čínou a zahrnutím hypersonických zbraní do rozhovorov o strategickú stabilitu. (Bugos a Reif, 2021) Pre technologický vývoj sa diskutuje o kinetických riešeniach, cielenej obrane, útokoch v štádiu odpaľovania a kĺzania, výkonných laseroch a nových paradigmách v protiraketovej obrane. Detekčné systémy vo vesmíre by mohli byť využité na zlepšenie schopnosti detekcie a predĺženie času varovania pred hypersonickými hrozbami. (Kalisky, 2023)

3 Umelá inteligencia vo vojenskom rozhodovaní

V súčasnosti začíname byť svedkami toho, ako môže existencia AI (umelej inteligencie) a jej samotná propagácia ovplyvniť armádne oblasti akými sú napríklad zbrojenie, erodovaná epistemika, zosúladovanie na bojisku aj mimo neho, hodnoty a celkové pôsobenia AI v niečom tak komplexnom, a tak jedinečnom, ako je armáda a obrana. Vo všeobecnosti však aplikácia AI v obrane môže byť vcelku potenciálnym východiskom: AI funguje na báze strojov a systémov, ktoré majú najmä logicky a efektívne pristupovať k riešeniu jednotlivých problémov a vzniknutých komplikácií. Jej schopnosti by dokázali zefektívniť jednotlivé operácie, zvýšiť presnosť ale aj samotnú efektívnosť vojenských misií a postupov, a zlepšiť rozhodovanie v rámci jednotlivých operácií. (Cohen, 2023)

Prvou z krajín, ktorá začala úspešne implementovať umelú inteligenciu do svojej obrany bol Izrael. Izrael začal implementovať systémy AI do svojich vojenských operácií v dôsledku zvýšeného napätia s Iránom. Ich armáda využíva AI na zameriavanie a útoky na ciele, čo zvyšuje ich bojovú schopnosť. Napriek obavám z možného nárastu konfliktov a nedostatku medzinárodného rámca pre AI v obrane, tvorcovia technológií umelej inteligencie tvrdia, že to môže minimalizovať počet obetí a ľudské chyby. Dokonca aj USA a Čína volali po regulácii AI v obrane, pričom význam tejto technológie neustále rastie. (How Israel Uses Artificial Intelligence Systems To Plan Its Military Operations, 2023)

Uvedené informácie napokon len dokazujú, že využívanie AI na účely obrany je neodvratiteľným budúcim krokom. V tomto prípade je však nutné systémovo a eticky využívanie umelej inteligencie zakotviť, nakoľko stále sa jej využívanie týka aj množstva možných negatívnych dôsledkov. Vyvíjanie lepších technológií a ich aplikácia v bojoch bude prirodzenou súčasťou budúceho vývoja. Dôkazom toho nie je len používanie inteligentných technológií vo svete a spoločnosti, ale aj ich samotná aplikácia v niektorých bojových operáciách súčasnosti. Je takmer nemožné očakávať, že silný technologický pokrok sa nebude týkať aj záležitostí obrany. Predsa len, takémuto rýchlemu vývoju

nemôže, a v podstate nebude, zaostávať žiadny štát a vývoj je jednoducho nezastaviteľný. Medzinárodná spolupráca však musí byť silnejšia než kedykoľvek predtým, keďže používanie AI započne rýchly proces modernizácie a spoločná kooperácia prinesie aj spoločné etické implementovanie umelej inteligencie. (AI Insights, 2023)

4 Implikácie autonómnych zbraňových systémov

Autonómne zbraňové systémy (AWS) predstavujú zmenu paradigmy vo vojenstve, nakoľko využívajú umelú inteligenciu (AI) na identifikáciu, výber a zasahovanie ľudských cieľov bez ľudského zásahu. Na rozdiel od tradičných vojenských bezpilotných lietadiel, v ktorých rozhoduje na diaľku ľudský operátor, sa autonómne zbrane spoliehajú výlučne na algoritmy. Tieto systémy sú vopred naprogramované na identifikáciu a zásah špecifických profilov cieľov pomocou údajov zo senzorov (napr. rozpoznávanie tváre). Keď sa zistí potenciálny cieľ zodpovedajúci kritériám algoritmu, zbraň vystrelí, čo môže viesť k smrteľným následkom. (AW, 2024)

Hrozba nespočíva vo forme, ale vo funkčnosti týchto zbraní. Autonómne systémy pomocou senzorov a výpočtov určujú, kedy a kde začať útok. Na rozdiel od ľudského vnímania však tieto stroje fungujú výlučne na základe redukcionistických údajov. Táto funkčnosť sa podobá na nášľapné míny, kde špecifický tlak spustí výbuch bez ohľadu na identitu spúšťača. Moderné zbrane môžu využívať viaceré senzory na rozoznávanie tepla, tvaru a pohybu, chýba im však schopnosť pochopiť širší kontext z ľudského hľadiska, čím sa vyhýbajú právnej a morálnej zodpovednosti za svoje konanie. (CSKR, 2023)

Vývoj a používanie autonómnych zbraní nemusí nevyhnutne zahŕňať umelú inteligenciu, ale tá môže vylepšiť ich schopnosti. AI môže byť integrovaná na základe vopred definovaných úloh alebo prostredníctvom strojového učenia, ktoré umožňuje systému autonómne reagovať na meniace sa okolnosti. (UN, 2024) Použitie strojového učenia v autonómnych zbraniach však vytvára obavy o nepredvídateľnosť, zaujatosti a etických otázkach. Historicky, autonómne zbrane, ako sú protipechotné míny, už vyvolali obavy zo škôd civilistom, a medzinárodné spoločenstvo zareagovalo zákazom niektorých typov. (ICRC, 2022)

Medzinárodné diskusie o autonómnych zbraniach sa musia zaoberať dvoma kritickými otázkami: zachovaním ľudskej kontroly a zosúladením morálnych dôsledkov rozhodovania strojov o živote a smrti. Ľudský dohľad si vyžaduje komplexné pochopenie fungovania systému v operačnom kontexte a stanovenie jasných hraníc jeho nasadenia. Zložitosť systémov umelej inteligencie však môže komplikovať ľudské chápanie a morálnu zodpovednosť. (CSKR, 2023) Schopnosť AI autonómne prispôbovať svoje parametre a programovanie spochybňuje ľudskú kontrolu a morálny dohľad, čím oslabuje presadzovanie pravidiel na ochranu civilistov v konfliktných zónach. S technologickým pokrokom sa diskusia okolo autonómnych zbraní zintenzívni a bude si vyžadovať

pevné medzinárodné rámce a etické usmernenia na zabezpečenie zodpovednej inovácie a dodržiavania humanitárnych zásad.

Autonómne zbrane vyvolávajú vážne etické obavy spojené s odovzdávaním rozhodovacích práv senzorum a softvéru, ktoré môžu viesť k dehumanizácii procesu a riziku diskriminácie. Algoritmy, ktoré nemajú morálny kontext, by nemali mať právomoc rozhodovať o živote a smrti. Vznikajú obavy o neúmyselné následky, nepredvídateľné správanie a selektívne zameranie na skupiny. S technologickou závislosťou a potenciálnym šírením autonómnych zbraní sa tiež stáva riziko pre bezpečnosť a nestabilitu vo svetových konfliktoch. V neposlednom rade hrozí masová proliferácia týchto zbraní, čo môže viesť k bezpečnostným hrozbám a nekontrolovateľnému šíreniu technológie.

V oblasti vývoja AWS vedú Spojené štáty a Čína, zatiaľ čo Rusko zaostáva, s dôrazom na vývoj umelej inteligencie pre informačnú vojnu. Napriek snahám o zabezpečenie vojenskej prevahy, Rusko sa pravdepodobne zameria na jadrové zbrane a hypersonické rakety. Nie je jasné, ako Rusko reaguje na pokrok v oblasti AWS, no zdá sa, že sa neplánuje vyrovnáť USA v tejto oblasti. (Laird, 2020)

Autonómne zbraňové systémy môžu mať vplyv na krízovú stabilitu, kde prevádzkové výhody zahŕňajú rýchle rozhodovanie, ale existuje riziko straty kontroly nad krízovým manažmentom. Štyri kľúčové spôsoby, ako AWS môže ovplyvniť stabilitu, najmä v súvislosti so vzťahmi medzi USA a Ruskom, zahŕňajú kompresiu rozhodovacieho času, stratu kontroly nad krízovým manažmentom, vnímané konvenčné schopnosti v USA (t.j. Moskvou vnímané ako hrozby pre svoje strategické jadrové sily) a bránenie signalizácií a interpretácii signálov, čo môže viesť k neúmyselnej eskalácii. (Laird, 2020) Je dôležité zvážiť tieto aspekty, aby sa minimalizovalo riziko neúmyselnej eskalácie konfliktov.

Etické obavy a odpor voči zákazu v súvislosti so smrteľnými autonómnymi zbraňovými systémami (LAWS¹⁴) sú aktuálne témy diskusií. Niektoré krajiny a mimovládne organizácie volajú po preventívnom zákaze LAWS, avšak vláda USA tento zákaz nepodporuje, argumentujúc humanitárnymi výhodami. Postoj USA k diskusiám o CCW¹⁵ v OSN zostáva nezmenený, čo vyvoláva otázky ohľadom regulácie alebo zákazu. Vývoj autonómnych zbraňových systémov s podporou umelej inteligencie prináša riziká pre stabilitu kríz a konfliktov, čo si vyžaduje starostlivé zváženie ich potenciálnych výhod. (CRS, 2023) (Laird, 2020)

¹⁴ Angl. termín – Lethal Autonomous Weapon Systems

¹⁵ Dohovor OSN o určitých konvenčných zbraniach v Ženeve – veľký počet štátov sa priklonil k „dvojúrovňovému“ prístupu zákazu a regulácie AWS. Tento prístup by zakazoval systémy, ktoré sú navrhnuté alebo používané spôsobom, pri ktorom sa ich účinky nedajú dostatočne predvídať, pochopiť a vysvetliť, a reguloval by iné systémy, ktoré zabezpečujú dostatočnú ľudskú kontrolu. (AW 2024)

Kovic¹⁶ (2018) identifikoval rôzne možné scenáre týkajúce sa budúcnosti sveta autonómnych zbraní. Podľa neho by autonómne zbrane mohli viesť k ukončeniu vojen, eliminujúc ľudské obete, no s nízkou pravdepodobnosťou. Dobrým výsledkom by mohlo byť uprednostňovanie morálnych princípov humanitárneho práva, čo je pravdepodobné. Šírenie autonómnych zbraní by mohlo vyvážiť preteky v zbrojení, avšak existuje riziko znižovania prahu pre vojenský konflikt. Najhorším scenárom je narušenie reťazca velenia a vytvorenie nových bezpečnostných rizík. Celkovo autonómne zbrane predstavujú strategický paradox, kde potenciálne prispievajú k vojenským cieľom, ale zároveň nesú riziká v oblasti bezpečnosti. (Kovic, 2018)

Odporúčania týkajúce sa autonómnych zbraní zahŕňajú hlbšie diskusie o právnych otázkach spojených s ich vývojom a používaním. Vojenské sily by sa mali zdržať implementácie týchto zbraní a mali by sa vytvoriť medzinárodné zásady na reguláciu vojenských operácií. Medzinárodný výbor Červeného kríža odporúča nové právne záväzné pravidlá týkajúce sa autonómnych zbraní, s dôrazom na zákaz ich používania zameraného na ľudí, obmedzenie nepredvídateľnosti a potrebu ľudskej kontroly. (ICRC, 2022) (AW, 2024)

Záver

Tento príspevok zdôrazňuje, že moderné vojenské inovácie výrazne menia charakter konfliktov 21. storočia a prinášajú nové výzvy, ktoré si vyžadujú dôkladné zhodnotenie a reakciu zo strany medzinárodného spoločenstva. Hybridné vojenstvo, hypersonické zbrane, umelá inteligencia a autonómne zbraňové systémy predstavujú nielen technologický pokrok, ale aj nové nástroje, ktorými štáty môžu presadzovať svoje záujmy a ovplyvňovať globálnu bezpečnosť.

Hybridné vojenstvo sa ukázalo ako efektívny prostriedok destabilizácie demokratických spoločností a narušania medzinárodných štruktúr. Príklady Ruska a Číny dokazujú, že hybridné metódy, ako dezinformačné kampane, kybernetické útoky či manipulácia verejnej mienky, môžu byť rovnako účinné ako tradičné vojenské operácie. Tieto taktiky si vyžadujú od demokratických štátov zvýšenú odolnosť a koordinovanú spoluprácu pri ochrane základných hodnôt a inštitúcií.

Hypersonické zbrane so svojou schopnosťou prekonať existujúce obranné systémy a autonómne zbraňové systémy, ktoré posúvajú hranice technologických možností, však zároveň vyvolávajú etické, právne a bezpečnostné otázky. Vývoj týchto technológií môže urýchliť preteky v zbrojení, zvýšiť riziko neúmyselných eskalácií konfliktov a narušiť stabilitu globálnej bezpečnostnej architektúry.

¹⁶ Marko Kovic prednáša na Kalaidos University of Applied Sciences a Lucerne University of Applied Sciences and Arts

Umelá inteligencia vo vojenskom rozhodovaní ponúka významné príležitosti na zefektívnenie operácií, no zároveň kladie dôraz na potrebu dôkladného medzinárodného rámca, ktorý by zabezpečil etické využívanie tejto technológie. Práve zodpovedné nastavenie pravidiel a posilnenie medzinárodnej spolupráce bude kľúčové pre minimalizáciu rizík spojených s jej aplikáciou.

Budúcnosť konfliktov bude čoraz viac formovaná technologickým pokrokom, no je zrejmé, že technologická dominancia sama o sebe nezaručuje dlhodobú bezpečnosť. Je nevyhnutné, aby boli vojenské inovácie sprevádzané strategickým plánovaním, ochranou základných princípov medzinárodného práva a posilnením spolupráce medzi štátmi. Len takýmto prístupom bude možné čeliť výzvam, ktoré tieto nové vojenské prostriedky prinášajú, a zároveň podporiť mier a stabilitu vo svete.

Literatúra

AI INSIGHTS. *Understanding the Risks of AI in Military Applications*. LinkedIn, 2023 [online]. [cit.25.01.2024]. Dostupné na internete: < <https://www.linkedin.com/pulse/understanding-risks-ai-military-applications-ai-news> >

ALJAZEERA. *Explainer: What is a hypersonic missile?* [online]. 2023. Al Jazeera. [cit.10.01.2024]. Dostupné na internete: < <https://www.youtube.com/watch?v=C2ZK-Ms8wMI&t=57s> >

ARMSCONTROL. *Hypersonic Weapons* [online]. 2023. Center for Arms Control and Non-Proliferation. [cit.10.01.2024]. Dostupné na internete: < <https://armscontrolcenter.org/fact-sheet-hypersonic-weapons/> >

AW. *Slaughterbots are here*. [online]. 2024. Autonomous Weapons. [cit.14.01.2024]. Dostupné na internete: < <https://autonomousweapons.org/> >

BARGUÉS, Pol. *War by all means: the rise of hybrid warfare*. CIDOB: Barcelona centre of international affairs, 2022 [online]. [cit.25.01.2024]. Dostupné na internete: < https://www.cidob.org/en/articulos/cidob_report/n_8/war_by_all_means_the_rise_of_hybrid_warfare >

BUGOS, S a K, REIF. *Understanding Hypersonic Weapons: Managing the Allure and the Risks* [online]. 2021. An Arms Control Association Report. [cit.10.01.2024]. Dostupné na internete: < <https://www.armscontrol.org/reports/2021/understanding-hypersonic-weapons> >

CALISKAN, Murat. *Hybrid Warfare and Strategic Theory*. Beyond the Horizon, 2019 [online]. [cit.25.01.2024]. Dostupné na internete: < <https://behorizon.org/hybrid-warfare-through-the-lens-of-strategic-theory/> >

CARNEGIE. *Hypersonic Weapons* [online]. 2020. Carnegie Endowment for International Peace. [cit.10.01.2024]. Dostupné na internete: < <https://carnegieendowment.org/programs/npp/hypersonic/> >

CBO. *U.S. Hypersonic Weapons and Alternatives* [online]. 2023. Congressional Budget Office. [cit.10.01.2024]. Dostupné na internete: < https://www.cbo.gov/publication/58924#_idTextAnchor001 >

COHEN, Charles. *AI in Defense: Navigating Concerns, Seizing Opportunities*. National Defense, 2023 [online]. [cit.25.01.2024]. Dostupné na internete: < <https://www.nationaldefensemagazine.org/articles/2023/7/25/defense-department-needs-a-data-centric-digital-security-organization> >

CRS. *Defense Primer: U.S. Policy on Lethal Autonomous Weapon Systems* [online]. 2023. Congressional Research Service [cit.14.01.2024]. Dostupné na internete: < <https://www.rand.org/pubs/commentary/2020/06/the-risks-of-autonomous-weapons-systems-for-crisis.html> >

CSKR. *Autonomous Weapons Explained* [online]. 2023. Campaign to Stop Killer Robots [cit.14.01.2024]. Dostupné na internete: < <https://www.youtube.com/watch?v=krEPSuhIM7U> >

DRAGÚŇOVÁ, Dominika. *Moskva si aj naďalej buduje pevný vzťah s Belehradom. Pomáhajú jej v tom spriatelene médiá*. Infosecurity.sk, 2024 [online]. [cit.25.01.2024]. Dostupné na internete: < <https://infosecurity.sk/zahranicne/moskva-si-aj-nadalej-buduje-pevny-vztah-s-belehradom-pomahaju-jej-v-tom-spriatelene-media/> >

FEICKERT, A. *The U.S. Army's Long-Range Hypersonic Weapon* [online]. 2023. Congressional Research Service. [cit.10.01.2024]. Dostupné na internete: < <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/IF/IF11991> >

How Israel Uses Artificial Intelligence Systems To Plan Its Military Operations: Firstpost, 2023. In: YouTube [online]. [cit.25.01.2024]. Dostupné na internete: < https://www.youtube.com/watch?v=4FzmXNkbtZ4&ab_channel=Firstpost >

ICRC. *What you need to know about autonomous weapons* [online]. 2022. International Committee of the Red Cross [cit.14.01.2024]. Dostupné na internete: < <https://www.icrc.org/en/document/what-you-need-know-about-autonomous-weapons> >

KALISKY, Y. *Hypersonic Missiles: Threat and Deterrence?* [online]. 2023. The Institute for National Security Studies. [cit.10.01.2024]. Dostupné na internete: < <https://www.inss.org.il/publication/hypersonic-weapon/> >

KONG, Weilong a Timothy MARLER. *Ukraine's Lessons for the Future of Hybrid Warfare The Rand Blog* [online]. 2022. [cit.25.01.2024]. Dostupné na internete: < <https://www.rand.org/pubs/commentary/2022/11/ukraines-lessons-for-the-future-of-hybrid-warfare.html> >

KOVIC, M. *The strategic paradox of autonomous weapons* [online]. 2018. Zipar Policy Brief [cit.14.01.2024]. Dostupné na internete: < <https://www.rand.org/pubs/commentary/2020/06/the-risks-of-autonomous-weapons-systems-for-crisis.html> >

LAIRD, B. *The Risks of Autonomous Weapons Systems for Crisis Stability and Conflict Escalation in Future U.S.-Russia Confrontations* [online]. 2020. RAND Corporation [cit.14.01.2024]. Dostupné na internete: <

<https://www.rand.org/pubs/commentary/2020/06/the-risks-of-autonomous-weapons-systems-for-crisis.html> >

LIN, Yung Lu. *China's Hybrid Warfare and Taiwan*. The Diplomat, 2018 [online]. [cit.25.01.2024]. Dostupné na internete: < <https://thediplomat.com/2018/01/chinas-hybrid-warfare-and-taiwan/> >

LOCKHEED MARTIN. *Hypersonic Weapon Systems* [online]. 2024. Lockheed Martin. [cit.10.01.2024]. Dostupné na internete: < <https://www.lockheedmartin.com/en-us/capabilities/hypersonics.html> >

LOCKHEED MARTIN. *Lockheed Martin Awarded \$1.1 Billion Initial Contract To Provide Nation's First Sea-Based Hypersonic Strike Capability* [online]. 2023. Lockheed Martin. [cit.10.01.2024]. Dostupné na internete: < <https://news.lockheedmartin.com/2023-02-17-Lockheed-Martin-Awarded-1-1-Billion-Initial-Contract-to-Provide-Nations-First-Sea-Based-Hypersonic-Strike-Capability> >

MALIQL, Agon. *Russian Information Warfare in the Balkans: How Identity and Religion are Instrumentalized in the Kosovo-Serbia Dispute*. Berkley Centre for religion, peace and world affairs, 2023 [online]. [cit.25.01.2024]. Dostupné na internete: < <https://berkeleycenter.georgetown.edu/posts/russian-information-warfare-in-the-balkans-how-identity-and-religion-are-instrumentalized-in-the-kosovo-serbia-dispute> >

MATHIS, P a J, VOORHOEVE. *Hypersonic Hype?* [online]. 2023. Internationale Politik Quarterly. [cit.10.01.2024]. Dostupné na internete: < <https://ip-quarterly.com/en/hypersonic-hype> >

MICROSOFT SECURITY. *What Russia's hybrid war on Ukraine has taught us about nation state tactics* [online]. Microsoft Security. 2023. [cit.25.01.2024]. Dostupné na internete: < <https://www.csoonline.com/article/575305/what-russia-s-hybrid-war-on-ukraine-has-taught-us-about-nation-state-tactics.html> >

Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí Slovenskej republiky. *Posilňovanie odolnosti voči hybridným hrozbám* [online]. 2022. Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí Slovenskej republiky. [cit.25.01.2024]. Dostupné na internete: < <https://www.mzv.sk/diplomacia/bezpecnostna-politika/hybridne-hrozby> >

NEMEČKAYOVÁ, Nikoleta. *Čínske dezinformačné aktivity v Európe sa stupňujú. EÚ by mala konať*. Infosecurity.sk, 2020 [online]. [cit.25.01.2024]. Dostupné na internete: < <https://infosecurity.sk/dezinfo/cinske-dezinformacne-aktivity-v-europe-sa-stupnuju-eu-by-mala-konat/> >

NORTHROP GRUMMAN. *Engineering a Future Safe from Hypersonic Threats* [online]. 2024. Northrop Grumman. [cit.10.01.2024]. Dostupné na internete: < <https://www.northropgrumman.com/space/engineering-a-future-safe-from-hypersonic-threats> >

PRESS. *Russia's hypersonic missile-armed ship to patrol global seas* [online]. 2023. Defense News. [cit.10.01.2024]. Dostupné na internete: <

<https://www.defensenews.com/naval/2023/01/05/russias-hypersonic-missile-armed-ship-to-patrol-global-seas/> >

SELDIN, J. *What Are Hypersonic Weapons and Who Has Them?* [online]. 2022. VOA News. [cit.10.01.2024]. Dostupné na internete: < <https://www.voanews.com/a/what-are-hypersonic-weapons-and-who-has-them-/6492459.html> >

SOLMAZ, Tarik. *Conventional Warfare versus 'Hybrid Threats': An Example of the Either-or Fallacy*. Small wars journal, 2023 [online]. [cit.25.01.2024]. Dostupné na internete: < <https://smallwarsjournal.com/jrnl/art/conventional-warfare-versus-hybrid-threats-example-either-or-fallacy> >

ŠEBOK, Filip. *Chinese influence in Slovakia*. CEPA, 2022 [online]. [cit.25.01.2024]. Dostupné na internete: < <https://cepa.org/comprehensive-reports/chinese-influence-in-slovakia/> >

UN. *Lethal Autonomous Weapon Systems (LAWS)* [online]. 2024. United Nations Office for Disarmament Affairs [cit.14.01.2024]. Dostupné na internete: < <https://disarmament.unoda.org/the-convention-on-certain-conventional-weapons/background-on-laws-in-the-ccw/> >

WOOLF, A. *Conventional Prompt Global Strike and Long-Range Ballistic Missiles: Background and Issues* [online]. 2021. Congressional Research Service. [cit.10.01.2024]. Dostupné na internete: < <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/R/R41464/52> >

WRIGHT, D a C. TRACY. *Drag race: hypersonic threats are slow enough for US missile defenses* [online]. 2023. C4ISR Net. [cit.10.01.2024]. Dostupné na internete: < <https://www.c4isrnet.com/opinion/2023/12/08/drag-race-hypersonic-threats-are-slow-enough-for-us-missile-defenses/> >

Názov: **BEZPEČNOSTNÉ FÓRUM 2024**
Zborník vedeckých prác

Editori: prof. Mgr. Jaroslav Ušiak, PhD.
Mgr. Dávid Kollár, PhD.

Rozsah: 196 strán
Vydanie: Prvé
Formát: A4 (PDF dokument)

Vydavateľ: Interpolis
Miesto vydania: Banská Bystrica
Rok vydania/ Year: 2024

ISBN 978-80-69133-00-6

Partneri:

